ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Editörler
Doç. Dr. Hakkı Çılgınoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Kaya

nobel bilimsel

Üçüncü Yaş Turizmi

Editörler: Hakkı Çılgınoğlu, Aslı Kaya

Yayın No. : 3280
ISBN : 978-625-364-744-5
E-ISBN : 978-625-364-745-2
Basım Sayısı : 1
Basım Tarihi : Ekim 2026

© Copyright 2026, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım : Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon : Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çılgınoğlu, Hakkı., Kaya, Aslı.
Üçüncü Yaş Turizmi / Hakkı Çılgınoğlu, Aslı Kaya
1. Basım, VI + 256 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN : 978-625-364-744-5
E-ISBN : 978-625-364-745-2

Genel Dağıtım

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Barıştepe Mahallesi Akgüvercin Caddesi No. 17 / B Yenimahalle /ANKARA
Telefon: +90 312 418 20 10
Sipariş: siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: https://www.nobelyayin.com/satis-noktalari/

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Üniversiteler Mah. 1606. Cad. No: 8/1 Çankaya/ANKARA

ÖN SÖZ

Dünya genelinde yaşanan demografik değişim, doğurganlık oranlarının azalması ve ortalama yaşam süresinin uzamasıyla birlikte üçüncü yaş nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payı her geçen gün artmaktadır. Bu dönüşüm yalnızca sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerini değil, aynı zamanda turizm sektörünü de doğrudan etkilemektedir. Günümüzde ileri yaş grubundaki bireyler, geçmiş dönemlere kıyasla daha aktif bir yaşam sürmekte, seyahat etmeye daha fazla zaman ayırmakta ve yaşam kalitelerini artıracak deneyimlere yönelmektedir. Bu gelişmeler, üçüncü yaş turizm endüstrisinin hızla büyüyen ve stratejik önem taşıyan alanlarından biri hâline getirmiştir.

Üçüncü yaş turizmi, yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil; aktif yaşlanmayı destekleyen, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını geliştiren, sosyal etkileşimlerini artıran ve yaşam doyumlarına katkı sağlayan çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Özellikle sağlık turizmi, termal turizm, kültür turizmi, kıyı turizmi, doğa turizmi ve erişilebilir turizm uygulamaları üçüncü yaş bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarına uygun alternatifler sunmaktadır. Bununla birlikte üçüncü yaş turistlerin güvenlik, erişilebilirlik, sağlık hizmetlerine ulaşım, ulaşım kolaylığı ve kaliteli hizmet beklentileri, destinasyon yönetiminde yeni yaklaşımları zorunlu kılmaktadır.

Bu kitap, üçüncü yaş turizmine ilişkin temel kavramları, kuramsal yaklaşımları ve güncel uygulamaları bütüncül bir bakış açısıyla ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Kitapta üçüncü yaş turizminin gelişim süreci, yaşlı turist profili, seyahat motivasyonları, destinasyon tercihleri, hizmet beklentileri, erişilebilir turizm uygulamaları, sağlık ve termal turizm ilişkisi, sürdürülebilirlik, dijitalleşme, pazarlama stratejileri, kamu politikaları ve geleceğe yönelik eğilimler akademik bir çerçevede değerlendirilmiştir. Böylece hem kuramsal bilgi birikimine katkı sağlanması hem de uygulayıcılar için yol gösterici öneriler sunulması hedeflenmiştir.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları açısından yaşlı turizmi önemli fırsatlar sunmaktadır. Dört mevsime yayılan turizm hareketliliğini desteklemesi, sezon dışı dönemlerde destinasyonların canlılığını koruması ve yüksek harcama potansiyeline sahip turist profiline hitap etmesi nedeniyle üçüncü yaş turizmi, sürdürülebilir turizm politikalarının temel bileşenlerinden biri olarak

görülmektedir. Bu nedenle sektörün tüm paydaşlarının üçüncü yaş bireylerin ihtiyaçlarını merkeze alan politikalar geliştirmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu eserin; turizm, sağlık turizmi, gastronomi, rekreasyon, gerontoloji, sosyal hizmet, sağlık yönetimi ve ilgili diğer disiplinlerde eğitim gören lisans ve lisansüstü öğrencilerine, akademisyenlere, araştırmacılara, sektör profesyonellerine ve politika yapıcılara yararlı bir kaynak olması en büyük temennimizdir. Kitabın, üçüncü yaş turizmi alanındaki bilimsel çalışmalara katkı sağlamasının yanı sıra, sektörün gelişimine yönelik yeni fikirlerin ve araştırmaların ortaya çıkmasına da vesile olacağına inanıyoruz.

Bu kitabın hazırlanması sürecinde bilgi ve deneyimleriyle katkı sağlayan tüm akademisyenlere, araştırmacılara ve sektör temsilcilerine teşekkür eder; çalışmanın okuyucular için faydalı olmasını dileriz.

Editörler

Doç. Dr. Hakkı ÇILGINOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Aslı KAYA
Temmuz 2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

Bölüm 1
SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ 1
Doç. Dr. Oğuzhan Yüksel

Bölüm 2
SAĞLIKLI YAŞLANMA VE TURİZM İLİŞKİSİ 17
Dr. Emel Ercan

Bölüm 3
DÜNYA VE TÜRKİYE'DEN YAŞLI TURİZM ÖRNEKLERİ (VAKA ANALİZLERİ) 27
Doç. Dr. Hakkı Çılgınoğlu - Iryna Yazgan

Bölüm 4
KÜRESEL YAŞLANMA SÜRECİ VE TURİZM TALEBİNE ETKİLERİ 41
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Gündoğdu

Bölüm 5
ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE BÜTÜNCÜL DENEYİM TASARIMI SAĞLIK, SOSYAL ETKİLEŞİM VE SEYAHAT HİZMETLERİNİN ENTEGRASYONU 55
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Şarkbay - Dr. Öğr. Üyesi Aslı Kaya

Bölüm 6
GELECEK PERSPEKTİFİ: YAPAY ZEKÂ VE YAŞLI TURİZMİNİN DÖNÜŞÜMÜ 77
Öğr. Gör. Mehmet Beşir Demirbaş

Bölüm 7
ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE DİJİTALLEŞME VE AKILLI TEKNOLOJİLER 101
Öğr. Gör. Hilal Gurbet Metin

Bölüm 8
YAŞLI TURİSTLER İÇİN GÜVEN ODAKLI DİJİTAL UYGULAMALAR: ERİŞİLEBİLİR TASARIM VE GİZLİLİK KORUMALI SİSTEMLER 113
Yrd. Doç. Dr. Mahmut Vural - Prof. Dr. Kutay Oktay

Bölüm 9
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE YAŞLANAN NÜFUS 125
Kymbat Asanova

Bölüm 10
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ 135
Doç. Dr. Burcu Gülsevil Belber - Prof. Dr. Gülizar Çakır Sümer

Bölüm 11
ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNE YÖNELİK PAZARLAMA STRATEJİLERİ 151
Dr. Öğr. Üyesi Murat Başal - Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Salih Yiğit

Bölüm 12
TURİZM DESTİNASYONLARINDA BAKIM VE SAĞLIK HİZMETLERİ 173
Öğr. Gör. Mehmet Halit Metin

Bölüm 13
GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET PESPEKTİFİNDEN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ 189
Dr. Merve Dalmaz

Bölüm 14
ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ KAPSAMINDA DİŞ TEDAVİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 205
Oğuz Çam

Bölüm 15
TERMAL, WELLNESS VE SPA TURİZMİ AÇISINDAN ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLER 219
Öğr. Gör. Dr. Yunus Doğan

Bölüm 16
GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLERE YÖNELİK DENEYİM TASARIMI 233
Dr. Öğr. Üyesi Emel Çirişoğlu - Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Seray Engin

Bölüm 17
ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLERDE BESLENME, DİYET VE YİYECEK-İÇECEK HİZMETLERİ 247
Dr. Demet Güner - Doç. Dr. Hakkı Çılgınoğlu

Bölüm 1

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

*Oğuzhan Yüksel**

1. GİRİŞ

Dünya genelinde doğurganlık oranlarının azalması ve yaşam süresinin uzaması sonucunda yaşlı nüfusun oranı giderek artmaktadır. Demografik dönüşüm olarak ifade edilebilen bu süreç, turizm sektöründe de yeni pazarların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Emeklilik dönemindeki bireylerin zamansal açıdan daha esnek olabilmeleri üçüncü yaş turizminin gelişimini hızlandırmıştır. Bununla birlikte yaşlı bireylerin sağlıklarını koruma, tedavi olma, rehabilitasyon hizmetlerine ulaşım ve yaşam kalitelerini yükseltme vb. istekleri sağlık turizmi ile üçüncü yaş turizmi arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Bu bağlamda üçüncü yaş turizmi, sağlık turizminin önemli alt alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetlerinin teknolojik gelişmelerin de etkisiyle uluslararası boyut kazanması ve sağlık altyapısındaki gelişmeler, yaşlı turistlerin hareketliliğini artırmaktadır.

Bu bölümde öncelikle sağlık turizmi ve üçüncü yaş turizmi kavramları açıklanmakta, ardından sağlık turizmi kapsamında üçüncü yaş turizminin yeri ve önemi ele alınmıştır. Ayrıca yaşlı turistlerin beklentileri, tercihleri, sağlık turizmi uygulamaları, Türkiye'nin potansiyeli ile karşılaşılan fırsat ve sorunlar değerlendirilerek öneriler sunulmuştur.

* Doç. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Senirkent MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, Isparta/Türkiye, ORCID: 0000-0003-0539-4136, oguzhanyuksel@isparta.edu.tr

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yaşlılık Kavramı ve Türleri

Yaşlılık, kişilerin yaşam döngüsünün doğal bir evresi olup sosyal, biyolojik, psikolojik ve kronolojik boyutları bulunan çok yönlü bir süreçtir. Geleneksel yaklaşımlarda yaşlılık; genellikle kronolojik yaş temelinde değerlendirilirken günümüzde bireyin fiziksel kapasitesi, sağlık durumu, toplumsal rolleri ve yaşam kalitesi gibi unsurlar da dikkate alınarak irdelenmektedir (WHO, 2002). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), gelişmekte olan ülkelerde 60 yaş ve üstünü, gelişmiş ülkelerdeyse 65 yaş ve üstünü yaşlı nüfus saymaktadır (WHO, 2015). Ülkelerarası farklılıklara göre yaşam süreleri farklılık gösterdiğinden değişik çeşitli sınıflandırmalar da bulunmaktadır.

Yaşlılık kavramı yalnızca yaşın ilerlemesi, hayatta kalma süresi ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Kronolojik yaşlılık, bireyin doğumundan bugüne geçen süreyi anlatırken; psikolojik yaşlılık bilişsel kapasite, öğrenme becerileri ve ruhsal durumla ilişkili; biyolojik yaşlılık, organizmanın fizyolojik değişimlerini kapsamakta; sosyal yaşlılık ise bireyin toplumdaki rol ve statüsünde meydana gelen değişimleri ifade etmektedir (Bardakcı, 2024; Düzenli ve Alpak, 2017). Yaşlılık sürecinde bireylerin sağlık durumları, ekonomik koşulları ve sosyal çevreleri farklılık göstermektedir. Özellikle sağlık hizmetlerine erişim, sosyal katılım, toplumla bütünleşme, kaybolan rollerin kazanımı ve boş zaman faaliyetlerine yönelik talepler yaşlı bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Çiçek vd., 2021; Bana, 2025).

Birleşmiş Milletler verilerine göre dünyada nüfus hızla yaşlanmakta ve yaşlı bireylerin oranı her geçen yıl artmaktadır. Ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğurganlık oranlarının azalması sonucunda yaşlı kişilerin toplumdaki oranı yükselmektedir. Bu durumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara benzer şekilde turizm sektöründe de yeni pazarların ortaya çıkmasına neden olması beklenmektedir (UN, 2023).

2.2. Üçüncü Yaş Kavramının Gelişimi ve Üçüncü Yaş Turizminin Tanımı

Üçüncü yaş kavramı ilk kez Fransız gerontolog ve sosyologlar tarafından 1970'li yıllarda ortaya atılmış olup, insanların emeklilikleri sonrasındaki dönemi tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bireylerin çalışma yaşamlarını bitirdikten sonra aktif, üretken, sosyal ve bağımsız bir hayat sürdürebilecekleri dönemi anlatmaktadır (Laslett, 1996; Formosa, 2012). Laslett (1996), insan yaşamını

dört farklı döneme ayırmaktadır. Birinci yaş çocukluk, sosyalleşme ve eğitim dönemini; ikinci yaş çalışma, kariyer yapma ve aile yaşamını; üçüncü yaş emeklilik sonrası aktif yaşam (finansal, fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı, bağımsız) dönemini, dördüncü yaş ise bağımlılığın ve ileri yaşlılığın arttığı dönemi kapsamaktadır.

Üçüncü yaş kavramıyla birlikte, yaşlılığın yalnızca kayıplarla ilişkilendirilen geleneksel bakış açısında değişimler yaşanmıştır. Günümüzde emeklilik sonrası dönemdeki (ebeveyn sorumluluklarının ve işgücü sorunlarının bittiği) bireylerin seyahat, eğitim, gönüllülük faaliyetleri ve sosyal katılım gibi alanlarda aktif rol almaları teşvik edilmektedir (Giddens, 2013; Boudiny, 2013). Uzun yaşam süresi ve sağlık sektöründeki iyileşmeler sonucunda üçüncü yaş dönemi daha aktiviteli ve zamana yayılmış bir süreç haline gelmiştir. Ekonomik özgürlüğe sahip, anne-baba sorumluluğu taşımayan, sağlıklı ama yaş almış bireylerin sayısındaki artış, üçüncü yaş turizminin gelişmesini destekleyen en temel faktörler arasında sayılabilir.

Üçüncü yaş turizmi, genellikle emeklilik dönemindeki veya ileri yaş grubundaki bireylerin sosyal ilişkilerde bulunma, boş zamanlarını değerlendirme, sağlıklarını koruma ve yeni deneyimler kazanma amaçlarıyla yaptıkları turistik seyahatleri kapsamaktadır (Sert, 2019; Arıcı, 2019). Üçüncü yaş turizmi; yaşlı kişilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarına uygun şekilde planlanan hizmetleri içermektedir. Konaklama işletmelerinin erişilebilirliği, sağlık hizmetlerine yakınlık, güvenli ulaşım ve yaşlı dostu rekreasyon faaliyetleri üçüncü yaş turizminde temel unsurlar arasındadır (WTO, 2016). Dünya genelinde yaşlı nüfusun giderek artmasıyla birlikte üçüncü yaş turizmi, turizm sektöründe büyüyen pazarlardan biri haline gelmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerindeki emekli bireylerin seyahatleri destinasyonlar açısından önemli ekonomik fırsatlar oluşturmaktadır (Alén vd., 2012). Yaşlı turistlerin ilgi alanına giren başlıklarda turizm potansiyellerini geliştiren, taleplere yanıt verebilen ülkeler ve turizm acenteleri pastadan daha büyük pay alabileceklerdir.

2.3. Aktif Yaşlanma ve Başarılı Yaşlanma Yaklaşımları

DSÖ aktif yaşlanmayı; bireylerin yaşları ilerledikçe yaşam kalitelerini yükseltmek amacıyla sağlık, sosyalleşme ve güvenlik fırsatlarının en üst düzeye çıkarılması süreci olarak tanımlamaktadır (WHO, 2002). Bu yaklaşım yaşlı bireylerin yalnızca sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürmelerine değil, bunun yanı sıra yeni arkadaşlıklar ile hobiler edinmelerine, kaliteli vakit geçirmelerine ve bağımsızlıklarını korumalarına da odaklanmaktadır.

Aktif yaşlanma yaklaşımına göre, yaşlılar toplumun pasif üyeleri değil, deneyim ve bilgi birikimleriyle katkılar veren aktif bireylerdir. Bu kapsamda çeşitli eğitim faaliyetlerine katılım, kültürel etkinliklerde yer alma ve turizm faaliyetlerinde bulunma aktif yaşlanmanın önemli bileşenleri arasında yer almaktadır (Walker, 2002). Başarılı yaşlanma kavramı gerontoloji literatüründe daha önce yer almakla birlikte, Rowe ve Kahn (1997) tarafından ilk kez daha sistematik olarak açıklanmıştır. Bu yaklaşıma göre başarılı yaşlanmanın boyutları; hastalık ve sakatlıktan kaçınma, fiziksel ve bilişsel işlevleri koruma, sosyalleşme ve üretken faaliyetlere sürekli katılımdan oluşmaktadır.

Turizm faaliyetleri aktif ve başarılı yaşlanma süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Seyahatler neticesinde fiziksel hareketlilik artmakta, sosyal ilişkiler güçlenmekte ve psikolojik anlamda olumlu sonuçlar alınabilmektedir. Ayrıca yeni destinasyonların keşfedilmesi ile kültürel deneyimler kazanılması yaşam doyumunu artıran unsurlardandır (Kim vd., 2015).

2.4. Üçüncü Yaş Turistlerinin Özellikleri ve Seyahat Motivasyonları

Üçüncü yaş turistleri; genellikle daha fazla boş zamana sahip olmakta ve seyahat planlarını okul tatilleri, senelik izin takvimi veya çalışma programlarından bağımsız olarak gerçekleştirebilmektedirler (Jang & Wu, 2006). Yaşlı turistler seyahatlerinde sağlık hizmetlerine kolay erişim, güvenlik, konfor ve hizmet kalitesine daha çok önem vermektedirler. Ek olarak iklim koşullarının uygunluğu, kalabalıktan uzak durma ve kültürel deneyimler elde edilebilmesi yaşlı turistlerin tercihlerini etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Horneman vd., 2002).

Üçüncü yaş grubundaki bireyler, seyahat planlarını yaparken öncelikle sağlık durumlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde ileri düzeyde bulunan, güvenilir ve yaşlı dostu rotalar onlar için daha cazip hale gelmektedir. Ayrıca bu turist grubu, diğerlerine kıyasla gittikleri destinasyonlarda daha uzun süre konaklama eğilimindedirler. Yaşlı turistler, uzun süreli konaklama eğilimleri ile dinlenme ve rahatlama beklentilerine paralel olarak; kaliteli otelcilik hizmetleri, sağlık, yeme-içme ve sosyo-kültürel faaliyetlere yüksek harcamalar yapmaktadır. Bu harcama eğilimleri sayesinde, ziyaret ettikleri destinasyonun turizm gelirlerini artırarak yerel ekonominin canlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar (Alén vd., 2012). Termal tesisler, rehabilitasyon merkezleri, spa ve wellness hizmetlerinin sunulduğu işletmeler yaşlı turistlerin tercih sebeplerinin başında yer almaktadır (Chen &

Shoemaker, 2014). Fiziksel ve ruhsal olarak yenilenme, sosyal etkileşimler kurmak ve yeni yerler keşfetme isteği de temel motivasyon unsurları arasında sayılabilir (Jang & Wu, 2006).

Emeklilik döneminde bireyler; sosyal ilişkilerini güçlendirmek, yeni insanlarla tanışmak ve aileleriyle daha fazla zaman geçirmek amacıyla seyahat etmektedir. Grup halinde gerçekleştirilen turizm faaliyetleri sırasında kurulan yeni arkadaşlıklar, ortak ilgi alanlarının paylaşılması ve keyifli sohbet ortamları, yaşlı bireylerin sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamalarına katkı sağlamaktadır. Bu sayede yalnızlık duygusu azalabilmekte, sosyal bağlılık güçlenmekte ve yaşam doyumu ile genel iyi oluş düzeyi artabilmektedir. (Kim et al., 2015). Üçüncü yaş grubundaki bireyler için seyahat etmek demek, yalnızca günlük yaşamdan uzaklaşma ya da dinlenme anlamı taşıyan bir etkinlik değildir. Yapılan araştırmalar; tarihi ve kültürel çekicilikler, farklı kültürleri tanıma, doğal güzellikleri keşfetme, yeni bilgiler edinme ve sosyalleşme gibi beklentilerin üçüncü yaş turistlerinin tercihlerini etkileyen başlıca motivasyonlar olduğunu ortaya koymaktadır (Kılıçlar & Aldoğan Şenol, 2019; Sert, 2019).

3. SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI VE KAPSAMI

Sağlık turizmi; kişilerin mevcut sağlıklarını korumak, geliştirmek ya da tedavi olmak amacıyla yaşadıkları yerden başka bir yere seyahat etmeleri sonucunda ortaya çıkan turizm faaliyetleridir. Yalnızca hastalıkların tedavisine yönelik hizmetleri değil, koruyucu sağlık hizmetleri, rehabilitasyon uygulamaları, termal tedaviler ve yaşlı bakım hizmetlerini de kapsayan geniş bir kavramdır (Connell, 2013). Sağlık hizmetleri ile turizm sektörünün kesişim noktasında yer alan sağlık turizmi teknolojik ilerlemeler, ulaşım olanaklarının gelişmesi ve ülkeler arasındaki fiyat farklılıkları nedeniyle günden güne küresel bir sektör haline gelmiştir. Bu durum sağlık turizminin ekonomik ve sosyal önemini artırırken, turizm alanında da çeşitli katkılar sağlamaktadır.

Örneğin Asya'dan Hindistan, Tayland, Singapur ve Malezya gibi ülkeler kaliteli sağlık hizmetlerini daha düşük maliyetlerle sunarak milyonlarca uluslararası hastayı çekmektedirler (Lunt et al., 2011). Avrupa ülkelerine bakılacak olursa; rehabilitasyon hizmetleri, termal turizm, yaşlı bakım uygulamaları ön plandadır. Almanya, Macaristan, Çekya ve Avusturya gibi ülkeler termal turizm alanında önemli destinasyonlar arasındadır (Dryglas & Salamaga, 2017). Türkiye açısından bakıldığında, termal turizm olanakları ve medikal turizm alanında gerçekleştirilen yatırımlar uluslararası sağlık turizmi pazarındaki konumunu güçlendirmektedir.

3.1. Sağlık Turizminin Türleri

Sağlık turizmi farklı sağlık ihtiyaçlarına ve seyahat motivasyonlarına göre medikal turizm, termal turizm, spa-wellness turizmi, rehabilitasyon turizmi ile yaşlı ve engelli turizmi şeklinde sınıflandırılmaktadır (Smith & Puczkó, 2014; Aydın, 2012; Özgür ve Sancar, 2025).

3.1.1. Medikal Turizm

Medikal turizm; teşhis, tedavi veya diğer tıbbi uygulamalardan yararlanmak amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye seyahat edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Lunt et al., 2011). Medikal turizm kapsamında diş tedavileri, kalp cerrahisi, ortopedi, göz hastalıkları, organ nakli ve estetik cerrahi (saç ekimi, botoks uygulamaları vb.) gibi birçok sağlık hizmeti sunulmaktadır. Son yıllarda Türkiye de modern sağlık altyapısı, tecrübeli hekimleri ve fiyat avantajı sayesinde medikal turizmde öne çıkmaktadır.

3.1.2. Termal ve Spa-Wellness Turizmi

Termal turizm, doğal mineralli suların tedavi-dinlendirici amaçlı kullanımına dayanmaktadır. Bu suların romatizmal hastalıklar, kas ve iskelet sistemi rahatsızlıkları ve bazı kronik hastalıkların tedavisinde destekleyici rol oynadığı bilinmektedir. Termal sular banyo yapılarak, içilerek, solunarak ya da çamurları kullanılarak çeşitli şekillerde uygulanabilmektedir (Aydın, 2012; Verhagen vd., 2015). Spa ve wellness uygulamalarındaysa zihinsel, bedensel ve ruhsal iyilik halini (sağlıklılık) geliştirmek amaçlamaktadır. Masaj terapileri, hidroterapi uygulamaları, balneoterapi, meditasyon ve yoga vb. hizmetleri içermektedir (Smith & Puczkó, 2014). Günümüzde spa-wellness turizmi koruyucu sağlık hizmetlerinde önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

3.1.3. Yaşlı (Geriatri-Üçüncü Yaş) ve Engelli Turizmi

Yaşlı ve engelli turizmi, sağlık veya erişilebilirlik ihtiyaçları bulunan bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını kolaylaştırmayı amaçlayan özel bir sağlık turizmi türüdür. Emeklilik dönemindeki bireylere sağlık hizmetleri, uzun süreli konaklama, bakım hizmetleri ve sağlıklı yaşlanma programları sunulmaktadır. Engelli turizmindeyse; erişilebilir tesisler, engelsiz ulaşım ve özel destek hizmetleri ile engelli bireylerin turizm hizmetlerinden eşit şekilde yararlanabilmelerini hedeflenmektedir (Darcy & Dickson, 2009; Burnett & Baker, 2001).

4. SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Sağlık turizmi kişilerin sağlıklarını korumak, geliştirmek veya tedavi olmak amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatler iken üçüncü yaş turizmi, genellikle 60 yaş ve üzerindeki bireylerin gerçekleştirdiği turizm faaliyetleridir. Gerek kronik hastalıkların yaygınlaşması gerekse sağlıklı yaşlanma ve fiziksel faaliyet yapabilme yeteneğini koruma isteği, üçüncü yaş turizmi ile sağlık turizminin keşişim noktalarını oluşturmaktadır (WHO, 2015; Akdoğan & Hiçyorulmaz, 2018). Dünya genelinde yaşlı nüfusun artış göstermesi, yaşam süresinin uzaması, teknolojiye paralel sağlık hizmetlerinin gelişmesi ve emeklilikte bireylerin daha fazla boş zamana sahip olması vb. sebepler yaşlı bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını artırmıştır (UN, 2023).

Diğer turist gruplarıyla kıyaslandığında, üçüncü yaş turistlerinin sağlık hizmetlerine ihtiyaçları daha fazladır. Sağlık altyapısı gelişmiş ülkeler, termal tesislerin olduğu merkezler, rehabilitasyon imkanları ve yaşlı dostu turizm işletmeleri daha fazla tercih edilmektedir (Smith & Puczkó, 2014; Kaya ve Derse, 2023). Son yıllarda sağlıklı, başarılı ve aktif yaşlanma yaklaşımlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, yaşlıların yalnızca tedavi amaçlarıyla değil, sağlıklarını muhafaza etmek ve yaşam kalitelerini artırmak amacıyla da seyahatlere yöneldikleri görülmektedir (Walker, 2002). Bu sebeplerle, sağlık turizmi kapsamında üçüncü yaş turizminin stratejik önemi günden güne artmaktadır.

4.1. Üçüncü Yaş Turistlerinin Sağlık Turizmine Katılım Nedenleri

Yaşlı bireylerin sağlık turizmine katılım nedenleri temel olarak tedavi (termal, geriatrik vb.), koruyucu sağlık hizmetleri, rehabilitasyon (fizik tedavi, egzersiz vb.) ve yaşam kalitesini artırma (yoga, meditasyon, sağlıklı beslenme vb.) motivasyonlarından oluşmaktadır (Kim et al., 2015; Voigt & Pforr, 2014; WHO, 2015).

4.1.1. Tedavi Amaçlı Seyahatler

Tedavi amaçlı seyahatler içerisinde; diş tedavileri, kardiyovasküler hastalıklar, ortopedik rahatsızlıklar, göz ve kronik hastalıklara yönelik uygulamalar yaşlı bireylerin en sık talep ettiği sağlık hizmetleri arasındadır (Connell, 2013).

Bazı ülkelerde sağlık hizmetlerinin çok yüksek maliyetli olması, geçerli sigortaların kapsamında olmaması veya uzun randevu sürelerinin bulunması yaşlı bireyleri farklı ülkelerde tedavi almaya itmektedir (Lunt et al., 2011). Sağ-

lık turizmi hareketliliklerinde bireyler hem sağlık hizmeti almakta hem de dinlenme ve sosyalleşme fırsatı elde etmektedirler (Smith & Puczkó, 2014).

4.1.2. Koruyucu Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma

Günümüzde yaşlı bireyler hastalıkların önlenmesine ve sağlığın korunmasına da tedaviler kadar önem vermektedirler. Koruyucu sağlık hizmetleri için sağlık turizmi seyahatleri giderek daha fazla talep görmektedir (WHO, 2002). Koruyucu sağlık yaklaşımı yaşam kalitesini yükseltmek ve sağlıklı yaşlanmayı destekleme amacı taşımaktadır. Bu nedenlerle, üçüncü yaş turistleri açısından ilgi çekicidir (WHO, 2015). Düzenli sağlık kontrolleri (check-up programları), beslenme danışmanlığı, farklı egzersiz programları ve sağlıklı yaşamla ilgili bilgilendirici eğitimler yaşlı turistlerin tercih ettikleri koruyucu sağlık hizmetlerine örnek verilebilir (Voigt & Pforr, 2014). Bu hizmetler bireylerin kronik hastalık risklerini azaltmalarına ve kendi kendilerine yeterek yaşamlarını daha uzun süre sürdürebilmelerine katkı sağlamaktadır.

4.1.3. Rehabilitasyon ve Bakım Hizmetleri

Yaşlı bireylerin sağlık turizmine yönelmelerinde rehabilitasyon ve bakım hizmetleri de önemli rol oynamaktadır. Fiziksel fonksiyon kayıplarının telafisi ve kronik hastalıkların yönetimi, ameliyatlar sonrasındaki iyileşme dönemi rehabilitasyon hizmetlerine olan ihtiyacı artırmaktadır (Ali vd., 2025). Rehabilitasyon programları egzersiz, fizik tedavi uygulamaları, hidroterapi, hareket terapileri ve multidisipliner sağlık hizmetlerinden oluşmaktadır (Voigt & Pforr, 2014, Turken vd., 2023). Bazı Avrupa ülkelerinde yaşlı bakım hizmetlerinin maliyetli olması, bireylerin ve ailelerinin daha ucuz ve kaliteli bakım hizmeti sunan ülkelere yönelmesine neden olmakta, bu sayede yaşlı bakım turizmi gelişimektedir.

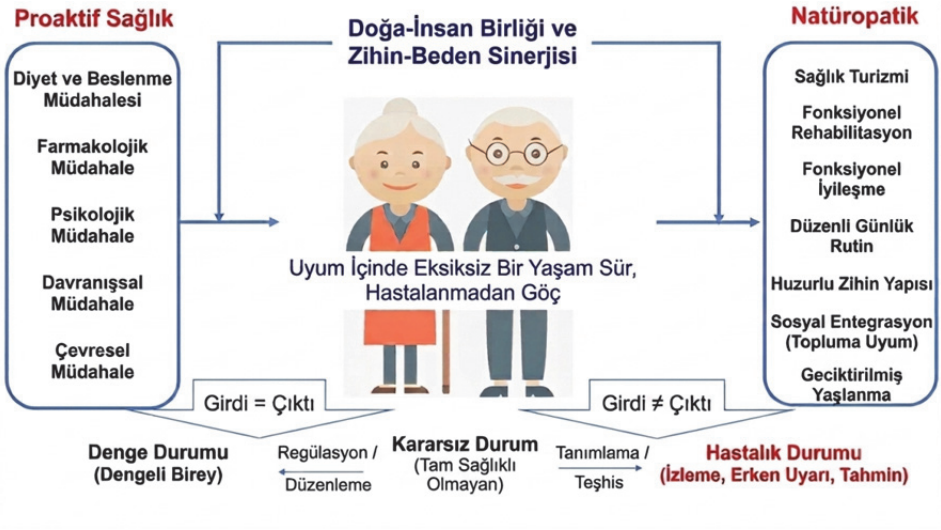
4.1.4. Sağlıklı Yaşam ve Yaşam Kalitesini Artırma İsteği

Yaşlı bireylerin sağlık turizmi kapsamındaki faaliyetlerde bulunmalarının temel nedenlerden birisi de yaşam kalitelerini yükseltme isteğidir. Günümüzde yaşlılık dönemi yalnızca hastalıklarla ilişkilendirilmemekte; aktif, üretken, sosyal ve kaliteli bir yaşam sürdürme hedefi ön plana çıkmaktadır (Rowe & Kahn, 1997). Wellness-spa merkezleri, meditasyon, yoga, termal tesis ziyaretleri, sağlıklı beslenme programları ve fiziksel aktivitelerin yer aldığı hizmetler yaşlı turistlerin sık tercih ettikleri uygulamalardandır (Smith & Puczkó, 2014). Bu

faaliyetler bireylerin fiziksel sağlıklarını desteklerken psikolojik iyilik hallerine de katkı sağlamaktadır.

Araştırmalar yaşlı bireylerin yaşam doyumlarının ve genel mutluluk düzeylerinin turizm faaliyetlerine katılımla arttığını göstermektedir (Kim et al., 2015; Câmara vd., 2024). Bu nedenle sağlık turizmi, sağlıklı yaşlanmanın desteklenmesinde önemli bir araç olarak düşünülmelidir.

Kronik hastalıkları olan yaşlı yetişkin hastalarda, proaktif sağlık yönetimi için farmakolojik olmayan ve farmakolojik tedavileri birleştiren entegre bir model şarttır. Yaşlı yetişkinlerde çoklu hastalık sorununu ele almak için, temel olarak içsel kapasitenin geliştirilmesine öncelik vermek kritik öneme sahiptir. Bu, farmakolojik ve farmakolojik olmayan tedavileri entegre eden yeni bir işbirlikçi müdahale modelinin geliştirilmesini içermektedir (Ali vd., 2025). Şekil 1'de kronik hastalıkları olan yaşlı nüfus için aktif sağlık diyagramı ile proaktif sağlık uygulamaları ile natüropatik (önleyici ve bütüncül) yaklaşımlar arasındaki etkileşim gösterilmektedir. Modele göre beslenme, farmakolojik, psikolojik, davranışsal ve çevresel müdahaleler bireyin sağlık durumunun korunmasına katkı sağlamaktayken; sağlık turizmi, fonksiyonel rehabilitasyon, düzenli günlük rutinler ve sosyal entegrasyon gibi uygulamalar sağlıklı yaşlanmayı desteklemekte ve hastalıkların önlenmesine yardımcı olmaktadır.

Şekil 1. Kronik hastalıkları olan yaşlı nüfus için aktif sağlık diyagramı

Kaynak: Ali vd., 2025

4.2. Üçüncü Yaş Turistlerinin Beklenti ve İhtiyaçları

Üçüncü yaş turistlerinin beklenti ve ihtiyaçları, genç turistlere kıyasla farklılık göstermektedir. Yaşlı bireyler seyahat planlarını yaparken sağlık durumlarını, konfor düzeyini, hareket kolaylığını, erişilebilirliği ve güvenliği ön planda tutmaktadır. Bunun yanında, sağlık hizmetlerine hızlı ve kolay ulaşılabilmesi, gidilecek bölgede düşük suç oranlarının bulunması ve güvenli bir ortamın sağlanması da destinasyon tercihlerini etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (Horneman vd., 2002; Jang & Wu, 2006).). Ulaşılabilirlik, tesislerin ve turistik alanların yaşlı bireylerin kullanımına uygun şekilde düzenlenmiş olması yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerini etkileyen en önemli unsurlardandır (Darcy & Dickson, 2009). Asansörler, tutunma barları, engelli rampaları, engelsiz yürüyüş yolları ve yaşlı dostu tasarımlar erişilebilir turizm uygulamalarında aranılan özellikler arasındadır (WTO, 2016). Özellikle kronik hastalıkları bulunan bireyler için sağlık altyapısı güçlü şehirler/ülkeler yaşlı turistler tarafından önemlidir.

Deneyimli sağlık çalışanları, modern tıbbi altyapı, uluslararası kalite standartlarına sahip sağlık kuruluşları da tercihleri etkilemektedir. Bunun yanında yaşlı bireyler, tedavi ve bakım hizmetlerinin kesintisiz sürdürülmesine ve sağlık personeliyle anlaşılır bir iletişim kurulabilmesine büyük önem vermektedir (Connell, 2013; WHO, 2015). Yaşlı turistler için konaklamanın konforu, iyi beslenebilme ve sosyal-psikolojik destek oldukça önemlidir. Uzun süreli tatillerde sosyal aktiviteler seyahat memnuniyetini artırabilmektedir. Ayrıca aileyle iletişimde kalmak, grup etkinliklerine katılmak ve sosyalleşmek de yaşam kalitesi açısından etkilidir (Ceylan, 2018; Kim et al., 2015). Bu beklenti ve ihtiyaçların karşılanabilmesi, ülkelerin üçüncü yaş turizmi alanındaki rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri hâline gelmiştir. Türkiye de bu alanda önemli avantajlara sahiptir.

5. TÜRKİYE'DE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

5.1. Türkiye'nin Sağlık Turizmi Potansiyeli

Türkiye sahip olduğu doğal, ekonomik ve sağlık altyapısına ilişkin sürekli kendini yenileyen avantajlar sayesinde sağlık turizmi pazarında önemli bir konumdadır. Son yıllarda gerçekleştirilen sağlık yatırımları, modern hastanelerin yaygınlaşması, sağlık personelinin niteliğinin artması ve ulaşım altyapısındaki gelişmeler Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki rekabet gücünü artırmaktadır (Akaydın, 2018).

Türkiye; Asya, Avrupa ve Orta Doğu arasında stratejik bir konumda bulunması nedeniyle geniş bir coğrafyadan hasta ve turist çekebilmektedir. Uluslararası standartlarda hizmet veren kamu ve özel sağlık kuruluşları, ileri tıbbi teknolojiler ve akredite sağlık kurumları sağlık turizmi açısından önemli avantajlar sunmaktadır (Sezgin, 2021). Yaşlı turistlerin uzun ve yorucu seyahatlerden kaçınmaları açısından Avrupa'nın birçok büyük şehrinden Türkiye'ye doğrudan-kısa süreli uçuşların bulunması ulaşım kolaylığı açısından önemli bir avantajdır.

Türkiye'nin sahip olduğu iklim çeşitliliği, daha çok Akdeniz ve Ege kıyılarında görülen ılıman hava koşulları yaşlı bireylerin yılın büyük bölümünde konforlu bir yaşam sürmelerine imkân vermektedir (Arıci, 2019). Öte yandan Avrupa ülkelerinde yaşlı nüfusun artması ve sağlık bakım maliyetlerinin yükselmesi Türkiye'nin yaşlı turizmindeki önemini artırmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin güneşlenme süresinin yüksek (Kandırmaz ve Kaba, 2014) olması ve doğal çevre olanaklarının zenginliği yaşlı bireylerin fiziksel aktivitelerini artırmalarına ve yaşam kalitelerini yükseltmelerine katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de son yıllarda şehir hastaneleri, üniversite hastaneleri ve özel sağlık kuruluşlarının sayısındaki nitelikli artış sağlık hizmetlerinin kapasitesini ve kalitesini artırmıştır (SB, 2023). Uluslararası akreditasyon kuruluşları tarafından belgelendirilen sağlık kurumlarının sayısının artması Türkiye'nin uluslararası sağlık turizmi pazarındaki güvenilirliğini güçlendirmektedir (JCI, 2026). Bunun yanında uzman hekim sayısının artması, ileri tıbbi teknolojilerin kullanılması, hastaneler ve hekimlerin güncel gelişmelere (e-sağlık, teletıp, robotik cerrahi vb.) uyum sağlamaları ve sağlık hizmetlerine erişimin kolay olması Türkiye'nin üçüncü yaş turizmi açısından rekabet gücünü artıran faktörler arasındadır.

Türkiye, jeotermal kaynaklar bakımından dünyanın önde gelen ülkelerindendir. Afyonkarahisar, Çanakkale, Denizli, Kütahya, Niğde, Nevşehir, Uşak, Yalova, Yozgat ve Balıkesir gibi illerde bulunan termal kaynaklar sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır (KTB, 2023). Bunun yanı sıra Türkiye'nin doğal güzellikleri, tarihi mirası, sahil şeridi ve kültürel zenginlikleri yaşlı turistlerin sağlık hizmetlerini turistik deneyimlerle birleştirmelerine yardımcı olabilmektedir.

Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki en önemli avantajlarından bir diğeri ise maliyet üstünlüğüdür. Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleriyle karşılaştırıldığında sağlık hizmetlerinin daha düşük fiyatlarla verilmesi Türkiye'nin tercih

edilme nedenleri arasında yer almaktadır (Connell, 2013). Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre dünya genelinde yaşlı nüfusun hızla artması, yaşlı bireylere yönelik sağlık ve bakım hizmetlerine olan talebin de artacağını göstermektedir (UN, 2023). Emeklilik gelirleriyle yaşamlarını sürdüren yaşlı bireyler açısından konaklama, ulaşım ve günlük yaşam giderlerinin birçok Avrupa ülkesine kıyasla daha düşük olması da uzun süreli konaklamaları teşvik etmektedir.

5.2. Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Uygulamalar ve Politikalar

Türkiye'de üçüncü yaş turizmine yönelik çalışmalar son yıllarda sağlık turizmi stratejilerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Sağlık Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlık turizmini geliştirmeye yönelik çeşitli politika ve teşvikler uygulanmaktadır (SB, 2023).

Büyük ve Akkuş (2022) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre, Türkiye'ye gelen yaşlı turistlerin ağırlıklı olarak Irak ve Libya gibi Orta Doğu pazarından, yaşlı nüfus oranının yüksek olduğu Almanya'dan, Azerbaycan ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile Rusya ve Ukrayna gibi BDT ülkelerinden oluştuğu belirlenmiştir.

Yaşlı dostu turizm anlayışı doğrultusunda erişilebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi, sağlık ve bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, termal turizm yatırımlarının artırılması, uluslararası standartlara uyum sağlanması master planlar ile ortaya konulmaktadır. Ayrıca yaşlı bireylerin uzun süreli konaklamalarını destekleyecek bakım merkezleri ve rehabilitasyon tesislerine yönelik yatırımlar teşvik edilmektedir. Türkiye Turizm Stratejisi ve sağlık turizmi eylem planlarında yaşlı turizminin geliştirilmesi öncelikli alanlar arasındadır. Bu kapsamda sağlık kuruluşları, turizm işletmeleri ve yerel yönetimler arasında iş birliğinin artırılması amaçlanmaktadır (KTB, 2023).

Ek olarak yaşlı turistlerin ihtiyaçlarına yönelik düzenlemelerin teşviki, özel hizmet standartlarının geliştirilmesi, sağlık bakım personellerinin eğitilmesi ve uluslararası tanıtım faaliyetlerinin artırılması Türkiye'nin üçüncü yaş turizmi alanındaki gelişimi açısından önemlidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya genelinde yaşlı nüfusun hızla artması, bu üçüncü yaş turizm türünü çok daha kritik bir noktaya taşırken sağlık sektörüyle olan bağını da gözle görülür şekilde kuvvetlendirmekte ve önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye; güçlü sağlık altyapısı, zengin termal kaynakları, uygun iklim koşulları ve sunduğu fiyat avantajlarıyla yaşlı turistler için bir çekim merkezi konumundadır. Fakat bu büyük potansiyeli kazanca ve verimliliğe dönüştürmek; tesislerin yaşlılara uygunluğu (erişilebilirlik), hizmet kalitesinin artırılması, bu alanda uzmanlaşmış personel yetiştirilmesi ve kurumlar arası koordinasyon gibi konularda atılacak somut adımlarla mümkün olacaktır.

Yaşam süresinin uzaması ve doğurganlık oranlarının azalmasıyla birlikte yaşlı nüfusun giderek artması, aktif yaşlanma anlayışının yaygınlaşması ve sağlık turizmine yönelik talebin yükselmesi bu alandaki büyümeyi desteklemektedir. BM projeksiyonlarına göre, 2050 yılına kadar 65 yaş ve üzeri nüfusun dünya genelinde önemli ölçüde artması beklenmekte olup, bu demografik değişimin sağlık ve bakım hizmetlerinin yanı sıra yaşlı dostu turizmle ilgili ürün ve hizmetlere olan ihtiyacı da artırması ön görülmektedir (WHO, 2015; UN, 2023). Türkiye gibi sağlık hizmetleri açısından rekabet avantajına sahip ülkeler bu süreçten yararlanabilecek potansiyele sahiptir. Üçüncü yaş turistleri, çalışma hayatında aktif bireylerden oluşmadığı için seyahatler yüksek sezon dışı dönemlerde de gerçekleşebilmektir.

Üçüncü yaş turizmi yalnızca büyük şehirler, sahiller de değil, termal kaynakların bulunduğu kırsal ve yarı kırsal bölgelerde de ekonomik hareketlilik yaratmaktadır (Nazlı vd., 2025). Bu sayede yerel kalkınma desteklenmektedir. Üçüncü yaş turistleri genellikle uzun süreli konaklamalarda bulunmakta ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Bu nedenle kişi başına harcama düzeyleri birçok turist grubuna göre daha yüksektir (Connell, 2013). Sağlık hizmetleri ile turizm hizmetlerinin birlikte sunulması hem iki sektöre de ekonomik katkılar sağlamaktadır.

Üçüncü yaş turizmi Türkiye açısından değerlendirildiğinde yaşlı dostu tesis standartlarının geliştirilmesi, nitelikli personel sayısının artırılması, sektörler arası koordinasyon eksikliklerinin giderilmesi, hizmet kalitesinin belgelendirilmesi ve uluslararası standartlarla uyumlu düzenlemelerin yaygınlaştırılması sektörün gelişimine katkı sağlayacaktır. Golf turizmi, eko-turizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizmi, kış turizmi gibi alanlarda da üçüncü yaş turistlerine yönelik çalışmaların artırılması gelecek perspektifine katkılar sağlayacaktır.

Yalnızca özel sektör temsilcilerinin çabaları ile halledilemeyecek derecede büyük bir alan olan sağlık turizminde kamu-özel iş birlikleri ve koordinasyonun sağlanması önemlidir. Ulusal politikaları güçlendirirken tek hedefin sağlık turizminden daha fazla gelir elde etmek olması hataları da beraberinde getirebilecektir. Söz konusu süreç, makro düzeyde ele alındığında yalnızca sektörel gelir artışını odak noktası yapmamalı; eş zamanlı olarak ülkenin küresel sağlık diplomasisindeki konumunu güçlendirmeyi, uluslararası güvenilirlik düzeyini pekiştirmeyi ve sağlık sektöründe sürdürülebilir bir büyüme ivmesi yakalamayı da amaçlamalıdır. Bu perspektiften değerlendirildiğinde sağlık turizmi, ulusal kalkınma, uluslararası diplomasi ve toplumsal refah unsurlarının kesişim kümesinde yer alan stratejik bir politika alanı niteliği taşımaktadır. Ülkelerin, zamanla talep artışı ön görülen üçüncü yaş turizmine ayrı bir başlık altında özel önlemlerle çalışmalar yapmaları tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

Akaydın, H. (2018). Sağlık Turizmi, Ed. Yanık, O. Sağlık Kurumları Yönetimi, Sage Matbaacılık.

Akdoğan, H., & Hiçyorulmaz, E. (2018). Sağlık turizminin turizm faaliyetleri içerisindeki yeri ve önemi. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 4(2), 122-132.

Alén, E., Domínguez, T., & Losada, N. (2012). New opportunities for the tourism market: Senior tourism and accessible tourism. Tourism Management Perspectives, 4, 213–219.

Ali, M., Zhang, Y., & diğerleri. (2025). Integrating natural non-pharmaceutical therapies into medical tourism: A dynamic health portrait-driven model for proactive older adult health and public health services. Frontiers in Public Health, 13, Article 1580082.

Arıci, F. (2019). Türkiye'de üçüncü yaş turizm potansiyeli ve kaynak kullanımı. Doğu Coğrafya Dergisi, 24(42), 123-138.

Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; sağlık turizmi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012(2), 91-96.

Bana, P. E. (2025). Yaşlılık Döneminde Yaşam Kalitesi Sosyal Güvence ve Sağlık Hizmetleri. Dynamics in Social Sciences and Humanities, 6(1), 34-43.

Bardakcı, M. Ö. (2024). İnsanın Üçüncü Çağı: Yaşlılık Üzerine Sosyolojik Tartışmalar. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD), 10(20), 89-107.

Boudiny, K. (2013). Active ageing: From empty rhetoric to effective policy. Ageing & Society, 33(6), 1077-1098.

Burnett, J. J., & Baker, H. B. (2001). Assessing the travel-related behaviors of the mobility-disabled consumer. Journal of Travel Research, 40(1), 4-11.

Büyük, Ö., & Akkuş, G. (2022). Geriatrik-turizmin üçüncü yaş turizminden ayrılan yönleri ve fizik tedavi rehabilitasyon ve termal tedavilerle ilişkisi. Journal of Tourism Intelligence and Smartness, 5(2), 112-131.

Câmara, E., Pocinho, M., Jesus, S. N., & Agapito, D. (2024). Senior tourists' well-being, happiness, and satisfaction with life: A systematic literature review. Journal of Tourism, Sustainability and Well-being, 12(2), 87–109.

Ceylan, U. (2018). Üçüncü yaş turistlerin termal konaklama işletmelerinden beklentileri üzerine bir araştırma. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(4).

Chen, S. C., & Shoemaker, S. (2014). Age and cohort effects: The American senior tourism market. Annals of Tourism Research, 48, 58–75.

Connell, J. (2013). Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. Tourism management, 34, 1-13.

Çiçek, B., Şahin, H., & Erkal, S. (2021). Yaşlıların aktif yaşlanma tecrübeleri: Nitel bir çalışma. OPUS International Journal of Society Researches, 17(33), 369-397.

Darcy, S., & Dickson, T. J. (2009). A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. Journal of Hospitality and Tourism Management, 16(1), 32–44.

Dryglas, D., & Salamaga, M. (2017). Applying destination attribute segmentation to health tourists: A case study of Polish spa resorts. Journal of Travel & Tourism Marketing, 34(4), 503–514.

Düzenli, T., & Alpak, E. M. (2017). Yaşlıların Kentsel Açık Mekân Kullanımlarının İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10(2), 1-8.

Formosa M. Four decades of Universities of the Third Age: past, present, future. *Ageing and Society*. 2014;34(1):42-66.

Giddens, A. (2013). Sosyoloji (Çev: C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Horneman, L., Carter, R. W., Wei, S., & Ruys, H. (2002). Profiling the Senior Traveler: An Australian Perspective. Journal of Travel Research, 41(1), 23–37.

Jang, S. (Shawn), & Wu, C.-M. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. Tourism Management, 27(2),

JCI (Joint Commission International). (2026). https://www.jointcommission.org/en/about-us/recognizing-excellence/find-accredited-international-organizations?rfkid_7:content_filters=country:eq:Turkey. (Erişim Tarihi:12.05.2026)

Kandirmaz, H. M., & Kaba, K. (2014). Estimation of daily sunshine duration from terra and aqua modis data. Advances in Meteorology, 2014(1), 613267.

Kaya, N. ve Derse, B. (2023). Sağlık Turizminde Yaşlı Bakımının Yeri Journal of Academic Perspective on Social Studies, (1), 01-12.

Kılıçlar, A., & Aldoğan Şenol, F. (2019). Üçüncü yaş turistlerin seyahat motivasyonu ile seyahat memnuniyeti arasındaki ilişki. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7(4), 3249–3261.

Kim, H., Woo, E., & Uysal, M. (2015). Tourism experience and quality of life among elderly tourists. Tourism Management, 46; 465–476.

KTB (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2023). Türkiye Turizm Stratejisi ve sağlık turizmi raporları. Ankara.

Laslett, P. (1996). A fresh map of life: The emergence of the third age. London, England: Macmillan Press.

Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S. T., Horsfall, D., & Mannion, R. (2011). Medical tourism: Treatments, markets and health system implications. A scoping review, OECD Directorate for Employment, Labour and Social Affairs, 1–55.

Nazli, A. R., Kapucu, S., & Çakmak, H. S. G. (2025). Tarım ve Kırsal Yaşam Aktif Yaşlanma İçin Bir Fırsat Olabilir Mi?. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 8(3), 204-209.

Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. Gerontologist, 37(4), 433–440.

Sancar, T., Başaran, Ş. (2025). Türkiye'de ve Dünyada Sağlık Turizminin Gelişimi. Özgür Publications.

SB (Sağlık Bakanlığı). (2023). Uluslararası sağlık turizmi faaliyet raporu. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.

Sert, A. N. (2019). Üçüncü Yaş Yerli Turistlerin Seyahat Kısıtları ve Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 200-211.

Smith, M., & Puczkó, L. (2014). Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel (2nd ed.). London, England: Routledge.

Turken, A., Kurt, M. E., Çakmak, M. A., & Çakmak, C. (2023). Multidisipliner Çözümler Işığında Sağlık Yönetimi: Evde Sağlık Hizmetleri ve Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 14(40), 1276-1289.

UN (United Nations). (2023). World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world. New York, NY: United Nations.

Verhagen, A. P., Bierma-Zeinstra, S. M., Boers, M., Cardoso, J. R., Lambeck, J., De Bie, R., & De Vet, H. C. (2015). Balneotherapy (or spa therapy) for rheumatoid arthritis. An abridged version of Cochrane Systematic Review. Eur J Phys Rehabil Med, 51(6), 833-47.

Voigt, C., & Pforr, C. (2014). Wellness tourism: A destination perspective. London, England: Routledge.

Walker, A. (2002). A strategy for active ageing. International Social Security Review, John Wiley & Sons, 55(1), 121-139.

WHO (World Health Organization). (2002). Active ageing: A policy framework. Second United Nations World Assembly, Madrid, Spain.

WHO (World Health Organization). (2015). World report on ageing and health. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

WTO (World Tourism Organization). (2016), World Tourism Day 2016 "*Tourism for All-promoting universal accessibility"* Good Practices in the Accessible Tourism Supply Chain, UNWTO, Madrid.

Bölüm 2

SAĞLIKLI YAŞLANMA VE TURİZM İLİŞKİSİ

Emel Ercan[*]

GİRİŞ

Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 2030 yılında her altı kişiden birinin 60 yaş ve üzerinde olacağı öngörülmekte; 2050 yılına gelindiğinde ise bu yaş grubunun küresel nüfustaki payının %21'e ulaşması beklenmektedir (WHO, 2022). Türkiye de benzer bir demografik dönüşüm yaşamakta olup TÜİK verilerine göre 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 2023 itibarıyla %9,7'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2023). Bu durum, yaşlı bireylere yönelik sağlık, sosyal politika ve yaşam kalitesi alanlarında bütüncül yaklaşımlar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Yaşlılık sürecinde bireylerin karşılaştığı en önemli risklerden biri sosyal izolasyon ve yalnızlıktır. Emeklilik, eş kaybı, fiziksel hareketliliğin azalması ve toplumsal rollerden çekilme gibi etkenler yaşlı bireyleri yalnızlığa sürükleyebilmekte; bu durum depresyon, bilişsel gerileme ve erken ölüm gibi ciddi sağlık sorunlarıyla ilişkilendirilmektedir (Holt-Lunstad vd., 2015). Dolayısıyla yaşlı bireylerde sosyal katılımın desteklenmesi yalnızca bir refah meselesi değil, doğrudan bir halk sağlığı öncelidir.

Bu bağlamda yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımını destekleyen mekanizmaların güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu mekanizmalar arasında turizmin rolü ise giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Seyahat etmek; yeni insanlarla tanışmayı, farklı kültürleri deneyimlemeyi ve gündelik rutinin dışına çıkmayı mümkün kılarak yaşlı bireyler için güçlü bir sosyalleşme aracına dönüşebilmektedir. Literatürde yaşlı turizmi olarak kavramsallaştırılan bu alan, turizm araştırmalarında giderek daha fazla ilgi görmekte ve sağlıklı yaşlanma politikalarıyla önemli kesişim noktaları üretmektedir.

[*] Dr., Fırat Üniversitesi Hastanesi, Endoskopi Hemşiresi, Elazığ, emel-yapici@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-4069-1569

Bu bölüm; sağlıklı yaşlanma kavramı, yaşlı turizmi tanımı ve kapsamı ile bu iki alanın kesişimindeki ilişkiyi ele almaktadır. Bölümde ayrıca Türkiye özelindeki tabloya değinilmekte ve konu politika önerileriyle sonuçlandırılmaktadır.

1. SAĞLIKLI YAŞLANMA KAVRAMI

Yaşlılık, yalnızca kronolojik bir süreç olmayıp biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları olan çok katmanlı bir yaşam dönemidir. Bu dönemin nasıl deneyimlendiği bireyden bireye önemli farklılıklar göstermekte; genetik miras, yaşam tarzı, sosyoekonomik koşullar ve çevresel etkenler söz konusu farklılıkları belirleyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır.

Sağlıklı yaşlanma kavramı literatürde farklı biçimlerde ele alınmış olmakla birlikte en kapsamlı ve kabul görmüş tanımlardan biri Dünya Sağlık Örgütü'ne aittir. WHO (2015), sağlıklı yaşlanmayı "bireylerin ileri yaşlarda iyilik halini sürdürmesine olanak tanıyan işlevsel kapasitenin geliştirilmesi ve korunması süreci" olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, hastalığın yokluğunu değil; bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyal işlevselliğini ön plana çıkarmaktadır.

Kavramın teorik temellerini atan çalışmalar arasında Rowe ve Kahn'ın (1997) "başarılı yaşlanma" modeli öne çıkmaktadır. Bu modele göre başarılı yaşlanma üç temel bileşenden oluşmaktadır: hastalık ve sakatlık riskinin düşük tutulması, yüksek bilişsel ve fiziksel işlevselliğin sürdürülmesi ve aktif yaşama katılımın devam ettirilmesi. Söz konusu bileşenler birbirinden bağımsız değil, birbirini tamamlayan ve pekiştiren unsurlardır.

Öte yandan WHO'nun 2002 yılında geliştirdiği "aktif yaşlanma" çerçevesi, sağlıklı yaşlanmayı daha geniş bir perspektiften ele almaktadır. Bu çerçevede aktif yaşlanma; sağlık, katılım ve güvenlik olmak üzere üç temel sütun üzerine inşa edilmektedir. Burada "aktif" kavramı yalnızca fiziksel aktiviteyi değil; sosyal, ekonomik, kültürel ve sivil alanlara katılımı da kapsamaktadır (WHO, 2002). Bu bakış açısıyla yaşlı birey, pasif bir bakım alıcısı olarak değil, toplumsal yaşamın etkin bir paydaşı olarak konumlandırılmaktadır.

Sağlıklı yaşlanmanın sosyal boyutu, fiziksel sağlık kadar belirleyici bir öneme sahiptir. Sosyal ilişkilerin kalitesi ve sıklığı, yaşlı bireylerin yaşam doyumunu, ruh sağlığını ve hatta fiziksel sağlık göstergelerini doğrudan etkilemektedir (Berkman vd., 2000). Yalnızlık ve sosyal izolasyonun kronik hastalık riski, bilişsel gerileme ve mortalite ile güçlü biçimde ilişkili olduğu kanıtlanmış olmakla birlikte (Holt-Lunstad vd., 2015) sosyal katılımı artıran her türlü faaliyet, sağlıklı yaşlanmayı destekleyen koruyucu bir faktör olarak değerlendiril-

mektedir. Bu noktada turizm faaliyetleri, sosyal katılımı teşvik eden ve yalnızlık riskini azaltan önemli bir araç olarak gündeme gelmektedir.

2. YAŞLI TURİZMİ: TANIM VE KAPSAM

Turizm literatüründe yaşlı turist kavramı, farklı çalışmalarda farklı yaş eşikleri üzerinden tanımlanmaktadır. Kimi araştırmacılar 55 yaş ve üzerini kapsayan "kıdemli turist" (senior tourist) ifadesini kullanırken kimi çalışmalar bu eşiği 65 yaş olarak belirlemektedir. Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü'nün 60 yaş ve üzerini yaşlı nüfus olarak kabul etmesi ve bu sınırın uluslararası karşılaştırmalı çalışmalarda yaygın biçimde benimsenmesi nedeniyle bu bölümde yaşlı turist kavramı, 60 yaş ve üzeri bireyler için kullanılmaktadır (WHO, 2015; Kozak vd., 2019).

Yaşlı turizmi; 60 yaş ve üzeri bireylerin gerçekleştirdiği seyahat faaliyetlerinin tümünü kapsayan ve bu grubun özel ihtiyaçları, motivasyonları ile davranış örüntüleri çerçevesinde şekillenen bir turizm alt dalı olarak tanımlanabilir. Bu alanda öncü çalışmalar arasında yer alan Shoemaker (1989), yaşlı turistleri seyahat motivasyonlarına göre üç gruba ayırmaktadır: çok yönlü tatilciler, ev odaklı tatilciler ve aktif hikaye anlatıcıları. Bu sınıflandırma, yaşlı turist grubunun homojen bir yapı sergilemediğini ve içsel farklılıklar barındırdığını ortaya koymaktadır.

Yaşlı turistler, genç yaş gruplarına kıyasla birtakim ayırt edici özellikler sergilemektedir. Zaman kısıttan görece bağımsız olan bu grup, özellikle sağlık durumu elverdiği ölçüde uzun süreli seyahatlere yönelebilmektedir; ekonomik açıdan satın alma gücü yüksek olan kesimi ise kaliteli konaklama ve kişiselleştirilmiş hizmetlere yönelik talep oluşturmaktadır (Patterson, 2006). Öte yandan yaşlı turistlerin seyahat kararlarını etkileyen başlıca etkenler arasında sağlık durumu, erişilebilirlik koşulları, güvenlik algısı ve sosyal destek ağları yer almaktadır (Jang ve Wu, 2006).

Seyahat motivasyonları açısından değerlendirildiğinde yaşlı bireylerin turizme katılımında fiziksel dinlenmenin yanı sıra sosyal bağ kurma, yeni deneyimler edinme, kültürel merak ve nostalji gibi içsel güdülerin belirleyici rol oynadığı görülmektedir (Nimrod, 2008). Bu motivasyon örüntüsü, yaşlı turizminin yalnızca bir ekonomik faaliyet olmadığını; aynı zamanda kimlik, anlam ve sosyal aidiyet arayışının bir yansıması olduğunu göstermektedir. Söz konusu durum, yaşlı turizmini sağlıklı yaşlanma perspektifiyle buluşturan kritik bir kesişim noktası oluşturmaktadır.

3. SAĞLIKLI YAŞLANMA VE TURİZM İLİŞKİSİ

Turizm, uzun süre yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak ele alınmış; ancak son yıllarda sağlık ve yaşam kalitesi üzerindeki etkileri bakımından da kapsamlı biçimde incelenmeye başlanmıştır. Yaşlı bireyler söz konusu olduğunda bu ilişki daha da belirgin bir anlam kazanmaktadır. Seyahat deneyiminin fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutları, sağlıklı yaşlanmanın temel bileşenleriyle doğrudan örtüşmekte ve turizmi bir refahı destekleme aracına dönüştürmektedir.

3.1. Fiziksel Boyut

Turizm faaliyetleri, yaşlı bireylerin fiziksel aktivite düzeyini artıran önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Seyahat sürecinde gerçekleştirilen yürüyüşler, doğa gezileri, kültürel tur programları ve havuz başı dinlenme gibi aktiviteler, bireyin günlük hareket miktarını sedanter yaşama kıyasla belirgin biçimde yükseltmektedir (Chen ve Petrick, 2013). Fiziksel aktivitenin yaşlılarda kardiyovasküler sağlık, kas-iskelet sistemi işlevselliği ve uyku kalitesi üzerindeki olumlu etkileri göz önüne alındığında seyahatin bu katkısı küçümsenmemelidir.

Bunun yanı sıra iklim ve çevre değişikliğinin yaşlı bireyler üzerindeki yenileyici etkisi de literatürde yer bulmaktadır. Özellikle termal turizm, kaplıca tesisleri ve deniz kıyısı tatilleri, kronik ağrı yönetimi ve stres azaltma açısından tamamlayıcı sağlık uygulamaları olarak değerlendirilmektedir (Erfurt-Cooper ve Cooper, 2009).

3.2. Psikolojik Boyut

Seyahat deneyimi, yaşlı bireylerde psikolojik iyilik hali üzerinde çok yönlü olumlu etkiler bırakmaktadır. Yeni bir yere gitmek, bilinmeyenle yüzleşmek ve rutinin dışına çıkmak; bireyde merak, heyecan ve anlam duygusu uyandırmakta ve bu durum yaşam doyumunu doğrudan artırmaktadır (Nimrod, 2008). Özellikle emekliliğin ardından kimlik bunalımı yaşayan bireyler için seyahat, yeni bir amaç ve deneyim alanı sunmaktadır.

Bilişsel uyarım açısından da turizm önemli bir işlev üstlenmektedir. Yeni ortamlarda yön bulmak, farklı dillere ve kültürlere maruz kalmak, bilinmedik durumlara uyum sağlamak gibi deneyimler beyin plastisitesini desteklemekte ve bilişsel gerilemeyi yavaşlatabilecek zihinsel uyarım sağlamaktadır (Patterson, 2006). Bu bağlamda seyahat, yaşlı bireylerde demans ve Alzheimer riskini azaltmaya yönelik koruyucu faktörler arasında tartışılmaktadır.

3.3. Sosyal Boyut

Sağlıklı yaşlanma ve turizm ilişkisinin en kritik halkasını sosyal boyut oluşturmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere sosyal izolasyon, yaşlı bireyler için ciddi bir halk sağlığı riski oluşturmakta ve pek çok kronik hastalıkla ilişkilendirilmektedir. Turizm ise yapısı gereği sosyal etkileşimi teşvik eden bir ortam sunmaktadır.

Grup seyahatleri, tur programları ve tatil köyü gibi kolektif turizm deneyimleri; yaşlı bireylerin hem birbirleriyle hem de farklı yaş gruplarından insanlarla etkileşim kurmasına zemin hazırlamaktadır. Bu etkileşimler yüzeysel tanışıklıkların ötesine geçerek kalıcı sosyal bağların kurulmasına katkı sağlayabilmektedir. Nitekim araştırmalar, seyahate katılan yaşlı bireylerin yalnızlık düzeylerinin seyahat sonrası dönemde anlamlı biçimde azaldığını ortaya koymaktadır (Cole vd., 2024).

Öte yandan aile ile birlikte gerçekleştirilen seyahatler, kuşaklar arası bağı güçlendiren özel bir işlev üstlenmektedir. Torunlarıyla ya da çocuklarıyla seyahat eden yaşlı bireyler, hem aile içi dayanışmayı pekiştirmekte hem de sosyal rollerini aktif biçimde sürdürmektedir. Bu durum, yaşlı bireyin toplumsal yaşamda görünür ve değerli hissetmesine katkıda bulunmaktadır (Nimrod ve Rotem, 2012).

Son olarak dijitalleşmeyle birlikte yaşlı turizmine katılımın önündeki engellerden bazıları giderek azalmaktadır. Erişilebilir konaklama seçenekleri, yaşlı dostu tur paketleri ve seyahat sigortası uygulamaları; bu grubun turizme katılımını kolaylaştıran yapısal düzenlemeler olarak öne çıkmaktadır. Ancak ekonomik yetersizlik, fiziksel kısıtlılık ve ulaşım güçlükleri, yaşlı bireylerin turizme erişimini hâlâ sınırlandıran önemli engeller olarak varlığını korumaktadır (Darcy ve Buhalis, 2011).

4. DÜNYADA YAŞLI TURİZMİ

Küresel ölçekte yaşlı turizmi, turizm sektörünün en hızlı büyüyen segmentlerinden biri haline gelmiştir. 2023 yılında 60 yaş ve üzeri bireyler, tüm turistlerin yaklaşık %37'sini oluşturmuştur (AARP, 2023). Bu oran, söz konusu grubun küresel turizm sektöründeki ağırlığını açıkça ortaya koymaktadır. UNWTO verilerine göre yaşlı bireyler, yıllık isteğe bağlı harcamalarının yaklaşık %52'sini turizm ve seyahat faaliyetlerine ayırmaktadır (UNWTO, 2018). Bu tablo, yaşlı turist kitlesinin yalnızca demografik açıdan değil, ekonomik açıdan da sektör için kritik bir segment oluşturduğunu gözler önüne sermektedir.

Bölgesel dağılım açısından Avrupa, yaşlı turizmi alanında en gelişmiş pazara sahip kıta konumundadır. İngiltere, Almanya ve Fransa başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde emeklilere yönelik özel tur paketleri, erişilebilir konaklama standartları ve sağlık destekli seyahat programları yaygın biçimde uygulanmaktadır. Kuzey Amerika'da ise AARP gibi güçlü sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle yaşlı turistlere yönelik kapsamlı indirim ve teşvik mekanizmaları geliştirilmiş durumdadır. Yapılan araştırmalar, 50 yaş ve üzeri bireylerin %52'sinin isteğe bağlı gelirlerinde seyahati birinci öncelik olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (AARP, 2023).

Asya kıtasında ise yaşlı turizmi hızla gelişen bir alan olarak öne çıkmaktadır. Çin'de 60 yaş ve üzeri nüfus 2023 sonu itibarıyla 296,97 milyona ulaşmış ve bu durum ülkeyi dünyanın en büyük yaşlı turist pazarlarından biri konumuna taşımıştır (National Bureau of Statistics, PRC, 2024). Japonya, Güney Kore ve Singapur gibi ülkelerde de yaşlı dostu destinasyon altyapıları ve özel seyahat hizmetleri giderek yaygınlaşmaktadır.

Küresel trendler incelendiğinde yaşlı turistlerin tercihlerinin de dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Yalnızca dinlenme amaçlı tatillerin yerini; kültürel turizm, eğitim amaçlı seyahatler, sağlık turizmi ve deneyim odaklı tur programları almaktadır. Sektörü şekillendiren başlıca eğilimler arasında daha kapsamlı ve deneyim odaklı seyahate yönelik artan talep, erişilebilir hizmetlere olan ihtiyaç ve yaşlı bireyler arasında bireysel seyahatin yükselmesi sayılmaktadır (UNWTO, 2018). Teknolojik gelişmeler de bu dönüşümü desteklemekte; çevrimiçi rezervasyon platformları ve yaşlı kullanıcılara özel mobil uygulamalar seyahat planlamasını kolaylaştırmaktadır.

5. TÜRKİYE BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRME

Türkiye, sahip olduğu genç nüfus yapısıyla tanınmış olsa da demografik dönüşüm bu tabloyu hızla değiştirmektedir. TÜİK verilerine göre 65 yaş ve üzeri nüfus 2023 itibarıyla %9,7'ye ulaşmış olup bu oranın 2040 yılında %16'yı aşması öngörülmektedir (TÜİK, 2023). Bu demografik gerçeklik, yaşlı bireylere yönelik turizm politikalarının geliştirilmesini giderek daha acil bir ihtiyaç haline getirmektedir.

Türkiye'de yaşlı turizmine bakıldığında mevcut tablonun oldukça sınırlı bir çeşitlilik sergilediği dikkat çekmektedir. Bu grubun seyahat pratiklerinde öne çıkan iki temel alan termal turizm ve dini turizmdir. Afyonkarahisar, Bursa ve Yalova gibi illerdeki kaplıca ve termal tesisler, kronik rahatsızlıkları olan

yaşlı bireyler tarafından hem tedavi hem de dinlenme amaçlı yoğun biçimde tercih edilmektedir. Hac ve umre seyahatleri ise özellikle Anadolu'da yaşayan yaşlı bireyler için derin bir anlam taşıyan ve geniş katılım gören bir turizm pratiği olarak öne çıkmaktadır. Her iki alan da yaşlı bireylerin sosyal katılımını ve topluluk duygusunu pekiştirmesi bakımından işlevsel olmakla birlikte yaşlı turizmi açısından oldukça dar bir yelpazeye işaret etmektedir.

Kültür turizmi, doğa turizmi, kuşaklar arası aile seyahatleri ve sağlık turizmi gibi alanlar ise Türkiye'de yaşlı bireyler için henüz yeterince gelişmemiş ve teşvik edilmemiştir. Politika düzeyinde değerlendirildiğinde yaşlı dostu turizm altyapısına ilişkin kapsamlı bir ulusal stratejinin mevcut olmadığı görülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın turizm politikaları ağırlıklı olarak genç ve orta yaş gruplarını hedef almakta; yaşlı bireylere özel erişilebilirlik standartları, tur paketleri ve fiyatlandırma düzenlemeleri ise oldukça sınırlı kalmaktadır.

Öte yandan Türkiye'nin yaşlı turizmi açısından değerlendirilmemiş ciddi potansiyel barındırdığı da göz ardı edilmemelidir. Zengin kültürel miras, ılıman iklim kuşakları, gelişmiş sağlık altyapısı ve köklü misafirperverlik kültürü; ülkeyi hem yerli hem de yabancı yaşlı turistler için cazip bir destinasyon olma yolunda güçlü bir konuma taşımaktadır. Bu potansiyelin hayata geçirilmesi ise sektörel farkındalığın artırılmasını ve hedefe yönelik politika araçlarının geliştirilmesini gerektirmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde ele alınan bulgular, turizmin yaşlı bireyler için salt bir eğlence faaliyetinin ötesinde; fiziksel sağlığı destekleyen, psikolojik iyilik halini güçlendiren ve sosyal izolasyonu azaltan bütüncül bir yaşam kalitesi aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlıklı yaşlanma perspektifinden bakıldığında seyahat deneyimi; aktif katılımı, anlamlı sosyal bağlar kurmayı ve bireyin toplumsal yaşamda görünür kalmasını destekleyen işlevsel bir mekanizma olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye özelinde ise yaşlı turizminin ağırlıklı olarak termal ve dini turizm ekseninde şekillendiği ve bu grubun çeşitlendirilmiş seyahat taleplerine yanıt verecek bir turizm arzının henüz yeterince gelişmediği dikkat çekmektedir. Bu tablonun değiştirilmesi hem halk sağlığı hem de turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından bir zorunluluk haline gelmektedir.

Bu doğrultuda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir: Öncelikle yaşlı bireylerin turizme katılımının önündeki en somut engellerden biri ekonomik erişim güçlüğüdür. Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kamu kurumlarının yaşlı bireyler için özel indirim ve teşvik mekanizmaları oluşturması; konaklama, ulaşım ve tur paketlerinde bu gruba yönelik cazip fiyatlandırma politikaları hayata geçirmesi büyük önem taşımaktadır. Emekli maaşlarının sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda sübvansiyonlu tatil programlarının yaşlı katılımı anlamlı ölçüde artırabileceği değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra turizm altyapısının yaşlı dostu bir anlayışla yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Erişilebilir konaklama tesisleri, engelli ve yaşlı bireylere uygun ulaşım araçları ile sağlık desteği sunan tur paketleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca belediyeler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla organize edilen grup seyahatleri, yalnız ya da düşük gelirli yaşlı bireylerin turizme dahil edilmesinde etkili bir model olarak uygulamaya konulabilir.

Son olarak yaşlı turizmine yönelik farkındalığın hem toplumsal hem de akademik düzeyde artırılması gerekmektedir. Seyahatin yaşlı bireyler için bir lüks değil, sağlıklı yaşlanmayı destekleyen bir gereksinim olarak konumlandırılması; bu alandaki politika tartışmalarını ve araştırma gündemini zenginleştirecektir.

KAYNAKÇA

AARP. (2023). Travel research and insights. American Association of Retired Persons. https://www.aarp.org/travel

Berkman, L. F., Glass, T., Brissette, I., & Seeman, T. E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine, 51*(6), 843-857.

Chen, C. C., & Petrick, J. F. (2013). Health and wellness benefits of travel experiences: A literature review. *Journal of Travel Research, 52*(6), 709-719.

Cole, S., Hua, C., Peng, S., & Wang, W. (2024). Exploring the relationship of leisure travel with loneliness, depression, and cognitive function in older adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 21*(4), 498. https://doi.org/10.3390/ijerph21040498

Darcy, S., & Buhalis, D. (Eds.). (2011). *Accessible tourism: Concepts and issues.* Channel View Publications.

Erfurt-Cooper, P., & Cooper, M. (2009). *Health and wellness tourism: Spas and hot springs.* Channel View Publications.

Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: A meta-analytic review. *Perspectives on Psychological Science, 10*(2), 227-237.

Jang, S. S., & Wu, C. M. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. *Tourism Management, 27*(2), 306-316.

Kozak, M. A., Acar, D., & Zencir Çiftçi, E. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Konsepti. *Turizm Akademik Dergisi, 6*(2), 99-114.

National Bureau of Statistics, PRC. (2024). Statistical communiqué of the People's Republic of China on the 2023 national economic and social development. National Bureau of Statistics of China.

Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism: Themes in retirees' narratives. *Annals of Tourism Research, 35*(4), 859-878.

Nimrod, G., & Rotem, A. (2012). An exploration of the innovation theory of successful ageing among older tourists. *Ageing & Society, 32*(3), 379-404.

Patterson, I. (2006). *Growing older: Tourism and leisure behaviour of older adults.* CABI.

Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. *The Gerontologist, 37*(4), 433-440.

Shoemaker, S. (1989). Segmentation of the senior pleasure travel market. *Journal of Travel Research, 27*(3), 14-21.

TÜİK. (2023). Yaşlılık istatistikleri 2023. Türkiye İstatistik Kurumu. https://www.tuik.gov.tr

UNWTO. (2018). *Tourism and the sustainable development goals: Journey to 2030.* World Tourism Organization.

WHO. (2002). *Active ageing: A policy framework.* World Health Organization.

WHO. (2015). *World report on ageing and health.* World Health Organization.

WHO. (2022). Ageing and health. World Health Organization. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

Bölüm 3

DÜNYA VE TÜRKİYE'DEN YAŞLI TURİZM ÖRNEKLERİ (VAKA ANALİZLERİ)

Hakkı Çılgınoğlu[*] - Iryna Yazgan[**]

GİRİŞ

Küresel nüfus artışı, demografik değişiklikler, azalan ölüm oranları ve dolayısıyla doğumda beklenen yaşam süresinin artmasıyla tetiklenmektedir. 2019 yılında küresel nüfusun yaşam süresi 71 yılken, azalan ölüm oranları nedeniyle bu rakamın 2050 yılına kadar 77, 2 yıla çıkması beklenmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Bu rakamlar, modern dünyanın ''yeni bir uzun ömürlülük'' çağına girdiğini göstermektedir. Tıptaki ilerlemeler ve yaşam kalitesindeki iyileşmeler sayesinde, insan faaliyetlerinin sınırları önemli ölçüde genişlemiştir. Aktif uzun ömürlülük süresinin artması, ileri yaştaki bireyleri en dinamik tüketici grubuna dönüştürmüş ve küresel turizm pazarının yapısını kökten değiştirmiştir. Bu dönüşüm, dinamik, deneyim odaklı ve sağlık bilincine sahip bir müşteri kitlesinin ihtiyaçlarına uygun bir pazarın şekillenmesinin temelini oluşturmuştur. Turizm, gümüş nesil veya gümüş kuşak olarak adlandırılan ileri yaştaki bireyler için, kişisel ufukları genişletmenin ve çeşitli nedenlerle on yıllarca ertelenmiş hayalleri gerçekleştirmenin bir yolu haline gelmiştir. Turizm aynı zamanda fiziksel zindeliği ve ruh sağlığını korumak için güçlü bir araçtır. Bu tür turistlerin dünyayı anlamlı bir şekilde deneyimleme arzusu nedeniyle, üçüncü yaş turizmi, on iki ay boyunca sürdürülebilir kalkınma ve destinasyon yönetiminde merkezi bir rol oynayan bir sektör haline gelmiştir. Sektörün ileri yaştaki bireylerin ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiğini anlamak için mevcut uygulama çözümlerini analiz etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, bu bölümün temel amacı, Türkiye dahil küresel uygulamalardan yaşlı turizmine yönelik belirli örneklerin bir incelemesini sunmaktır. Başarılı örnekle-

[*] Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kastamonu, hcilginoglu@kastamonu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-6787-3397

[**] Doktora öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği, Kastamonu, irynayazgan@gmail.com , ORCID: orcid.org/0000-0001-7950-9755

rin incelenmesi, yalnızca küresel eğilimleri belirlemekle kalmayacak, aynı zamanda modern destinasyonların demografik uzun ömürlülüğün zorluklarını turizm sektörü için sürdürülebilir fırsatlara nasıl dönüştürdüğünü de gösterecektir.

1. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yaşlanma, ilerleyici fizyolojik değişikliklerle karakterize edilen kaçınılmaz bir süreç olsa da insanların yaşlanma biçimi genetik, yaşam tarzı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörlere bağlı olarak önemli ölçüde farklılık göstermektedir (Gianfredi vd., 2025). Son 100 yılda, yaşam beklentisi neredeyse her ülkede önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, sağlıklı yaşlanmayı, yaşlılıkta refahı sağlayan işlevsel yeteneklerin geliştirilmesi ve korunması süreci olarak tanımlamıştır (Rudnicka vd., 2020). Bu nedenle, 2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü ve Birlemiş Milletler üye devletleri, yaşlı insanların uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmelerini sağlamak için ‘‘Sağlıklı Yaşlanma on Yılı’’ eylem planını (2021-2030) kabul etmiştir (Amuthavalli Thiyagarajan vd., 2022). Yaş ayrımcılığıyla mücadele etmek, yaş dostu bir ortam oluşturmak, kişiselleştirilmiş sağlık hizmeti sağlamak ve uzun süreli sağlık bakım hizmetleri sunmak; sağlıklı yaşlanma stratejisinin dört temel eylem alanıdır (Golubeva vd., 2024). Bu tür girişimlerin hayata geçirilmesi, turizm sektörünün gelişimiyle yakından bağlantılıdır; zira günümüzün sağlıklı ve aktif yaşlı yetişkinleri turizmle daha fazla ilgilenme eğilimindedir (Hwang vd., 2020). Bunun nedeni ise turizmin mümkün kıldığı yaşam tarzının, çeşitli aktivitelerin ve sosyal yaşamın, ileri yaş nesillerinin öznel algısında sağlık ve refah düzeylerinde önemli bir iyileşmeye katkıda bulunmasıdır (Ferrer vd., 2016).

Bu insan grubunun hizmet pazarında belirli bir terimle anılmaya başlanmasını, akademisyenlerin ve sektör temsilcilerinin, 55 yaş ve üzeri kişilerin seyahat davranışlarını daha iyi anlayabilmek amacıyla bu pazar segmentini aktif bir şekilde incelemeye başlamasıyla ilişkilendirmek mümkündür (Shoemaker, 2000). Literatürde bu kitle için birçok tanımlama bulunmaktadır. En yaygın olanları şunlardır: sessiz kuşak (Chen ve Shoemaker, 2014), gümüş pazarı (Branchik, 2010), gümüş grup (Ross, 2005), gümüş ekonomisi (Sedgley vd., 2011), üçüncü yaş (Laslett, 1991; Nikitina ve Vorontsova, 2015), dördüncü kuşak (Laslett, 1991) ve yaşlı pazarı (Ross, 2005; Nielsen, 2014; Möller vd., 2007). Bu noktada, ileri yaş nesillerin saç renginin gümüşe benzetilmesi, Avrupa Birliği uzmanlarının bu yaşlanma olgusunu ‘‘gümüş ekonomi’’ olarak adlandırmasına yol açmıştır. Farklı disiplinler tarafından gümüş ekonomi veya yaşlı pazarı gibi terimlerle ifade edilen bu kitle, turizm literatüründe genel olarak üçüncü yaş turizmi kapsamında ele alınmaktadır. Üçüncü yaş turizmi, aktif pro-

fesyonel iş yaşamından emekli olmuş, sosyal rol ve statü kaybı neticesinde boş zamanı artan 65 yaş ve üstü gezginleri kapsamaktadır (Nikitina ve Vorontsova, 2015). Carrera'ya (2025) göre, yeterli harcanabilir gelire sahip olan, güvenliğe öncelik veren, iletişime önem veren, ulaşımdan çok erişilebilirliğe önem veren, gidilen yerlerde kalış sürelerini uzatmaya eğilimli olan, boş zamanları sayesinde her mevsim seyahat edebilen, çoğunlukla kadınlardan oluşan ve birbirlerinin tavsiyelerinden etkilenen bu kitle, ''meraklı'' üçüncü yaş turistleri olarak tanımlanmaktadır.

Literatürde bu kronolojik ve ekonomik tanımların yanı sıra, yaşlı turistlerin seyahat davranışlarını daha iyi anlamak için kuşak teorisi yaklaşımından da yararlanılmaktadır (Adams ve Gay, 2019). Bu bağlamda, günümüz pazarını oluşturan tarihsel gruplardan biri sessiz kuşak bireyleridir (1925-1945) (Lissitsa vd., 2022). Ancak günümüzde pazarda asıl baskın olan kitle, önemli miktarda harcama yaparak dünyayı keşfetmekle ilgilenenlerdir. Bunların tipik bir örneği, 1940'ların sonları ile 1960'ların ortaları arasında doğan ''baby boomer'' kuşağıdır. Bu tür turistler genellikle paket turlar satın alır, bir destinasyonda kalış süresine dikkat eder ve gastronomi trendlerine açıktır (Zsarnoczky, 2016).

Kuşaksal farklılıkların yanı sıra, yaş faktörü açısından bakıldığında Zsarnoczky (2016) ileri yaş insanlarını homojen bir grup olarak tanımlamaz. Yazar, bunun kısmi nedeni olarak da genellikle 50 yaş ve üstü kişilerin farklı nesillerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Ona göre, bu pazar segmenti; olgun (51-64), genç yaşlı (65-74), orta yaşlı (75-84), yaşlı (85-94) ve çok yaşlı (95+) olarak gruplandırılmaktadır.

Üçüncü yaş turistleri için başarılı bir turizm ürünü tasarlamak, bir dizi faktörü göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir (Kim vd., 2015). Mevsimsellik, hava durumu gibi doğal olaylardan kaynaklanan doğal faktörler ile tatiller, geleneksel ve sosyokültürel etkinlikler gibi insan yapısı kurumsal etkenlerin birleşimiyle oluşmaktadır (Rico vd., 2021). Üçüncü yaş turistleri, turizm faaliyetlerinin mevsimselliğini azaltmaya yardımcı olmakta (Cannas, 2012) ve 50 yaş ve üzeri insanların tatil yerlerinde daha uzun süre kalma eğiliminde olmaları nedeniyle (Alén vd., 2014), destinasyonların yıl boyunca ekonomik istikrarlarını korumalarını sağlamaktadır.

Bu doğrultuda literatürde altın tüketiciler olarak adlandırılan ileri yaş turistlerinin sağlık, sosyal itibar ve bir emeklilik ödülü olarak seyahat etme motivasyonlarıyla harcama yaptıkları görülmektedir (Stončikaitė, 2022). Söz konusu turistlerin destinasyon seçimindeki temel kriterleri; güvenlik, erişilebilirlik ve nitelikli tıbbi bakıma yakınlıktır (Zsarnoczky, 2016). Zielińska-Szczepkowska (2021) ise üçüncü yaş turistlerinin seyahat yeri seçimindeki ilk beş hususu; gü-

venlik, doğa (çevre dostu ve rahatlatıcı bir ortam), kültürel miras, hizmet kalitesi ve rahat ulaşım olarak sıralamaktadır. İleri yaş bireylerin seyahat motivasyonlarını etkileyen diğer unsurlar ise, en önemli faktör olan günlük rutinden uzaklaşmak isteği, huzur ortamı, yakınlarla vakit geçirme arzusu, yeni deneyimler edinme, iç turizm ve sağlık faktörleridir. Aynı zamanda Chen ve Shoemaker (2014), ileri yaş turistlerini seyahat motivasyonlarına ve demografik özelliklerine göre üç farklı gruba ayırmanın mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, seyahat sevenlerin sosyalleşmeye ve aktif tatile, yüksek gelirli ‘‘Kaçış ve Öğrenme’’ grubunun kültürel keşif ve doğaya, en yaşlı ve düşük bütçeli ‘‘Emekliler’’ grubunun ise aile ve dinlenmeye odaklandığı açıklanmaktadır.

Balderas-Cejudo ve Patterson’a (2023) göre, yaşlı turistler, gönüllü gezginlerin en büyük gruplarından birini oluşturmaktadır ve gönüllü ileri yaş turistleri, turizm işletmecileri tarafından karlı bir hedef pazar olarak görülmektedir. Gönüllü yaşlı turistleri sadece yardım amacıyla değil, farklı kültürleri, eğlenceleri ve değişik ortamları yaşamak ve deneyimlemek için gönüllülüğe yönelmektedir. Bu bağlamda, turizm sektörünün bu kitlenin turizm alanındaki pazar potansiyelini fark ettiği ve bu tüketicileri hedefleyen rekabetçi iş fikirleri ve pazarlama stratejileri geliştirmeye odaklandığı sonucuna varılabilmektedir (Sedgley vd., 2011).

2. DÜNYADAN YAŞLI TURİZMİ ÖRNEKLERİ

Avrupa Komisyonu’nun 2015-2030 dönemi için dünyanın en yaşlı on ülkesine ilişkin öngörülerine göre, demografik yaşlanma açısından ilk üç ülke her iki dönemde de tamamen değişmeden kalıyor: Japonya birinci sırada yer alırken, onu Almanya ve İtalya takip etmektedir. Ana eğilim, 2030 yılına kadar Fransa’yı geride bırakarak dördüncü sıraya yükselecek olan Güney Kore’nin hızlı büyümesidir. İsviçre, Avustralya ve Çin de güncellenmiş 2030 sıralamasında yer alırken, ABD sekizinci sıradan onuncu sıraya düşerek listenin sonuna yerleşmektedir (Zsarnoczky vd., 2016). Avrupa nüfus yaşlanmasının en ileri aşamasındayken, Asya’da, özellikle Japonya’nın dünyanın en hızlı yaşlanan ülkesi olması dikkat çekmektedir. Kuzey Amerika ise orta derecede bir yaşlanma sürecindedir ve bu süreç nispeten istikrarlıdır. Afrika’da ve Orta Doğu’da yaşlanma oranları en düşük seviyede olsa da ekonomik kalkınma ve sağlık hizmetlerindeki iyileşmelerle birlikte yaşlanma oranının gelecekte hızlanması muhtemeldir (Geng vd., 2025).

Küresel ölçekteki bu demografik dönüşüm, ülkelerin turizm eğilimlerini ve yaş gruplarının tercihlerini de doğrudan etkilemektedir. Örneğin, Slovakya,

Yunanistan, Romanya ve İsveç'ten gelen genç yetişkinler, çevre dostu ulaşım araçlarıyla yapılan ekoturizm turlarını tercih etmektedir. Öte yandan, İspanya, Hollanda, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Finlandiya, Portekiz, Macaristan, Hırvatistan, Slovenya ve Belçika'dan gelen aynı yaştaki turistler, sezon dışı seyahatleri, daha az ziyaret edilen yerleri, yerel ürünleri tatmayı ve atık azaltmayı tercih etmektedir. Genç nesillerin bu dinamik tercihlerine karşılık, çevre korumaya, yerel toplulukları desteklemeye ve su tüketimini azaltmaya odaklanan sosyal ve ekolojik turların teşvik edilmesi, Malta, Lüksemburg, Avusturya, İsveç, Romanya, İrlanda, Slovakya ve Yunanistan'dan gelen emekliler için büyük bir önem taşımaktadır (Sharma vd., 2023).

3. AVRUPA MAKRO BÖLGESİ: ESCAPE VE EUROSEN PROJELERİ

Yaşlı turizminin teşvik edilmesi, aktif ve sağlıklı yaşlanma için başarılı bir stratejidir. İleri yaştaki insanlar için seyahat etmek, sınırlı fiziksel ve dijital erişimden dil engellerine, elektronik ödeme zorluklarına ve yaşa bağlı sigorta primlerine kadar çeşitli zorluklar sunmaya devam etmektedir. EUROSEN, ESCAPE ve OFF to Spas gibi bir dizi Avrupa projesi aracılığıyla edinilen deneyimler, yerel bağlamın kendisinin bu zorluklara çözüm sağladığını göstermiştir. ESCAPE (Avrupa'da Yaşlı Vatandaşların Turizmde Değişimi Teşvik Etmeye Yönelik Eylemleri) projesi, 55 yaş üstü kişilere yönelik yenilikçi ve güvenli temalı turlar oluşturmak amacıyla Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Fransa, İtalya ve Portekiz tarafından yürütülmektedir. Projenin amacı, düşük sezonda yaşlı vatandaşlar için uluslararası geziler düzenleyerek turizm altyapısını geliştirmek ve sezon dışı dönemde istihdama destek sağlamaktadır. Proje kapsamındaki iESCAPE uygulaması, turizm paketlerini ücretsiz olarak tanıtırken ve ESCAPE kulübü üyelerini harita üzerinden bulmasını sağlarken, ESCAPE Club çevrimiçi platformu ise 55 yaş üstü vatandaşların ilgi alanlarına göre en uygun destinasyon belirlemelerine ve yaşlı dostu işletmeleri aramalarına yardımcı olmaktadır. Avrupa AGE Platformu'nun ortak olduğu EUROSEN projesi, kamu-özel sektör ortaklığına ve yerel topluluk katılımına dayalı benzersiz bir girişimi hayata geçirmektedir. Bu girişim, yerel toplulukların, işletmelerin ve yaşlılar derneklerinin uluslararası konukları ağırlamak üzere bir ''Yerel Kültür Kümesi'' oluşturmak için iş birliği yaptığı, kamu-özel sektör ve kamu ortaklığına dayanmaktadır (Gheno, 2016). EUROSEN projesinin yanı sıra LAKtive Turizm projesi de düşük ve orta sezonda daha küçük sahil kasabalarında seyahat eden ileri yaştaki vatandaşları hedef kitlesi olarak belirlemektedir (Taloş vd., 2021).

4. AVRUPA'DA ULUSAL VAKALAR

4.1. Üçüncü Yaş Sosyal Turizmiyle Mevsimselliğe Son: İspanya Örneği

Güney Avrupa ülkeleri hızla demografik yaşlanma yaşamaktadır. 2050 yılına kadar İspanya nüfusunun üçte birinden fazlası (%32,7) 65 yaşın üzerinde olacaktır. İspanya, 2023 yılı itibarıyla 84 yıl ile Avrupa Birliği'nde en yüksek yaşam beklentisine sahip ülke konumundadır (González-Fernández ve Pérez-Moreno, 2025). 1983 yılında, İspanyol Pazarlama Planı eylem programları kapsamında, özellikle iç turizm ürünlerini tanıtma stratejileri geliştirmek ve yeni turizm ürünleri yaratmak amacıyla Yaşlı Vatandaşlar Tatil Programı (IMSERSO) kurulmuştur (Blázquez-Resino vd., 2024). Bu program, ileri yaştaki turistler için oldukça önemlidir ve İspanya'daki 55 yaş üstü tüm yaşlı nüfusun yaklaşık %21'i, IMSERSO programı aracılığıyla seyahat etmeyi tercih etmektedir. İleri yaştaki turistler yoğun sezon dışında seyahat ettikleri için, diğer sosyal turizm programlarından farklı olarak IMSERSO, özellikle mevsimselliği azaltmayı amaçlamaktadır. Düşük sezonda turizm yoluyla yaratılan istihdam, bölgesel hükümet gelirlerini etkileyerek IMSERSO'ya yapılan yatırımın tamamen geri kazanılmasını sağlamaktadır (Cisneros-Martínez vd., 2018).

IMSERSO ayrıca, ileri yaştaki nesillerin yeni yerleri keşfetmelerini, kendi turizm faaliyetlerini gerçekleştirmelerini ve yaşam kalitelerini artırmayı amaçlayan bir termal turizm programı uygulamaktadır. Program katılımcıları, rehabilitasyona ve yaşam fonksiyonlarının geri kazanılmasına yardımcı olan termal tedavilerden faydalanmaktadır. Tedavi programları, yıl boyunca dokuz veya on bir gecelik konaklamalı gezilerle gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, program, düşük sezonda çeşitli sektörlerdeki ekonomik aktiviteyi artırarak ve böylece istihdam mevsimselliğini azaltarak turizm sektöründe iş yaratılmasını ve korunmasını teşvik etmektedir (Cisneros-Martínez ve Fernández-Morales, 2020). IMSERSO, termal turizm programına ek olarak Aktif Yaşlanma programının bir parçası olarak sosyal turizm programını da içermektedir. 1985 yılından beri faaliyette olan Yaşlı Vatandaşlar Sosyal Turizm Programı, 65 yaş ve üstü kişilere, devlet emeklilerine, 55 yaş ve üzeri dul emeklilere, erken emeklilere, işsizlik ödeneği veya sosyal yardım alanlara sıcak iklim bölgelerinde indirimli tatili imkânı sunarken, aynı zamanda kültürel turistik yerlere turlar da düzenlemektedir (Rico vd., 2021). Arjantin ve Şili gibi ülkelerde de benimsenen (Cisneros-Martínez vd., 2018) IMSERSO'nun faaliyetleri, sadece 60 yaş ve üstü insanların sosyal entegrasyonunu, aktif yaşlanmalarını ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesini hedeflemekle kalmayıp, aynı zamanda düşük tatil sezonunda turizm bölgeleri için istihdam yaratmakta ve ekonomik sürdürülebilirlik sağlamaktadır (Sedgley vd., 2020).

5. GÜNEY DOĞU AVRUPA ÜLKELER

5.1. Sırbistan

İleri yaştaki turistlerin boş zamanlarında seyahat etmeleri, Güney Doğu Avrupa ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelerde bir trend haline gelmiştir. Sırbistan'daki üçüncü yaş turistleri arasında en popüler destinasyonlar, kaplıca merkezleri ve dağ tatil yerleridir. Tatil yeri seçiminde en önemli faktörler; seyahat maliyeti, iklim koşulları ve destinasyona yakınlıktır. Sırbistan'daki yaşlı turist pazarında, seyahat edilecek yer seçimini etkileyen en önemli etken olarak maliyet ön plana çıkmışken, gelişmiş ülkelerden gelen ileri yaştaki turistler arasında bu faktör daha düşük bir önceliğe sahiptir (Spasojević ve Božić, 2016). İleri yaştaki turistlerin çoğu, seyahatlerini bağımsız veya arkadaş grupları halinde, sosyalleşme, güvenlik, merak ve yeni keşifler amacıyla organize etmektedir (Tomka vd., 2015).

5.2. Bosna-Hersek

Bosna-Hersek'teki ileri yaş turizm pazarı, çevre dostu sağlık çözümlerinin ve teknolojilerin yanı sıra sürdürülebilirlik, verimlilik ve sağlık hizmetlerinin entegre kullanımıyla şekillenmektedir. Özellikle Saraybosna şehri, çok kültürlü yapısı, tarihi ve kültürel mirası, zengin gastronomisi ve düzenlenen festivalleri ile birlikte sağlık ve doğa potansiyeli sayesinde yaşlı turistler için oldukça çekici bir yapıya sahiptir. Bilişim teknolojileri ise seyahat ve ziyaret süreçlerinde yaşlı turistlerin seyahat kalitesini yükseltmektedir (Hrnjić vd., 2016).

5.3. Slovakya

Marcekova ve diğerlerine (2016) göre, Slovakya'da ileri yaştaki neslin sayısı 2060 yılına kadar artmaya devam edecektir. İleri yaştaki turistlerin çoğunluğu, dinlenme ve sağlık nedenleriyle (spa ve sağlıklı yaşam merkezleri gibi), kültürel etkinliklere ve doğa gezilerine seyahat etmektedir (Papcunová vd., 2023). Slovakya hükümeti, üçüncü yaş turistlerinin rehabilitasyon ve kaplıca tedavilerine yönelik tatil çekleri vererek Slovakya'daki iç turizmi desteklemeyi amaçlamaktadır (Panasiuk ve Wszendybył-Skulska, 2021).

6. ASYA MAKRO BÖLGESİ

6.1. Japonya: Kapsayıcı Engelsiz Turizm Vakası

Japonya nüfusu, ‘‘süper yaşlı toplum’’ olarak sınıflandırılmaktadır, çünkü toplam nüfusun %21’ inden fazlasını 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmakta, ayrıca doğurganlık oranı da oldukça düşük seyretmektedir (Sakamoto, 2025). Bu nedenle, Japonya’nın seyahat endüstrisinde yaşlılara yönelik seyahatler ön plana çıkmaktadır. Japonya’da üçüncü yaş turizminin gelişimini ele almadan önce, ileri yaştaki insanların seyahat tercihlerini etkileyen bazı tarihsel gerçeklerin altını çizmek önemlidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ilk dönemlerde, Japonya’ya gelen turist sayısının gideni aşmasıyla turizm gelirlerinde fazla sağlandığı bilinmektedir. Hükümet bu dengeyi korumak için 1964 yılına kadar yabancı turistleri teşvik etmiş, fakat kendi vatandaşlarının yurt dışı seyahatlerine kısıtlama getirmiştir. Ancak bu yasak, 1964 Tokyo Olimpiyatları’nın ardından tamamen kaldırılmıştır. Japonya’nın genel olarak yurt dışına seyahat etme eğiliminin 2000 yılında tarihi bir zirveye ulaştığı bilinmektedir. Nüfusun giderek yaşlanması ise gelecekteki seyahat etme eğilimindeki büyümeyi sınırlandırmaktadır (Mak vd., 2005).

Japonya, üçüncü yaş turistlerinin seyahat ederken karşılaştıkları ulaşım sorunlarını ele almak için birçok girişimde bulunmuştur. 2006 yılında kabul edilen Engelli ve Yaşlı Kişiler için Erişilebilirliğin Teşvikine İlişkin Kanun (Geng vd., 2025) ve aynı yıl yürürlüğe giren ‘‘Refah ve Yaşlı Kişiler Yasası’’ sayesinde, Japonya’da engelsiz erişim bölgesine dahil edilen oteller, tren istasyonlar gibi yerlerin sayısı sürekli artmaktadır. Bu durum da gümüş kuşak vatandaşların ülkenin neredeyse her yerine seyahat etmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, Japon felsefesi ikigainin (uzun ömür) ideolojik temellerinden bir tanesi, yaşlı turistlerin duygusal ve fiziksel refahı üzerinde olumlu etkisi olan seyahat yoluyla gerçekleştirilmektedir. Üç nesli bir arada toplayan turlar (mago tabi) ve gastronomi turizmi de dahil olmak üzere bu tür geziler, katılımcılara besleyici yemekler, termal kaynaklar ve çeşitli eğlenceler sunmaktadır. Üçüncü yaş turizm uygulamaları, devlet politikasının öncelikli konularından biri olup, yaşlı bireylerin uyum ve rehabilitasyonunun etkili bir aracı haline gelmiştir. Bu uygulamalar sayesinde, yaşlı nüfusun psikofizyolojik ve fiziksel iyilik hali desteklenmekte ve bireylerin yetersizlik duyguları ortadan kaldırılmaktadır (Kuzhel, 2022).

6.2. Çin

Hijyen, konforlu konaklama ve uygun ulaşım gibi temel ihtiyaçlara öncelik veren, alışveriş ve eğlence gibi unsurları göz ardı eden Çin’deki ileri yaştaki turistler, fiyat konusunda son derece pragmatiktir. Bu turistler, nostaljik rotaları

seçerken teknolojik karmaşıklıklardan kaçma eğilimindedir (Yao ve He, 2024). Çin devleti, komünist kimliğini sürdürmek amacıyla ''kırmızı turizm'' yoluyla komünist mirasını teşvik etmek adına ileri yaştaki vatandaşlara ilgili alanlarda indirimler uygulamaktadır (Li vd., 2010). 2018 yılında başlatılan ''Mutlu Tatiller-Mutlu Yaşlılık'' projesi gibi girişimler, Çinli emeklilerin yılda bir kez 15 ülkeden birini (Kıbrıs, Hollanda, Yunanistan ve Mısır gibi) ziyaret etmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, Çin'in ''Sağlıklı Çin'' stratejisinin bir parçası olarak başlatılan İleri Yaş Turistleri İçin Sosyal Yardım Sağlıklı Yaşam Modeli, sağlıklı yaşlanma için çeşitli turizm hizmetleri sunmaktadır (Buzulukova ve Lobova, 2023).

6.3. Amerika

Şunu belirtmekte fayda vardır ki, başarılı yaşlanma kavramı 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD'de ortaya çıkmıştır ve yaşlanma sürecinin olumlu yönlerini vurgulamayı amaçlamaktadır (Stončikaitė, 2022). Üçüncü yaş grubundaki Amerikalı turistler, tatil tercihlerine bilinçli yaklaşımları ile öne çıkmaktadırlar. Seyahat ederken Amerikalılar, bağımsızlığı, bireyselliği, aktif yaşam tarzını ve içsel gençlik gibi unsurları önemsemektedir (Yang vd., 2022).

Amerikan Emekliler Derneği (AARP) raporuna (2026) göre, 2023 ve 2026 yılları arasında 50 yaş ve üstü kişilerin seyahat maliyeti ile ilgili endişelerinin toplamdan %13 oranında azaldığı öngörülmüştür. Bu durum, ileri yaştaki Amerikalı turistlerin seyahat planları üzerindeki fiyat baskısının zayıfladığını göstermektedir. Aynı yıllar içinde, halk sağlığına duyulan endişenin önemi de neredeyse yarı yarıya azalarak %25'ten %11'e düşmüştür. Bu durum, Amerikalı yaşlıların tatile giderken salgın durumundan veya tıbbi bakıma erişim konusundan daha az endişeli oldukları anlamına gelmektedir. 2026 yılında, 60-69 yaş arası kişilerin harcamalarının artması beklenmektedir. Yurt içi seyahatler, aile gezileri veya yaz tatilleri nedeniyle yaz ve ilkbahar aylarında zirveye ulaşmaktadır. Uluslararası seyahatler genelde Mart ve Ekim ayları arasında gerçekleşmekte olup, oteller ve moteller, geleneksel olarak en yaygın konaklama seçeneği olmaya devam etmektedir. Özellikle 70 yaş ve üzeri Amerikalı vatandaşlar için yurtdışı seyahatin ana motivasyonu, ölmeden önce yapılması gerekenler (ölmeden önce yapılacak listesi / bucket list) içinde yer alan gezilerdir. 2026 yılında Amerika iç turizmi, COVID pandemi öncesi seviyelerine dönüş yaparak, havayolu seyahati %49'a yükselirken, geleneksel özel araçla seyahatin %39'a gerilediği görülmüştür. Uluslararası seyahat talebi istikrarlı kalırken, hava yoluyla seyahatler (%66), kruvaziyer seyahatler ise (%24) seviyesine ulaşarak üçüncü yaş turizmi pazarında baskın konumda olmaya devam etmektedir. 70

yaş üstü kişiler, 50-59 yaş arası kişilere göre kruvaziyer yolculuklarını daha çok tercih etmektedir. 2026 yılında, tatil planlamasında yapay zekâ kullanımı 50 yaş ve üstü kişiler arasında ikiye katlanırken, 60-69 yaş arasındaki kişiler arasında da bir artış gözlemlenmiştir. Yapay zekânın en sık avantajlı teklifler ve benzersiz deneyimler aramak için kullanıldığı, en az sıklıkla ise doğrudan bir seyahat destinasyonu seçmek için kullanıldığı ortaya çıkmıştır (Choi-Allum, 2026).

Kış göçmenliği turizmi, oldukça yaygın bir turizm türüdür. Kanada ile ABD'nin kuzey bölgelerinde yaşayan ileri yaştaki insanlar, tıpkı göçmen kuşlar gibi sert kış şartlarından kaçmak için güneydeki destinasyonlara göç etmektedir. Bu turizm türü, destinasyon üzerinde uzun vadeli faydalı ve olumlu bir etkiye sahip olup, o destinasyonun demografik, sosyal ve kültürel yönlerini etkilemektedir. ''Kış göçmenleri'' ileri yaştaki bireylere yönelik hizmetlere ve sağlık hizmetlerine olan talebi artırarak bu sektörde potansiyel bir büyümeye yol açmaktadır (Chaulagain vd., 2024).

6.4. Türkiye

Türkiye'nin jeopolitik ve elverişli konumu, dünyanın her yerinden ulaşılabilirliği, yüksek kaliteli sağlık hizmetleri, teknolojik donanımı ve nitelikli sağlık personeli, Türkiye'nin yaşlı turizmi sektöründeki rolünü genişletmesine olanak tanımaktadır (Yanardağ ve Balmumcu, 2025). Türkiye'de üçüncü yaş turizmi kapsamında, termal şifa merkezlerinde çeşitli hastalıkların tedavisi sağlanarak, buna yönelik turizm politikaları benimsemektedir (Kuzhan ve Gönen, 2024).

İleri yaştaki insanlar arasında engelli bireyler de olduğu için, Türkiye'de üçüncü yaş turizmi kapsamında başarılı ve uluslararası ölçekte kabul görmüş vaka uygulamaları mevcuttur. Örneğin, İzmir Balçova Termal Tesisi, Norveç'in ilgili kurumları ile yapılan ikili özel anlaşmalar kapsamında, romatizmal hastalıklara sahip ileri yaştaki insanlara rehabilitasyon hizmeti vermektedir. Benzer şekilde, Avrupa'nın en büyük engelliler merkezi, Marmaris'te ileri yaştaki bireylerin ve engelli bireylerin tatil yapması için hizmet sunmaktadır (Denizli, 2023).

Sezon dışı aylarda, 50 yaş üstü yabancı turistler Akdeniz ve Ege bölgelerine akın etmektedir. Ayrıca, Antalya bölgesi, gelişmiş altyapısı sayesinde Japonya ve ABD' den 50 yaş ve üzeri yüksek gelir grubuna dahil golf severleri cezbetmektedir. Türkiye'de son yıllarda yaşanan demografik ve sosyoekonomik değişiklikler, 50 yaş üstü yerli turist sayısında artış olacağı tahminlerini desteklemektedir (Berkün, 2023).

7. TÜRKİYE VE DÜNYADAN VAKA ANALİZİ

Dünyada ve Türkiye'de görüldüğü üzere, üçüncü yaş turizmi, spa ve termal turizm (Türkiye örneği), sosyal turizm (İspanya örneği) ve bağımsız bir sürdürülebilir pazar (gümüş ekonomisi) olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo 1., üçüncü yaş turizminin dünyadaki farklı yaklaşımlarını, bu yaklaşımlara yön veren motivasyonları, uygulanan temel stratejileri ve bu stratejilerin sektörel ve ekonomik sonuçlarını karşılaştırmalı bir biçimde özetlemektedir.

Tablo 1. Dünyada ve Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmi

Model ve ülke	**Motivasyon ve tercihler**	**Öne çıkan strateji /program**	**Sektörel ve ekonomik etkisi**
Sosyal destekli model (İspanya, Slovakya, AB)	Sağlık, yaşam kalitesini artırmak, düşük sezonda seyahat etme isteği.	IMSERSO (İspanya) Tatil çekleri (Slovakya) ESCAPE ve EUROSEN projeleri.	Ölü sezonun canlandırılması ve 12 ay boyunca turizm istihdamının sürdürülebilir kılınması.
Pragmatik ve bütçe odaklı model (Çin, Sırbistan)	Yakın destinasyonlar, kolay ulaşım, nostaljik rotalar ve yüksek fiyat hassasiyeti.	Kırmızı turizm, Mutlu Tatiller-Mutlu Yaşlılık yurtdışı projesi.	Sade, huzurlu, teknolojiden uzak, kitlesel ve fiyat odaklı bir üçüncü yaş turizmi pazarı yaratmaktadır.
Kapsayıcı ve altyapı odaklı model (Japonya, Bosna-Hersek)	Fiziksel ve duygusal refah (Ikigai felsefesi), kültürel miras, gastronomi ve aile gezileri.	Engelsiz erişim ve refah yasaları (Japonya); turizm ve teknolojileri entegrasyonu (Bosna-Hersek).	Yaşlılık engellerini kaldırarak ileri yaştaki turistlerin sosyal hayata katılımını sağlamakta ve seyahati turizm yolu ile bir şifa aracı kılmaktadır.
Aktif ve yüksek bütçe odaklı model (ABD)	Aktif yaşam tarzı, bağımsızlık, ''ölmeden önce yapılacaklar' 'listesi seyahatleri, kruvaziyer seyahatleri.	Kış göçmenliği (güneye göç) ve lüks turizm uygulamaları.	Havayolu ve kruvaziyer sektörünü canlandırmakta, göç edilen destinasyonlarda uzun vadeli sağlık ve konut talebi yaratmaktadır.
Medikal ve potansiyel niş model (Türkiye)	Yüksek sağlık hizmet kalitesi, şifa arayışı ve sezon dışı seyahat, Akdeniz ve Ege iklimi.	Medikal turizm, termal rehabilitasyon ve lüks hobi (golf gibi) entegrasyonu.	Güçlü medikal altyapı sayesinde hem gelişmiş ülkelerden gelen yabancı turistler hem de yerli ileri yaş turistleri çekmektedir.

Tablo'1 bakıldığında, gelişmiş ülkelerin (ABD, Batı Avrupa) daha çok altyapı erişilebilirliğine, teknoloji ve yüksek bütçeli deneyimlere odaklandığı, gelişmekte olan ülkeler veya bütçe odaklı pazarların (Sırbistan ve Çin) fiyat pragmatizmine ve devlet destekli sosyal turizm paketlerine yöneldiği görülmektedir.

SONUÇ

Küresel demografik dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan üçüncü yaş turizmi, yalnızca sosyal bir olgu değil, aynı zamanda turizm sektörünün en acil sorunlarından biri olan mevsimsellik krizini çözen ve turizm faaliyetlerini 12 aya yayan stratejik bir güçtür. Günümüzde ileri yaştaki turistler, geçmişe kıyasla daha aktif, hareketli ve varlıklı hale gelmişlerdir. Bu bölümde ele alınan uluslararası vaka çalışmaları, gelişmiş ülkelerin (Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri) erişilebilirliğe, kapsayıcı engelsiz ortamlara ve üst düzey turizm hizmetlerine önem verdiğini, gelişmekte olan ülkelerin ise bütçe odaklı politikalara ve devlet programlarına yoğunlaştığını göstermektedir.

Bu küresel ortamda Türkiye, avantajlı coğrafi konumu, elverişli iklimi ve zengin termal kaynakları sayesinde çok yönlü ve umut vadeden bir hibrit model sunmaktadır. Türkiye'nin yüksek teknolojiye sahip tıbbi altyapısı hem yabancı ileri yaştaki turistleri hem de giderek büyüyen yerli üçüncü yaş turist segmentini çekmesine olanak tanımaktadır. Sonuç olarak, üçüncü yaş turizminin devam eden başarısı ve sürdürülebilirliği, turizm sektörünün yaşlıların ihtiyaçlarına göre uyarlanmış yapay zekâ hizmetlerini uygulamaya, engelsiz kentsel ortamları genişletmeye ve geleneksel spa ve kültürel uygulamaları ise aktif kültürel ve eğitimsel turizmle entegre etmeye hazır olmasına doğrudan bağlıdır.

KAYNAKÇA

Adams, J. M. & Gay, D. A. (2019). Subjective patriotism: a cross-sectional comparison of the millennial, generation x, baby boom, and silent generation birth cohorts, *Sociation,* 18(1), 14-27.

Alén, E., Nicolau, J. L., Losada, N., & Domínguez, T. (2014). Determinant factors of senior tourists' length of stay. *Annals of Tourism Research*, *49*, 19-32.

Amuthavalli Thiyagarajan, J., Mikton, C., Harwood, R. H., Gichu, M., Gaigbe-Togbe, V., Jhamba, T., & Diaz, T. (2022). The UN Decade of healthy ageing: strengthening measurement for monitoring health and wellbeing of older people. *Age and ageing*, *51*(7), 1-5.

Balderas-Cejudo, A., & Patterson, I. (2023). Volunteer tourism: The future of baby boomer tourists in a post pandemic world. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *55*, 139-142.

Berkün, S. (2023). Üçüncü yaş turizmi açısından bursa ve yerel yönetimler boyutunda yapılabilecekler. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, *58*(4), 2895-2910.

Blázquez-Resino, J. J., Martínez-Ruiz, M. P., & Muro Rodríguez, A. I. (2024). Spain is different! An analysis of the promotion strategies in the tourism industry in Spain. *Journal of Historical Research in Marketing*, *16*(1), 25-47.

Branchik, B. J. (2010). Silver dollars: The development of the US elderly market segment. *Journal of Historical Research in Marketing*, *2*(2), 174-197.

Buzulukova, E., & Lobova, E. (2023). Stimulating the growth of "silver" tourism through the development of relationships and the creation of targeted communications with travellers. *Population and Economics*, *7*(4), 103-123.

Cannas, R. (2012). An overview of tourism seasonality: Key concepts and policy. *AlmaTourism*, *3*(5), 40-58.

Carrera, L. (2025). Age tourısm: going beyond health and "triple S" tourism toward a new request of journey. *Frontiers in Sociology*, *9*, 1395405.

Chaulagain, S., Li, J., Baniya, R., & Pizam, A. (2024). Should I stay or should I go back? Factors influencing snowbirds' permanent relocation intention. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, *7*(5), 2643-2661.

Chen, S. C., & Shoemaker, S. (2014). Age and cohort effects: The American senior tourism market. *Annals of Tourism Research*, *48*, 58-75.

Choi-Allum, L. (2026). *2026 travel trends: a survey of u.s. adults age 50-plus*. Washington, DC: AARP Research.

Cisneros-Martínez, J. D., & Fernández-Morales, A. (2020). The social tourism programmes in Spain. In *Handbook of social tourism* (pp.72-82). Edward Elgar Publishing.

Cisneros-Martínez, J. D., McCabe, S., & Fernández-Morales, A. (2018). The contribution of social tourism to sustainable tourism: A case study of seasonally adjusted programmes in Spain. *Journal of Sustainable Tourism*, *26*(1), 85-107.

Denizli, F. (2023). Yaşlı ve engelli bakım turizm potansiyelinin değerlendirilmesi "fırsatlar ve tehditler": Kayseri ili örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 59-75.

Ferrer, J. G., Sanz, M. F., Ferrandis, E. D., McCabe, S., & García, J. S. (2016). Social tourism and healthy ageing. *International Journal of Tourism Research*, *18*(4), 297-307.

Geng, J., Shi, Q., & Dong, R. K. (2025). A systematic review of government measures to improve age-friendly transportation in the US, UK, Japan, and China. *Sustainability*, *17*(7), 2989.

Gheno, I. (2016). Healthy aging in the european union-tourism in the focus. *Pannon Manag Rev*, *5*, 19-27.

Gianfredi, V., Nucci, D., Pennisi, F., Maggi, S., Veronese, N., & Soysal, P. (2025). Aging, longevity, and healthy aging: the public health approach. *Aging Clinical and Experimental Research*, *37*(1), 125.

Golubeva, E. Y., Soloviev, A. G., & Mishra, N. (2024). National aging policies in the context of the United Nations Decade of Healthy Ageing (2021–2030). *Ekologiya cheloveka (Human Ecology)*, *31*(12), 851-862.

González-Fernández, I., & Pérez-Moreno, L. C. (2025). Environmental, socio-cultural, and economic sustainability in care facilities: Evaluating the impact of person-centered building renovation in Aragon, Spain. *Environmental Impact Assessment Review*, *112*, 107822.

Hrnjić, A., Šuta, N., & Pilav-Velić, A. (2016). Innovation in senior tourism: Creating energy efficient and health supported tourist offer. *Review of Innovation and Competitiveness: A Journal of Economic and Social Research*, *2*(4), 5-18.

Hwang, J., Kim, J. J., Lee, J. S. H., & Sahito, N. (2020). How to form wellbeing perception and its outcomes in the context of elderly tourism: moderating role of tour guide services. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(3), 1029.

Kim, H., Woo, E., & Uysal, M. (2015). Tourism experience and quality of life among elderly tourists. *Tourism management*, *46*, 465-476.

Kuzhan, K., & Gönen, S. (2024). Türkiye'de sağlık turizmi ve pazarı üzerine bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 27-50.

Kuzhel,Y.L. (2022). Travels of elderly Japanese as a guarantee of active longevity, *Servis Plus*, *17*(3), 32-41.

Laslett, P. (1991). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. Harvard University Press.

Li, Y., Hu, Z. Y., & Zhang, C. Z. (2010). Red tourism: sustaining communist identity in a rapidly changing China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *8*(1-2), 101-119.

Lissitsa, S., Zychlinski, E., & Kagan, M. (2022). The Silent Generation vs Baby Boomers: Sociodemographic and psychological predictors of the "gray" digital inequalities. *Computers in Human Behavior*, *128*, 107098.

Marcekova, R., Simockova, I., & Sebova, L. (2016). Health tourism in the context of active ageing of Slovak population. *Economic Annals-XXI*, *156* (1-2), 109-111.

Mak, J., Carlile, L., & Dai, S. (2005). Impact of population aging on Japanese international travel to 2025. *Journal of Travel Research*, 44(2), 151-162.

Möller, C., Weiermair, K., & Wintersberger, E. V. A. (2007). The changing travel behaviour of Austria's ageing population and its impact on tourism. *Tourism Review*, *62*(3-4), 15-20.

Nielsen, K. (2014). Approaches to seniors' tourist behaviour. *Tourism review*, *69*(2), 111-121.

Nikitina, O., & Vorontsova, G. (2015). Aging population and tourism: socially determined model of consumer behavior in the "senior tourism" segment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *214*, 845-851.

Panasiuk, A., & Wszendybył-Skulska, E. (2021). Social aspects of tourism policy in the European Union. The example of Poland and Slovakia. *Economies*, *9*(1), 16.

Papcunová, V., Levický, M., Hudáková, J., & Gelnická, A. (2023). Senior tourism from the point of view of customers' preferences. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, *11*(2), 199.

Rico, P., Cabrer-Borrás, B., & Morillas-Jurado, F. (2021). Seasonality in Tourism: Do Senior Programs Mitigate It? *Mathematics*, *9*(16), 1-26.

Ross, G. F. (2005). Senior tourists sociability and travel preparation. *Tourism Review*, *60*(2), 6-15.

Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Męczekalski, B., Smolarczyk, R., & Grymowicz, M. (2020). The World Health Organization (WHO) approach to healthy ageing. *Maturitas*, *139*, 6-11.

Sakamoto, R. (2025). Aging in Southeast Asia and Japan: challenges and opportunities. *Geriatrics & Gerontology International*, *25*(7), 837-854.

Sedgley, D., Haven-Tang, C., & Espeso-Molinero, P. (2020). Social tourism & older people: the IMSERSO initiative. In *Social tourism at the crossroads* (pp. 105-123). Routledge.

Sedgley, D., Pritchard, A., & Morgan, N. (2011). Tourism and ageing: A transformative research agenda. *Annals of Tourism Research*, *38*(2), 422-436.

Sharma, G. D., Stanimir, A., Przybysz, K., & Roszko-Wójtowic, E. (2023). How do European seniors perceive and implement the postulates of sustainable tourism? *Equilibrium : Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 18(4), 1217-1249.

Shoemaker, S. (2000). Segmenting the mature market: 10 years later. *Journal of Travel Research*, *39*(1), 11-26.

Spasojević, B., & Božić, S. (2016). Senior tourists' preferences in the developing countries–measuring perceptions of Serbian potential senior market. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, *7*(2), 74-83.

Stončikaitė, I. (2022). Baby-boomers hitting the road: The paradoxes of the senior leisure tourism. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *20*(3), 335-347.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Aile, nüfus ve demografik dönüşüm özel ihtisas komisyon raporu. Ankara: Yayıncı Kurum Bilgisi.

Taloș, A. M., Lequeux-Dincă, A. I., Preda, M., Surugiu, C., Marecı, A., & Vijulie, I. (2021). Silver tourism and recreational activities as possible factors to support active ageing and the resilience of the tourism sector. *Journal of Settlements & Spatial Planning*, (8), 29-48.

Tomka, D., Holodkov, V., & Andjelkovic, I. (2015). Quality of life as a travel motivational factors of senior tourists–results of research in Novi Sad. *Informatologia*, *48*(1-2), 62-70.

Yanardağ, M. Ö., & Balmumcu, Ö. (2025). Türkiye'de yaşlı dostu turizmi: 1980-2024 yılları arası yaslı turistler ve otel sayıları arasındaki ilişki. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *14*(2), 25-50.

Yang, S., Ye, S., & Li, H. (2022). Comparison of senior leisure activities in China and the United States from the perspective of cultural differences. *Wireless Communications and Mobile Computing*, *2022*(1), 1-8.

Yao, W., & He, B. (2024). Research on Silver Tourism in China: Themes, Theoretical Frameworks, and Methodological Approaches. *Asia Pacific Economic and Management Review*, *1*(3), 1-7.

Zielińska-Szczepkowska, J. (2021). What are the needs of senior tourists? Evidence from remote regions of Europe. *Economies*, *9*(4), 148.

Zsarnoczky, M. (2016). Silver tourism. *International Scientific Days*, 19-20.

Zsarnoczky, M., David, L., Mukayev, Z., & Baiburiev, R. (2016). Silver tourism in the European Union. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, *18*(2), 224-232.

Bölüm 4

KÜRESEL YAŞLANMA SÜRECİ VE TURİZM TALEBİNE ETKİLERİ

İbrahim Gündoğdu[*]

GİRİŞ

Küresel yaşlanma, günümüz toplumlarının demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını dönüştüren en önemli süreçlerden biridir. Yaşam beklentisinin uzaması, doğurganlık oranlarının azalması ve sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sonucunda dünya nüfusu içinde yaşlı bireylerin oranı giderek artmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerini değil, aynı zamanda tüketim kalıplarını, boş zaman değerlendirme biçimlerini ve turizm talebini de etkilemektedir. Yaşlı bireylerin daha uzun, daha sağlıklı ve daha aktif bir yaşam sürme eğilimi, turizm sektöründe yeni pazarların, ürünlerin ve hizmet beklentilerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Turizm, yaşlı bireyler açısından yalnızca dinlenme ve eğlenme faaliyeti olarak değil, sosyal katılımı destekleyen, yaşam doyumunu artıran, fiziksel ve psikolojik iyi oluşa katkı sağlayan bir deneyim alanı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle yaşlı turist pazarı, turizm işletmeleri ve destinasyonlar için giderek daha stratejik bir önem kazanmaktadır. Yaşlı turistlerin seyahat motivasyonları, destinasyon tercihleri, erişilebilirlik ihtiyaçları, sağlık ve güvenlik beklentileri, klasik turizm talebi anlayışından farklılaşan yeni bir talep yapısına işaret etmektedir.

Bu bölümün amacı, küresel yaşlanma sürecinin turizm talebi üzerindeki etkilerini kavramsal ve sektörel açıdan değerlendirmektir. Bu doğrultuda öncelikle küresel yaşlanma süreci kavramsal ve demografik açıdan ele alınmakta, ardından yaşlı turist pazarının temel özellikleri açıklanmakta ve son olarak yaşlanmanın turizm talebinde meydana getirdiği değişimler tartışılmaktadır. Böyle-

[*] Yrd. Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, Bişkek, Kırgızistan. ibrahim.gundogdu@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0003-1360-1924

ce bölüm, yaşlanan nüfusun turizm sektörü açısından yalnızca büyüyen bir pazar değil, aynı zamanda hizmet tasarımı, destinasyon yönetimi ve sürdürülebilir turizm planlaması açısından dikkate alınması gereken yapısal bir dönüşüm alanı olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. KÜRESEL YAŞLANMA SÜRECİ: KAVRAMSAL VE DEMOGRAFİK ÇERÇEVE

Küresel yaşlanma, 21. yüzyılın en belirleyici demografik dönüşümlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yaşam beklentisinin uzaması, doğurganlık oranlarının düşmesi, sağlık hizmetlerine erişimin artması, beslenme ve yaşam koşullarındaki iyileşmeler dünya nüfusunun yaş yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu dönüşüm yalnızca yaşlı bireylerin toplam nüfus içindeki oranının artması anlamına gelmemekte birlikte, sosyal politika, sağlık hizmetleri, emeklilik sistemleri, çalışma yaşamı, tüketim kalıpları ve hizmet sektörleri üzerinde çok boyutlu etkiler meydana getirmektedir. Turizm sektörü de bu dönüşümden doğrudan etkilenen alanlardan biridir. Çünkü yaşlanan nüfus, seyahat motivasyonları, destinasyon tercihleri, hizmet beklentileri, erişilebilirlik gereksinimleri ve sağlık odaklı turizm talebi açısından yeni bir pazar yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yaşlanma olgusu insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, modern dönemde yaşlanmayı küresel bir mesele haline getiren temel unsur, çok daha geniş nüfus kitlelerinin ileri yaşlara ulaşabilmesidir. Davies'e göre yaşlanma yeni bir durum değildir. Ancak yirminci yüzyılın ayırt edici özelliği, çok sayıda insanın yaşam süresinin son evrelerine kadar ulaşabilmesidir. Bu gelişmenin arkasında özellikle doğurganlık oranlarının azalması, bebek ölümlerinin düşmesi ve ölümlülüğün hemen her yaş grubunda gerilemesi bulunmaktadır (Davies, 2009.). Dolayısıyla nüfus yaşlanması, yalnızca bireysel yaşam süresinin uzamasıyla değil, aynı zamanda nüfus piramidinin tabanının daralması ve ileri yaş gruplarının göreli ağırlığının artmasıyla ortaya çıkan yapısal bir dönüşümdür.

Kavramsal olarak bireysel yaşlanma ile nüfus yaşlanması arasında ayrım yapmak gerekir. Bireysel yaşlanma, biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları olan yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç, bireyin fiziksel kapasitesinde, bilişsel işlevlerinde, sosyal rollerinde ve çevreye uyum becerisinde zaman içinde ortaya çıkan değişimleri kapsar. Nüfus yaşlanması ise bir toplumda yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artmasını ifade eder. Bu yönüyle nüfus yaşlanması, bireysel yaşlanmadan farklı olarak toplumsal, ekonomik ve kurumsal sonuçlar doğuran makro düzeyli bir demografik olgudur. Bununla beraber

Davies, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin homojen bir grup olarak görülemeyeceğini; genetik özellikler, yaşam tarzı, sosyal çevre ve sağlık koşullarının yaşlılık deneyimini önemli ölçüde farklılaştırdığını vurgulamaktadır (Davies, 2009). Bu nedenle yaşlı nüfusu yalnızca kronolojik yaşa göre tanımlamak sınırlı bir yaklaşımdır.

Yaşlılıkla ilgili sınıflandırmalar literatürde farklı eşiklere dayandırılmaktadır. Uluslararası çalışmalarda 60 yaş ve üzeri bireyler çoğu zaman "yaşlı nüfus" kapsamında değerlendirilirken, özellikle demografik istatistiklerde ve gelişmiş ülkelerde 65 yaş ve üzeri nüfus daha yaygın bir gösterge olarak kullanılmaktadır (United Nations, 2019; WHO, 2025). Yine bu yaş sınırları biyolojik bir zorunluluktan ziyade sosyal güvenlik, emeklilik, sağlık politikaları ve istatistiksel karşılaştırma gereklilikleri doğrultusunda şekillenmiş tarihsel ve yönetsel kabullerdir. Davies'e göre 65 yaş eşiğinin yaygınlaşması fizyolojik bir temelden çok sosyal güvenlik ve emeklilik düzenlemeleriyle ilişkilidir (Davies, 2009). Bu nedenle yaşlı nüfusu tek tip bir grup olarak değerlendirmek yerine, kendi içinde farklı alt kategorilerle ele almak daha doğru bir yaklaşımdır. Gerontoloji literatüründe yaygın olarak kullanılan sınıflandırmalardan biri 65–74 yaş aralığını "genç yaşlı", 75–84 yaş aralığını "orta yaşlı", 85 yaş ve üzerini ise "ileri yaşlı" ya da "çok yaşlı" grup olarak değerlendirmektedir (Lee et al., 2018). Bazı çalışmalarda ise 100 yaş ve üzerindeki bireyler "asırlıklar" veya "centenarian" olarak ayrı bir kategoriye yerleştirilmektedir. Bununla birlikte özellikle son dönem yaşlanma çalışmalarında yalnızca kronolojik yaşa dayalı sınıflandırmaların yetersiz olduğu, yaşlılık deneyiminin sağlık durumu, işlevsel kapasite, yaşam tarzı, gelir düzeyi, sosyal destek, dijital beceri ve çevresel koşullara göre farklılaştığı vurgulanmaktadır (WHO, 2020; Padeiro et al., 2023). Turizm talebi açısından bu ayrım oldukça önemlidir. Çünkü sağlıklı, aktif ve ekonomik açıdan yeterli olan genç yaşlı bireyler seyahat pazarında daha hareketli, deneyim odaklı ve bağımsız bir profil sergileyebilirken; ileri yaş gruplarında sağlık hizmetlerine yakınlık, erişilebilir ulaşım, güvenlik, konfor, refakat ve acil destek hizmetleri daha belirgin bir talep unsuru haline gelebilmektedir.

Küresel yaşlanma sürecinin temel belirleyicilerinden biri yaşam beklentisindeki artıştır. Padeiro, Santana ve Grant (2023), insanlık tarihinde daha önce görülmemiş ölçüde uzun yaşam sürelerine ulaşıldığını, doğuşta beklenen yaşam süresinin 1900 yılından bu yana iki kattan fazla arttığını belirtmektedir. Aynı çalışmaya göre 65 yaş ve üzeri nüfusun 2050 yılına kadar 1,5 milyara ulaşması ve dünya nüfusunun yaklaşık %16'sını oluşturması beklenmektedir (Padeiro et al., 2023). Bu veriler, yaşlanmanın yalnızca gelişmiş ülkelerin gündeminde olan bir mesele olmaktan çıktığını ve gelişmekte olan ülkeleri de kapsayan küresel

bir olaya dönüştüğünü göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü de 60 yaş ve üzeri nüfusun 2019 yılında 1 milyar olduğunu, 2030'da 1,4 milyara, 2050'de ise 2,1 milyara ulaşmasının beklendiğini belirtmektedir (World Health Organization [WHO], 2024).

Küresel yaşlanmanın ikinci temel dinamiği doğurganlık oranlarındaki düşüştür. Doğurganlığın azalması, çocuk ve genç nüfusun toplam nüfus içindeki payını azaltmakta; buna karşılık ileri yaş gruplarının göreli payını artırmaktadır. Kapteyn (2010), doğum oranlarındaki düşüşün toplumların yaşlanmasındaki en önemli güçlerden biri olduğunu ve bunun nüfus piramitlerinin biçimini köklü biçimde değiştirdiğini ifade etmektedir. Geleneksel nüfus piramidinde geniş taban, yüksek doğurganlığı ve genç nüfus ağırlığını gösterirken, yaşlanan toplumlarda piramidin tabanı daralmakta, orta ve üst yaş grupları genişlemektedir. Bu dönüşüm, yalnızca demografik bir görünüm değişikliği değildir. Aynı zamanda bağımlılık oranları, emeklilik sistemleri, işgücü piyasası ve tüketim yapısı üzerinde de önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Bağımlılık oranları, küresel yaşlanmanın ekonomik ve toplumsal etkilerini anlamada önemli göstergelerden biridir. Kapteyn'e göre düşük doğurganlık oranları kısa vadede çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payını artırarak bağımlılık oranını azaltabilir. Ancak uzun vadede 65 yaş ve üzeri nüfusun artmasıyla yaşlı bağımlılık oranı yükselmektedir (Kapteyn, 2010). Bu durum, gelecekte çalışma çağındaki nüfusun daha büyük bir yaşlı nüfusu desteklemek durumunda kalabileceğine işaret etmektedir. Emeklilik sistemleri, sağlık harcamaları, uzun süreli bakım hizmetleri ve sosyal destek mekanizmaları bu dönüşümden doğrudan etkilenmektedir. Ancak bu durum yalnızca bir yük olarak değerlendirilmemelidir. Yaşlı nüfusun aktif, sağlıklı ve üretken biçimde toplumsal yaşama katılması, ekonomik ve sosyal açıdan yeni fırsatlar da yaratabilir.

Küresel yaşlanma süreci bölgesel olarak eşit hızda gerçekleşmemektedir. Padeiro ve diğerleri (2023), demografik yaşlanmanın ülkeler ve bölgeler arasında önemli mekânsal farklılıklar gösterdiğini ve bu farklılıkların doğurganlık düzeyi, sağlık hizmetlerinin niteliği, sosyoekonomik gelişmişlik, sosyal koşullar ve nüfus politikalarıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Avrupa, Kuzey Amerika, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi bölgelerde yaşlı nüfus oranı uzun süredir yüksek seyrederken; Asya, Latin Amerika, Kuzey Afrika ve bazı gelişmekte olan bölgelerde yaşlanma daha hızlı bir ivme kazanmaktadır. Bu durum, bazı ülkelerin "yaşlandıktan sonra zenginleştiği", bazılarının ise yeterli refah düzeyine ulaşmadan yaşlanma baskısıyla karşı karşıya kaldığı yönündeki tartışmaları güçlendirmektedir.

Phillips ve Gyasi (2021), düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşlanmanın daha hızlı ilerlediğini ve bu ülkelerin sağlık sistemleri, sosyal refah mekanizmaları ve aile destek yapıları açısından daha kırılgan olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda "zenginleşmeden yaşlanma" sorunu, küresel yaşlanma literatüründe önemli bir tartışma alanıdır. Gelişmiş ülkeler yaşlanma sürecine daha uzun bir zaman aralığında uyum sağlama fırsatı bulurken, gelişmekte olan ülkelerde demografik dönüşüm daha kısa sürede gerçekleşebilmekte ve bu durum sosyal politika kapasitesini zorlayabilmektedir. Turizm bağlamında da bu farklılıklar önemlidir. Gelişmiş ülkelerde yaşlı turistler daha yüksek gelir, sosyal güvence ve seyahat deneyimiyle öne çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfusun seyahat talebi gelir, sağlık, ulaşım ve erişilebilirlik koşullarına daha bağımlı olabilir.

Küresel yaşlanma sürecinin bir diğer önemli boyutu toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır. Kadınların birçok ülkede erkeklerden daha uzun yaşaması, ileri yaş nüfus içinde kadınların oranını artırmaktadır. Davies, yaşlı kadınların erkeklere göre yalnız yaşama, yoksulluk ve uzun süreli bakıma ihtiyaç duyma olasılıklarının daha yüksek olduğuna dikkat çekmektedir (Davies, 2009). Bu durum, yaşlılık deneyiminin cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir. Turizm talebi açısından bakıldığında, yaşlı kadınların seyahat davranışları, güvenlik algıları, yalnız seyahat etme eğilimleri, grup turlarına katılım tercihleri ve sağlık güvencesi beklentileri ayrı bir araştırma alanı olarak ele alınmalıdır.

Yaşlanma tartışmalarında son yıllarda öne çıkan kavramlardan biri "sağlıklı yaşlanma"dır. Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı yaşlanmayı, ileri yaşta refahı mümkün kılan işlevsel yeteneklerin geliştirilmesi ve sürdürülmesi süreci olarak tanımlamaktadır (WHO, 2015). Bu tanım, yaşlanmayı yalnızca hastalıkların artışı veya fiziksel kapasitenin azalması olarak görmez, bireyin yaşamını anlamlı, bağımsız ve katılımcı biçimde sürdürebilme kapasitesine odaklanır. Sağlıklı yaşlanma yaklaşımı, bireyin içsel kapasitesi ile içinde yaşadığı fiziksel, sosyal ve hizmet çevresi arasındaki ilişkiyi merkeze almaktadır. Bu nedenle yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak için yalnızca sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi yeterli olmamakla birlikte, erişilebilir ulaşım, güvenli kamusal alanlar, sosyal katılım olanakları, yaşlı dostu hizmetler ve kapsayıcı çevresel düzenlemeler de gereklidir.

Aktif yaşlanma kavramı da bu bağlamda önem taşımaktadır. Aktif yaşlanma, yaşlı bireylerin sağlık, katılım ve güvenlik olanaklarının artırılarak yaşam kalitelerinin yükseltilmesini ifade eder. Phillips ve Gyasi (2021), aktif yaşlanma yaklaşımının yaşlı bireylerin bağımsızlığını ve toplumsal katılımını destekleyen politika ve tutumlarla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, turizm sek-

törü açısından da doğrudan anlam taşır. Çünkü turizm, yaşlı bireylerin sosyal katılımını artıran, fiziksel hareketliliği destekleyen, zihinsel uyarım sağlayan ve yaşam doyumunu güçlendiren bir faaliyet alanı olarak değerlendirilebilir.

Turizm literatüründe son yıllarda yaşlanma ve sağlıklı yaşlanma ilişkisine yönelik ilginin arttığı görülmektedir. Güçlü, Nergiz ve Toker (2025), sağlıklı yaşlanma ve turizm ilişkisini sistematik olarak inceledikleri çalışmalarında, turizmin yaşlı bireylerin iyi oluşu, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi üzerinde önemli katkılar sağlayabileceğini belirtmektedir. Aynı çalışmada yaşlı bireylerin turizm faaliyetlerine katılımının fiziksel aktivite, sosyal etkileşim, zihinsel uyarım ve olumlu duygulanım yoluyla sağlıklı yaşlanmaya destek olabileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle turizm, yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda yaşlı bireylerin aktif ve sağlıklı yaşlanmasını destekleyebilecek sosyal bir araç olarak da değerlendirilebilir.

Yaşlanan nüfusun turizm sektörü açısından önemi, "gümüş ekonomi" kavramıyla da ilişkilidir. Gümüş ekonomi, yaşlı nüfusun ihtiyaçları, tercihleri ve tüketim kapasitesi etrafında şekillenen ekonomik faaliyetleri ifade eder. Padeiro ve diğerleri (2023), demografik yaşlanmanın çalışma yaşamını uzatabildiğini, yeni tüketim biçimlerini ortaya çıkarabildiğini ve yaşla ilişkili teknoloji ve hizmet endüstrilerini geliştirdiğini belirtmektedir. Bu çerçevede turizm sektörü, gümüş ekonominin önemli bileşenlerinden biri haline gelmektedir. Sağlık turizmi, termal turizm, wellness turizmi, kruvaziyer turizmi, kültür turizmi, yavaş turizm ve erişilebilir turizm gibi alanlar yaşlanan nüfusun talepleriyle daha fazla ilişkilendirilmektedir.

Ancak küresel yaşlanma yalnızca fırsatlar üzerinden okunmamalıdır. Yaşlı nüfusun artışı, sağlık ve bakım hizmetleri üzerinde baskı oluşturabilir; sosyal güvenlik sistemlerini zorlayabilir; yaş ayrımcılığı, yalnızlık, yoksulluk ve kırılganlık gibi sorunları derinleştirebilir. Grinin, Grinin ve Korotayev (2023), küresel yaşlanmanın ekonomik yavaşlama, emeklilik krizi, bakım ihtiyacının artması, yaş ayrımcılığı ve kriz dönemlerinde yaşlı bireylerin kırılganlığı gibi çeşitli riskler doğurabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte yazarlar, yaşlanmanın yalnızca bir sorun olarak değil, deneyim, bilgi birikimi, teknoloji geliştirme ve yaşam kalitesini artırma yönünde bir gelişme dinamiği olarak da ele alınabileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, turizm sektörü açısından da anlamlıdır. Yaşlı bireylerin deneyim odaklı, kültürel, sağlık destekli ve erişilebilir turizm ürünlerine yönelmesi, destinasyonlar için yeni ürün geliştirme fırsatları doğurabilir.

Sonuç olarak küresel yaşlanma, yalnızca nüfusun yaş yapısında meydana gelen niceliksel bir değişim değil, sağlık, sosyal güvenlik, bakım, tüketim ve

hizmet sunumu biçimlerini etkileyen çok boyutlu bir dönüşüm sürecidir. Bu süreç, yaşlı bireylerin toplum içindeki konumunu ve yaşam kalitesini yeniden tartışmayı gerekli kılmaktadır. Aktif yaşlanma, sağlıklı yaşlanma, gümüş ekonomi ve yaş dostu çevreler gibi kavramlar, bu dönüşümün yalnızca riskler üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal katılım ve yaşam kalitesi ekseninde de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kavramsal ve demografik çerçeve, izleyen bölümlerde yaşlı turist pazarının özelliklerini ve küresel yaşlanmanın turizm talebine yansımalarını analiz etmek için temel bir zemin oluşturmaktadır.

2. YAŞLI TURİST PAZARI VE ÖZELLİKLERİ

Yaşlı turist pazarı, küresel demografik dönüşümün turizm sektöründeki en görünür yansımalarından biridir. Ancak bu pazarın önemi yalnızca yaşlı nüfusun sayısal olarak artmasından kaynaklanmamaktadır. Yaşlı bireylerin seyahat deneyimleri, boş zaman kullanımları, gelir düzeyleri, sağlık durumları, sosyal katılım arayışları ve yaşam kalitesini sürdürme beklentileri turizm talebini farklılaştırmaktadır. Bu nedenle yaşlı turistler, turizm işletmeleri ve destinasyonlar açısından ürün geliştirme, pazarlama, hizmet tasarımı ve erişilebilirlik politikaları bakımından özel olarak ele alınması gereken bir pazar segmenti haline gelmiştir. Alén, Losada ve Domínguez (2016), yaşlı turist profilinin anlaşılmasının turizm endüstrisi açısından stratejik önem taşıdığını vurgulamaktadır.

Yaşlı turist pazarı literatürde çoğu zaman "senior tourism", "older tourists", "mature tourists" veya "third age tourism" gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Ancak bu pazarın homojen bir yapı olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Yaşlı turistler, yaş, sağlık durumu, gelir düzeyi, eğitim, emeklilik statüsü, seyahat deneyimi, aile yapısı, dijital beceri ve fiziksel hareketlilik gibi değişkenlere göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle yaşlı turist pazarının yalnızca kronolojik yaş temelinde açıklanması sınırlı kalmaktadır. Güçlü Nergiz ve Toker (2025), turizm ve sağlıklı yaşlanma literatüründe yaşlı bireylerin sağlık durumu, işlevsel kapasite ve yaşam kalitesi gibi ölçütlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, yaşlı turist pazarında segmentasyonun yalnızca yaş gruplarına göre değil, yaşam tarzı, motivasyon, sağlık kapasitesi ve seyahat kısıtları dikkate alınarak yapılması gerektiğini göstermektedir.

Yaşlı turistlerin seyahat motivasyonları çok boyutludur. Dinlenme, rahatlama, yeni yerler görme, kültürel deneyim kazanma, aile ve arkadaşlarla zaman geçirme, sosyalleşme, sağlık ve iyi oluşu destekleme, nostalji ve yaşam doyumunu artırma bu motivasyonlar arasında öne çıkmaktadır. Hsu, Cai ve Wong (2007), Çinli yaşlı turistler üzerine yaptıkları çalışmada senior turizmin yalnızca

boş zaman değerlendirme faaliyeti olmadığını, aynı zamanda sosyal etkileşim, psikolojik yenilenme ve yaşam anlamı arayışıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Otoo ve Kim (2020) ise yaşlı turist motivasyonlarına ilişkin literatürün zaman içinde genişlediğini ve bu alanda sağlık, sosyal bağlar, kişisel gelişim, kaçış, yenilik arayışı ve dinlenme gibi farklı motivasyon boyutlarının öne çıktığını belirtmektedir.

Yaşlı turistlerin destinasyon ve hizmet tercihleri de belirli özellikler göstermektedir. Güvenlik, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşım kolaylığı, hijyen, konfor, erişilebilirlik, iklim koşulları, kalabalık düzeyi ve personelin yardımseverliği bu grup için önemli karar unsurlarıdır. Huang ve Tsai (2003), yaşlı turistlerin kültürel ve eğitsel deneyimlere, konfora ve seyahat kolaylığına önem verdiğini, daha yavaş tempolu ve kendi fiziksel kapasitelerine uygun seyahatleri tercih edebildiğini belirtmektedir. Bu durum, yaşlı turist pazarında yoğun tempolu standart tur programlarından ziyade daha esnek, güvenli, konforlu ve deneyim odaklı ürünlerin önem kazandığını göstermektedir. Kültür turları, doğa gezileri, termal ve wellness programları, kruvaziyer seyahatleri, yavaş turizm deneyimleri ve erişilebilir destinasyon ürünleri bu pazar açısından öne çıkan alanlar arasında değerlendirilebilir.

Bununla birlikte yaşlı turistlerin seyahat talebi çeşitli kısıtlarla da şekillenmektedir. Sağlık sorunları, hareket kısıtlılığı, kronik hastalıklar, gelir yetersizliği, yalnız seyahat etme kaygısı, seyahat sigortası sorunları, dijital beceri eksikliği, güvenlik endişesi ve erişilebilir olmayan fiziksel çevre yaşlı bireylerin turizme katılımını sınırlayabilmektedir. Fleischer ve Pizam (2002), yaşlı bireylerin seyahat kararlarında sağlık ve gelir düzeyinin önemli belirleyiciler olduğunu, seyahat süresi ve katılım düzeyinin ise yaşla birlikte değişebildiğini belirtmektedir. Bu nedenle yaşlı turist pazarına yönelik stratejiler yalnızca talebi artırmaya değil, aynı zamanda seyahate katılımı sınırlayan fiziksel, ekonomik, psikolojik ve çevresel engelleri azaltmaya da odaklanmalıdır.

Yaşlı turist pazarının değerlendirilmesinde turizmin yaşlı bireylerin iyi oluşuna sağlayabileceği katkı da dikkate alınmalıdır. Seyahat, yaşlı bireyler için yalnızca boş zaman değerlendirme aracı değil, sosyal etkileşim, zihinsel uyarım, fiziksel hareketlilik ve psikolojik yenilenme sağlayan bir deneyim alanı olarak görülebilir. Güçlü Nergiz ve Toker (2025), turizm faaliyetlerinin yaşlı bireylerin yaşam doyumu ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkiler oluşturabileceğini belirtmektedir. Hu, Wen, Phau, Ying, Aston ve Wang (2023) da turizmin sosyal katılım ve olumlu duygulanım yoluyla sağlıklı yaşlanmayı destekleyebileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle yaşlı turist pazarı, ekonomik bir tüketici grubu

olmanın yanında, yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımını güçlendiren bir alan olarak da değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak yaşlı turist pazarı, turizm sektöründe giderek önem kazanan ancak kendi içinde oldukça farklılaşan bir pazar segmentidir. Bu pazarın temel özellikleri, boş zaman esnekliği, sağlık ve iyi oluş arayışı, güvenlik ve konfor beklentisi, kültürel ve sosyal deneyimlere ilgi, erişilebilirlik ihtiyacı ve daha yavaş tempolu seyahat tercihleri etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle turizm işletmeleri ve destinasyonlar, yaşlı turistleri tek tip bir grup olarak görmek yerine farklı sağlık, gelir, motivasyon, hareketlilik ve yaşam tarzı özelliklerine sahip alt gruplar olarak değerlendirmelidir. Başarılı bir yaşlı turist pazarı stratejisi, kapsayıcı, erişilebilir, güvenli, esnek ve yaş dostu turizm ürünlerinin geliştirilmesine bağlıdır.

3. KÜRESEL YAŞLANMANIN TURİZM TALEBİNE ETKİLERİ

Küresel yaşlanmanın turizm talebine etkisi, yalnızca yaşlı turist sayısının artmasıyla sınırlı değildir. Asıl dönüşüm, turizm talebinin içeriğinde ve hizmet beklentilerinde ortaya çıkmaktadır. Yaşlı nüfusun büyümesiyle birlikte seyahat kararlarında sağlık, güvenlik, erişilebilirlik, konfor, esneklik ve yaşam kalitesi gibi unsurlar daha belirleyici hale gelmektedir. Bu durum, turizm sektörünü standart kitle turizmi ürünlerinin ötesinde, daha kapsayıcı ve yaş dostu hizmet modelleri geliştirmeye yöneltmektedir. Dolayısıyla küresel yaşlanma, turizm talebinin yönünü, zamanlamasını, ürün tercihlerini ve destinasyonların rekabet koşullarını yeniden şekillendiren yapısal bir değişim alanı olarak değerlendirilebilir.

Yaşlanmanın turizm talebi üzerindeki ilk etkisi, seyahat kararlarının daha fazla sağlık, güvenlik ve konfor odaklı hale gelmesidir. Yaşlı turistler destinasyon seçiminde yalnızca çekicilik unsurlarını değil, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşım kolaylığı, hijyen, güvenlik, iklim koşulları, konaklama konforu ve acil durum hizmetleri gibi faktörleri de dikkate almaktadır. Bu nedenle yaşlanan nüfusun artışı, destinasyon rekabetinde erişilebilirlik ve sağlık altyapısını daha önemli hale getirmektedir. Domínguez Vila, Darcy ve Alén (2015), erişilebilir turizmin yalnızca engelli bireyler için değil, yaşlanan nüfusun artan hareketlilik ve güvenlik ihtiyaçları açısından da destinasyon rekabetçiliğinin önemli bir parçası olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda yaşlı turist talebi, turizmde fiziksel erişilebilirlik, bilgiye erişim, ulaşım güvenliği ve hizmet personelinin yaş dostu yaklaşımı gibi unsurları daha görünür hale getirmektedir.

İkinci önemli etki, turizm talebinin mevsimsel yapısında ortaya çıkmaktadır. Yaşlı bireylerin önemli bir kısmı emeklilik sonrası dönemde daha esnek zaman kullanımına sahip olduğundan, seyahatlerini yoğun sezon dışındaki dönemlere yayabilmektedir. Bu durum, destinasyonlar için sezon dışı talebi artırma ve yıl geneline yayılan daha dengeli bir turizm hareketliliği oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Losada, Alén, Domínguez ve Nicolau (2016), yaşlı turistlerin seyahat sıklığında algılanan boş zaman ve ekonomik koşulların belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yaşlı turist pazarı, özellikle sezon dışı dönemlerde uygun fiyatlı, sakin, güvenli ve konforlu ürünler sunan destinasyonlar için önemli bir talep kaynağı olabilir.

Küresel yaşlanma, kalış süresi ve seyahat biçimleri üzerinde de etkili olmaktadır. Yaşlı turistler bazı durumlarda daha yavaş tempolu, daha uzun süreli ve daha az yoğun programları tercih edebilmektedir. Alén, Nicolau, Losada ve Domínguez (2014), yaşlı turistlerin kalış süresini etkileyen unsurların ekonomik durum, sağlık, seyahat alışkanlıkları ve destinasyon özellikleriyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu durum, kısa süreli ve yoğun programların yanı sıra uzun konaklamalı, sağlık destekli, kültürel içerikli ve dinlenme odaklı ürünlerin geliştirilmesini önemli hale getirmektedir. Özellikle termal tesisler, wellness otelleri, kruvaziyer seyahatleri, kültür rotaları, doğa temelli deneyimler ve yavaş turizm uygulamaları yaşlı turist talebinin yöneldiği alanlar arasında değerlendirilebilir.

Yaşlanan nüfusun turizm talebine yansımalarından biri de sağlık ve iyi oluş odaklı seyahatlerin önem kazanmasıdır. Yaşlı bireyler için seyahat, dinlenme ve eğlenmenin yanında fiziksel ve psikolojik yenilenmeyi destekleyen bir faaliyet alanı haline gelebilmektedir. Bu nedenle termal turizm, spa-wellness uygulamaları, doğa temelli dinlenme, kültürel deneyimler ve daha yavaş tempolu seyahat biçimleri yaşlı turist talebiyle daha fazla ilişkilendirilmektedir. Hu ve diğerleri (2023), turizmin fiziksel aktivite, sosyal etkileşim ve olumlu duygular aracılığıyla sağlıklı yaşlanmaya katkı sağlayabileceğini belirtmektedir. Bu durum, destinasyonların yaşlı turistlere yönelik ürün geliştirme süreçlerinde sağlık, dinlenme ve yaşam kalitesi boyutlarını birlikte düşünmesini gerekli kılmaktadır.

Bununla birlikte yaşlanan nüfusun turizm talebine dönüşmesi her zaman kendiliğinden gerçekleşmemektedir. Sağlık sorunları, gelir yetersizliği, hareket kısıtlılığı, sigorta sorunları, yalnız seyahat etme kaygısı, dijital araçları kullanma güçlüğü ve erişilebilir olmayan çevre koşulları bu talebin gerçekleşmesini sınırlayabilmektedir. Fleischer ve Pizam (2002), yaşlı bireylerin turizme katılımında sağlık ve gelir düzeyinin önemli belirleyiciler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yaşlı turist pazarının potansiyelinden yararlanmak isteyen destinasyon-

ların yalnızca yeni ürünler geliştirmesi yeterli değildir. Aynı zamanda seyahate katılımı zorlaştıran fiziksel, ekonomik, teknolojik ve psikolojik engelleri azaltması gerekmektedir.

Dijitalleşme de yaşlı turist talebini dönüştüren önemli faktörlerden biridir. Seyahat planlama, rezervasyon, destinasyon araştırması ve müşteri yorumlarına erişim giderek dijital kanallar üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak yaşlı turistler arasında dijital beceri düzeyi oldukça farklılaşmaktadır. Bu nedenle dijitalleşme, bir yandan yaşlı turistlerin bilgiye erişimini ve kişiselleştirilmiş hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştırırken, diğer yandan dijital dışlanma riski yaratabilmektedir. Yaşlı turist pazarına yönelik hizmetlerde sade, anlaşılır, güvenilir ve erişilebilir dijital platformların geliştirilmesi ve bunun yanında telefonla destek, yüz yüze danışmanlık ve basılı bilgilendirme gibi geleneksel kanalların da korunması önem taşımaktadır.

Genel olarak küresel yaşlanma, turizm talebini niceliksel olarak büyütmekle birlikte, talebin niteliğini de değiştirmektedir. Yaşlı turistlerin artan görünürlüğü, sezon dışı seyahatlerin, uzun ve yavaş tempolu konaklamaların, sağlık ve iyi oluş odaklı ürünlerin, erişilebilir destinasyonların ve güvenli hizmet tasarımlarının önemini artırmaktadır. Bu nedenle yaşlanan nüfus, turizm sektörü için yalnızca yeni bir pazar fırsatı değil, aynı zamanda hizmet standartlarını, destinasyon planlamasını ve pazarlama stratejilerini yeniden düşünmeyi gerektiren yapısal bir dönüşüm alanıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç küresel yaşlanma süreci, turizm sektörünü yalnızca yaşlı turist sayısının artması bakımından değil, turizm talebinin niteliğini dönüştürmesi açısından da önemli ölçüde etkilemektedir. Yaşam beklentisinin uzaması, emeklilik sonrası dönemin genişlemesi, sağlıklı ve aktif yaşlanma anlayışının güçlenmesi, yaşlı bireylerin turizm faaliyetlerine daha fazla katılmasını desteklemektedir. Bu süreç, sağlık ve iyi oluş odaklı seyahatlerin, erişilebilir destinasyonların, güvenli ve konforlu hizmetlerin, sezon dışı turizm hareketliliğinin ve daha yavaş tempolu deneyimlerin önem kazanmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla yaşlı turist pazarı, turizm sektörü açısından geçici bir niş pazar değil, geleceğin turizm talebini şekillendiren stratejik bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda turizm işletmeleri ve destinasyon yönetimleri, yaşlı turistleri homojen bir grup olarak görmekten kaçınmalı, yaş, sağlık durumu, gelir düzeyi, hareketlilik, dijital beceri ve seyahat motivasyonu gibi değişkenlere göre farklılaşan alt segmentleri dikkate almalıdır. Konaklama, ulaşım, yeme-içme, rehber-

lik ve destinasyon içi hizmetlerde erişilebilirlik, hijyen, güvenlik, anlaşılır bilgilendirme ve acil sağlık desteği gibi unsurlar güçlendirilmelidir. Ayrıca personelin yaş dostu hizmet sunumu konusunda eğitilmesi, yaşlı turistlerin seyahat deneyimini kolaylaştıracak önemli bir uygulama alanıdır.

Son olarak, yaşlanan nüfusun turizm talebine etkileri hem uygulama hem de akademik araştırmalar açısından daha fazla incelenmelidir. Özellikle sağlık ve wellness turizmi, termal turizm, yavaş turizm, kültür turizmi ve erişilebilir turizm gibi alanlarda yaşlı turistlerin beklenti ve deneyimlerine yönelik çalışmalar artırılmalıdır. Destinasyonlar ise yaşlı turist pazarını sezon dışı talebi canlandırma, turizm gelirlerini yıl geneline yayma ve daha kapsayıcı bir turizm anlayışı geliştirme fırsatı olarak değerlendirmelidir. Bu nedenle geleceğin turizm politikalarında yaş dostu, erişilebilir, güvenli ve sağlık duyarlı hizmet tasarımı temel önceliklerden biri olmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitap

Davies, A. M. (2009). Global Aging. B. P. Mansourian (Ed.), *Global Perspectives in Health Volume II*. In (pp. 280-296). Oxford: EOLSS Publishers/UNESCO.

Grinin, L., Grinin, A., Korotayev, A. (2023*). Global Aging: An Integral Problem of the Future. How to Turn a Problem into a Development Driver?*. Sadovnichy, V., Akaev, A., Ilyin, I., Malkov, S., Grinin, L., Korotayev, A. (eds) In: Reconsidering the Limits to Growth. World-Systems Evolution and Global Futures. Springer: Cham. DOI: 10.1007/978-3-031-34999-7_7.

Padeiro, M., Santana, P., & Grant, M. (2023). *Global aging and health determinants in a changing world*. P. J. Oliveira & J. O. Malva (Eds.), in Aging (pp. 3–30). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-823761-8.00021-5.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2019). *World population ageing 2019: Highlights* (ST/ESA/SER.A/430). New York, NY: United Nations.

Dergi Makalesi

Alén, E., Losada, N., & Domínguez, T. (2016). The impact of ageing on the tourism industry: An approach to the senior tourist profile. *Social Indicators Research, 127*(1), 303–322. https://doi.org/10.1007/s11205-015-0966-x.

Alén, E., Nicolau, J. L., Losada, N., & Domínguez, T. (2014). Determinant factors of senior tourists' length of stay. *Annals of Tourism Research*, 49, 19–32. DOI: 10.1016/j.annals.2014.08.002.

Domínguez Vila, T., Darcy, S., & Alén, E. (2015). Competing for the disability tourism market: A comparative exploration of the factors of accessible tourism competitiveness in Spain and Australia. *Tourism Management, 47,* 261–272. DOI: 10.1016/j.tourman.2014.10.008.

Fleischer, A., & Pizam, A. (2002). Tourism constraints among Israeli seniors. *Annals of Tourism Research, 29*(1), 106–123. DOI: 10.1016/S0160-7383(01)00026-3.

Güçlü Nergiz, H., & Toker, F. (2025). Healthy Aging in the Tourism Industry: A Systematic Literature Review. *Sage Open*, *15*(3). DOI: 10.1177/21582440251379664.

Hsu, C. H. C., Cai, L. A., & Wong, K. K. F. (2007). A model of senior tourism motivations: Anecdotes from Beijing and Shanghai. Tourism Management, *28*(5), 1262–1273. DOI: 10.1016/j.tourman.2006.09.015.

Hu, F., Wen, J., Phau, I., Ying, T., Aston, J., & Wang, W. (2023). The role of tourism in healthy aging: An interdisciplinary literature review and conceptual model. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 56*, 356-366. DOI: 10.1016/j.jhtm.2023.07.013.

Huang, L., & Tsai, H. (2003). The study of senior traveler behavior in Taiwan. *Tourism Management*, *24*(5), 561–574. DOI: 10.1016/S0261-5177(03)00008-6.

Kapteyn, A. (2010). What can we learn from (and about) global aging?. Demography, 47(Suppl 1), S191-S209. DOI: doi.org/10.1353/dem.2010.0006

Lee, S. B., Oh, J. H., Park, J. H., Choi, S. P., & Wee, J. H. (2018). Differences in youngest-old, middle-old, and oldest-old patients who visit the emergency department. *Clinical and Experimental Emergency Medicine*, *5*(4), 249–255. DOI: 10.15441/ceem.17.261.

Losada, N., Alén, E., Domínguez, T., & Nicolau, J. L. (2016). Travel frequency of senior tourists. *Tourism Management, 53*, 88–95. DOI: 10.1016/j.tourman.2015.09.013.

Otoo, F. E., & Kim, S. S. (2020). Analysis of studies on the travel motivations of senior tourists from 1980 to 2017: Progress and future directions. *Current Issues in Tourism*, *23*(4), 393-417. DOI: 10.1080/13683500.2018.1540560.

Phillips, D. R., & Gyasi, R. M. (2021). Global aging in a comparative context. *Gerontologist*. *61*(3): 476–479. DOI: 10.1093/geront/gnaa155.

İnternet Alıntısı

World Health Organization [WHO]. (2020). *Healthy ageing and functional ability*. 25 Haziran 2026 tarihinde https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/healthy-ageing-and-functional-ability adresinden alındı.

World Health Organization [WHO]. (2025). *Ageing and health.* 25 Haziran 2026 tarihinde https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health adresinden alındı.

World Health Organization. [WHO]. (2015). World report on ageing and health. 25 Haziran 2026 tarihinde https://apps.who.int/iris/handle/10665/186463 adresinden alındı.

World Health Organization. [WHO]. (2024). Ageing. 25 Haziran 2026 tarihinde https://www.who.int/health-topics/ageing adresinden alındı.

Bölüm 5

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE BÜTÜNCÜL DENEYİM TASARIMI SAĞLIK, SOSYAL ETKİLEŞİM VE SEYAHAT HİZMETLERİNİN ENTEGRASYONU

Ömer Faruk Şarkbay[*] - Aslı Kaya[**]

GİRİŞ

Küresel ölçekte demografik yapı, özellikle 21. yüzyılın ikinci çeyreği itibarıyla, hızlı bir yaşlanma sürecine girmiştir. Yaşam beklentisindeki artış, doğurganlık oranlarındaki düşüş ve sağlık hizmetlerindeki gelişmeler, 60 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payını belirgin biçimde artırmaktadır. Bu demografik dönüşüm, yalnızca sosyal politika alanlarını değil, aynı zamanda turizm endüstrisinin yapısını ve tüketici segmentasyonunu da yeniden şekillendirmektedir. Güncel literatür, yaşlı bireylerin artık yalnızca bakım ve sağlık hizmetlerine bağımlı pasif bir grup olarak değil, ekonomik ve sosyal açıdan aktif bir tüketici segmenti olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (WHO, 2023; Fan vd., 2023).

Bu dönüşümle birlikte "üçüncü yaş turizmi" kavramı, turizm literatüründe stratejik bir araştırma alanı haline gelmiştir. Üçüncü yaş turistler, özellikle emeklilik sonrası dönemde zaman ve gelir esnekliğine sahip bireyler olarak, turizm talebinin yıl geneline yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu segmentin turizm davranışları incelendiğinde, yalnızca dinlenme ve sağlık odaklı seyahatlerle sınırlı bir yapıdan ziyade; deneyim, öğrenme, kültürel katılım ve sosyal etkileşim temelli daha kompleks motivasyonlara sahip oldukları görülmektedir (Przybysz & Stanimir, 2022; Karaca vd., 2022).

Bu bağlamda geleneksel "yaşlı turisti hasta veya dinlenmeye ihtiyaç duyan birey" olarak konumlandıran yaklaşım, yerini giderek "aktif yaşlanma paradig-

[*] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi, İstanbul, ofsarkbay@gelisim.edu.tr, ORCID: orcid.org/ 0000-0001-9360-7634

[**] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi, İstanbul, aslkaya@gelisim.edu.tr, ORCID: orcid.org/ 0009-0009-3648-6608

ması"na bırakmaktadır. Aktif yaşlanma yaklaşımı, bireylerin yaşlılık döneminde fiziksel sağlıklarının yanı sıra psikolojik iyi oluşlarını, sosyal katılımlarını ve yaşam boyu öğrenme süreçlerini sürdürmelerini temel almaktadır (Fan vd., 2023). Bu paradigma, üçüncü yaş bireyleri turizm deneyiminde pasif alıcılar olmaktan çıkararak, değer üretimine aktif olarak katılan ortak yaratıcı aktörler haline getirmektedir.

Deneyim ekonomisi perspektifinden değerlendirildiğinde, üçüncü yaş turizmi yalnızca hizmet tüketimine dayalı bir faaliyet değil, duygusal, bilişsel ve sosyal boyutları olan bütüncül bir değer yaratım sürecidir. Özellikle Pine ve Gilmore'un deneyim ekonomisi yaklaşımı çerçevesinde, turizm deneyimi artık "hizmet sunumu" değil, bireyin yaşam kalitesine doğrudan etki eden çok katmanlı bir etkileşim alanı olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede üçüncü yaş turistlerin deneyim beklentileri; güvenlik ve sağlık kadar, aidiyet, sosyal bağ kurma, anlamlı zaman geçirme ve kendini gerçekleştirme gibi psikososyal ihtiyaçlarla da şekillenmektedir (Yeh & Yang, 2025; Dağ, 2025).

Son yıllarda yapılan çalışmalar, üçüncü yaş turistlerin seyahat motivasyonlarının giderek daha karmaşık hale geldiğini ortaya koymaktadır. Sağlık hizmetlerine erişim hâlâ önemli bir belirleyici olmakla birlikte, sosyal izolasyonun azaltılması, topluluklara katılım, yeni kültürleri deneyimleme ve bilişsel uyarım sağlama gibi faktörler de güçlü motivasyon kaynakları olarak öne çıkmaktadır (Fan vd., 2023; Chang et al., 2022). Özellikle hizmet ekosistemi yaklaşımı, bu çok boyutlu ihtiyaçların tek bir hizmet sağlayıcı tarafından değil, oteller, sağlık kuruluşları, ulaşım sistemleri, yerel yönetimler ve dijital platformların entegre bir yapısı üzerinden karşılanabileceğini savunmaktadır.

Bu doğrultuda üçüncü yaş turizmi, bireysel bir seyahat faaliyetinden ziyade; sağlık, sosyal etkileşim ve turizm hizmetlerinin bütünleştiği karmaşık bir hizmet ekosistemi olarak yeniden tanımlanmaktadır. Bu ekosistem içerisinde her bir paydaş, yaşlı bireyin deneyim kalitesine doğrudan katkı sağlayan bir değer ortak üreticisi konumundadır. Özellikle akıllı turizm teknolojilerinin ve yaş dostu tasarım yaklaşımlarının gelişmesi, üçüncü yaş turizmini daha erişilebilir, kişiselleştirilmiş ve sürdürülebilir hale getirmektedir (Sampaio de Almeida vd., 2025).

Sonuç olarak, üçüncü yaş turizmi günümüzde yalnızca demografik bir zorunluluk değil, aynı zamanda deneyim ekonomisi, aktif yaşlanma teorisi ve hizmet ekosistemi yaklaşımının kesişiminde şekillenen çok disiplinli bir araştırma alanıdır. Bu dönüşüm, yaşlı bireylerin turizm deneyiminde pasif alıcılar olmaktan çıkarak, aktif, katılımcı ve değer üreten bireyler olarak yeniden konumlandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

1. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

Üçüncü yaş turizminin kavramsal temelleri, yaşlı bireylerin yalnızca sağlık odaklı ihtiyaçlarıyla sınırlı olmayan, aktif yaşlanma, deneyim ekonomisi ve hizmet ekosistemi perspektifleri çerçevesinde sağlık, sosyal etkileşim ve kişiselleştirilmiş deneyimlerin bütünleştiği çok boyutlu bir turizm yaklaşımını ifade etmektedir.

1.1. Üçüncü Yaş Kavramı ve Turizm Perspektifi

Küresel demografik dönüşüm, yaşlanma olgusunu yalnızca biyolojik bir süreç olmaktan çıkararak ekonomik, sosyal ve tüketim davranışlarını yeniden şekillendiren stratejik bir faktör haline getirmiştir. Özellikle 50 yaş ve üzeri bireylerin artan oranı, turizm literatüründe "yaşlı turist" kavramının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Güncel yaklaşımlar, bu grubu homojen bir kitle olarak değil; sağlık durumu, gelir seviyesi, yaşam tarzı ve psikososyal beklentilerine göre farklılaşan dinamik bir segment olarak ele almaktadır (World Health Organization, 2023; UN, 2023).

Bu çerçevede 50+ tüketici segmenti, emeklilik öncesi ve sonrası dönemi kapsayan geniş bir spektrumda değerlendirilirken; 60+ aktif yaşlanma grubu özellikle "aktif yaşlılık" paradigmasının merkezinde konumlanmaktadır. Aktif yaşlanma yaklaşımı, bireylerin yalnızca uzun yaşamasını değil, aynı zamanda yaşam kalitesini yüksek düzeyde sürdürmesini hedefleyen bütüncül bir politika ve teori çerçevesi sunmaktadır (Walker & Zaidi, 2022). Bu yaklaşım, turizm davranışlarını da doğrudan etkileyerek üçüncü yaş bireyleri pasif tüketicilerden aktif deneyim üreticilerine dönüştürmektedir.

Yaşlılık algısında meydana gelen dönüşüm, bu segmentin turizmdeki rolünü kökten değiştirmiştir. Geleneksel bakış açısında yaşlılık, fiziksel sınırlılık ve bağımlılık ile ilişkilendirilirken; güncel literatürde yaşlılık, deneyim birikimi, boş zaman esnekliği ve kendini gerçekleştirme fırsatları ile ilişkilendirilen bir yaşam evresi olarak ele alınmaktadır (Cruz vd., 2022). Bu paradigma değişimi, üçüncü yaş turizmini yalnızca sağlık temelli bir faaliyet olmaktan çıkararak, deneyim ekonomisi ve hizmet ekosistemi içerisinde konumlandırmaktadır.

Yeni nesil üçüncü yaş turist profili ise çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu bireyler yalnızca konfor ve güvenlik arayışı içinde değildir; aynı zamanda kültürel keşif, sosyal etkileşim, öğrenme ve kişisel gelişim gibi psikososyal motivasyonlarla hareket etmektedir. Özellikle dijitalleşme ile birlikte yaşlı bireylerin seyahat planlama süreçlerine daha aktif katılım göstermesi, bu segmentin tüketici davranışlarını daha karmaşık ve bilinçli hale getirmiştir (UNWTO, 2024).

1.2. Üçüncü Yaş Turizminin Temel Özellikleri

Üçüncü yaş turizmi, klasik turizm segmentlerinden farklı olarak çok boyutlu bir hizmet tasarımını zorunlu kılmaktadır. Bu segmentte değer yaratımı yalnızca fiziksel hizmet sunumuna değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve bilişsel deneyimlerin bütünleşmesine dayanmaktadır. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi, hizmet tasarımında "bütüncül deneyim yaklaşımı" ile ele alınmaktadır (Pine & Gilmore yaklaşımı güncel yorumları, 2020–2024 literatürü).

Aşağıdaki tablo, üçüncü yaş turizminin temel boyutlarını genişletilmiş ve akademik olarak detaylandırılmış biçimde sunmaktadır:

Tablo 1. Üçüncü Yaş Turizminin Temel Özellikleri ve Boyutsal Yapısı

Boyut	Alt Bileşenler	Açıklama	Teorik Dayanak
Sağlık Odaklılık	Tedavi, rehabilitasyon, wellness, koruyucu sağlık	Yaşlı bireylerin fiziksel iyilik halini koruma ve geliştirme amacıyla sağlık hizmetleri ile turizmin entegrasyonu	Aktif yaşlanma teorisi, sağlık turizmi literatürü
Güvenlik İhtiyacı	Erişilebilirlik, acil sağlık desteği, risk yönetimi	Seyahat sürecinde fiziksel ve psikolojik güvenlik algısının kritik rolü	Hizmet kalitesi ve risk algısı teorileri
Sosyal Bağlılık	Topluluk deneyimi, arkadaşlık ilişkileri, kuşaklararası etkileşim	Sosyal izolasyonun azaltılması ve aidiyet duygusunun güçlendirilmesi	Sosyal sermaye teorisi
Deneyim Arayışı	Kültürel turizm, gastronomi, öğrenme odaklı aktiviteler	Bireyin anlamlı ve hatırlanabilir deneyimler elde etme motivasyonu	Deneyim ekonomisi (Experience Economy)
Kişiselleştirme	Bireysel sağlık durumu, tercih, yaşam tarzına göre hizmet tasarımı	Hizmetlerin bireysel farklılıklara göre uyarlanması	Hizmet baskın mantık (Service-Dominant Logic)
Dijital Entegrasyon *(ek boyut)*	AI destekli planlama, dijital sağlık izleme	Yaşlı turistlerin dijital platformlarla seyahat deneyimine aktif katılımı	Dijital dönüşüm ve akıllı turizm literatürü
Duygusal İyi Oluş *(ek boyut)*	Memnuniyet, yaşam doyumu, psikolojik rahatlama	Turizm deneyiminin psikolojik refah üzerindeki etkisi	Pozitif psikoloji ve well-being teorileri

Kaynak: Yazarın kendisi tarafında yapılmıştır.

Üçüncü yaş turizmi, güncel literatürde üç temel teorik çerçeve üzerinden açıklanmaktadır:

1. Aktif Yaşlanma Teorisi: Bireylerin yaşlılık döneminde sosyal, ekonomik ve kültürel hayata aktif katılımını vurgular.

2. Deneyim Ekonomisi: Turizm deneyimini hizmetten ziyade "anlam üretimi" ve "bellek temelli değer" olarak ele alır.

3. Hizmet Ekosistemi Yaklaşımı: Turizm deneyiminin çok aktörlü (otel, sağlık, ulaşım, teknoloji) bir değer ağı içinde üretildiğini savunur.

Bu üç yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, üçüncü yaş turizmi yalnızca bireysel bir tüketim davranışı değil; çok katmanlı bir değer üretim sistemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Son çalışmalar, üçüncü yaş turistlerin davranışlarının giderek daha "aktif, bilinçli ve deneyim odaklı" hale geldiğini göstermektedir. Özellikle pandemi sonrası dönemde sağlık güvenliği, dijital erişim ve kişiselleştirilmiş hizmet beklentileri önemli ölçüde artmıştır (UNWTO, 2024). Bununla birlikte sosyal izolasyonun azaltılması ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının artırılması, turizm talebinin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır (WHO, 2023).

Bu bağlamda üçüncü yaş turistleri yalnızca sağlık hizmeti arayan bireyler değil; anlamlı deneyim, sosyal bağ kurma, kültürel katılım ve yaşam kalitesini artırma motivasyonlarına sahip aktif tüketiciler olarak değerlendirilmektedir. Bu dönüşüm, turizm sektörünü hizmet sunumundan çok daha ileri bir noktaya taşıyarak "bütüncül deneyim tasarımı" anlayışını zorunlu hale getirmektedir.

2. DENEYİM EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Üçüncü yaş turizmi, güncel turizm literatüründe yalnızca bir hizmet tüketim alanı olarak değil, bireyin yaşam deneyimini yeniden yapılandıran bütüncül bir değer üretim süreci olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda deneyim ekonomisi yaklaşımı, turizm faaliyetlerini hizmet sunumunun ötesine taşıyarak, bireyin duygusal, bilişsel ve sosyal katmanlarda anlam ürettiği bir etkileşim alanı olarak tanımlamaktadır (Pine & Gilmore, 1999; güncel yorum: system-wide experience literature, 2020–2025).

Özellikle üçüncü yaş bireyler açısından turizm deneyimi, yalnızca fiziksel hareketlilik değil; yaşam boyu birikimlerin yeniden anlamlandırıldığı, sosyal

bağların güçlendiği ve psikolojik iyi oluşun desteklendiği bir "anlam ekonomisi" alanına dönüşmektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi, klasik hizmet mantığından farklı olarak "deneyim temelli değer yaratımı" ekseninde değerlendirilmektedir.

2.1. Pine ve Gilmore'un Deneyim Ekonomisi Yaklaşımı

Deneyim ekonomisi yaklaşımı, tüketici deneyimini dört temel boyutta sınıflandırmaktadır: eğlence, eğitim, kaçış ve estetik. Bu boyutlar, bireyin deneyime katılım düzeyi ve çevresel etkileşim yoğunluğuna göre farklılaşmaktadır.

(1) Eğlence

Üçüncü yaş turizmi bağlamında eğlence boyutu, yalnızca pasif izleme değil; sosyal katılım, kültürel etkinliklere dahil olma ve duygusal rahatlama süreçlerini içermektedir. Örneğin kıyı destinasyonlarında düzenlenen müzik etkinlikleri veya yerel festivaller, yaşlı bireylerin sosyal izolasyonunu azaltan önemli araçlardır (UNWTO, 2024).

(2) Eğitim

Yaşam boyu öğrenme perspektifi, üçüncü yaş turizminin en güçlü bileşenlerinden biridir. Kültürel atölyeler, gastronomi eğitimleri ve tarihsel miras turları, yaşlı bireylerin bilişsel aktifliğini desteklemektedir. Bu durum, aktif yaşlanma teorisinin "bilişsel katılım" boyutu ile doğrudan örtüşmektedir (WHO, 2023).

(3) Kaçış

Kaçış deneyimi, bireyin günlük yaşam rutininin dışına çıkarak farklı bir gerçeklik deneyimlemesini ifade eder. Termal turizm merkezleri, kırsal yaşam deneyimleri ve wellness retreat programları bu boyuta örnek olarak gösterilebilir. Özellikle Avrupa'da "senior wellness tourism" uygulamaları bu alanda hızlı bir büyüme göstermektedir.

(4) Estetik

Estetik boyut, destinasyonun görsel, kültürel ve çevresel çekiciliği ile ilişkilidir. Tarihi şehir turları, doğal park ziyaretleri ve kültürel miras alanları, üçüncü yaş turistlerin estetik deneyim ihtiyacını karşılamaktadır.

Üçüncü Yaş Turizmine Uyarlama

Deneyim ekonomisi yaklaşımı üçüncü yaş turizmine uyarlandığında, klasik dört boyut şu şekilde yeniden yapılandırılmaktadır:

Tablo 2. Üçüncü Yaş Turizminde Deneyim Boyutları ve Yapısal Bileşenleri

Deneyim Boyutu	Alt Bileşenler	Tanım / Akademik Açıklama	Turizm Uygulamaları / Örnekler	Teorik Dayanak
Sağlık Deneyimi	Wellness, tedavi hizmetleri, rehabilitasyon, koruyucu sağlık, termal uygulamalar	Bireyin fiziksel ve zihinsel iyilik halini korumaya ve geliştirmeye yönelik bütüncül sağlık odaklı turizm deneyimidir. Sağlık hizmetleri ile turizm faaliyetlerinin entegre edilmesiyle yaşam kalitesi artırılır.	Termal oteller, spa-wellness merkezleri, geriatrik sağlık kampları, fizik tedavi programları, medikal check-up paketleri	Aktif yaşlanma teorisi, sağlık turizmi literatürü
Sosyal Deneyim	Aidiyet duygusu, topluluk katılımı, kuşaklararası etkileşim, sosyal ağlar, yalnızlığın azaltılması	Bireyin sosyal izolasyondan uzaklaşarak topluluk içinde aktif rol almasını sağlayan ve psikososyal iyi oluşu destekleyen deneyim alanıdır.	Grup turları, emekli kulüpleri, kültürel atölyeler, yerel halkla etkileşim programları, kuşaklararası turizm etkinlikleri	Sosyal sermaye teorisi, iyi oluş (well-being) literatürü
Kültürel Deneyim	Miras turizmi, gastronomi deneyimi, yerel kültürle etkileşim, tarihsel keşif, sanat aktiviteleri	Bireyin farklı kültürlerle etkileşime girerek bilişsel ve duygusal anlam üretmesini sağlayan deneyim boyutudur. Kültürel öğrenme ve keşif süreci ön plandadır.	Tarihi şehir turları, müze gezileri, yerel mutfak atölyeleri, kültürel festivaller, arkeolojik alan ziyaretleri	Deneyim ekonomisi, kültürel turizm teorisi
Kişisel Gelişim Deneyimi	Yaşam boyu öğrenme, kendini gerçekleştirme, bilişsel uyarım, yeni beceri kazanımı, zihinsel aktiflik	Bireyin turizm sürecinde kendini geliştirmesi, yeni bilgiler edinmesi ve psikolojik olarak kendini gerçekleştirme ihtiyacını karşılamasına yönelik deneyimdir.	Dil kursları içeren turizm paketleri, hobi atölyeleri, eğitim odaklı turlar, mindfulness ve meditasyon programları, üniversite iş birlikli yaşlı eğitim programları	Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi, yaşam boyu öğrenme teorisi

Kaynak: Yazarın kendisi tarafında yapılmıştır.

Bu yeniden yapılandırma, üçüncü yaş turizmini yalnızca rekreasyonel bir faaliyet olmaktan çıkararak, bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bütüncül bir deneyim mimarisi haline getirmektedir.

2.2. Hizmet Ekosistemi Yaklaşımı

Üçüncü yaş turizmi, günümüz hizmet bilimleri literatüründe tek bir işletmenin sunduğu bağımsız bir hizmetten ziyade, çok aktörlü ve karşılıklı bağımlılığa dayalı bir "hizmet ekosistemi" olarak tanımlanmaktadır (Vargo & Lusch yaklaşımı, güncel servis ekosistemi literatürü 2020–2025).

Bu yaklaşımda değer yaratımı, aşağıdaki aktörlerin koordineli etkileşimi ile gerçekleşmektedir:

- Hastaneler ve sağlık kuruluşları
- Oteller ve konaklama işletmeleri
- Seyahat acenteleri ve tur operatörleri
- Belediyeler ve yerel yönetimler
- Sosyal hizmet kuruluşları
- Teknoloji ve dijital platform sağlayıcıları

Bu yapı içerisinde her aktör, bağımsız bir hizmet sağlayıcı olmaktan ziyade, "ortak değer üreticisi" rolü üstlenmektedir.

Özellikle yaşlı bireyler için turizm deneyimi, bu ekosistem içindeki entegrasyon düzeyine bağlı olarak şekillenmektedir. Örneğin bir termal turizm destinasyonunda sağlık hizmetleri, konaklama, ulaşım ve sosyal etkinliklerin entegre edilmemesi durumunda deneyim kalitesi düşerken; entegre sistemlerde yaşam kalitesi ve memnuniyet önemli ölçüde artmaktadır.

Güncel Uygulama

- İspanya ve İtalya'da "yaşlılar için turizm paketleri" kapsamında sağlık + kültür + gastronomi entegre programları
- Güney Kore'de dijital sağlık izleme sistemleri ile entegre yaşlı turizmi uygulamaları
- Türkiye'de termal turizm bölgelerinde belediye + sağlık + otel iş birliği modelleri

Bu örnekler, hizmet ekosistemi yaklaşımının pratikte giderek daha fazla uygulandığını göstermektedir.

Türkiye ve Stratejik Gereklilik

Türkiye özelinde üçüncü yaş turizminin potansiyeli yüksek olmakla birlikte, sektörler arası koordinasyon eksikliği önemli bir yapısal sorun olarak öne çıkmaktadır. Özellikle sağlık turizmi, termal turizm ve kültürel turizm alanlarının entegre edilmemesi, deneyim kalitesini sınırlayan temel faktörlerden biridir. Bu nedenle üçüncü yaş turizminin geliştirilmesi, yalnızca turizm politikası değil; aynı zamanda sağlık, sosyal politika ve dijital dönüşüm stratejilerinin birlikte ele alınmasını gerektirmektedir.

Sonuç olarak bu bölümde ele alınan deneyim ekonomisi ve hizmet ekosistemi yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde, üçüncü yaş turizmi üç temel teorik eksende yeniden tanımlanmaktadır:

1. **Deneyim Ekonomisi:** Bireyin anlam üretimi ve deneyimsel değer yaratımı

2. **Aktif Yaşlanma Teorisi:** Yaşlı bireyin aktif, üretken ve sosyal katılımcı rolü

3. **Hizmet Ekosistemi Yaklaşımı:** Çok aktörlü değer ortak üretim sistemi

Bu üçlü yapı, üçüncü yaş turizmini klasik turizm literatüründen ayırarak, onu disiplinlerarası bir "yaşam kalitesi mühendisliği" alanına dönüştürmektedir.

3. SAĞLIK HİZMETLERİNİN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ DENEYİMİNDEKİ ROLÜ

Üçüncü yaş turizmi literatüründe sağlık hizmetleri, yalnızca tedavi edici bir unsur olarak değil, aynı zamanda turizm deneyiminin bütünsel kalitesini belirleyen stratejik bir bileşen olarak ele alınmaktadır. Küresel yaşlanma eğilimi, sağlık turizmi ile rekreasyonel turizmin giderek iç içe geçtiği hibrit bir hizmet yapısını ortaya çıkarmış ve bu durum "sağlık deneyimi odaklı turizm" yaklaşımını güçlendirmiştir (WHO, 2023; Smith & Puczkó, 2014).

Bu dönüşüm, sağlık hizmetlerinin klasik "hastalık odaklı" paradigmasından uzaklaşarak, bireyin yaşam boyu iyi oluşunu destekleyen "önleyici ve deneyim temelli sağlık yaklaşımı"na evrilmesini ifade etmektedir. Özellikle üçüncü yaş bireyler açısından sağlık, artık yalnızca bir ihtiyaç değil; turizm deneyiminin merkezinde yer alan bir değer üretim alanıdır.

3.1. Sağlık Güvencesinden Sağlık Deneyimine Geçiş

Geleneksel sağlık anlayışı, bireyin sağlık sistemine yalnızca hastalık durumunda dahil olduğu doğrusal bir modeli temsil etmektedir:

Ancak güncel literatür, özellikle aktif yaşlanma paradigması ve sağlık turizmi entegrasyonu çerçevesinde bu yaklaşımın yetersiz kaldığını göstermektedir. Yeni model ise sağlık davranışlarını sürekli bir yaşam döngüsü içinde ele almaktadır:

Bu dönüşüm, sağlık hizmetlerinin yalnızca klinik bir süreç değil, aynı zamanda psikolojik iyi oluş, sosyal katılım ve yaşam kalitesi ile bütünleşen bir "deneyim ekosistemi" haline geldiğini göstermektedir.

Aktif yaşlanma yaklaşımı, bireylerin yaşlılık döneminde fiziksel sağlıklarının yanı sıra sosyal katılım, zihinsel aktivite ve bağımsız yaşam becerilerini sürdürmesini temel hedef olarak tanımlamaktadır (Walker & Zaidi, 2022). Bu bağlamda sağlık hizmetleri, üçüncü yaş turizminde yalnızca destekleyici bir unsur değil, deneyimin yönlendirici çekirdeği haline gelmektedir.

Örneğin, Avrupa'daki termal wellness destinasyonlarında uygulanan entegre programlar; fiziksel rehabilitasyon, beslenme danışmanlığı ve zihinsel rahatlama aktivitelerini bir araya getirerek sağlık deneyimini çok boyutlu bir turizm ürününe dönüştürmektedir. Güney Kore ve Japonya'da ise dijital sağlık izleme sistemleri ile desteklenen "akıllı wellness turizmi" uygulamaları, yaşlı turistlerin güvenlik algısını artırarak deneyim kalitesini güçlendirmektedir (UNWTO, 2024).

3.2. Sağlık Hizmeti Entegrasyon Modelleri

Üçüncü yaş turizmi bağlamında sağlık hizmetleri, tekil bir müdahale alanı olmaktan ziyade, çok aktörlü bir hizmet ekosistemi içerisinde entegre bir yapı olarak ele alınmaktadır. Hizmet baskın mantık yaklaşımına göre değer, yalnızca hizmet sağlayıcı tarafından değil, tüm paydaşların etkileşimi sonucunda ortaklaşa yaratılmaktadır (Vargo & Lusch yaklaşımı, güncel literatür 2020–2025).

Bu bağlamda sağlık hizmetlerinin turizm deneyimine entegrasyonu aşağıdaki bileşenler üzerinden gerçekleşmektedir:

- Geriatrik danışmanlık: Yaşlı bireylerin sağlık risklerinin önceden analiz edilmesi ve kişiselleştirilmiş turizm planlaması
- Tele-sağlık hizmetleri: Seyahat sürecinde uzaktan sağlık takibi ve dijital sağlık danışmanlığı
- Beslenme programları: Yaşlı bireylerin metabolik ihtiyaçlarına uygun diyet ve wellness planları
- Fiziksel aktivite planları: Bireysel kapasiteye göre uyarlanmış egzersiz ve rehabilitasyon programları
- Termal ve wellness uygulamaları: Doğal kaynaklara dayalı iyileştirici turizm deneyimleri

Bu hizmetlerin entegre edilmesi, yalnızca sağlık çıktılarında değil, aynı zamanda turizm memnuniyeti, deneyim kalitesi ve yaşam doyumunda da önemli artışlar sağlamaktadır.

Güncel örnekler incelendiğinde:

- İspanya ve İtalya'da "üst düzey entegre turizm paketleri" kapsamında sağlık + kültür + gastronomi entegre modeller uygulanmaktadır
- Güney Kore'de yaşlı turistler için AI destekli sağlık izleme sistemleri turizm deneyimine entegre edilmektedir
- Türkiye'de termal turizm bölgelerinde belediye, sağlık kuruluşu ve otel iş birlikleri giderek yaygınlaşmaktadır

Bu uygulamalar, sağlık hizmetlerinin turizm deneyimi içinde bağımsız bir bileşen değil, bütüncül bir değer sisteminin çekirdek unsuru olduğunu göstermektedir.

Bu bölümde ele alınan sağlık-turizm ilişkisi üç temel teorik çerçeve ile açıklanmaktadır:

1. Aktif Yaşlanma Teorisi: Sağlıklı, üretken ve sosyal olarak aktif yaşlanma süreci
2. Hizmet Baskın Mantık: Değerin birlikte yaratılması
3. Deneyim Ekonomisi: Sağlığın deneyimsel ve duygusal bir değer alanına dönüşmesi

Bu üç yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, üçüncü yaş turizminde sağlık hizmetleri yalnızca bir destek unsuru değil; deneyim tasarımının merkezinde yer alan stratejik bir değer üretim mekanizması olarak konumlanmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin üçüncü yaş turizmine entegrasyonu, geleneksel tedavi merkezli sağlık anlayışından uzaklaşarak, bireyin yaşam kalitesini bütüncül biçimde geliştiren deneyim temelli bir modele dönüşmüştür. Bu dönüşüm, üçüncü yaş turizmini yalnızca rekreasyonel bir faaliyet olmaktan çıkararak, sağlık, sosyal etkileşim ve deneyim ekonomisinin kesişiminde yer alan disiplinlerarası bir alan haline getirmektedir.

4. SOSYAL ETKİLEŞİM VE PSİKOSOSYAL DENEYİM TASARIMI

Üçüncü yaş turizmi literatüründe sosyal etkileşim, yalnızca turistik faaliyetlerin yan ürünü değil, doğrudan deneyim kalitesini belirleyen temel bir psikososyal değer bileşeni olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda turizm, bireyin fiziksel hareketliliğini artıran bir faaliyet olmanın ötesinde, sosyal bağların yeniden inşa edildiği ve psikolojik iyi oluşun güçlendirildiği bir "ilişkisel deneyim alanı"na dönüşmektedir (Chen & Rahman, 2018; WHO, 2023).

Özellikle yaşlanma sürecinde sosyal ağların zayıflaması, yalnızlık ve sosyal izolasyon riskini artırmakta; bu durum yaşam doyumunu ve zihinsel sağlığı doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi, yalnızca rekreasyonel bir faaliyet değil, aynı zamanda sosyal bütünleşmeyi destekleyen stratejik bir psikososyal müdahale alanı olarak değerlendirilmektedir.

4.1. Sosyal İzolasyonun Azaltılması

Güncel literatür, turizm deneyimlerinin yaşlı bireylerde sosyal izolasyonu azaltmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle grup temelli turizm aktiviteleri, bireylerin sosyal etkileşim ağlarını genişleterek yalnızlık hissini azaltmakta ve yaşam doyumunu artırmaktadır.

Bu bağlamda turizm deneyimi üç temel psikososyal çıktı üretmektedir:

- Yalnızlık düzeyinde azalma
- Sosyal katılımın artması
- Genel yaşam doyumunun yükselmesi

Aktif yaşlanma teorisi, bireyin yaşlılık döneminde sosyal katılımını sürdürebilmesini sağlıklı yaşlanmanın temel bileşenlerinden biri olarak tanımlamaktadır (Walker & Zaidi, 2022). Bu çerçevede turizm faaliyetleri, bireyin sosyal çevreyle yeniden bağlantı kurmasını sağlayan önemli bir araç haline gelmektedir.

Örneğin Avrupa'da yürütülen kapsamında, yaşlı bireylerin küçük gruplar halinde seyahat etmesi teşvik edilmekte ve bu yapı sosyal bağlılığı güçlendiren bir deneyim modeli oluşturmaktadır. Benzer şekilde Japonya'da topluluk temelli turizm programları, yaşlı bireylerin sosyal izolasyonunu azaltmayı hedefleyen kamu destekli uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

4.2. Topluluk Temelli Turizm Deneyimleri

Topluluk temelli turizm, üçüncü yaş turizmi bağlamında bireyin yalnızca tüketici değil, aynı zamanda sosyal bir katılımcı olarak deneyim sürecine dahil olmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, turizm deneyimini bireysel tüketimden çıkararak kolektif etkileşim ve ortak değer üretimi üzerine kurmaktadır.

Bu model kapsamında geliştirilen başlıca uygulamalar şunlardır:

- Kültürel atölyeler: Yerel el sanatları, gastronomi ve kültürel üretim süreçlerine katılım
- Hobi grupları: Ortak ilgi alanlarına dayalı sosyal topluluklar
- Yerel halk etkileşimleri: Ev sahibi topluluklarla doğrudan sosyal temas
- Kuşaklararası etkinlikler: Genç ve yaşlı bireyler arasında bilgi ve deneyim paylaşımı

Bu tür deneyimler, sosyal sermaye teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin güven, aidiyet ve toplumsal bağlılık düzeyini artıran yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Putnam, 2000). Aynı zamanda deneyim ekonomisi perspektifine göre bu süreçler, turizmin yalnızca hizmet değil, duygusal ve ilişkisel bir değer üretim alanı olduğunu göstermektedir (Pine & Gilmore, 1999).

Güncel akademik ve uygulama perspektifiğiyle **s**on yıllarda yapılan araştırmalar, sosyal etkileşim temelli turizm deneyimlerinin yaşlı bireylerde depresyon riskini azalttığını ve bilişsel iyi oluşu desteklediğini göstermektedir. Özellikle COVID-19 sonrası dönemde, sosyal izolasyonun artmasıyla birlikte "ilişkisel turizm deneyimi" kavramı daha da önem kazanmıştır (Fan et al., 2023).

Güncel uygulamalara bakıldığında:

- Avrupa'da kuşaklararası turizm programları
- Güney Kore'de topluluk destekli wellness etkinlikleri
- İskandinav ülkelerinde sosyal bağ güçlendirme odaklı senior travel initiatives bu yaklaşımın giderek daha sistematik hale geldiğini göstermektedir. Bu bölüm üç temel teorik çerçeve üzerinden açıklanmaktadır:
    1. Sosyal Sermaye Teorisi: Sosyal ağlar, güven ve toplumsal bağlılık

2. Aktif Yaşlanma Teorisi: Sosyal katılımın sağlıklı yaşlanmadaki rolü
3. Deneyim Ekonomisi: Sosyal etkileşimin deneyimsel değer üretimi

Bu üç yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, üçüncü yaş turizmi yalnızca bireysel bir seyahat deneyimi değil, aynı zamanda sosyal bağların yeniden inşa edildiği ve psikososyal iyi oluşun desteklendiği bütüncül bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır.

5. SEYAHAT HİZMETLERİNİN YAŞ DOSTU TASARIMI

Üçüncü yaş turizmi bağlamında seyahat hizmetlerinin tasarımı, yalnızca operasyonel kolaylıkların sağlanması değil, aynı zamanda yaşlı bireylerin fiziksel, bilişsel ve dijital erişim ihtiyaçlarını bütüncül biçimde karşılayan bir "deneyim mimarisi" olarak ele alınmaktadır. Güncel turizm literatürü, yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerinin kalitesinin, hizmet tasarımındaki erişilebilirlik ve kişiselleştirme düzeyi ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Fan vd., 2023; UNWTO, 2024).

Bu bağlamda yaş dostu turizm yaklaşımı, "herkes için tasarım" ve "erişilebilir turizm" ilkeleriyle birleşerek, turizm hizmetlerinin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

5.1. Ulaşım Deneyimi

Ulaşım hizmetleri, yaşlı turistlerin destinasyon deneyimini belirleyen en kritik unsurlardan biridir. Yaş dostu ulaşım tasarımı üç temel ilkeye dayanır:

- Kolay erişilebilirlik
- Minimum fiziksel efor
- Güvenli hareketlilik

Bu çerçevede kısa transfer süreleri, düşük bekleme süreleri ve destekleyici personel hizmetleri, yaşlı bireylerin seyahat stresini azaltarak deneyim kalitesini artırmaktadır. Özellikle Avrupa'da uygulanan "erişilebilir ulaşım turizmi modelleri", yaşlı bireylerin destinasyon içi hareketliliğini kolaylaştıran entegre ulaşım sistemleri olarak öne çıkmaktadır.

Aktif yaşlanma yaklaşımı, bireyin bağımsız hareket edebilme kapasitesini yaşam kalitesinin temel göstergelerinden biri olarak değerlendirmektedir (Walker & Zaidi, 2022). Bu nedenle ulaşım hizmetleri yalnızca lojistik bir süreç değil, aynı zamanda psikolojik güvenlik algısını destekleyen bir deneyim bileşenidir.

5.2. Konaklama Deneyimi

Konaklama hizmetleri, üçüncü yaş turizmi deneyiminin en uzun süreli temas noktasıdır ve bu nedenle yaş dostu tasarım açısından kritik öneme sahiptir. Yaş dostu otel konsepti aşağıdaki yapısal bileşenler üzerine inşa edilmektedir:

- Engelsiz mimari tasarım
- Sağlıklı ve dengeli beslenme menüleri
- Gelişmiş güvenlik ve acil müdahale sistemleri
- Yerinde sağlık ve bakım desteği

Bu unsurlar, konaklama deneyimini yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan bir yapı olmaktan çıkararak, sağlık ve iyi oluşu destekleyen bütüncül bir yaşam alanına dönüştürmektedir.

Sağlık turizmi literatürü, özellikle wellness otelcilik uygulamalarının yaşlı bireylerde hem fiziksel hem de psikolojik iyi oluşu artırdığını göstermektedir (Smith & Puczkó, 2014). Bu nedenle konaklama hizmetleri, turizm deneyiminin "iyileştirici çevre" bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

5.3. Dijital Deneyim

Dijitalleşme, üçüncü yaş turizminin hizmet tasarımında yeni bir dönüşüm alanı yaratmıştır. Özellikle yapay zekâ destekli sistemler, yaşlı turistlerin seyahat deneyimini kişiselleştirilmiş, öngörülebilir ve güvenli hale getirmektedir.

Bu kapsamda yeni nesil dijital turizm uygulamaları şunları içermektedir:

- Yapay zekâ destekli seyahat asistanları
- Kişiselleştirilmiş rota ve hizmet önerileri
- Gerçek zamanlı sağlık takip sistemleri
- Dijital acil durum destek mekanizmaları

Akıllı turizm literatürü, dijital teknolojilerin turizm deneyiminde yalnızca operasyonel verimlilik değil, aynı zamanda deneyim ortak üretimi sağladığını ortaya koymaktadır (Fan vd., 2023). Özellikle yaşlı bireyler için geliştirilen AI destekli sistemler, seyahat sürecinde güvenlik algısını artırarak psikolojik rahatlık sağlamaktadır.

Güney Kore ve Japonya'da geliştirilen akıllı yaşlı turizm platformları, sağlık verilerini anlık analiz ederek kişiselleştirilmiş turizm önerileri sunmakta ve böylece dijital sağlık ile turizm deneyimini entegre etmektedir.

Bu bölüm üç temel teorik çerçeve üzerine inşa edilmektedir:

1. Hizmet Baskın Mantık: Değerin hizmet sağlayıcı ve kullanıcı tarafından ortak yaratılması
2. Erişilebilir Turizm Teorisi: Her birey için eşit turizm deneyimi tasarımı
3. Deneyim Ekonomisi: Hizmetlerin duygusal ve algısal deneyime dönüşmesi

Bu teorik yapı, yaş dostu seyahat hizmetlerinin yalnızca fiziksel erişilebilirlik değil, aynı zamanda dijital, psikolojik ve sosyal erişilebilirlik boyutlarını da kapsaması gerektiğini göstermektedir.

Seyahat hizmetlerinin yaş dostu tasarımı, üçüncü yaş turizmini yalnızca bir tüketim alanı olmaktan çıkararak, erişilebilirlik, güvenlik ve kişiselleştirme üzerine kurulu bütüncül bir deneyim sistemine dönüştürmektedir. Ulaşım, konaklama ve dijital hizmetlerin entegre edilmesi, yaşlı bireylerin turizm deneyimini daha güvenli, daha anlamlı ve daha sürdürülebilir hale getirmektedir.

6. BÜTÜNCÜL ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ DENEYİM MODELİ ÖNERİSİ

Bu çalışma kapsamında önerilen **Holistik Üçüncü Yaş Turizmi Deneyim Modeli (HÜYDEM)**, üçüncü yaş turizmini parçalı hizmet bileşenleri yerine, birbirini besleyen çok katmanlı bir deneyim sistemi olarak ele almaktadır. Model, deneyim ekonomisi, aktif yaşlanma yaklaşımı ve hizmet baskın mantık teorilerinin kesişiminde yapılandırılmıştır.

Modelin temel varsayımı şudur:

Üçüncü yaş turizminde değer, tekil hizmetlerden değil; sağlık, sosyal etkileşim ve seyahat deneyiminin bütünleşik etkileşiminden doğar.

6.1. Modelin Yapısal Çerçevesi

HÜYDEM üç temel deneyim ekseni üzerine inşa edilmiştir:

1. Sağlık Deneyimi

Sağlık deneyimi, üçüncü yaş turistinin fiziksel güvenliği, zihinsel iyi oluşu ve fonksiyonel kapasitesini koruyan temel yapı taşıdır. Bu boyut:

- Tıbbi güvenlik

- Koruyucu sağlık hizmetleri
- Wellness ve rehabilitasyon süreçleri üzerinden şekillenir.

Aktif yaşlanma teorisi + Sağlık turizmi literatürü

2. Sosyal Bağ Deneyimi

Sosyal bağ deneyimi, bireyin yalnızlık riskini azaltarak aidiyet duygusunu güçlendiren psikososyal boyuttur. Bu yapı:

- Topluluk etkileşimi
- Kuşaklararası iletişim
- Sosyal katılım üzerinden gelişir.

Sosyal sermaye teorisi + İyi oluş yaklaşımı

3. Seyahat Deneyimi

Seyahat deneyimi, destinasyonla kurulan fiziksel ve duygusal etkileşimi temsil eder. Bu boyut:

- Ulaşım konforu
- Konaklama kalitesi
- Hizmet erişilebilirliği üzerinden deneyim üretir.

Deneyim ekonomisi + Hizmet tasarımı literatürü

6.2. Ara Mekanizma Katmanı (Deneyim Kalitesini Belirleyen Faktörler)

Her bir ana deneyim boyutu, üç kritik algısal bileşen tarafından desteklenmektedir:

- Güvenlik
- Aidiyet
- Konfor

Bu bileşenler, modelde "algılanan deneyim kalitesi filtreleri" olarak çalışır. Bu yapı, hizmet baskın mantık perspektifine göre değerlendirildiğinde, değer üretiminin yalnızca hizmet sağlayıcı tarafından değil, deneyim boyunca sürekli olarak birlikte yaratıldığını göstermektedir.

6.3. Modelin Sonuç Değişkenleri

HÜYDEM'in çıktı değişkenleri iki aşamalı bir yapıya sahiptir:

1. Birincil Çıktı: Yaşam Kalitesi ve Memnuniyet

Üç deneyim boyutunun etkileşimi sonucunda bireyde:

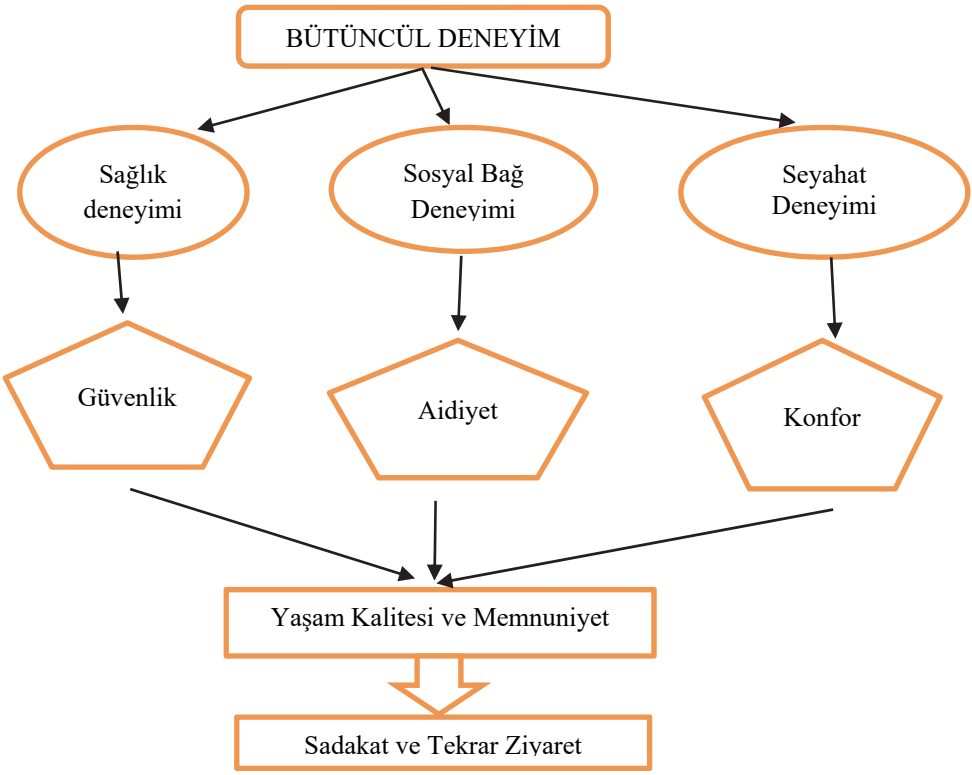
- Fiziksel iyi oluş
- Psikolojik tatmin
- Deneyim memnuniyeti oluşmaktadır.

Bu aşama, aktif yaşlanma yaklaşımının "iyi oluş hali sonucu" düzeyi ile doğrudan örtüşmektedir.

2. İkincil Çıktı: Sadakat ve Tekrar Ziyaret Niyeti Yaşam kalitesi ve memnuniyetin sürdürülebilir hale gelmesi:

- Destinasyon sadakati
- Tekrar ziyaret niyeti
- Pozitif ağızdan ağıza iletişim ile sonuçlanmaktadır.

Bu aşama, deneyim ekonomisi literatüründe "davranışsal sadakat" olarak tanımlanan nihai davranış çıktısıdır.

Şekil 1. Holistik Üçüncü Yaş Turizmi Deneyim Modeli (HÜYDEM)

6.5. Teorik Bütünleştirme

HÜYDEM modeli üç ana teorik çerçeveyi entegre etmektedir:

1. Deneyim Ekonomisi (Pine & Gilmore): Deneyimin ekonomik değere dönüşmesi
2. Aktif Yaşlanma Teorisi (WHO & Walker): Yaşlı bireyin aktif, sağlıklı ve sosyal yaşamı
3. Hizmet Baskın Mantık (Vargo & Lusch): Değerin çok aktörlü sistemde birlikte üretilmesi

Bu entegrasyon, modeli yalnızca tanımlayıcı bir çerçeve olmaktan çıkararak açıklayıcı ve öngörücü bir teorik model haline getirmektedir.

6.6. Modelin Akademik Katkısı

HÜYDEM modeli üç temel katkı sunmaktadır:

- Üçüncü yaş turizmini parçalı hizmet yapısından çıkarıp bütüncül deneyim sistemine dönüştürür
- Sağlık, sosyal ve seyahat deneyimlerini tek bir entegre yapı içinde açıklar
- Turizm literatürüne yaşlı odaklı deneyim mimarisi (gerontechnology + experience design) yaklaşımı kazandırır

Holistik Üçüncü Yaş Turizmi Deneyim Modeli (HÜYDEM), yaşlı turizmi alanında hizmet odaklı yaklaşımdan deneyim odaklı ve yaşam kalitesi merkezli bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Model, üçüncü yaş turizmini yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda psikososyal iyi oluşu, sağlık sürdürülebilirliğini ve sosyal bütünleşmeyi aynı anda üreten bütüncül bir sistem olarak yeniden tanımlamaktadır.

SONUÇ VE GELECEK ARAŞTIRMA ALANLARI

Bu çalışma, üçüncü yaş turizmini yalnızca demografik bir pazar segmenti olarak değil, sağlık, sosyal yaşam ve seyahat hizmetlerinin bütünleştiği çok katmanlı bir deneyim sistemi olarak ele almıştır. Elde edilen teorik çerçeve, üçüncü yaş turizminin klasik hizmet anlayışından uzaklaşarak, deneyim ekonomisi, aktif yaşlanma yaklaşımı ve hizmet baskın mantık perspektifleriyle yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda üçüncü yaş turizminin geleceği, yalnızca yaşlı bireylere yönelik özel tur paketlerinin geliştirilmesine değil; aynı zamanda sağlık hizmetleri, sosyal etkileşim mekanizmaları ve seyahat deneyimlerinin tekil değil, entegre bir "bütüncül deneyim ekosistemi" içinde yeniden tasarlanmasına bağlıdır. Bu yaklaşım, turizmi bir tüketim faaliyetinden çıkararak yaşam kalitesini doğrudan etkileyen stratejik bir iyi oluş sistemi haline getirmektedir (WHO, 2023; Walker & Zaidi, 2022). Deneyim ekonomisi perspektifinden bakıldığında, değer artık hizmet sunumunun kendisinde değil, bu hizmetlerin birey tarafından nasıl algılandığı ve bütünleştirildiği süreçte ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi, yalnızca fiziksel hareketlilik değil; psikolojik tatmin, sosyal bağlılık ve bilişsel uyarım içeren çok boyutlu bir deneyim üretim alanıdır.

1. Gelecek Araştırma Alanları

Bu çalışmadan hareketle, gelecekteki akademik araştırmalar için aşağıdaki yönelimler önerilmektedir:

- Yapay Zekâ Destekli Yaş Dostu Turizm Uygulamaları

Yapay zekâ tabanlı sistemlerin, yaşlı turistlerin seyahat planlama, sağlık izleme ve deneyim kişiselleştirme süreçlerinde nasıl bir rol oynadığı önemli bir

araştırma alanıdır. Akıllı turizm literatürü, AI destekli sistemlerin deneyim ortak üretimini güçlendirdiğini göstermektedir (Fan vd., 2023).

- Robotik Sağlık Destek Sistemleri

Yaşlı turizminde robotik asistanlar, fiziksel destek, güvenlik ve sağlık takibi açısından yeni bir hizmet katmanı oluşturmaktadır. Bu alan, özellikle sağlık turizmi ve geronteknoloji kesişiminde hızla gelişmektedir.

- Dijital Sağlık ve Seyahat Entegrasyonu

Tele-sağlık sistemleri ile turizm hizmetlerinin entegre edilmesi, özellikle kronik hastalığı olan yaşlı turistler için yeni bir güvenlik ve erişilebilirlik modeli sunmaktadır.

- Yaşlı Tüketici Davranışları

Üçüncü yaş bireylerin dijital okuryazarlık düzeyi, seyahat motivasyonları ve deneyim algıları, davranışsal turizm literatüründe daha derinlemesine incelenmelidir.

- Deneyimsel Değer Modelleri

Gelecek çalışmaların, deneyim ekonomisi çerçevesinde yaşlı turizminde değer yaratım süreçlerini nicel ve nitel modellerle analiz etmesi gerekmektedir.

2. Teorik Katkı

Bu çalışma üç temel teorik katkı sunmaktadır:

- Deneyim Ekonomisi: Turizm deneyimini duygusal ve bilişsel bir değer üretim süreci olarak yeniden tanımlar
- Aktif Yaşlanma Teorisi: Yaşlı bireyin pasif tüketici değil, aktif sosyal aktör olduğunu vurgular
- Hizmet Baskın Mantık: Değerin çok aktörlü bir ekosistemde birlikte üretildiğini ortaya koyar

Bu üç yaklaşımın entegrasyonu, üçüncü yaş turizmini klasik turizm literatüründen ayırarak onu disiplinlerarası bir "yaşam kalitesi mühendisliği" alanına dönüştürmektedir.

Sonuç olarak, üçüncü yaş turizmi gelecekte yalnızca demografik bir büyüme alanı değil, aynı zamanda sağlık, dijitalleşme ve sosyal etkileşim ekseninde yeniden şekillenen stratejik bir deneyim ekonomisi alanı olacaktır. Bu dönüşüm, turizm sektörünün yapısal olarak hizmet sunumundan deneyim tasarımına evrildiğini açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

Chang, L., Moyle, B. D., Dupre, K., Filep, S., & Vada, S. (2022). Progress in research on seniors' well-being in tourism: A systematic review. *Tourism Management Perspectives, 42*, 101040. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.101040

Chen, H., & Rahman, I. (2018). Cultural tourism experience and social interaction. Tourism Management Perspectives, 26, 1–12. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.02.003

Cruz, J. P., et al. (2022). Ageing and tourism behavior: A systematic review. Tourism Management Perspectives, 43, 101002.

Dağ, E. (2025). Health services in the context of third age tourism: Expectations and service satisfaction of older tourists. *Health Tourism Journal, 1*(1), 39–50. https://doi.org/10.5281/zenodo.15699917

Fan, D. X. F., Buhalis, D., & Lin, B. (2023). Smart tourism and experience co-creation: A systematic literature review. *Journal of Travel Research, 62*(7), 1462–1480. https://doi.org/10.1177/00472875221112345

Fan, D. X. F., Buhalis, D., Fragkaki, E., & Tsai, Y. R. (2023). Achieving senior tourists' active aging through value co-creation: A customer-dominant logic perspective. *Journal of Travel Research, 64*(2), 1–18. https://doi.org/10.1177/00472875231214733

Illeris, K. (2018). Contemporary theories of learning: Learning theorists… in their own words (2nd ed.). Routledge.

Karaca, Ş., Özkan Önem, E., & Yıldız, M. (2022). Üçüncü yaş turizmine yönelik algı ölçeği geliştirme çalışması. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 1–20. https://doi.org/10.37847/tdtad.1182508

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy: Work is theatre & every business a stage*. Harvard Business School Press.

Przybysz, K., & Stanimir, A. (2022). Tourism-related needs in the context of seniors' living and social conditions. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(22), 15325. https://doi.org/10.3390/ijerph192215325

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

Sampaio de Almeida, D., Brito e Abreu, F., & Boavida-Portugal, I. (2025). Digital twins in tourism: A systematic literature review. *arXiv*. https://arxiv.org/abs/2502.00002

Smith, M. K., & Puczkó, L. (2014). Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel. Routledge.

United Nations. (2023). World Population Ageing 2023. UN Department of Economic and Social Affairs.

UNWTO. (2024). *Tourism and demographic change: Senior tourism trends report*. World Tourism Organization.

Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2016). Institutions and axioms: An extension and update of service-dominant logic. *Journal of the Academy of Marketing Science, 44*(1), 5–23. https://doi.org/10.1007/s11747-015-0456-3

Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2020). Service-dominant logic 2025. *International Journal of Research in Marketing, 37*(1), 48–62. https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2019.10.001

Walker, A., & Zaidi, A. (2022). Active ageing: A global policy perspective. Ageing & Society, 42(5), 1123–1140. https://doi.org/10.1017/S0144686X2000163X

World Health Organization. (2023). Decade of healthy ageing 2021–2030: Baseline report. WHO Press.

Yeh, N. H., & Yang, C. H. (2025). Service innovation model on memorable tourism experiences for active elderly walking route: A service design perspective. *American Journal of Tourism and Hospitality, 3*(1), 1–13. https://doi.org/10.54536/ajth.v3i1.3821

Bölüm 6

GELECEK PERSPEKTİFİ: YAPAY ZEKÂ VE YAŞLI TURİZMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Mehmet Beşir Demirbaş[*]

GİRİŞ

Dünya genelinde yaşlı nüfusun hızla artması, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli dönüşümlere yol açmaktadır. Yaşam beklentisinin yükselmesi ve doğurganlık oranlarının azalması sonucunda birçok ülke yaşlanan toplum yapısına geçiş yapmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre 2030 yılında dünyada her altı kişiden biri 60 yaş ve üzerinde olacak, 2050 yılına gelindiğinde ise 60 yaş ve üzerindeki nüfusun 2,1 milyara ulaşması beklenmektedir (WHO, 2025). Ayrıca Birleşmiş Milletler verileri, 2080 yılı itibarıyla 65 yaş ve üzerindeki bireylerin sayısının ilk kez 18 yaş altı nüfusu aşacağını göstermektedir. Bu durum, yaşlı bireylerin yalnızca sağlık ve bakım hizmetleri açısından değil, tüketim alışkanlıkları ve turizm davranışları bakımından da stratejik bir grup hâline geldiğini ortaya koymaktadır.

Yaşlanan nüfusun ortaya çıkardığı önemli alanlardan biri de üçüncü yaş turizmidir. Üçüncü yaş turizmi, genel olarak emeklilik sonrası dönemde bulunan, fiziksel ve zihinsel açıdan aktif yaşamını sürdüren bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını ifade etmektedir. Bu turizm türü yalnızca dinlenme ve boş zaman değerlendirme faaliyetlerini değil; sağlık, kültür, gastronomi, eğitim ve sosyal etkileşim odaklı seyahatleri de kapsamaktadır (Vila, 2024). Günümüzde yaşlı bireyler daha sağlıklı, daha eğitimli ve teknolojiyi daha fazla kullanan bir profil sergilemekte; bu durum onların turizm sektöründeki önemini artırmaktadır. Özellikle "silver economy" olarak adlandırılan yaşlı ekonomisi, turizm ve konaklama sektörünün en hızlı büyüyen segmentlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

[*] Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tele Sağlık Teknikerliği, İstanbul, mbdemirbas@gelisim.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-5137-0496

Avrupa'da yapılan araştırmalar, 65 yaş ve üzerindeki turistlerin daha uzun süreli seyahatler gerçekleştirdiğini, yoğun sezon dışındaki dönemlerde seyahat etmeyi tercih ettiğini ve toplam turizm harcamalarında önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, üçüncü yaş turistlerinin turizm talebinin yıl geneline yayılmasına katkı sağlayarak destinasyonların sürdürülebilirliğini desteklediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sağlık, erişilebilirlik ve güvenlik gibi faktörler yaşlı bireylerin seyahat kararlarını etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, turizm sektöründe köklü bir dijital dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. İnternet, mobil uygulamalar, büyük veri, nesnelerin interneti (IoT), artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ gibi teknolojiler; turistlerin bilgi arama, rezervasyon yapma, seyahat deneyimi yaşama ve hizmet sağlayıcılarla etkileşim kurma biçimlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Günümüzde turizm sektörü, dijitalleşmenin en yoğun yaşandığı alanlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Özellikle yapay zekâ teknolojileri, turizm işletmelerinin müşteri davranışlarını analiz etmesine, kişiselleştirilmiş öneriler sunmasına ve operasyonel süreçleri optimize etmesine olanak sağlamaktadır. Yapay zekâ destekli sohbet robotları, sesli asistanlar, öneri sistemleri ve öngörüsel analiz araçları, turist deneyimini iyileştirirken işletmeler açısından da rekabet avantajı yaratmaktadır. Son yıllarda üretken yapay zekâ (Generative AI) ve büyük dil modellerinin gelişmesiyle birlikte seyahat planlama, müşteri hizmetleri ve destinasyon yönetimi alanlarında yeni uygulamalar ortaya çıkmıştır. Akıllı turizm (Smart Tourism) yaklaşımı kapsamında yapay zekâ, turistlerin ihtiyaçlarını gerçek zamanlı olarak analiz ederek kişiye özel hizmetlerin sunulmasına katkı sağlamaktadır. Yapay zekâ sistemleri; turistlerin tercihlerini, harcama alışkanlıklarını ve seyahat davranışlarını analiz ederek uygun destinasyon, konaklama ve aktivite önerileri geliştirebilmektedir. Böylece turizm deneyimi standart hizmet anlayışından uzaklaşarak daha kişiselleştirilmiş, erişilebilir ve kullanıcı odaklı bir yapıya dönüşmektedir.

Üçüncü yaş turizmi açısından değerlendirildiğinde yapay zekâ teknolojileri, yaşlı bireylerin seyahat öncesi bilgi edinme, güvenli seyahat planlama, sağlık ihtiyaçlarını yönetme ve seyahat sırasında karşılaşabilecekleri engelleri azaltma açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Akıllı asistanlar, gerçek zamanlı çeviri sistemleri, robotik hizmetler ve sağlık izleme teknolojileri, yaşlı turistlerin bağımsız hareket etme kapasitelerini artırarak turizm deneyimlerini daha güvenli ve konforlu hâle getirmektedir. Bu nedenle yapay zekâ, geleceğin üçüncü yaş turizminin temel dönüştürücü unsurlarından biri olarak görülmektedir.

Bu bölümün amacı, küresel yaşlanma sürecinin turizm sektörü üzerindeki etkilerini yapay zekâ ekseninde değerlendirmek ve üçüncü yaş turizminin geleceğine ilişkin dönüşüm dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda öncelikle küresel yaşlanma eğilimleri ve üçüncü yaş turizminin gelişimi ele alınmakta, ardından dijital dönüşüm sürecinde yapay zekâ teknolojilerinin turizm sektöründeki kullanım alanları incelenmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli kişiselleştirilmiş hizmetler, akıllı destinasyonlar, robotik uygulamalar ve yaşlı dostu teknolojilerin üçüncü yaş turizmine sağlayabileceği katkılar tartışılmaktadır. Bölümün son kısmında ise yapay zekâ uygulamalarının etik, hukuki ve sosyal boyutları değerlendirilmekte; geleceğin üçüncü yaş turizmine ilişkin olası senaryolar ve araştırma alanlarına yönelik öneriler sunulmaktadır. Böylece bölümün hem akademisyenler hem de turizm sektörü paydaşları için yapay zekâ ile şekillenen yaşlı turizmi ekosistemine ilişkin bütüncül bir bakış açısı sağlaması amaçlanmaktadır.

Üçüncü Yaş Turizminde Değişen Beklentiler

Küresel yaşlanma süreci, yaşlı bireylere yönelik geleneksel bakım odaklı yaklaşımların yerini daha bütüncül ve yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen yaklaşımlara bırakmasına neden olmuştur. Bu kapsamda geliştirilen "aktif yaşlanma" kavramı, bireylerin yaşlandıkça sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en üst düzeye çıkarılmasını ifade etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), aktif yaşlanmayı "insanların yaşlandıkça yaşam kalitesini artırmak amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının optimize edilmesi süreci" olarak tanımlamaktadır (WHO, 2002). Aktif yaşlanma yaklaşımı, yalnızca fiziksel sağlığın korunmasını değil; sosyal katılımın artırılmasını, yaşam boyu öğrenmenin desteklenmesini ve bireylerin toplumsal yaşama aktif biçimde katılmalarını da kapsamaktadır. Bu nedenle günümüzde yaşlı bireyler, pasif hizmet tüketicileri olarak değil; sosyal yaşamın ve ekonomik faaliyetlerin aktif aktörleri olarak değerlendirilmektedir (Narushima, Liu ve Diestelkamp, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yürütülen "Sağlıklı Yaşlanma On Yılı (2021–2030)" girişimi de yaşlı bireylerin fonksiyonel kapasitelerini koruyarak bağımsız ve kaliteli bir yaşam sürmelerini hedeflemektedir. Sağlıklı yaşlanma, bireyin yalnızca hastalıklardan uzak olması değil; fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan iyi oluşunu sürdürebilmesi olarak ele alınmaktadır (WHO, 2025). Aktif ve sağlıklı yaşlanma yaklaşımının turizm sektörü üzerindeki etkileri de giderek artmaktadır. Turizm faaliyetlerine katılım, yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirmekte, psikolojik iyi oluşlarını desteklemekte ve yaşam doyumlarını artırmaktadır. Özellikle doğa, kültür ve sağlık temelli turizm deneyimlerinin

yaşlı bireylerin fiziksel aktivite düzeylerini ve sosyal katılımlarını olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Bu nedenle turizm, aktif yaşlanmanın desteklenmesinde önemli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Son yıllarda yaşlı turistlerin seyahat davranışlarında önemli değişimler gözlenmektedir. Geleneksel olarak dinlenme ve sağlık amaçlı seyahat eden yaşlı bireyler, günümüzde kültürel etkinlikler, gastronomi deneyimleri, eğitim programları ve macera turizmi gibi daha çeşitli turizm faaliyetlerine yönelmektedir. Bunun temel nedenleri arasında yaşam beklentisinin artması, sağlık koşullarının iyileşmesi, gelir seviyesinin yükselmesi ve eğitim düzeyinin artması yer almaktadır. Günümüz yaşlı turistleri, önceki kuşaklardan farklı olarak daha bağımsız, deneyim odaklı ve teknolojiye daha açık bir profil sergilemektedir. Seyahat planlama süreçlerinde internetten bilgi edinmekte, çevrimiçi rezervasyon sistemlerini kullanmakta ve sosyal medya üzerinden deneyim paylaşımında bulunmaktadırlar. Bu durum, yaşlı turistlerin dijital turizm ekosisteminin aktif kullanıcıları hâline geldiğini göstermektedir.

Araştırmalar, yaşlı turistlerin seyahat motivasyonlarının da çeşitlendiğini ortaya koymaktadır. Sağlık ve dinlenme gibi geleneksel motivasyonların yanı sıra yeni kültürler keşfetme, sosyal ilişkileri güçlendirme, kişisel gelişim sağlama ve yaşam kalitesini artırma gibi faktörler seyahat kararlarını etkilemektedir. Ayrıca yaşlı turistler güvenlik, erişilebilirlik ve sağlık hizmetlerine erişim konularına genç turistlere göre daha fazla önem vermektedir. Bu nedenle destinasyonların yaş dostu altyapılar geliştirmesi ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunması önem kazanmaktadır. Özellikle pandemi sonrası dönemde sağlık güvenliği, hijyen standartları ve esnek seyahat seçenekleri yaşlı turistlerin tercihlerini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaya başlamıştır. Bunun yanında yapay zekâ destekli öneri sistemleri, akıllı destinasyon uygulamaları ve dijital sağlık hizmetleri, yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerini daha güvenli ve konforlu hâle getirmektedir. Bu gelişmeler, üçüncü yaş turizminin geleneksel yapıdan teknoloji destekli ve kişiselleştirilmiş bir yapıya doğru evrildiğini göstermektedir.

Dijital dönüşüm süreci, yaşlı bireylerin turizm deneyimlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Seyahat planlama, rezervasyon işlemleri, çevrimiçi ödeme sistemleri, mobil uygulamalar ve dijital rehberlik hizmetleri günümüzde turizm deneyiminin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu nedenle yaşlı bireylerin dijital teknolojileri kullanabilme becerileri, üçüncü yaş turizmine katılım açısından önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Dijital okuryazarlık, bireylerin dijital araçları etkili, güvenli ve eleştirel bir şekilde kullanabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Yaşlı bireylerde dijital okuryazarlık düzeyinin artması, çevrimiçi seyahat hizmetlerine erişimi kolaylaştırmakta ve bağımsız seyahat

etme kapasitesini güçlendirmektedir. Bununla birlikte dijital beceri eksikliği, teknolojiye erişim sorunları ve güvenlik kaygıları, yaşlı bireylerin dijital turizm uygulamalarını benimsemelerini zorlaştırabilmektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, yaşlı bireylerin teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarının olumlu yönde değiştiğini göstermektedir. Akıllı telefonlar, sesli asistanlar, yapay zekâ destekli sohbet robotları ve dijital sağlık uygulamaları, yaşlı bireylerin günlük yaşamlarında ve seyahat deneyimlerinde giderek daha fazla kullanılmaktadır. Teknoloji kullanımı, yalnızca bilgiye erişimi kolaylaştırmakla kalmamakta; aynı zamanda sosyal katılımı artırmakta ve aktif yaşlanmayı desteklemektedir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin teknoloji kabulü, genç kuşaklardan farklı dinamiklere sahiptir. Algılanan kullanım kolaylığı, güvenlik, fayda beklentisi, sosyal destek ve kişisel ihtiyaçlar teknoloji kabulünü etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Turizm sektöründe geliştirilecek dijital uygulamaların yaşlı bireylerin bilişsel ve fiziksel özellikleri dikkate alınarak tasarlanması, teknoloji kullanımını artıracak ve daha kapsayıcı turizm deneyimlerinin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda dijital okuryazarlık ve teknoloji kabulü, geleceğin üçüncü yaş turizminin şekillenmesinde stratejik öneme sahip iki unsur olarak öne çıkmaktadır. Yapay zekâ, büyük veri ve akıllı turizm uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte yaşlı turistlerin dijital ekosisteme daha fazla entegre olması beklenmekte; böylece daha güvenli, erişilebilir ve kişiselleştirilmiş seyahat deneyimlerinin ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Yapay Zekâ ve Yaşlı Turizmi Ekosistemi

Yapay zekâ, insan zekâsı gerektiren öğrenme, problem çözme, karar verme ve dil anlama gibi bilişsel süreçlerin bilgisayar sistemleri tarafından gerçekleştirilmesini sağlayan teknolojiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Russell ve Norvig, 2021). Son yıllarda hesaplama gücündeki artış, büyük veri kaynaklarının yaygınlaşması ve makine öğrenmesi algoritmalarındaki gelişmeler, yapay zekânın sağlık, finans, eğitim ve turizm gibi birçok sektörde yaygın biçimde kullanılmasına olanak sağlamıştır.

Turizm sektöründe yapay zekânın temelini oluşturan teknolojiler arasında makine öğrenmesi (Machine Learning), derin öğrenme (Deep Learning), doğal dil işleme (Natural Language Processing-NLP), bilgisayarlı görü (Computer Vision), öneri sistemleri ve robotik teknolojiler bulunmaktadır. Bu teknolojiler sayesinde turistlerin davranışları analiz edilmekte, hizmetler kişiselleştirilmekte ve operasyonel süreçler daha verimli hâle getirilmektedir (OECD, 2024). Özellikle büyük veri analitiği ile desteklenen yapay zekâ uygulamaları, turistlerin

geçmiş davranışlarından öğrenerek gelecekteki ihtiyaçlarını öngörebilmektedir. Yaşlı turizmi bağlamında yapay zekâ teknolojileri, bireylerin sağlık durumları, hareket kabiliyetleri, seyahat tercihleri ve güvenlik ihtiyaçlarını dikkate alarak kişiselleştirilmiş hizmetlerin sunulmasını mümkün kılmaktadır. Akıllı rezervasyon sistemleri, dijital sağlık izleme uygulamaları, sesli asistanlar ve robotik rehberler, yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerini daha erişilebilir ve güvenli hâle getirmektedir. Böylece yapay zekâ, yalnızca teknolojik bir yenilik olmaktan çıkarak yaşlı bireylerin yaşam kalitesini ve turizm deneyimlerini iyileştiren stratejik bir araç hâline gelmektedir.

Üretken yapay zekâ (Generative AI), büyük miktarda veriden öğrenerek metin, görsel, ses veya video gibi yeni içerikler üretebilen yapay zekâ sistemlerini ifade etmektedir. Özellikle transformer mimarisi üzerine geliştirilen büyük dil modelleri sayesinde üretken yapay zekâ, son yıllarda turizm sektöründe önemli bir dönüşüm yaratmıştır (Ilieva, Yankova ve Klisarova-Belcheva, 2024). Geleneksel seyahat planlama süreçleri, çok sayıda internet sitesinin incelenmesini, fiyat karşılaştırmalarının yapılmasını ve kullanıcı yorumlarının değerlendirilmesini gerektirmektedir. Üretken yapay zekâ ise kullanıcıların doğal dilde ifade ettiği ihtiyaçları analiz ederek destinasyon önerileri, seyahat rotaları, konaklama seçenekleri ve aktivite planları oluşturabilmektedir. Böylece bilgi aşırı yüklenmesinin azaltılması ve karar verme sürecinin kolaylaştırılması mümkün olmaktadır (Chen, Chang, Liu ve Chiu, 2026). Yapılan araştırmalar, üretken yapay zekânın seyahat planlama sürecinde kullanıcıların bilgiye erişimini hızlandırdığını ve kişiselleştirilmiş öneriler sunduğunu göstermektedir.

Özellikle yaşlı turistler açısından üretken yapay zekâ, seyahat planlama sürecinde önemli avantajlar sunmaktadır. Sağlık durumuna uygun destinasyonların belirlenmesi, erişilebilir otel ve ulaşım seçeneklerinin önerilmesi, bütçe planlaması yapılması ve gerçek zamanlı bilgi sağlanması gibi işlevler, yaşlı bireylerin seyahat deneyimlerini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında sesli komutlarla çalışan yapay zekâ sistemleri, dijital okuryazarlık düzeyi düşük bireylerin de teknolojiden yararlanmasını mümkün kılmaktadır. Turizm sektöründe üretken yapay zekâya yönelik ilgi giderek artmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, turistlerin seyahat ilhamı alma, gezi rotası oluşturma ve rezervasyon yapma süreçlerinde üretken yapay zekâ araçlarını giderek daha fazla kullandığını göstermektedir. Ayrıca turizm işletmeleri açısından bu teknolojiler, müşteri sadakatini artırma, doğrudan rezervasyon oranlarını yükseltme ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunma açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Büyük Dil Modelleri (Large Language Models-LLMs), milyarlarca parametre içeren ve geniş metin veri kümeleri üzerinde eğitilen yapay zekâ modelleridir. Bu modeller, doğal dili anlama ve üretme yetenekleri sayesinde kullanıcı-

larla insan benzeri etkileşim kurabilmekte, karmaşık soruları yanıtlayabilmekte ve çok adımlı görevleri yerine getirebilmektedir (Russell ve Norvig, 2021). LLM tabanlı akıllı seyahat asistanları, kullanıcıların tercihlerini analiz ederek seyahat planları oluşturmakta, rezervasyon önerileri sunmakta ve seyahat boyunca gerçek zamanlı destek sağlayabilmektedir. Günümüzde bu sistemler yalnızca soru-cevap işlevi görmekle kalmayıp; uçuş, otel ve aktivite verilerine erişerek bütünleşik seyahat deneyimleri sunan yapay zekâ ajanlarına dönüşmektedir. Özellikle çok kullanıcılı ve çok aşamalı seyahat planlamalarında LLM tabanlı ajanların önemli potansiyel taşıdığı belirtilmektedir. Yaşlı turistler açısından akıllı seyahat asistanları, karmaşık planlama süreçlerini basitleştirmekte ve kişisel ihtiyaçlara göre öneriler sunmaktadır. Örneğin kronik rahatsızlığı bulunan bir yaşlı turist için sağlık hizmetlerine yakın otellerin önerilmesi, yürüyüş mesafesi kısa tur rotalarının oluşturulması veya gerçek zamanlı çeviri hizmetlerinin sunulması mümkündür. Bu durum, yaşlı bireylerin seyahat sırasında karşılaşabilecekleri fiziksel ve bilişsel engellerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte LLM tabanlı sistemlerin güvenilirliği ve karar verme süreçleri konusunda bazı sınırlılıklar da bulunmaktadır. Son araştırmalar, seyahat planlama görevlerinde büyük dil modellerinin bütçe yönetimi, mekânsal-zamansal planlama ve çok boyutlu optimizasyon konularında hâlen geliştirilmesi gereken yönleri olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gelecekte insan-yapay zekâ iş birliğine dayalı hibrit modellerin daha fazla önem kazanacağı öngörülmektedir.

Yapay zekâ ekosisteminin temel bileşenlerinden biri de büyük veri analitiği ve öngörüsel (predictive) modelleme teknikleridir. Turizm sektöründe turistlerin rezervasyon kayıtları, sosyal medya paylaşımları, çevrimiçi yorumları, mobil cihaz verileri ve konum bilgileri gibi çok çeşitli veri kaynakları kullanılmaktadır. Bu veriler, turist davranışlarının analiz edilmesi ve gelecekteki eğilimlerin tahmin edilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır (OECD, 2024). Öngörüsel modeller, geçmiş verilerden öğrenerek gelecekteki davranışları tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Turizm alanında bu modeller; destinasyon talebinin tahmin edilmesi, fiyat optimizasyonu, müşteri segmentasyonu ve kişiselleştirilmiş önerilerin geliştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle makine öğrenmesi algoritmaları sayesinde turistlerin ilgi alanları ve seyahat eğilimleri yüksek doğrulukla tahmin edilebilmektedir.

Yaşlı turizmi açısından veri analitiği ve öngörüsel modeller, bireylerin sağlık durumları, fiziksel ihtiyaçları ve seyahat alışkanlıklarını dikkate alarak daha uygun hizmetlerin sunulmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin sağlık verileri ile seyahat tercihlerini birlikte analiz eden modeller, yaşlı bireylere uygun destinasyonların belirlenmesinde kullanılabilmektedir. Benzer şekilde GPS verileri, anket-

ler ve yapay zekâ tabanlı analizlerin birlikte kullanıldığı yeni modeller, turist hareketliliğinin daha gerçekçi biçimde simüle edilmesini mümkün kılmaktadır.

Gelecekte yapay zekâ destekli veri analitiği sistemlerinin gerçek zamanlı veri akışıyla çalışması ve yaşlı turistlerin değişen ihtiyaçlarına anlık olarak uyum sağlaması beklenmektedir. Bu durum, üçüncü yaş turizminin daha güvenli, kişiselleştirilmiş ve sürdürülebilir bir yapıya dönüşmesinde önemli rol oynayacaktır.

Yaşlı Turistler için Yapay Zekâ Destekli Hizmetler

Yapay zekâ teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, turizm sektöründe sunulan hizmetlerin daha akıllı, erişilebilir ve kişiselleştirilmiş hâle gelmesine olanak sağlamıştır. Özellikle yaşlı turistlerin sağlık, güvenlik, erişilebilirlik ve kullanım kolaylığına yönelik ihtiyaçlarının çeşitlenmesi, yapay zekâ destekli çözümlerin önemini artırmıştır. Günümüzde kişiselleştirilmiş öneri sistemleri, yapay zekâ tabanlı sağlık uygulamaları, akıllı oteller, robotik hizmetler, sesli asistanlar ve gerçek zamanlı çeviri teknolojileri; yaşlı bireylerin seyahat deneyimlerini daha güvenli, bağımsız ve konforlu hâle getirmektedir (OECD, 2024).

Şekil 1. Yaşlı Turistler için Yapay Zekâ Destekli Hizmetler

Yapay zekâ destekli bu hizmetler yalnızca yaşlı turistlerin seyahat sürecinde karşılaştıkları fiziksel ve bilişsel engelleri azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda onların turizm faaliyetlerine daha aktif katılım göstermelerine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda söz konusu teknolojiler, üçüncü yaş turizminin sürdürülebilir, kapsayıcı ve kullanıcı odaklı bir yapıya dönüşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bölümde, yaşlı turistlere yönelik geliştirilen yapay zekâ destekli hizmetler; kişiselleştirilmiş seyahat öneri sistemleri, sağlık ve güvenlik uygulamaları, akıllı oteller, sesli asistanlar ile gerçek zamanlı çeviri ve erişilebilirlik teknolojileri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kişiselleştirilmiş Seyahat Öneri Sistemleri: Turizm sektöründe yapay zekânın en yaygın kullanım alanlarından biri kişiselleştirilmiş seyahat öneri sistemleridir. Bu sistemler, kullanıcıların geçmiş seyahat deneyimlerini, ilgi alanlarını, bütçe tercihlerini, sağlık durumlarını ve davranışsal verilerini analiz ederek bireyselleştirilmiş öneriler sunmaktadır. Geleneksel öneri sistemlerinden farklı olarak yapay zekâ tabanlı sistemler, kullanıcı davranışlarını gerçek zamanlı olarak öğrenebilmekte ve önerilerini dinamik biçimde güncelleyebilmektedir (OECD, 2024). Bu sayede turistler için daha doğru, hızlı ve kullanıcı odaklı hizmetler geliştirilmektedir.

Yaşlı turistler açısından kişiselleştirilmiş öneri sistemleri ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü yaşlı bireylerin seyahat tercihleri; sağlık durumu, hareket kabiliyeti, güvenlik ihtiyacı ve erişilebilirlik gibi faktörlerden etkilenmektedir. Yapay zekâ destekli öneri sistemleri bu değişkenleri analiz ederek erişilebilir oteller, sağlık kuruluşlarına yakın konaklama tesisleri, düşük fiziksel efor gerektiren tur rotaları ve kişisel ilgi alanlarına uygun aktiviteler önerebilmektedir. Böylece yaşlı turistlerin seyahat planlama süreci kolaylaşmakta ve seyahat memnuniyeti artmaktadır (Sousa, Cardoso ve Dias, 2024).

Gelecekte üretken yapay zekâ ve büyük dil modelleri ile bütünleşik öneri sistemlerinin, yaşlı turistlerin yalnızca mevcut ihtiyaçlarını değil, gelecekte ortaya çıkabilecek gereksinimlerini de öngörebilen proaktif hizmetler sunması beklenmektedir. Bu durum üçüncü yaş turizminin daha kişiselleştirilmiş ve kapsayıcı bir yapıya dönüşmesine katkı sağlayacaktır.

Yapay Zekâ Tabanlı Sağlık ve Güvenlik Hizmetleri: Yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerinde sağlık ve güvenlik en önemli öncelikler arasında yer almaktadır. Bu nedenle yapay zekâ destekli sağlık hizmetleri, üçüncü yaş turizminin gelişiminde stratejik bir rol üstlenmektedir. Yapay zekâ teknolojileri; sağlık verilerinin analiz edilmesi, risk tahminlerinin yapılması, uzaktan hasta takibi ve kişiselleştirilmiş sağlık hizmetlerinin sunulması gibi alanlarda kullanılmaktadır (Shah Alam ve Latif, 2025).

Günümüzde giyilebilir sağlık teknolojileri ile yapay zekânın entegrasyonu sayesinde yaşlı turistlerin kalp atım hızı, tansiyon, uyku düzeni ve fiziksel aktiviteleri seyahat boyunca takip edilebilmektedir. Olası sağlık riskleri gerçek zamanlı olarak analiz edilmekte ve gerektiğinde sağlık kuruluşları veya yakınları bilgilendirilebilmektedir. Bu durum özellikle kronik hastalığı bulunan yaşlı bireylerin güvenli seyahat etmelerine katkı sağlamaktadır.

Yapay zekâ destekli robotik sistemler de sağlık ve güvenlik hizmetlerinin önemli bileşenlerinden biri hâline gelmiştir. Özellikle yaşlı bakımında kullanılan sosyal yardımcı robotlar, bireylere bilgi sağlama, ilaç hatırlatma, duygusal destek verme ve günlük aktiviteleri yönetme gibi işlevler üstlenmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, sosyal yardımcı robotların yaşlı bireylerin yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Ghafurian ve diğerleri, 2024).

Ayrıca yapay zekâ destekli arkadaş robotları, yalnızlık ve sosyal izolasyonun azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Özellikle ElliQ gibi yaşlı bireylere yönelik geliştirilen sosyal robotların, kullanıcıların sosyal etkileşimlerini artırdığı ve yalnızlık hissini önemli ölçüde azalttığı rapor edilmektedir. Bu tür teknolojilerin gelecekte yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerine entegre edilmesi beklenmektedir (Broadbent ve diğerleri, 2024).

Akıllı Oteller ve Robotik Hizmetler: Turizm sektöründe dijital dönüşümün en görünür örneklerinden biri akıllı otel uygulamalarıdır. Yapay zekâ, nesnelerin interneti (IoT) ve robotik teknolojilerin entegrasyonu ile geliştirilen akıllı oteller, misafirlere kişiselleştirilmiş ve otomatikleştirilmiş hizmetler sunmaktadır. Oda sıcaklığının otomatik ayarlanması, yüz tanıma ile giriş sistemleri, sesli komutla çalışan oda hizmetleri ve robotik resepsiyon uygulamaları bu dönüşümün temel örnekleri arasında yer almaktadır (OECD, 2024).

Yaşlı turistler açısından akıllı oteller, erişilebilirlik ve güvenlik avantajları sunmaktadır. Sesli kontrol sistemleri sayesinde fiziksel hareket gereksinimi azalırken; akıllı sensörler, düşme veya acil durumların tespit edilmesini sağlayabilmektedir. Böylece yaşlı bireylerin konaklama deneyimleri daha güvenli ve konforlu hâle gelmektedir. Robotik hizmetler ise otellerde resepsiyon, oda servisi, bagaj taşıma, temizlik ve bilgi verme gibi çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, hizmet robotlarının müşteri memnuniyetini artırdığını ve özellikle yaşlı kullanıcıların bilgi alma ile yönlendirme süreçlerinde faydalı olduğunu göstermektedir (Rana, Begum, Faisal ve Mishra, 2025). İspanya'da bazı otellerde kullanılmaya başlanan robotik resepsiyon görevlileri ve otonom servis robotları, çok dilli iletişim kurabilmekte ve misafirlere kişiselleştirilmiş hizmetler sunabilmektedir. Bu uygulamalar, geleceğin otelcilik anlayışının insan ve yapay zekâ iş birliği temelinde şekilleneceğine işaret etmektedir.

Sesli Asistanlar ve Sohbet Robotları: Sesli asistanlar ve sohbet robotları (chatbotlar), yapay zekânın turizm sektöründeki en yaygın uygulamalarından biri hâline gelmiştir. Bu sistemler, doğal dil işleme ve büyük dil modelleri sayesinde kullanıcıların sorularını anlayabilmekte, bilgi sağlayabilmekte ve çeşitli işlemleri gerçekleştirebilmektedir. Turizm sektöründe chatbotlar; rezervasyon işlemleri, destinasyon bilgileri, seyahat önerileri ve müşteri desteği amacıyla kullanılmaktadır (OECD, 2024).

Yaşlı bireyler açısından sesli asistanlar önemli avantajlar sunmaktadır. Özellikle fiziksel kısıtlılıkları veya düşük dijital okuryazarlık düzeyi bulunan bireyler, sesli komutlar aracılığıyla bilgiye erişebilmekte ve dijital hizmetlerden yararlanabilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, büyük dil modeli tabanlı sohbet robotlarının yaşlı bireyler tarafından genel olarak olumlu karşılandığını, ancak güven, kullanım kolaylığı ve mahremiyet konularının teknoloji kabulünü etkileyen temel faktörler arasında yer aldığını göstermektedir.

Öte yandan yaşlı bireylerin chatbot kullanımında bazı engeller de bulunmaktadır. Fiziksel sınırlılıklar, kullanıcı arayüzlerinin karmaşıklığı, güvenlik kaygıları ve teknik destek eksikliği, yapay zekâ tabanlı sohbet robotlarının benimsenmesini zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle gelecekte geliştirilecek sistemlerin erişilebilirlik ve kullanıcı merkezli tasarım ilkelerine göre geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca akıllı turizm uygulamalarında kullanılan güvenli RAG (Retrieval-Augmented Generation) tabanlı chatbotların, gerçek zamanlı ve güvenilir bilgi sağlayarak yaşlı turistlere seyahat sürecinin her aşamasında destek sunabileceği belirtilmektedir.

Gerçek Zamanlı Çeviri ve Erişilebilirlik Teknolojileri: Küresel turizm hareketlerinin artmasıyla birlikte dil bariyerleri ve erişilebilirlik sorunları yaşlı turistler açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Yapay zekâ destekli gerçek zamanlı çeviri teknolojileri, farklı diller arasında anlık iletişim kurulmasını sağlayarak bu engellerin azaltılmasına katkı sunmaktadır. Özellikle konuşma tanıma, doğal dil işleme ve makine çevirisi teknolojilerindeki gelişmeler, turistlerin yabancı ülkelerde daha bağımsız hareket etmelerine olanak sağlamaktadır (Sousa ve diğerleri, 2024).

Gerçek zamanlı çeviri sistemleri; mobil uygulamalar, akıllı gözlükler ve sesli asistanlar aracılığıyla kullanılabilmektedir. Bu sistemler, restoran menülerinin çevrilmesi, yönlendirme tabelalarının okunması ve sağlık personeli ile iletişim kurulması gibi birçok alanda yaşlı turistlere destek sağlamaktadır. Bunun yanında erişilebilirlik teknolojileri de yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerini iyileştirmektedir. Büyük yazı tipi, sesli yönlendirme, artırılmış gerçeklik destekli navigasyon, akıllı bastonlar ve yapay zekâ destekli yardımcı robotlar, yaşlı

bireylerin fiziksel ve bilişsel sınırlılıklarını azaltarak turizm deneyimlerine daha aktif katılmalarını sağlamaktadır. OECD (2024), yapay zekâ teknolojilerinin erişilebilir turizmin geliştirilmesinde önemli fırsatlar sunduğunu ve yaşlı bireylerin dijital kapsayıcılığını artırabileceğini belirtmektedir. Sonuç olarak gerçek zamanlı çeviri sistemleri ve erişilebilirlik teknolojileri, yaşlı turistlerin bağımsızlıklarını artırmakta, seyahat deneyimlerini güvenli hâle getirmekte ve üçüncü yaş turizminin daha kapsayıcı bir yapıya dönüşmesine katkı sağlamaktadır.

Akıllı Destinasyonlar ve Yaşlı Dostu Turizm

Akıllı şehir uygulamalarının yaygınlaşması ve dijital teknolojilerin turizm sektörüne entegrasyonu, destinasyon yönetiminde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle yapay zekâ, büyük veri, Nesnelerin İnterneti (Internet of Things-IoT) ve dijital sağlık teknolojileri, turist deneyimlerinin daha güvenli, erişilebilir ve kişiselleştirilmiş hâle getirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu dönüşüm, yaşlı bireylerin turizm faaliyetlerine daha aktif katılım göstermelerini desteklerken aynı zamanda yaşlı dostu destinasyonların geliştirilmesini de teşvik etmektedir (OECD, 2024).

Yaşlı dostu turizm yaklaşımı; fiziksel erişilebilirlik, sağlık hizmetlerine erişim, güvenlik, sosyal katılım ve dijital kapsayıcılık gibi unsurları merkeze almaktadır. Akıllı destinasyonlar ise bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bu ihtiyaçlara yönelik yenilikçi çözümler üretmekte ve üçüncü yaş turizminin sürdürülebilir biçimde gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu bölümde akıllı şehirler, IoT teknolojileri, dijital sağlık uygulamaları ve sürdürülebilir turizm perspektifi çerçevesinde yaşlı dostu destinasyonların dönüşümü ele alınmaktadır.

Akıllı Şehirler ve Yaşlı Dostu Destinasyonlar: Akıllı şehirler; bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla yaşam kalitesini artırmayı, kaynak kullanımını optimize etmeyi ve sürdürülebilir kentleşmeyi desteklemeyi amaçlayan şehir modelleri olarak tanımlanmaktadır (Chen ve diğerleri, 2026; OECD, 2024; WHO, 2023). Turizm sektörü açısından değerlendirildiğinde akıllı şehirler, turistlere gerçek zamanlı bilgi sağlayan, ulaşım sistemlerini optimize eden ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunan akıllı destinasyonların gelişmesine zemin hazırlamaktadır.

Yaşlı dostu destinasyonlar ise yaşlı bireylerin fiziksel, sosyal ve dijital ihtiyaçlarını dikkate alan turizm merkezleri olarak tanımlanmaktadır. Bu destinasyonlarda erişilebilir ulaşım sistemleri, engelsiz kamusal alanlar, sağlık hizmetlerine yakınlık, güvenli çevre koşulları ve dijital rehberlik hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından geliştirilen Yaş

Dostu Şehirler ve Topluluklar Programı, şehirlerin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına göre yeniden tasarlanmasını teşvik etmektedir (WHO, 2023). Akıllı şehir uygulamaları ile yaş dostu turizm politikalarının birleşmesi, yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerini önemli ölçüde iyileştirmektedir. Örneğin yapay zekâ destekli yönlendirme sistemleri, gerçek zamanlı toplu taşıma bilgileri ve akıllı navigasyon uygulamaları, yaşlı bireylerin destinasyonlarda daha bağımsız hareket etmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca büyük veri ve sensör teknolojileri kullanılarak turist yoğunluğu analiz edilmekte ve daha güvenli seyahat deneyimleri oluşturulmaktadır (Buhalis ve Amaranggana, 2015).

Nesnelerin İnterneti (IoT) ve Sensör Teknolojileri: Nesnelerin İnterneti (Internet of Things-IoT), fiziksel nesnelerin internet üzerinden birbirleriyle veri alışverişi yapmasını sağlayan teknolojik altyapıyı ifade etmektedir. Turizm sektöründe IoT teknolojileri; akıllı oteller, ulaşım sistemleri, sağlık uygulamaları ve destinasyon yönetimi gibi birçok alanda kullanılmaktadır (OECD, 2024).

Yaşlı turistler açısından IoT teknolojileri önemli avantajlar sunmaktadır. Giyilebilir cihazlar, akıllı saatler ve biyosensörler aracılığıyla bireylerin sağlık verileri gerçek zamanlı olarak izlenebilmekte, olası riskler önceden tespit edilebilmektedir. Örneğin kalp ritmi, tansiyon, oksijen seviyesi ve düşme riski gibi parametreler anlık olarak takip edilmekte; gerektiğinde sağlık ekiplerine veya yakınlarına otomatik bildirim gönderilebilmektedir (Abdulmalek ve diğerleri, 2022). Akıllı destinasyonlarda kullanılan çevresel sensörler de yaşlı turistlerin güvenliğini artırmaktadır. Kalabalık yoğunluğunun ölçülmesi, hava kalitesinin izlenmesi, sıcaklık ve nem gibi çevresel değişkenlerin takip edilmesi sayesinde yaşlı bireylerin sağlık durumlarına uygun seyahat önerileri geliştirilebilmektedir. Bunun yanında konum tabanlı IoT uygulamaları, yaşlı turistlerin kaybolma riskini azaltmakta ve acil durum yönetimini kolaylaştırmaktadır.

Son yıllarda yapay zekâ ile bütünleşik IoT sistemleri (AIoT), turizm sektöründe önemli bir araştırma alanı hâline gelmiştir. AIoT sistemleri, sensörlerden elde edilen büyük miktardaki veriyi analiz ederek turist davranışlarını öngörebilmekte ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunabilmektedir. Bu durum özellikle yaşlı turistlerin güvenli ve bağımsız seyahat etmelerini desteklemektedir (Shah Alam ve Latif, 2025).

Dijital Sağlık ve Uzaktan İzleme Sistemleri: Dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla sunulmasını ifade etmektedir. Son yıllarda yapay zekâ, tele-sağlık, mobil sağlık uygulamaları ve uzaktan izleme sistemlerinin gelişmesiyle birlikte dijital sağlık, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artıran önemli bir araç hâline gelmiştir (World Economic Forum, 2025).

Uzaktan izleme sistemleri; giyilebilir sensörler, mobil uygulamalar ve yapay zekâ destekli analiz araçları kullanılarak bireylerin sağlık durumlarını sürekli takip etmektedir. Bu sistemler, yaşlı turistlerin seyahat sırasında sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmakta ve olası sağlık risklerinin erken tespit edilmesini sağlamaktadır. Özellikle kronik hastalığı bulunan bireyler için uzaktan sağlık izleme sistemleri, güvenli seyahat deneyimlerinin oluşturulmasına önemli katkı sunmaktadır (Shah Alam ve Latif, 2025). Tele-sağlık uygulamaları da yaşlı turistlerin seyahat sırasında sağlık profesyonellerine erişimini kolaylaştırmaktadır. Görüntülü görüşme, elektronik reçete ve uzaktan danışmanlık hizmetleri sayesinde bireyler, bulundukları destinasyondan bağımsız olarak sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Yapay zekâ destekli karar destek sistemleri ise sağlık verilerini analiz ederek bireylere kişiselleştirilmiş öneriler sunabilmektedir.

Dijital sağlık teknolojilerinin yaşlı turizmine entegrasyonu, yalnızca sağlık hizmetlerinin sunumunu iyileştirmekle kalmamakta; aynı zamanda yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını artırarak seyahat motivasyonlarını da olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle dijital sağlık uygulamalarının geleceğin yaş dostu destinasyonlarının temel bileşenlerinden biri olması beklenmektedir.

Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Turizm Perspektifi: Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını sağlarken ekonomik ve sosyal fayda üretmeyi amaçlayan bir turizm anlayışıdır. Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı yalnızca çevresel boyutla sınırlı kalmamakta; sosyal kapsayıcılık, erişilebilirlik ve eşitlik gibi unsurları da içermektedir (European Commission, 2025).

Yaşlı bireylerin turizm faaliyetlerine aktif katılımı, kapsayıcı turizm anlayışının önemli bileşenlerinden biridir. Kapsayıcı turizm; yaş, cinsiyet, engellilik durumu veya sosyoekonomik farklılık gözetmeksizin herkesin turizm hizmetlerine eşit erişimini hedeflemektedir. Bu bağlamda yaşlı dostu altyapılar, erişilebilir dijital uygulamalar ve kullanıcı merkezli tasarımlar büyük önem taşımaktadır. Yapay zekâ teknolojileri, sürdürülebilir ve kapsayıcı turizmin geliştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Büyük veri analitiği ile turist yoğunluğu yönetilebilmekte, enerji tüketimi optimize edilebilmekte ve çevresel etkiler azaltılabilmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli erişilebilirlik uygulamaları sayesinde yaşlı bireylerin turizm deneyimlerine daha etkin katılım göstermeleri mümkün olmaktadır (OECD, 2024).

Bununla birlikte sürdürülebilir ve kapsayıcı turizmin başarısı yalnızca teknolojik gelişmelere bağlı değildir. Kamu kurumları, yerel yönetimler, turizm

işletmeleri ve teknoloji geliştiriciler arasında iş birliği sağlanması, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını merkeze alan politikaların geliştirilmesi ve dijital kapsayıcılığın desteklenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda geleceğin akıllı destinasyonlarının; sürdürülebilirlik, erişilebilirlik ve yapay zekâ teknolojilerini bütünleşik biçimde kullanan yaş dostu ekosistemler olarak şekilleneceği öngörülmektedir.

Yapay Zekânın Etik, Hukuki ve Sosyal Boyutları

Yapay zekâ teknolojilerinin turizm sektöründe yaygınlaşması, hizmetlerin daha hızlı, kişiselleştirilmiş ve erişilebilir hâle gelmesine katkı sağlamakla birlikte bazı etik, hukuki ve sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle üçüncü yaş turizmi bağlamında yapay zekâ uygulamaları; yaşlı bireylerin sağlık verilerinin işlenmesi, seyahat davranışlarının izlenmesi ve karar verme süreçlerinin algoritmalar aracılığıyla yönlendirilmesi nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle yapay zekânın sunduğu fırsatların yanı sıra veri gizliliği, algoritmik önyargı, dijital eşitsizlik ve insan-yapay zekâ etkileşimine ilişkin risklerin de değerlendirilmesi gerekmektedir (OECD, 2024).

Yapay zekâ sistemlerinin etkin biçimde çalışabilmesi için büyük miktarda kişisel veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Turizm sektöründe kullanılan yapay zekâ uygulamaları; kullanıcıların sağlık bilgileri, seyahat geçmişleri, konum verileri, harcama alışkanlıkları ve çevrimiçi davranışları gibi çok sayıda veriyi analiz etmektedir. Özellikle yaşlı turistlerin sağlık durumlarına ilişkin hassas verilerin işlenmesi, veri güvenliği ve mahremiyet konularını daha önemli hâle getirmektedir (European Commission, 2024).

Avrupa Birliği tarafından yürürlüğe konulan Genel Veri Koruma Tüzüğü (General Data Protection Regulation-GDPR), bireylerin kişisel verilerinin korunmasına ilişkin önemli düzenlemeler içermektedir. Benzer şekilde Türkiye'de yürürlükte olan Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), yapay zekâ tabanlı sistemlerde veri işleme süreçlerinin hukuki çerçevesini belirlemektedir. Yaşlı turistlere yönelik geliştirilen yapay zekâ uygulamalarının, kullanıcı onamı, veri minimizasyonu ve şeffaflık ilkelerine uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir (European Commission, 2024). Bununla birlikte yapay zekâ sistemleri siber saldırılar açısından da çeşitli riskler taşımaktadır. Özellikle bulut tabanlı sağlık uygulamaları, akıllı oteller ve IoT tabanlı seyahat hizmetleri; veri ihlali, kimlik hırsızlığı ve kötü niyetli yazılımlar gibi tehditlere maruz kalabilmektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizminde kullanılan yapay zekâ sistemlerinin güçlü

siber güvenlik önlemleriyle desteklenmesi, kullanıcı güveninin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir.

Yapay zekâ sistemleri, eğitildikleri veri setlerinden öğrenmektedir. Ancak veri setlerinin eksik, dengesiz veya önyargılı olması durumunda yapay zekâ modelleri de ayrımcı sonuçlar üretebilmektedir. Bu durum, "algoritmik önyargı" (algorithmic bias) olarak adlandırılmakta ve özellikle yaşlı bireyler açısından önemli etik sorunlara yol açabilmektedir (UNESCO, 2021). Yaşlı bireyler, yapay zekâ sistemlerinin eğitildiği veri setlerinde yeterince temsil edilmediklerinde, öneri sistemleri veya dijital hizmetlerden daha az yararlanabilmektedir. Örneğin seyahat öneri sistemleri genç kullanıcı davranışlarına göre eğitildiğinde, yaşlı turistlerin ihtiyaçlarına uygun olmayan öneriler sunabilmektedir. Benzer şekilde yüz tanıma teknolojileri veya sağlık algoritmaları da yaşlı bireylerin özelliklerini yeterince dikkate almadığında hatalı sonuçlar üretebilmektedir.

Bu nedenle yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesinde çeşitlilik, kapsayıcılık ve adalet ilkelerinin gözetilmesi gerekmektedir. UNESCO (2021) tarafından yayımlanan Yapay Zekâ Etiği Tavsiye Kararı, algoritmik sistemlerin insan haklarına saygılı, ayrımcılıktan uzak ve açıklanabilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle üçüncü yaş turizminde kullanılacak yapay zekâ uygulamalarının yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını dikkate alan kapsayıcı veri setleri ile geliştirilmesi önem taşımaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan tüm bireylerin eşit biçimde yararlanması mümkün olmayabilmektedir. Özellikle yaşlı bireylerin dijital beceri düzeyleri, teknolojiye erişim olanakları ve teknoloji kullanımına yönelik tutumları farklılık göstermektedir. Bu durum, "dijital uçurum" (digital divide) olarak adlandırılan sosyal eşitsizlik biçiminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (World Economic Forum, 2025).

Dijital uçurum; internet erişimi, dijital cihazlara sahip olma, dijital okuryazarlık ve teknoloji kullanım becerileri bakımından bireyler arasında ortaya çıkan farklılıkları ifade etmektedir. Yaşlı bireyler, genç kuşaklara kıyasla dijital teknolojilere daha geç adapte olmakta ve yeni teknolojileri kullanırken çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Bu durum, yapay zekâ destekli turizm hizmetlerinden yararlanma düzeylerini de etkileyebilmektedir. Bununla birlikte son yıllarda yaşlı bireylerin teknoloji kullanım oranlarının arttığı görülmektedir. Sesli asistanlar, büyük dil modeli tabanlı sohbet robotları ve kullanıcı dostu mobil uygulamalar, yaşlı bireylerin dijital hizmetlere erişimini kolaylaştırmaktadır. Ancak yapay zekâ teknolojilerinin gerçekten kapsayıcı olabilmesi için erişilebilir tasarım ilkelerinin benimsenmesi, dijital eğitim programlarının yaygınlaştı-

rılması ve yaşlı bireylerin teknoloji kullanımını destekleyen politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (OECD, 2024).

Turizm deneyimi yalnızca bilgi alışverişinden ibaret olmayıp; güven, empati ve sosyal etkileşim gibi insan odaklı unsurları da içermektedir. Bu nedenle yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşması, insan faktörünün tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir. Aksine günümüzde insan ve yapay zekânın birlikte çalıştığı hibrit hizmet modellerinin daha etkili olduğu kabul edilmektedir (Chen ve diğerleri, 2026). Özellikle yaşlı turistler açısından güven, teknoloji kabulünü belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Kullanıcılar, yapay zekâ sistemlerinin nasıl çalıştığını, hangi verilere dayalı olarak öneriler sunduğunu ve kararlarını nasıl aldığını bilmek istemektedirler. Bu durum "Açıklanabilir Yapay Zekâ" (Explainable Artificial Intelligence-XAI) yaklaşımını ön plana çıkarmaktadır. XAI, yapay zekâ sistemlerinin karar süreçlerinin insanlar tarafından anlaşılabilir ve yorumlanabilir olmasını amaçlamaktadır (European Commission, 2024).

Açıklanabilir ve güvenilir yapay zekâ sistemleri, yaşlı bireylerin teknolojiye olan güvenini artırmakta ve yapay zekâ tabanlı turizm hizmetlerinin benimsenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle geleceğin üçüncü yaş turizminde teknolojik gelişmeler kadar etik ilkelerin, şeffaflığın ve insan merkezli tasarım anlayışının da önem kazanacağı öngörülmektedir.

Geleceğin Üçüncü Yaş Turizmi: Olası Senaryolar

Dünya genelinde yaşlı nüfusun artması, dijital teknolojilerdeki hızlı gelişmeler ve turizm sektörünün dönüşümü, üçüncü yaş turizminin geleceğini yeniden şekillendirmektedir. Önümüzdeki yıllarda yapay zekâ, otonom sistemler, sanal gerçeklik, dijital sağlık uygulamaları ve insan-merkezli hibrit hizmet modellerinin yaşlı turistlerin seyahat deneyimlerinde belirleyici olması beklenmektedir. Özellikle kişiselleştirilmiş hizmetler, erişilebilirlik ve sağlık odaklı çözümler, geleceğin üçüncü yaş turizminin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Yapılan öngörü çalışmaları, “silver tourism” olarak da adlandırılan üçüncü yaş turizminin; akıllı mobilite, sağlık ve iyi yaşam (wellness), dijital kapsayıcılık ve güven temelli tasarımlar etrafında gelişeceğini göstermektedir.

Bu bölümde geleceğin üçüncü yaş turizmine ilişkin olası senaryolar; otonom ulaşım sistemleri, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileri, yapay zekâ destekli sağlık turizmi ile insan-yapay zekâ iş birliğine dayalı hibrit hizmet modelleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Tablo 1. Geleceğin Üçüncü Yaş Turizmine İlişkin Olası Senaryolar

Senaryo	Kullanılan Teknolojiler	Yaşlı Turistlere Sağladığı Faydalar	Geleceğe Yönelik Beklentiler
Otonom Ulaşım ve Akıllı Mobilite	Yapay zekâ, otonom araçlar, büyük veri, akıllı navigasyon sistemleri	Güvenli ulaşım, bağımsız hareket etme, fiziksel eforun azalması	Sürücüsüz araçlar ve kişisel yapay zekâ asistanları ile tamamen kişiselleştirilmiş ulaşım hizmetleri
Sanal Gerçeklik ve Metaverse Tabanlı Seyahat Deneyimleri	Sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR), Metaverse, dijital ikiz teknolojileri	Seyahat öncesi destinasyon deneyimi, fiziksel kısıtlılıkların azaltılması, dijital sosyal etkileşim	Fiziksel seyahatin dijital deneyimlerle bütünleştiği hibrit turizm modelleri
Yapay Zekâ Destekli Sağlık Turizmi ve Wellness Seyahatleri	Yapay zekâ, telesağlık, giyilebilir teknolojiler, büyük veri analitiği	Kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri, sürekli sağlık takibi, güvenli seyahat	Önleyici sağlık hizmetleri ve wellness odaklı kişiselleştirilmiş turizm paketleri
İnsan-Yapay Zekâ İş Birliği ile Hibrit Hizmet Modelleri	Büyük dil modelleri (LLM), sohbet robotları, öneri sistemleri, hizmet robotları	Daha hızlı hizmet, kişiselleştirilmiş öneriler, insan odaklı destek	Yapay zekânın analitik gücü ile insanın empati ve deneyiminin birleştiği hizmet modelleri

Kaynak: (Buhalis ve Amaranggana, 2015; Holzer, 2026; OECD, 2024)

Tablo 1'de, geleceğin üçüncü yaş turizmine yön vermesi beklenen temel senaryolar özetlenmiştir. Otonom ulaşım sistemleri, sanal gerçeklik ve metaverse uygulamaları, yapay zekâ destekli sağlık ve wellness hizmetleri ile insan-yapay zekâ iş birliğine dayalı hibrit hizmet modellerinin; yaşlı turistlerin güvenlik, erişilebilirlik, bağımsızlık ve yaşam kalitesi gibi temel ihtiyaçlarına çözüm sunacağı öngörülmektedir. Bu teknolojik dönüşümün, üçüncü yaş turizmini daha kişiselleştirilmiş, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya dönüştürmesi beklenmektedir (Holzer, 2026; OECD, 2024).

Otonom Ulaşım ve Akıllı Mobilite: Ulaşım sistemlerinde yaşanan dijital dönüşüm, üçüncü yaş turizmi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Otonom araçlar, yapay zekâ destekli toplu taşıma sistemleri ve akıllı mobilite çözümleri sayesinde yaşlı bireylerin bağımsız seyahat etme olanaklarının artması beklenmektedir. Özellikle sürücüsüz araç teknolojileri, hareket kabiliyeti kısıtlı veya araç kullanmak istemeyen yaşlı bireylerin destinasyonlara daha güvenli ve konforlu şekilde ulaşmalarını sağlayabilecektir (PwC, 2025).

Akıllı mobilite sistemleri; trafik yoğunluğu, hava durumu, toplu taşıma bilgileri ve kullanıcı tercihlerini gerçek zamanlı olarak analiz ederek en uygun seyahat rotalarını önerebilmektedir. Yapay zekâ destekli bu sistemler, yaşlı turistlerin fiziksel eforlarını azaltırken aynı zamanda güvenli seyahat etmelerine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca gerçek zamanlı kalabalık analitiği sayesinde turistik alanlarda aşırı yoğunluk önlenebilmekte ve yaşlı bireyler için daha güvenli seyahat ortamları oluşturulabilmektedir. Gelecekte yaşlı turistlerin, sesli komutlarla çalışan kişisel yapay zekâ asistanları aracılığıyla ulaşım araçlarını çağırmaları, rotalarını planlamaları ve seyahatlerini gerçek zamanlı olarak yönetmeleri mümkün olacaktır. Böylece ulaşım hizmetleri, standart çözümlerden uzaklaşarak tamamen kişiselleştirilmiş ve erişilebilir bir yapıya dönüşecektir.

Sanal Gerçeklik ve Metaverse Tabanlı Seyahat Deneyimleri: Sanal Gerçeklik (Virtual Reality-VR), Artırılmış Gerçeklik (Augmented Reality-AR) ve Metaverse teknolojileri, turizm sektöründe yeni deneyim alanlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle fiziksel hareket kabiliyeti sınırlı veya sağlık sorunları nedeniyle seyahat etmekte zorlanan yaşlı bireyler için bu teknolojiler alternatif turizm deneyimleri sunmaktadır (Demir, 2023; Thaloor, 2024).

Metaverse tabanlı turizm uygulamaları sayesinde kullanıcılar, fiziksel olarak bulunmadıkları destinasyonları sanal ortamda deneyimleyebilmekte, kültürel miras alanlarını ziyaret edebilmekte ve sosyal etkinliklere katılabilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, metaverse teknolojilerinin özellikle sağlık turizmi ve dijital medikal turizm alanlarında önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir. Sanal hastane turları, çevrim içi konsültasyonlar ve dijital sağlık deneyimleri, geleceğin sağlık turizminin önemli bileşenleri arasında görülmektedir. Ayrıca VR teknolojileri, yaşlı bireylerin seyahat öncesinde destinasyonları deneyimlemelerine olanak tanımaktadır (Thaloor, 2024). Örneğin bir turist, seyahat etmeden önce otelin erişilebilirlik özelliklerini, yürüyüş yollarının eğimini veya destinasyondaki kalabalık düzeyini sanal olarak inceleyebilmektedir. Böylece seyahat öncesi belirsizlikler azaltılmakta ve daha bilinçli kararlar alınabilmektedir. Avrupa Birliği tarafından yayımlanan güncel raporlarda, VR ve XR teknolojilerinin yalnızca deneyim sunan araçlar değil, aynı zamanda erişilebilirlik ve turizm dayanıklılığı sağlayan stratejik teknolojiler olduğu vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte metaverse tabanlı seyahat deneyimlerinin yaşlı bireyler tarafından benimsenebilmesi için kullanıcı dostu arayüzlerin geliştirilmesi, dijital okuryazarlığın artırılması ve veri güvenliği konularının dikkate alınması gerekmektedir.

Yapay Zekâ Destekli Sağlık Turizmi ve Wellness Seyahatleri: Geleceğin üçüncü yaş turizminde sağlık ve wellness odaklı seyahatlerin daha fazla önem kazanacağı öngörülmektedir. Yaşlı bireylerin daha uzun ve sağlıklı yaşam beklentileri, sağlık hizmetleri ile turizm faaliyetlerinin bütünleşmesini hızlandırmaktadır. Yapay zekâ destekli sağlık turizmi; dijital sağlık kayıtları, telesağlık uygulamaları, giyilebilir sağlık teknolojileri ve kişiselleştirilmiş tedavi önerileri ile yeni bir hizmet ekosistemi oluşturmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda yapay zekâ sistemlerinin bireylerin genetik özelliklerini, yaşam tarzlarını, kronik hastalıklarını ve sağlık geçmişlerini analiz ederek kişiselleştirilmiş wellness programları oluşturması beklenmektedir. Bu programlar; beslenme planları, fiziksel aktivite önerileri, zihinsel sağlık uygulamaları ve sağlık turizmi paketlerini içerebilecektir. Ayrıca yapay zekâ destekli dijital sağlık araçları, seyahat öncesi, seyahat süreci ve seyahat sonrası dönemde kesintisiz sağlık desteği sunabilecektir. Tele-psikiyatri, yapay zekâ tabanlı sohbet robotları, giyilebilir cihazlar ve sanal sağlık danışmanları sayesinde yaşlı turistlerin fiziksel ve psikolojik iyi oluşlarının desteklenmesi mümkün olacaktır. Son araştırmalar, dijital sağlık uygulamalarının sağlık turizmi deneyimini iyileştirdiğini, hasta memnuniyetini artırdığını ve uluslararası sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırdığını göstermektedir.

Bu doğrultuda geleceğin sağlık turizminin yalnızca tedavi odaklı değil, aynı zamanda önleyici sağlık hizmetlerini, psikolojik iyi oluşu ve yaşam kalitesini merkeze alan bütüncül bir yapıya dönüşeceği öngörülmektedir.

İnsan-Yapay Zekâ İş Birliği ile Hibrit Hizmet Modelleri: Yapay zekâ teknolojilerinin hızla gelişmesi, turizm sektöründe insan faktörünün tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir. Aksine güncel araştırmalar, geleceğin turizm hizmetlerinin insan ve yapay zekânın birlikte çalıştığı hibrit modeller üzerine kurulacağını göstermektedir. Bu modellerde yapay zekâ; veri analizi, kişiselleştirilmiş öneriler ve rutin işlemleri yürütürken, insanlar empati, duygusal destek ve karmaşık karar verme süreçlerinde aktif rol almaya devam edecektir.

Özellikle yaşlı turistler açısından güven, sosyal etkileşim ve duygusal destek önemli unsurlar olduğundan, tamamen otomatik sistemler yerine insan-yapay zekâ iş birliğine dayalı çözümlerin daha fazla kabul göreceği düşünülmektedir. Örneğin yapay zekâ destekli seyahat asistanları, yaşlı bireylerin tercihlerini analiz ederek öneriler sunarken; seyahat danışmanları bu önerileri kişisel deneyim ve empati ile zenginleştirebilecektir. 2025 yılı itibarıyla seyahat

sektöründe geleceğe hazır işletmelerin ortak özelliğinin, teknolojik yenilikleri insan odaklı hizmet anlayışı ile bütünleştirebilmeleri olduğu belirtilmektedir. Yapay zekâ; görünmez bir yardımcı olarak arka planda çalışırken, kullanıcı deneyiminin merkezinde insan etkileşiminin yer almaya devam edeceği öngörülmektedir.

Bu nedenle geleceğin üçüncü yaş turizminde en başarılı hizmet modellerinin, yapay zekânın hız ve analitik gücü ile insanın empati, güven ve sosyal etkileşim becerilerini bir araya getiren hibrit sistemler olması beklenmektedir. Böylece yaşlı turistlere daha güvenli, kişiselleştirilmiş ve sürdürülebilir seyahat deneyimleri sunulabilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel yaşlanma eğilimleri, turizm sektörünün hizmet anlayışını ve hedef kitlesini önemli ölçüde dönüştürmektedir. Günümüzde yaşlı bireyler yalnızca bakım ve sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyan pasif bireyler olarak değil; aktif yaşamı benimseyen, teknolojiyi kullanan, deneyim odaklı ve seyahat etmeye istekli bir tüketici grubu olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, üçüncü yaş turizminin dünya turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen ve stratejik alanlarından biri hâline gelmesine neden olmaktadır (OECD, 2024; WHO, 2025).

Bu bölümde ele alınan bulgular, yapay zekâ teknolojilerinin üçüncü yaş turizminin dönüşümünde önemli bir itici güç olduğunu göstermektedir. Yapay zekâ destekli kişiselleştirilmiş öneri sistemleri, akıllı oteller, robotik hizmetler, sesli asistanlar, gerçek zamanlı çeviri teknolojileri ve dijital sağlık uygulamaları; yaşlı turistlerin güvenlik, erişilebilirlik, bağımsızlık ve yaşam kalitesi gibi temel ihtiyaçlarına yönelik yenilikçi çözümler sunmaktadır. Özellikle büyük dil modelleri, üretken yapay zekâ ve veri analitiği temelli uygulamalar sayesinde seyahat planlama süreçleri daha kişiselleştirilmiş, hızlı ve kullanıcı odaklı hâle gelmektedir (OECD, 2024).

Bununla birlikte yapay zekâ teknolojilerinin üçüncü yaş turizmine entegrasyonu yalnızca teknolojik yeniliklerle sınırlı değildir. Veri gizliliği, siber güvenlik, algoritmik önyargılar, dijital eşitsizlik ve teknolojiye erişim gibi etik ve sosyal sorunların da dikkate alınması gerekmektedir. Özellikle yaşlı bireylerin dijital okuryazarlık düzeylerinin artırılması, kullanıcı dostu arayüzlerin geliştirilmesi ve güven temelli sistemlerin tasarlanması, bu teknolojilerin benimsenmesinde belirleyici olacaktır. Bu nedenle geleceğin üçüncü yaş turizminin, tek-

nolojik gelişmeler ile insan merkezli yaklaşımların dengeli biçimde bütünleştirildiği hibrit hizmet modelleri üzerine inşa edilmesi önem taşımaktadır.

Politika yapıcılar açısından değerlendirildiğinde, yaşlı dostu destinasyonların geliştirilmesi, dijital kapsayıcılığı destekleyen politikaların oluşturulması ve yapay zekâ tabanlı turizm uygulamalarına yönelik düzenleyici çerçevelerin hazırlanması önem arz etmektedir. Yerel yönetimler ve turizm işletmeleri ise erişilebilir ulaşım sistemleri, akıllı şehir uygulamaları, dijital sağlık altyapıları ve kişiselleştirilmiş turizm hizmetlerine yatırım yaparak yaşlı bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirebilirler. Ayrıca kamu, özel sektör ve teknoloji geliştiriciler arasında kurulacak iş birlikleri, sürdürülebilir ve kapsayıcı üçüncü yaş turizmi ekosisteminin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Gelecek araştırmalar açısından ise üçüncü yaş turizmi ile yapay zekâ arasındaki ilişkinin daha kapsamlı biçimde incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle büyük dil modellerinin yaşlı turistlerin seyahat kararlarına etkisi, yapay zekâ destekli sağlık turizmi uygulamalarının kullanıcı kabulü, metaverse tabanlı turizm deneyimlerinin yaşlı bireyler üzerindeki etkileri ve insan-yapay zekâ iş birliğine dayalı hibrit hizmet modellerinin etkinliği gelecekte araştırılması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Bunun yanında farklı ülkelerdeki yaşlı turist profillerinin karşılaştırılması, kültürel farklılıkların teknoloji kabulü üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve gerçek kullanıcı verilerine dayalı ampirik çalışmaların artırılması, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte üçüncü yaş turizminin daha erişilebilir, güvenli, kişiselleştirilmiş ve sürdürülebilir bir yapıya dönüşeceği öngörülmektedir. Geleceğin turizm anlayışında teknolojinin sunduğu olanaklar ile insanın sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının birlikte ele alınması, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artıran ve toplumsal katılımlarını destekleyen yeni bir turizm ekosisteminin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda yapay zekâ, üçüncü yaş turizminin geleceğini şekillendiren yalnızca bir teknoloji değil; yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artıran, toplumsal katılımlarını destekleyen ve turizm deneyimlerini yeniden tanımlayan dönüştürücü bir paradigma olarak değerlendirilebilir."

KAYNAKÇA

Abdulmalek, S., Nasir, A., Jabbar, W. A., Almuhaya, M. A. M., Bairagi, A. K., Khan, M. A. M. ve Kee, S. H. (2022). IoT-Based Healthcare-Monitoring System towards Improving Quality of Life: A Review. *Healthcare (Switzerland)*, *10*(10). doi:10.3390/healthcare10101993

Broadbent, E., Loveys, K., Ilan, G., Chen, G., Chilukuri, M. M., Boardman, S. G., … Skuler, D. (2024). ElliQ, an AI-Driven Social Robot to Alleviate Loneliness: Progress and Lessons Learned. *Journal of Aging Research and Lifestyle*, *13*, 22–28. doi:10.14283/jarlife.2024.2

Buhalis, D. ve Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. *Information and Communication Technologies in Tourism* içinde (ss. 377–390). doi:10.1007/978-3-319-14343-9

Chen, Y. K., Chang, Y. C., Liu, T. P. ve Chiu, F. R. (2026). Use AI chatbots towards smart tourism. *Tourism Review*, *81*(2), 1–20. doi:10.1108/TR-05-2025-0483

Demir, Ç. (2023). the Effect of Metaverse Technology on Medical Tourism Process. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel (JOGHAT)*, *6*(1), 96–102. doi:10.33083/joghat.2023.250

European Commission. (2024). *A strategic vision to foster the development and use of lawful, safe and trustworthy Artificial Intelligence systems in the European Commission*. *Artificial Intelligence in the European Commission*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=PT%0Ahttp://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52012PC0011:pt:NOT adresinden erişildi.

European Commission. (2025). *Advancing Accessible Tourism for Destinations, Companies and People – Compendium of Good Practices*. *UN Tourism* (World Tour.). San Marino: World Tourism Organization. doi:10.18111/9789284425846

Ghafurian, M., Chandra, S., Hutchinson, R., Lim, A., Baliyan, I., Rhim, J., … Dautenhahn, K. (2024). Systematic Review of Social Robots for Health and Wellbeing: A Personal Healthcare Journey Lens. *ACM Transactions on Human-Robot Interaction*, *14*(1), 1–48. doi:10.1145/3700446

Holzer, P. (2026). The Future of Silver Tourism. 23 Haziran 2026 tarihinde https://www.sia-partners.com/en/insights/publications/future-silver-tourism?utm_source=chatgpt.com adresinden erişildi.

Ilieva, G., Yankova, T. ve Klisarova-Belcheva, S. (2024). Effects of Generative AI in Tourism Industry. *Information (Switzerland)*, *15*(11). doi:10.3390/info15110671

Narushima, M., Liu, J. ve Diestelkamp, N. (2018). Lifelong learning in active ageing discourse: Its conserving effect on wellbeing, health and vulnerability. *Ageing and Society*, *38*(4), 651–675. doi:10.1017/S0144686X16001136

OECD. (2024). Artificial Intelligence and tourism: G7/OECD policy paper. *OECD Tourism Papers*, *2024*(02). https://www.oecd.org/en/publications/artificial-intelligence-and-tourism_3f9a4d8d-en.html adresinden erişildi.

PwC. (2025). The future of mobility - Automotive - Industries - PwC. 23 Haziran 2026 tarihinde https://www.pwc.nl/en/industries/automotive/the-future-of-mobility.html?utm_source=chatgpt.com adresinden erişildi.

Rana, N. P., Begum, N., Faisal, M. N. ve Mishra, A. (2025). Customer experiences with service robots in hotels: a review and research agenda. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, *34*(2), 145–174. doi:10.1080/19368623.2024.2403640

Russell, S. J. ve Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach (4rd ed.)*. *Prentice Hall. Pearson Educational*.

Shah Alam, S. ve Latif, M. M. (2025). Influence of Artificial Intelligence of Things (AIoT) on Performance of Hotels: Mediating Effect of Added Value of Controllers and Moderating Effect of Market Turbulence. *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, *00*(00), 1–24. doi:10.1080/1528008X.2025.2540981

Sousa, A. E., Cardoso, P. ve Dias, F. (2024). The Use of Artificial Intelligence Systems in Tourism and Hospitality: The Tourists' Perspective. *Administrative Sciences*, *14*(8). doi:10.3390/admsci14080165

Thaloor, S. (2024). Metaverse and Wellness Tourism: An Investigation on Mixed Reality (MR) Health Care Approaches in the Tourism Industry. *The Metaverse Dilemma: Challenges and Opportunities for Business and Society*, 183–203. doi:10.1108/978-1-83797-524-220241011

UNESCO. (2021). *The Ethics of Artificial Intelligence. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. doi:10.7551/mitpress/14102.003.0010

Vila, T. D. (2024). Senior Tourism : a global vision of senior tourism today. *A Research Agenda For Senior Tourism* içinde (ss. 1–12). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

WHO. (2002). *Active ageing: a policy framework. World Health Organization*. doi:10.1080/tam.5.1.1.37

WHO. (2023). WHO's work on the UN Decade of Healthy Ageing (2021-2030). 23 Haziran 2026 tarihinde https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing?utm_source=chatgpt.com adresinden erişildi.

WHO. (2025). Ageing and health. 23 Haziran 2026 tarihinde https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health?utm_source=chatgpt.com adresinden erişildi.

World Economic Forum. (2025). The Future of AI-Enabled Health: Leading the Way | World Economic Forum, in collaboration with Boston Consulting Group. *World Economic Forum*, (January). https://reports.weforum.org/docs/WEF_The_Future_of_AI_Enabled_Health_2025.pdf adresinden erişildi.

Bölüm 7

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE DİJİTALLEŞME VE AKILLI TEKNOLOJİLER

Hilal Gurbet Metin[*]

GİRİŞ

Dünya nüfusunun yaşlanması, yirmi birinci yüzyılın en önemli demografik dönüşümlerinden biridir. Yaşam beklentisinin artması, doğurganlık oranlarının düşmesi ve sağlık koşullarındaki iyileşmeler sonucunda yaşlı nüfusun sayısı ve toplam nüfus içindeki payı yükselmektedir. Birleşmiş Milletler projeksiyonları, 2050 yılına kadar 60 yaş ve üzerindeki nüfusun iki milyarı aşacağını ve dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturacağını göstermektedir. Bu dönüşüm sağlık ve sosyal hizmetlerin yanı sıra ulaşım, konut, istihdam, sosyal koruma ve turizm alanlarını da etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü, sağlıklı yaşlanmayı yaşlı bireylerin iyi olma hâllerini sürdürebilmelerini sağlayan işlevsel kapasitenin korunması olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, ileri yaşlarda hareketliliğin, sosyal ilişkilerin, karar verme kapasitesinin ve toplumsal katılımın korunmasına odaklanmaktadır (Czaja vd., 2006; Rudnicka vd., 2020; SSL, 2017)

Yaşlanmaya ilişkin geleneksel bakış açısı, yaşlı bireyleri çoğu zaman sağlık sorunları yaşayan ve bakım gereksinimi duyan bir grup olarak değerlendirmiştir. Ancak güncel çalışmalar, yaşlı nüfusun sağlık durumu, eğitim düzeyi, ekonomik koşulları, yaşam tarzı ve beklentileri bakımından heterojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu farklılıklar turizm alanında da belirgindir. Yaşlı turistlerin seyahat tercihleri, motivasyonları ve hizmet beklentileri önemli ölçüde değişebilmektedir. Bu nedenle yaşlı turistleri homojen bir pazar olarak ele almak yetersiz kalmaktadır. Demografik eğilimler, geleceğin yaşlı nüfusunun daha yüksek eğitim düzeyine, daha iyi sağlık koşullarına ve daha fazla seyahat deneyimine sahip olacağına işaret etmektedir. Bu durum, yaşlı bireylerin

[*] Öğr. Gör. Hilal Gurbet Metin, Nişantaşı Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Bölümü, İstanbul, Türkiye, hilal.ciftci@nisantasi.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-4773-4821

turizme katılımını artırırken onları turizm ve konaklama sektörü açısından daha önemli bir pazar segmenti hâline getirmektedir (Fulmer vd., 2021; Horneman vd., 2002; Patterson & Balderas, 2020)

Emeklilik sonrası artan boş zaman, daha uzun yaşam süresi, ekonomik özgürlük ve seyahat isteği yaşlı bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını desteklemektedir. Yaşlı turistler yalnızca dinlenme amacıyla değil; öğrenme, yeni yerler keşfetme, kültürel deneyimler yaşama, aile ve arkadaşlarla bir araya gelme ve iyi oluşlarını destekleme gibi farklı amaçlarla da seyahat etmektedir. Seyahat kararlarında bilgi edinme isteği, yeni deneyim arayışı, güvenlik beklentisi ve destinasyonun temizlik koşulları etkili olmaktadır. Bu grubun farklı ihtiyaç ve beklentileri, turistik ürünlerin, konaklama hizmetlerinin ve destinasyon uygulamalarının buna uygun biçimde tasarlanmasını gerekli kılmaktadır (Horneman vd., 2002; Jang & Wu, 2006; Khan vd., 2024; Otoo & Kim, 2020; Patterson & Balderas, 2020)

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, turizm sektörünün yapısını ve işleyişini değiştirmiştir. İnternetin yaygınlaşmasıyla turistik ürün ve hizmetlerin tanıtımı, dağıtımı, satın alınması ve tüketilme biçimleri dönüşüme uğramıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, turizm işletmelerinin yönetim, pazarlama ve hizmet sunum süreçlerinde stratejik bir araç olarak kullanılmakta, turistlerin seyahat planlama ve deneyimleme süreçlerinde de önemli rol oynamaktadır. Ancak teknolojik gelişmeler tüm bireyler tarafından aynı şekilde deneyimlenmemektedir. Yaşlı bireyler genç kuşaklara kıyasla teknoloji kullanımında daha fazla güçlük yaşayabilmekte, teknolojiye yönelik güven ve beceri düzeyleri farklılaşabilmektedir. Algılanan fayda, kullanım kolaylığı, maliyet, mahremiyet kaygıları, sağlık durumu ve sosyal çevre de teknoloji kullanım kararlarını etkilemektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizminde dijitalleşme, teknolojik yeniliklerin yanında yaşlı bireylerin bu teknolojileri nasıl algıladıklarının ve kullandıklarının da değerlendirilmesini gerektirmektedir (Buhalis & Law, 2008a; Czaja vd., 2006a; Liotta vd., 2018; Peek vd., 2014)

Bu çerçevede dijitalleşme ve akıllı teknolojiler, üçüncü yaş turizminin geleceğini şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Yaşlı turistlerin erişilebilirlik, güvenlik ve sağlık odaklı ihtiyaçları dikkate alındığında, dijital teknolojilerin sunduğu olanakların önemi artmaktadır. Bu bölümde öncelikle turizmde dijitalleşme ele alınacak, ardından akıllı turizm yaklaşımı ve üçüncü yaş turistlerinin deneyimlerini etkileyen güncel teknolojiler değerlendirilecektir.

1. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE DİJİTALLEŞME

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, turizm sektörünün yapısını ve hizmet sunum süreçlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. İnternetin yaygınlaşması, mobil teknolojilerin gelişmesi ve dijital uygulamaların günlük yaşamın parçası hâline gelmesi, turistlerin bilgi edinme, seyahat planlama, rezervasyon yapma ve deneyimlerini paylaşma biçimlerini dönüştürmüştür. Bu dönüşüm üçüncü yaş turistlerini de etkilemektedir. Bilgiye erişim, güvenlik, erişilebilirlik ve bağımsız hareket edebilme açısından dijital teknolojiler yaşlı bireylere önemli olanaklar sunmaktadır. Bu nedenle üçüncü yaş turizmini anlamada dijitalleşme kavramı ve turizm sektöründeki dijital dönüşümün incelenmesi önem taşımaktadır (Buhalis & Law, 2008b; Czaja vd., 2006b; Liotta vd., 2018; Peek vd., 2014)

Dijitalleşme, bireylerin günlük yaşamından işletmelerin faaliyetlerine kadar birçok alanı etkileyen kapsamlı bir dönüşüm sürecidir. Literatürde sıklıkla birbirinin yerine kullanılan sayısallaştırma ve dijitalleşme kavramları arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Sayısallaştırma, analog bilgi ve verilerin dijital ortama aktarılmasını ifade ederken dijitalleşme, dijital verilerden yararlanılarak süreçlerin, uygulamaların ve toplumsal yaşamın yeniden şekillenmesini ifade etmektedir. Bu yönüyle sayısallaştırma teknik bir dönüşümü açıklarken, dijitalleşme bu dönüşümün bireyler, kurumlar ve toplum üzerindeki etkilerini kapsamaktadır. Dijitalleşme, yalnızca yeni teknolojilerin kullanılmasını değil, bilgi üretme, paylaşma, iletişim kurma ve hizmet sunma biçimlerindeki değişimi de kapsamaktadır. Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla bilgiye erişim yöntemleri, kurumların çalışma biçimleri ve hizmet sunum süreçleri yeniden şekillenmiştir. Bu nedenle dijitalleşme ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları bulunan bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir. Dijital teknolojilerin günlük yaşamın ayrılmaz parçası hâline gelmesi, yeni davranış kalıplarının ve etkileşim biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Brennen & Kreiss, 2016; Guy, 2019).

Dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte işletmeler faaliyetlerini yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Dijital uygulamalar, kurumların operasyonel süreçlerini daha verimli hâle getirirken hizmetlerin farklı kanallar üzerinden sunulmasına da olanak sağlamaktadır. Bunun yanında otomasyon, yapay zekâ ve veri temelli sistemlerde yaşanan gelişmeler işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle dijitalleşme günümüzde yalnızca teknolojik yenilikleri ifade eden bir kavram olarak değil, iş yapma biçimlerini ve değer yaratma süreçlerini dönüştüren stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Reis vd., 2020)

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden en fazla etkilenen sektörlerden biri de turizmdir. Turizm sektöründe bilgiye hızlı erişim, farklı paydaşlar arasında sürekli iletişim ve hizmetlerin eş zamanlı sunulması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle dijitalleşme, turizm işletmelerinin yönetim süreçlerinden pazarlama faaliyetlerine, rezervasyon sistemlerinden turist deneyimlerine kadar birçok alanda önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dijitalleşmenin turizm sektöründeki yansımalarını daha iyi anlayabilmek için turizmde yaşanan dijital dönüşüm sürecinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir (Buhalis & Law, 2008a).

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte turizm sektöründeki dijital dönüşüm yeni bir boyut kazanmıştır. Turistler seyahat acenteleri veya geleneksel bilgi kaynaklarına bağımlı olmadan destinasyonlar hakkında bilgi edinebilmekte, farklı seçenekleri karşılaştırabilmekte ve rezervasyon işlemlerini çevrimiçi olarak gerçekleştirebilmektedir. Bu süreç yalnızca turistlerin bilgi arama ve satın alma davranışlarını değiştirmemiş, aynı zamanda turizm işletmelerinin pazarlama, dağıtım ve müşteri ilişkileri yönetimi uygulamalarını da yeniden şekillendirmiştir. Böylece dijital teknolojiler hem turistlerin seyahat deneyimlerinin hem de turizm işletmelerinin faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir (Buhalis, 2003; Buhalis ve Law, 2008).

Dijital dönüşüm, turizm işletmeleri açısından yalnızca teknolojik araçların kullanılması anlamına gelmemektedir. Bu süreç aynı zamanda iş yapma biçimlerinin, hizmet sunum yöntemlerinin ve değer yaratma anlayışının yeniden yapılandırılmasını içermektedir. Dijital uygulamalar sayesinde işletmeler müşterileriyle daha hızlı iletişim kurabilmekte, hizmetlerini farklı dijital kanallar aracılığıyla sunabilmekte ve rekabet avantajı elde edebilmektedir. Bunun yanında veri odaklı uygulamalar, otomasyon sistemleri ve yapay zekâ destekli çözümler işletmelerin operasyonel süreçlerini daha etkin yönetmelerine katkı sağlamaktadır (Reis vd., 2020).

Turizm, bilgiye hızlı erişimin, farklı paydaşlar arasında sürekli iletişimin ve hizmetlerin eş zamanlı sunumunun önemli olduğu sektörlerden biridir. İnternetin yaygınlaşmasıyla turistler destinasyonlar hakkında bilgi edinebilmekte, seçenekleri karşılaştırabilmekte ve rezervasyonlarını çevrimiçi gerçekleştirebilmektedir. Bu dönüşüm, turizm işletmelerinin yönetim, pazarlama, dağıtım ve müşteri ilişkileri uygulamalarını da yeniden şekillendirmektedir. Dijital dönüşümün ilerlemesiyle birlikte büyük veri, nesnelerin interneti, sensör teknolojileri, mobil uygulamalar ve gelişmiş bağlantı sistemleri aracılığıyla elde edilen verilerin turistler, işletmeler ve destinasyonlar için anlamlı hizmetlere dönüştürülmesini esas alan akıllı turizm anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu teknolojiler, turist

deneyimlerini daha erişilebilir, etkileşimli ve kişiselleştirilmiş hâle getirirken destinasyonların rekabet gücünü de desteklemektedir. Bilgiye hızlı erişim, anlık iletişim, çevrimiçi hizmetler ve veri temelli uygulamalar, üçüncü yaş turistlerinin seyahat süreçlerinde daha bağımsız ve aktif rol alabilmelerine katkı sağlayabilecek önemli olanaklar sunmaktadır (Buhalis & Amaranggana, 2014; Buhalis & Law, 2008b; Gretzel vd., 2015; Koo vd., 2016)

2. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE AKILLI TEKNOLOJİLER

Turizm sektörü, bilgiye dayalı yapısı nedeniyle teknolojik gelişmelerden erken ve yoğun biçimde etkilenen alanlardan biridir. Rezervasyon sistemleri, internet tabanlı seyahat planlaması, mobil uygulamalar, sosyal medya ve çevrim içi yorum platformları turistlerin bilgiye ulaşma, karar verme, satın alma ve deneyim paylaşma biçimlerini değiştirmiştir. Bu dönüşüm, turizm hizmetlerinin daha bağlantılı, veri temelli ve kişiselleştirilmiş bir yapıya ilerlemesine zemin hazırlamıştır. Akıllı turizm bu sürecin ileri aşaması olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşımda teknoloji, yalnızca hizmeti kolaylaştıran bir araç değil, destinasyonlar, işletmeler, turistler ve diğer paydaşlar arasında bilgi akışı sağlayan, veriyi anlamlı hizmetlere dönüştüren ve turizm deneyimini yeniden şekillendiren bir yapı sunmaktadır (Buhalis & Amaranggana, 2014; Buhalis & Law, 2008b; Gretzel, Sigala, vd., 2015; Xiang vd., 2015).

Akıllı turizm; sensörler, mobil cihazlar, büyük veri, açık veri, bulut bilişim, nesnelerin interneti, konum tabanlı hizmetler ve akıllı cihazlar gibi teknolojilerin turizm deneyimine entegre edilmesini kapsamaktadır. Ancak kavramı yalnızca bu teknolojilerin toplamı olarak görmek yeterli değildir. Akıllı turizmin temelinde, farklı teknolojilerin bağlantılı biçimde çalışması ve elde edilen verilerin turistler, işletmeler ve destinasyonlar için değere dönüştürülmesi yer almaktadır. Turistin konumu, zamanı, ihtiyaçları, tercihleri ve davranışları dikkate alınarak daha uygun hizmetlerin sunulması, akıllı turizmin kişiselleştirme boyutunu oluşturmaktadır (Buhalis & Amaranggana, 2014; Gretzel, Sigala, vd., 2015; Ye vd., 2020)

Akıllı turizm, turist ve işletme arasındaki hizmet ilişkisinin ötesinde, çok sayıda aktörün yer aldığı bir ekosistem mantığına dayanmaktadır. Konaklama işletmeleri, ulaşım sağlayıcıları, destinasyon yönetim örgütleri, yerel yönetimler, teknoloji firmaları, çevrim içi platformlar, yerel halk ve turistler bu ekosistemin parçalarıdır. Dijital altyapı, aktörler arasındaki bilgi akışını, iş birliğini ve ortak değer üretimini desteklemektedir. Turistlerin çevrim içi aramaları, rezervasyon tercihleri, mobil uygulama kullanımları, konum verileri, yorumları ve

sosyal medya paylaşımları destinasyon yönetimi açısından önemli bilgi kaynakları oluşturmaktadır. Bu veriler turist hareketliliği, talep eğilimleri, yoğunluk, memnuniyet ve hizmet beklentilerinin anlaşılmasına katkı sağlayabilmektedir. Böylece akıllı destinasyonların rekabet gücü, fiziksel çekiciliklerin yanında bilgi yönetimi, teknolojik altyapı ve paydaşlar arası koordinasyon kapasitesine de bağlı hâle gelmektedir (Boes vd., 2016; Gretzel vd., 2015; Gretzel vd., 2015; Koo vd., 2016)

Akıllı teknolojiler seyahat öncesi, seyahat sırası ve seyahat sonrası olmak üzere turizm deneyiminin farklı aşamalarında kullanılabilmektedir. Seyahat öncesinde internet aramaları, çevrim içi seyahat platformları, sosyal medya, kullanıcı yorumları ve öneri sistemleri destinasyon seçimini ve seyahat planını etkiler. Seyahat sırasında akıllı telefonlar, konum tabanlı hizmetler, mobil rehberler, dijital haritalar, anlık bildirimler ve akıllı öneri sistemleri yön bulmayı ve bilgiye erişimi kolaylaştırır. Seyahat sonrasında ise fotoğraf, yorum, puanlama ve sosyal medya paylaşımları deneyimin görünür hâle gelmesini sağlarken diğer turistlerin kararlarını da etkileyebilmektedir. Bu yönüyle akıllı teknolojiler, seyahat deneyiminin farklı aşamalarını birbirine bağlayan bir yapı oluşturmaktadır (Tussyadiah & Wang, 2016; Wang vd., 2012; Xiang vd., 2015)

Mobil teknolojiler, turizm deneyiminde özel bir yere sahiptir. Akıllı telefonlar turistlerin bilgi aramasını, rezervasyon yapmasını, rota oluşturmasını, çevresindeki turistik noktaları bulmasını ve hizmet sağlayıcılarla iletişim kurmasını kolaylaştırmaktadır. Konum tabanlı ve bağlama duyarlı sistemler, turistlerin bulunduğu yer, zaman, ilgi alanı ve önceki tercihleri dikkate alınarak kişiselleştirilmiş öneriler sunabilmektedir. Ancak bu sistemlerin kullanımı yalnızca işlevsellik açısından değerlendirilmemelidir. Proaktif öneriler bazı turistler tarafından faydalı bulunurken, bazıları bu uygulamaların deneyim üzerindeki kontrol hissini azaltabileceğini veya mahremiyet kaygısı yaratabileceğini düşünebilmektedir. Bu nedenle akıllı teknolojilerin tasarımında kullanıcı güveni, mahremiyet ve kontrol duygusu dikkate alınmalıdır (Buhalis & Amaranggana, 2014; Tussyadiah & Wang, 2016; Wang vd., 2012)

Üçüncü yaş turizmi açısından akıllı teknolojiler ayrı bir önem taşımaktadır. Yaşlı turistler bilgiye erişim, güvenlik, ulaşım kolaylığı, sağlık desteği, erişilebilirlik ve bağımsız hareket edebilme konularında daha fazla desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Akıllı rehberlik uygulamaları, dijital haritalar, kolay kullanılabilir rezervasyon sistemleri, acil durum iletişim araçları, giyilebilir sağlık teknolojileri, uzaktan sağlık danışmanlığı ve kişiselleştirilmiş seyahat önerileri bu grubun seyahat deneyimini destekleyebilir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin teknoloji kullanımında genç kuşaklara göre daha fazla zorluk yaşayabildiği,

teknolojiye yönelik güvenlerinin, beceri düzeylerinin ve kabul süreçlerinin farklılaşabildiği unutulmamalıdır. Bu nedenle üçüncü yaş turizminde akıllı teknolojiler geliştirilirken erişilebilir arayüzler, sade kullanım, güvenilir bilgi, mahremiyet, maliyet ve sosyal destek birlikte değerlendirilmelidir. Akıllı turizmin üçüncü yaş turistleri için gerçek bir değer yaratabilmesi, teknolojinin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına uygun biçimde tasarlanmasına bağlıdır (Alén vd., 2012; Boes vd., 2016; Buhalis & Amaranggana, 2014; Koo vd., 2016; Ye vd., 2020).

3. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNDE DİJİTALLEŞMENİN KULLANIM ALANLARI

Dijitalleşme, üçüncü yaş turistlerinin seyahat deneyiminde bilgi edinme ve planlama aşamasından destinasyon içindeki hareketliliğe, hizmetlere erişime ve deneyim paylaşımına kadar farklı alanlarda kullanılabilmektedir. İnternet tabanlı bilgi kaynakları, çevrim içi rezervasyon sistemleri, turizm işletmelerinin web siteleri, kullanıcı yorumları ve sosyal medya platformları turistlerin seyahat öncesinde destinasyonların ulaşım olanakları, konaklama seçenekleri, fiyatları, çevresel koşulları ve sunulan hizmetleri hakkında bilgi edinmesini sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla turistler yalnızca hizmet satın alan kişiler olmaktan çıkmış; bilgi arayan, seçenekleri karşılaştıran, deneyimlerini paylaşan ve karar süreçlerine daha aktif katılan bireyler hâline gelmiştir. Ancak yaşlı bireylerin dijital araçları kullanma becerileri ve teknolojiye duydukları güven farklılaşabildiğinden, bu hizmetlerin sade, anlaşılır ve kullanıcı dostu biçimde tasarlanması önem taşımaktadır (Buhalis, 2003; Buhalis ve Law, 2008; Xiang vd., 2015; Czaja vd., 2006).

Dijitalleşmenin önemli kullanım alanlarından biri, seyahat sırasında bilgiye erişim ve destinasyon içinde yön bulmadır. Akıllı telefonlar, mobil uygulamalar, dijital haritalar ve konum tabanlı hizmetler ulaşım güzergâhlarının belirlenmesi, turistik çekim merkezlerinin bulunması, yakındaki hizmetlerin görüntülenmesi ve günlük seyahat planının düzenlenmesi gibi işlevler sunmaktadır. Mobil teknolojilerin taşınabilir olması ve anlık bilgi sağlaması, seyahat öncesi planlama ile destinasyon içindeki deneyim arasındaki sınırları azaltmaktadır. Turistlerin seyahat sırasında yeni bilgi araması, rota değiştirmesi, ziyaret edeceği yerleri yeniden seçmesi veya deneyimlerini paylaşması bu teknolojiler aracılığıyla mümkün hâle gelmektedir. Bu durum üçüncü yaş turistleri açısından bağımsız hareket etme, belirsizliği azaltma ve destinasyon içindeki hizmetlere daha kolay erişme bakımından önem taşımaktadır (Wang vd., 2012; Tussyadiah ve Wang, 2016; Buhalis ve Amaranggana, 2015).

Akıllı turizm uygulamaları, konum, zaman, geçmiş tercihler ve kullanıcı davranışları gibi verilerden yararlanarak turistlere kişiselleştirilmiş bilgi ve öneriler sunabilmektedir. Bu yolla ilgi alanlarına uygun turistik çekim merkezleri, etkinlikler, yeme içme işletmeleri veya ulaşım seçenekleri önerilebilmekte; büyük veri ve bağlantılı dijital altyapılar turistlerin ihtiyaçlarına daha uygun hizmetlerin geliştirilmesine katkı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte kişiselleştirme yalnızca teknik bir konu değildir. Turistlerin öneri sistemlerine duyduğu güven, kişisel verilerinin kullanımı konusundaki kaygıları ve seyahat deneyimi üzerindeki kontrol algıları da önemlidir. Bu nedenle üçüncü yaş turistlerine yönelik dijital hizmetlerde önerilerin açık, anlaşılır, isteğe bağlı ve kullanıcı kontrolünü koruyan bir yapıda sunulması gerekmektedir (Gretzel vd., 2015; Buhalis ve Amaranggana, 2015; Tussyadiah ve Wang, 2016; Ye vd., 2020).

Dijital teknolojiler, turistlerin seyahat sırasında sosyal iletişim kurmasına ve deneyimlerini paylaşmasına da imkân vermektedir. Akıllı telefonlar aracılığıyla fotoğraf ve video paylaşımı yapılabilmekte, aile üyeleriyle iletişim sürdürülebilmekte ve seyahat deneyimleri sosyal ağlar üzerinden diğer kullanıcılarla paylaşılabilmektedir. Bu içerikler diğer turistlerin bilgi arama ve destinasyon tercihlerini de etkileyebilmektedir. Üçüncü yaş turistleri açısından aile ve yakın çevreyle iletişimin sürdürülmesi, seyahat sırasında destek ve güven duygusunu güçlendirebilir. Ancak dijitalleşmenin bu katkıları sağlayabilmesi; uygulamaların okunabilir yazı boyutuna sahip olmasına, karmaşık işlem adımları içermemesine, açık yönlendirmeler sunmasına ve gerektiğinde insan desteğiyle tamamlanabilmesine bağlıdır (Wang vd., 2012; Xiang vd., 2015; Czaja vd., 2006).

4. TÜRKİYE'DE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Türkiye'de üçüncü yaş turizmi, nüfusun yaşlanması, emeklilik sonrası boş zamanın artması ve yaşlı bireylerin daha aktif yaşam sürme eğilimiyle birlikte gelişme potansiyeli taşıyan bir turizm alanıdır. Bununla birlikte kavramın kapsamı konusunda tam bir birlik bulunmamaktadır. Türkiye'de yaşlılık, özellikle ileri yaşlarda bakım gereksinimi, bağımsız yaşam kapasitesinin korunması ve bu hizmetlerin finansmanı ile daha yakından ilişkilenen bir dönem hâline gelmektedir. Üçüncü yaş turizmi bazı çalışmalarda 50 yaş ve üzerindeki bireylerin seyahatleri olarak ele alınırken, bazı çalışmalarda emeklilik dönemi, bakım gereksinimi veya sağlık hizmeti alma amacı öne çıkarılmaktadır. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi yalnızca tedavi ve bakım odaklı bir faaliyet olarak görülmemelidir. Kültür, tarih, doğa, dinlenme, sosyalleşme, öğrenme ve yeni yerler keşfetme gibi farklı motivasyonlarla gerçekleştirilen seyahatleri de kapsamaktadır. Türki-

ye'de alan çoğu zaman sağlık ve termal turizmle birlikte değerlendirilmekte, yaşlı turistlerin kültürel ve rekreatif beklentileri ise sınırlı biçimde ele alınmaktadır. Oysa Türkiye'nin tarihî, kültürel ve doğal çekicilikleri, iklim çeşitliliği ve dört mevsime yayılan turizm imkânları üçüncü yaş turizmi açısından önemli kaynaklar oluşturmaktadır (Çiftçi, 2021; Kiliç, 2024; Pehlivan, 1993; Tufan, Köse, vd., 2017; Tufan, Tamer Köse, vd., 2017; Yıldırım, 1997).

Türkiye'nin termal kaynakları, sağlık hizmetlerindeki kapasitesi, doğal alanları, tarihî ve kültürel zenginliği üçüncü yaş turizmi açısından güçlü avantajlar sunmaktadır. Ancak yaşlı turistlerin seyahat kararları yalnızca sağlık gereksinimleriyle açıklanamaz. Kültürel geziler, tarihî alanlar, doğa deneyimi, dinlenme, sosyalleşme, yeni yerler görme ve günlük yaşamdan uzaklaşma isteği de bu grubun turizm hareketlerine katılımında etkili olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin üçüncü yaş turizmine yönelik arzını yalnızca sağlık ve iklim avantajı üzerinden değil, farklı seyahat motivasyonlarını dikkate alan bütüncül bir anlayışla geliştirmesi gerekmektedir. Erişilebilirlik, ulaşım, konaklama koşulları, güvenlik, beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık hizmetlerine ulaşım ve seyahat sırasında destek alınabilmesi bu grubun destinasyon tercihlerinde belirleyici unsurlardır. Yerli üçüncü yaş turistler açısından ekonomik koşullar ve seyahate eşlik edecek kişinin bulunmaması da turizme katılımı sınırlayan faktörler arasında yer almaktadır. Yaşlı bireylere uygun paket turların geliştirilmesi, sezon dışına yönelik daha ekonomik seçeneklerin oluşturulması ve yaşlı dostu konaklama tesislerinin yaygınlaştırılması bu pazardaki rekabet gücünü artırabilir (Arıci, 2019; Kılıç, 2024; Kiliçlar vd., 2017; Sert, 2019; Tufan, Tamer Köse, vd., 2017; Yıldırım, 1997)

Dijitalleşme, Türkiye'nin üçüncü yaş turizmi potansiyelini daha etkili kullanabilmesi açısından tamamlayıcı bir hizmet altyapısı sunmaktadır. Destinasyonlara ilişkin ulaşım, konaklama, erişilebilirlik, sağlık hizmetleri ve turistik faaliyetler hakkında güvenilir bilgiye kolay ulaşılması, yaşlı bireylerin seyahat kararlarını destekleyebilir. Çok dilli dijital tanıtım platformları, çevrim içi rezervasyon sistemleri, erişilebilirlik bilgileri, akıllı ulaşım uygulamaları ve uzaktan sağlık desteği, seyahat sürecini daha planlı ve güvenli hâle getirebilir. Bu uygulamalar yalnızca destinasyonların görünürlüğünü artırmakla sınırlı değildir; yaşlı turistlerin seyahat öncesinde bilgi edinmesini, seyahat sırasında ihtiyaç duyduğu hizmetlere ulaşmasını ve olası sorunlarda destek almasını kolaylaştırabilecek araçlardır. Ancak bu altyapının yaşlı bireylerin dijital becerileri ve kullanım tercihleri dikkate alınarak sade, güvenilir ve erişilebilir biçimde geliştirilmesi gerekmektedir (Arıci, 2019; Kılıç, 2024).

KAYNAKÇA

1034374. (t.y.). Geliş tarihi 24 Haziran 2026, gönderen https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1034374

Alén, E., Domínguez, T., & Losada, N. (2012). New opportunities for the tourism market: Senior tourism and accessible tourism. *Visions for global tourism industry: Creating and sustaining competitive strategies*, 139-166.

Arıcı, F. (2019). TÜRKİYE'DE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZM POTANSİYELİ VE KAYNAK KULLANIMI. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *24*(42), 123-138.

Boes, K., Buhalis, D., & Inversini, A. (2016). Smart tourism destinations: Ecosystems for tourism destination competitiveness. *International Journal of Tourism Cities*, *2*(2), 108-124.

Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*, 1-11.

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014). Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalisation of services. *Information and communication technologies in tourism 2015: Proceedings of the international conference in Lugano, Switzerland, February 3-6, 2015*, 377-389.

Buhalis, D., & Law, R. (2008a). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet—The state of eTourism research. *Tourism management*, *29*(4), 609-623.

Buhalis, D., & Law, R. (2008b). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet—The state of eTourism research. *Tourism Management*, *29*(4), 609-623. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.01.005

Czaja, S. J., Charness, N., Fisk, A. D., Hertzog, C., Nair, S. N., Rogers, W. A., & Sharit, J. (2006a). Factors predicting the use of technology: Findings from the Center for Research and Education on Aging and Technology Enhancement (CREATE). *Psychology and aging*, *21*(2), 333.

Czaja, S. J., Charness, N., Fisk, A. D., Hertzog, C., Nair, S. N., Rogers, W. A., & Sharit, J. (2006b). Factors Predicting the Use of Technology: Findings From the Center for Research and Education on Aging and Technology Enhancement (CREATE). *Psychology and aging*, *21*(2), 333-352. https://doi.org/10.1037/0882-7974.21.2.333

Çiftçi, H. G. (2021). Uzun Dönem Bakim Sigortasi ve Türkiye İçin Stokastik Model Önerisi. *International Anatolia Academic Online Journal Health Sciences*, *7*(3), 115-130.

Fulmer, T., Reuben, D. B., Auerbach, J., Fick, D. M., Galambos, C., & Johnson, K. S. (2021). Actualizing Better Health And Health Care For Older Adults: Commentary describes six vital directions to improve the care and quality of life for all older Americans. *Health Affairs*, *40*(2), 219-225.

Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: Foundations and developments. *Electronic markets*, *25*(3), 179-188.

Gretzel, U., Werthner, H., Koo, C., & Lamsfus, C. (2015). Conceptual foundations for understanding smart tourism ecosystems. *Computers in Human Behavior*, *50*, 558-563.

Guy, J.-S. (2019). Digital technology, digital culture and the metric/nonmetric distinction. *Technological forecasting and social change*, *145*, 55-61.

Horneman, L., Carter, R. W., Wei, S., & Ruys, H. (2002). Profiling the senior traveler: An Australian perspective. *Journal of travel research*, *41*(1), 23-37.

Jang, S. S., & Wu, C.-M. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. *Tourism management*, *27*(2), 306-316.

Khan, H. T., Addo, K. M., & Findlay, H. (2024). Public health challenges and responses to the growing ageing populations. *Public health challenges*, *3*(3), e213.

Kılıç, S. N. (2024). TÜRKİYE'DE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YÖNELİK GİRİŞİMCİLİK FIRSATLARI VE ZORLUKLAR. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (42), 155-172.

Kiliç, S. N. (2024). TÜRKİYE'DE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YÖNELİK GİRİŞİMCİLİK FIRSATLARI VE ZORLUKLAR. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (42), 155-172. https://doi.org/10.18092/ulikidince.1354468

Kiliçlar, A., Aysen, E., & KüçükergiN, F. (2017). *Demografik Değişimlerin Turizm Türleri Üzerindeki Belirleyici Etkisi: Üçüncü Yaş Turizmi*.

Koo, Koo, C., Shin, S., Gretzel, U., Hunter, W. C., & Chung, N. (2016). Conceptualization of Smart Tourism Destination Competitiveness. *Asia Pacific Journal of Information Systems*, *26*(4), 561-576. https://doi.org/10.14329/apjis.2016.26.4.561

Liotta, G., Canhao, H., Cenko, F., Cutini, R., Vellone, E., Illario, M., Kardas, P., Poscia, A., Sousa, R. D., & Palombi, L. (2018). Active ageing in Europe: Adding healthy life to years. *Frontiers in medicine*, *5*, 123.

Otoo, F. E., & Kim, S. (2020). Analysis of studies on the travel motivations of senior tourists from 1980 to 2017: Progress and future directions. *Current issues in tourism*, *23*(4), 393-417.

Patterson, I., & Balderas, A. (2020). Continuing and emerging trends of senior tourism: A review of the literature. *Journal of Population Ageing*, *13*(3), 385-399.

Peek, S. T., Wouters, E. J., Van Hoof, J., Luijkx, K. G., Boeije, H. R., & Vrijhoef, H. J. (2014). Factors influencing acceptance of technology for aging in place: A systematic review. *International journal of medical informatics*, *83*(4), 235-248.

Pehlivan, Y. (1993). Üçüncü Yaş Turizmi ve Türkiye Açısından Önemi. İçinde *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* (C. 4, Sayı 4, ss. 24-26). Nazmi KOZAK.

Reis, J., Amorim, M., Melão, N., Cohen, Y., & Rodrigues, M. (2020). Digitalization: A literature review and research agenda. *International Joint conference on industrial engineering and operations management*, 443-456.

Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Męczekalski, B., Smolarczyk, R., & Grymowicz, M. (2020). The World Health Organization (WHO) approach to healthy ageing. *Maturitas*, *139*, 6-11.

Sert, A. N. (2019). Üçüncü yaş yerli turistlerin seyahat kısıtları ve motivasyonları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 200-211.

SSL, S. S. L. (2017). *Elderly population*.

Tufan, İ., Köse, M. T., & Ayan, F. S. (2017). Türkiye ve üçüncü yaş turizmi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, *1*(1), 29-36.

Tufan, İ., Tamer Köse, M., & Ayan, F. S. (2017). Türkiye ve Üçüncü Yaş Turizmi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, *1*(1), 29-36. https://doi.org/10.31200/makuubd.325950

Tussyadiah, I. P., & Wang, D. (2016). Tourists' attitudes toward proactive smartphone systems. *Journal of Travel Research*, *55*(4), 493-508.

Wang, D., Park, S., & Fesenmaier, D. R. (2012). The role of smartphones in mediating the touristic experience. *Journal of travel research*, *51*(4), 371-387.

Xiang, Z., Magnini, V. P., & Fesenmaier, D. R. (2015). Information technology and consumer behavior in travel and tourism: Insights from travel planning using the internet. *Journal of retailing and consumer services*, *22*, 244-249.

Ye, B. H., Ye, H., & Law, R. (2020). Systematic review of smart tourism research. *Sustainability*, *12*(8), 3401.

Yıldırım, S. (1997). Üçüncü yaş turizmi ve bunun Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *8*(1), 77-81.

Bölüm 8

YAŞLI TURİSTLER İÇİN GÜVEN ODAKLI DİJİTAL UYGULAMALAR: ERİŞİLEBİLİR TASARIM VE GİZLİLİK KORUMALI SİSTEMLER

Mahmut Vural[*] - Kutay Oktay[**]

1. GİRİŞ

1.1. Yaşlı Turist: Profil, Motivasyon ve Kısıtlar

Dünya genelinde nüfusun yaşlandığı bilinmektedir. Yaşam süresindeki uzama, sağlık koşullarındaki iyileşme ve emeklilik döneminde ortaya çıkan boş zaman artışı gibi etkenler, yaşlı bireyleri turizm pazarının kayda değer bir kesimi hâline getirmektelerdir. Türkiye İstatistik Kurumu verileri aynı eğilimi doğrulamakta, ülkedeki yaşlı nüfus oranının yıldan yıla yükseldiğini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2026). Söz konusu demografik değişim, turizm yazınında üçüncü yaş turizmi başlığı altında genişleyen bir araştırma alanını biçimlendirmiştir.

Yaşlı turistin neden seyahat ettiği sorusu, alan yazınının kuruluş sorularından biridir. Patuelli ve Nijkamp (2016) 1988-2015 yılları arasında yayımlanmış 29 çalışmayı bir araya getirdikleri meta-analizlerinde, yaşlı turistlerin seyahat motivasyonlarının dinlenme, sosyal etkileşim, sağlık, yenilik arayışı ve kültürel keşif gibi eksenler etrafında toplandığını ortaya koymuşlardır. Sert (2019) ise yerli üçüncü yaş turistler üzerinde yürüttüğü alan araştırmasında benzer bir tabloya ulaşmış; sosyalleşmenin ve yenilik arayışının en güçlü motivasyonlar olduğunu belirlemiştir. Söz konusu araştırmanın bulguları, seyahat kısıtlarının içsel, kişilerarası ve yapısal olmak üzere üç boyutta toplandığını ve kişilerarası kısıtların en belirleyici engel olarak öne çıktığını ortaya koymaktalardır. Olaya bu bakış açısı ile yaklaşıldığında, yaşlı turistin seyahat kararının yalnız bireysel

[*] Yrd. Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bişkek, mahmut.vural@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-8946-2540

[**] Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Kastamonu, koktay@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0552-0913

isteğe değil, çevresindeki destek ilişkilerine ve dışsal koşullara da bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Nikitina ve Vorontsova (2015), yaşlılık dönemine geçişle birlikte tüketici davranışında ortaya çıkan farklılaşmaları sağlık durumu, toplumsal yaşam ve finansal koşullar başlıkları altında bir araya getiren bir model önermişlerdir. Yazarlar, yaşlı turistin sağlık hizmetlerine yakın olmayı önemsediğini, fiyata duyarlı bir tutum sergilediğini ve satın alma kararlarını rasyonel bir zeminde verdiğini ileri sürmektedirler. Modelde paket turlar ile durağan nitelikli etkinliklerin öne çıktığı görülmektedir. Çalışmada seyahati güçleştiren etkenler arasında yabancı dil engeli ön sıraya yerleştirilmekte, bilgiye erişimdeki eksiklikler ile fiziksel erişilebilirlik sorunları da bu çerçevede ele alınmaktadır. Sayılan kısıtların kayda değer bir bölümü bugün dijital alanla iç içe geçmiş durumdadır; zira bilgiye ulaşma, rezervasyon ve yön bulma işlevleri büyük ölçüde dijital platformlar üzerinden yürütülmektedir.

Türkiye, yaşlı turistler için tercih edilebilir destinasyonlar arasında yer almaktadır. Kılıç (2024), Antalya merkezli bir saha çalışmasında; otel, seyahat acentesi, hastane, bakımevi ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden oluşan 27 paydaşla görüşmüştür. Araştırmada; ülkenin doğal ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra termal kaynaklarının yaşlı turist için cazip bir destinasyon profili oluşturduğu tespit edilmiş, ancak güvenlik, nitelikli personel ve erişilebilirlik konularında ek çabaya gereksinim duyulduğu ortaya konulmuştur. Kozak, Acar ve Zencir Çiftçi (2019) ise konuyu farklı bir ölçekte ele alarak yaşlı dostu şehir kavramını turizm tartışmalarına bağlamıştır. Söz konusu çalışmada; erişilebilirliğin yalnız bireysel hizmet düzeyinde değil, kent ölçeğindeki düzenlemeler ile birlikte düşünülmesi gerektiğine yer verilmiştir. Buradan hareketle her iki çalışmadan çıkan ortak sonucun, yaşlı turiste sunulan hizmette güvenlik ve erişilebilirlik boyutlarının bir arada ele alınması gereği olduğu söylenebilir.

1.2. Dijital Paradoks ve Çalışmanın Amacı

Turizmin son yirmi yıldaki dijital dönüşümü yaşlı turist açısından çelişkili bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Rezervasyon, ödeme, navigasyon ve sağlık takibi gibi işlevler birer birer dijital uygulamalara taşınmıştır; oysa aynı dönemde yaşlı turistin bu uygulamaları kullanma becerisi genel nüfusun gerisinde kalmıştır. Büyük Britanya ve İsveç verilerinin karşılaştırıldığı bir çalışma, gelişmiş ülkelerde bile yaşlı bireylerin “dijital alt sınıf” denilen kırılgan kümede toplandığını ortaya koymaktadır (Helsper ve Reisdorf, 2017). Beceri eksikliği bu eşitsizliğin tek nedeni değildir; motivasyon farkı, erişim sınırı ve teknolojiye duyulan güvensizlik aynı anda devrededir.

Paradoksun siber güvenlik tarafı turizm yazınında hemen hemen boş kalmıştır. 65-95 yaş aralığındaki 46 kişiyle yapılan görüşmeler, katılımcıların dijital tehditleri çoğu zaman doğru adlandıramadığını, adlandırabildiklerinde dahi etkili bir korunma davranışına geçemediğini göstermiştir (Frik vd., 2019). Aynı görüşmelerde yaşlıların gizlilik ayarlarına neredeyse hiç dokunmadığı görülmüş; buradan, en korumalı ayarın kullanıcıya bırakılmayıp sistemde varsayılan kabul edilmesi gerektiği sonucu çıkarılmıştır. Yaşlının gizlilik kararının dijital okuryazarlık, gizlilik öz-yeterliği ve gizlilik kaygısının bileşkesinde biçimlendiği ise ayrı bir çalışmanın bulgusudur (Anaraky, Risius ve Knijnenburg, 2022). İki çalışma yan yana konduğunda kırılganlığın kaynağı yalnız bilgisizlik değil, kullanıcının sisteme ne kadar güvendiği sorusudur.

Konaklama ve seyahat sektörünün topladığı müşteri verisi, bireysel düzeydeki bu kırılganlığı sektör ölçeğine büyütmektedir. 2000-2023 dönemini tarayan bir analiz, online seyahat acentelerinin ve otellerin en sık veri ihlali ile kötücül yazılım saldırısına uğradığını ortaya koymuştur (Florido-Benítez, 2024). Konaklama sektörünü paydaş temelinde inceleyen bir başka çalışma ise bir saldırının faturasının yalnız işletmeye çıkmadığını; tedarikçiden son müşteriye kadar bütün hizmet zincirine yayıldığını göstermektedir (Karadayi-Usta, 2024). Bir otelin rezervasyon sistemine sızıldığında söz konusu tesiste konaklayan yaşlı turistin kart bilgisi de aynı sızıntının içinde kalmaktadır. Buradan hareketle sorunun hem bireysel hem de sistemsel düzeyde ele alınması gerektiği söylenebilir.

Alanda dijitalleşme konusu büyük ölçüde fırsat penceresinden ele alınmış; akıllı oteller, yapay zekâ destekli müşteri hizmetleri ve dijital pazarlama gibi başlıklar üzerine geniş bir birikim ortaya konulmuştur (Kılıç, 2024). Bununla birlikte söz konusu dönüşümün yaşlı kullanıcıda meydana getirdiği güven ve gizlilik kırılganlığının aynı ölçüde incelenmediği görülmektedir. Yaşlı turizmi alanında yaşlı dostluğu çoğunlukla rampa, asansör ve geniş kapı gibi fiziksel erişilebilirlik unsurlarına indirgenmekte; dijital güvenlik tasarımı ise ortalama kullanıcı esas alınarak yapılandırılmakta, yaşın ayrı bir değişken olarak ele alınmadığı dikkati çekmektedir. Buradan hareketle, yaşlı turist için kullanılan dijital uygulamaların güven odaklı, erişilebilir ve gizliliği koruyacak biçimde nasıl tasarlanabileceğinin ortaya konulması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada; güven kalibrasyonu, evrensel tasarım ve varsayılan-olarak-gizlilik kavramları bir araya getirilerek üç ayaklı bir yaklaşım önerilmiş, söz konusu yaklaşım beş uygulama alanı üzerinden somutlaştırılmış ve sektöre yönelik önerilere değinilmiştir.

2. TEORİK ZEMİN

Yaşlı turist için güvenli ve erişilebilir bir dijital ortamın tasarımı tek bir kuramdan beslenmez. Önceki başlıkta ortaya konulan paradoksun çözümü, birbirini tamamlayan üç kavrama dayanmaktadır: güven kalibrasyonu, evrensel tasarım ve varsayılan-olarak-gizlilik. Aşağıda bu üç kavram ayrı ayrı tanıtılmakta, sonra yaşlı turist bağlamında nasıl birleştikleri açıklanmaktadır.

2.1. Güven Kalibrasyonu

Otomatik sistemlere duyulan güven, insan-makine etkileşimi yazınının uzun süredir tartışılan konularından biridir. Kullanıcının bir sisteme duyduğu güveni o sistemin gerçek yeteneğiyle eşleştiren kalibrasyon kavramı, alandaki ilk kapsamlı çalışmalardan birini oluşturmaktadır (Lee ve See, 2004). Bu çalışmaya göre güvenin sistem yeteneğini aşması aşırı güvene, yeteneğin gerisinde kalması ise güvensizliğe yol açmakta; iki durum da yanlış kullanımı beslemektedir. Güvenin sistemin gerçek yeteneğiyle örtüştüğü nokta, doğru kalibrasyon olarak adlandırılır. Modelin ampirik olarak genişletildiği bir sonraki aşamada güvenin eğilimsel, durumsal ve öğrenilmiş olmak üzere üç katmandan beslendiği ortaya konmuştur (Hoff ve Bashir, 2015). Yaşlı kullanıcı söz konusu olduğunda bu üç katman da devreye girmektedir. Yaşa bağlı eğilimler, seyahatin getirdiği alışılmadık durumlar ve geçmişteki dijital deneyimler bir araya gelerek kullanıcının güvenini biçimlendirir. Yaşlı turist için tasarlanan bir uygulamanın salt güvenilir olması bu yüzden yeterli değildir; uygulamanın güvenilirliğini kullanıcının fark edebileceği bir biçimde göstermesi de gerekmektedir.

2.2. Evrensel Tasarım

Evrensel tasarım, ürünlerin ve ortamların ayrıca bir uyarlamaya gerek bırakmadan mümkün olan en geniş kullanıcı kitlesince kullanılabilmesini öngören bir yaklaşımdır (The Center for Universal Design, 1997). Yaklaşımın yedi ilkesi bulunmaktadır: eşit kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hata toleransı, düşük fiziksel çaba ve yaklaşım için yeterli alan. Söz konusu ilkeler dijital ürünlere uyarlandığında, yaşlı turist için doğrudan bir tasarım rehberine dönüşmektedir. Algılanabilir bilgi ilkesi, görme keskinliğinin azaldığı yaşlı kullanıcıda metin boyutunun ve renk kontrastının düzenlenmesini gerektirmektedir. Hata toleransı ilkesi ise yanlış bir dokunuşun geri alınabildiği, yıkıcı işlemlerin bir onay eşiğine bağlandığı arayüzleri öngörmektedir. Bu ilkelerin web ortamındaki teknik karşılığı, W3C tarafından geliştirilen Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu'nda yer almaktadır (W3C, 2023). Kı-

lavuzun algılanabilirlik, çalıştırılabilirlik, anlaşılabilirlik ve sağlamlık ilkeleri, yaşlı dostu bir arayüzün asgari teknik zeminini oluşturmaktadır.

2.3. Varsayılan-olarak-Gizlilik

Üçüncü kavram, gizliliği bir uygulamaya sonradan eklenen bir özellik olarak değil, tasarımın en başından itibaren içine yerleştirilen bir nitelik olarak ele alan Privacy by Design yaklaşımıdır (Cavoukian, 2011). Yaklaşımın yedi ilkesi bulunmaktadır: reaktif değil proaktif tasarım, varsayılan ayar olarak gizlilik, tasarıma gömülü gizlilik, tam işlevsellik, uçtan uca güvenlik, görünürlük ve şeffaflık, kullanıcıya saygı. Bu ilkelerden "varsayılan ayar olarak gizlilik" yaşlı turist açısından ayrı bir değer taşımaktadır. Yaşlı kullanıcının gizlilik ayarlarını çoğunlukla değiştirmediği daha önce belirtilmişti (Frik vd., 2019); dolayısıyla en koruyucu ayarın baştan etkin olması, kullanıcıyı herhangi bir işlem yapmasına gerek kalmadan korumaktadır. Bu yedi ilkenin ulusal kimlik sistemleri gibi büyük ölçekli yapılara uygulanışının incelendiği bir çalışmada ise uygulanabilirliğin yalnız teknik değil aynı zamanda kurumsal bir mesele olduğu ortaya konmuştur (Nweke, 2023). Söz konusu yaklaşımın hukuki bir karşılığı da bulunmaktadır. Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün 25. maddesi, veri korumasının tasarım yoluyla ve varsayılan olarak sağlanmasını bir yükümlülük hâline getirmektedir (European Parliament ve Council of the European Union, 2016). Türkiye'de Kişisel Verilerin Korunması Kanunu da benzer ilkeleri ulusal hukuka taşımıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2016).

2.4. Üç Kavramın Birleşimi

Bu üç kavramdan her biri tek başına ele alındığında sorunun yalnız bir yüzünü çözmektedir. Güven kalibrasyonu kullanıcı ile sistem arasındaki bilişsel ilişkiyi düzenlerken, evrensel tasarım arayüz ile kullanıcı arasındaki algısal ilişkiyi, varsayılan-olarak-gizlilik ise veri ile kurum arasındaki yapısal ilişkiyi düzenlemektedir. Üç kavram bir araya getirildiğinde, yaşlı turisti merkeze alan bütüncül bir tasarım mantığı ortaya çıkmaktadır. Bu mantık, yaşlı turistin siber güvenlik bilgisine sahip olmadığı durumda dahi, sistemin tasarımına yerleştirilmiş koruma katmanları sayesinde güvende kalabilmesi esasına dayanır. Teknoloji kabulü üzerine geliştirilen bir modelde, kolaylık beklentisi, alışkanlık ve öz-yeterlik gibi etkenlerin kullanım niyetini belirlediği ve bu etkenlerin yaş gruplarına göre farklılaştığı ortaya konmuştur (Venkatesh, Thong ve Xu, 2012). Söz konusu farklılaşma, tasarımın genel kullanıcı yerine doğrudan yaşlı kullanıcı esas alınarak kurulması gerektiğine işaret etmektedir.

3. YAŞLI TURİST İÇİN TASARIM GEREKSİNİMLERİ

Önceki başlıkta tanıtılan üç kavram, bu noktada somut tasarım gereksinimlerine dönüşmektedir. Burada savunulan görüş, bir dijital turizm uygulamasının üç katmanı bir arada taşıması gerektiğidir: erişilebilirlik, güvenlik ve gizlilik. Bu katmanlar birbirinden ayrı kararlar değil, birbirine bağlı bir bütündür.

3.1. Erişilebilirlik Katmanı

Yaşlı kullanıcı açısından erişilebilirlik, genel kullanıcıya göre tanımlanan kapsamdan ayrı bir nitelik taşımaktadır. Yaşla birlikte görme keskinliği azalmakta, işitme yetisinde bozulmalar belirmekte ve motor beceriler farklılaşmaktadır; bu üç boyut, arayüz tasarımının yaşa göre uyarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Frik ve diğerleri (2019) yaşlı bireylerde görme keskinliğinin zayıflamasına, el hareketlerindeki titremeye ve bellek zayıflamasına dikkat çekmekte; söz konusu nedenlerle kullanıcıların kimlik doğrulama ve ayar yapma gibi işlemlerde zorlandığını, bu durumun da güvenli olmayan tercihlere kapı aralayabildiğini öne sürmektedirler. Buradan hareketle, yaşlı kullanıcıya yönelik arayüzde metin boyutunun büyütülmesi ve renk kontrastının yükseltilmesi öncelik kazanmakta, dokunmatik alanların genişliği ile sesli yönlendirme seçeneğinin sunulup sunulmadığı ve gezinme derinliğinin sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı sorusu da bu listeye eklenmektedir. W3C (2023); algılanabilirlik, çalıştırılabilirlik, anlaşılabilirlik ve sağlamlık başlıklarından oluşan dört ilkeyi teknik referans olarak ortaya koymakta, evrensel tasarımın yedi ilkesi (The Center for Universal Design, 1997) ise kavramsal zemini daha geniş bir ölçekte tanımlamaktadır. Bütün bu düzenlemelerin amacı, uygulamanın yalnız açılabilir olmasıyla sınırlı kalmayıp yaşlı kullanıcı tarafından sonuna kadar tamamlanabilir hâle gelmesini sağlamaktır.

3.2. Güvenlik Katmanı

Güvenlik katmanı, kullanıcının sisteme duyduğu güvenin doğru ayarlanmasına yönelik tasarım kararlarını kapsamaktadır. Lee ve See'nin (2004) modeli temel alındığında, söz konusu katmanın üç yönlü işlediği görülmektedir. Sistemin gerçek güvenlik düzeyinin, her şeyden önce yaşlı kullanıcının anlayabileceği açık ve sade bir dille iletilmesi gerekmektedir; “uçtan uca şifreleme” ya da “iki faktörlü doğrulama” gibi terimler çoğu zaman kullanıcıyı bilgilendirmek yerine yabancılaştırmaktadır. Bunun yanında sistemin sınırlarının açıkça gösterilmesi, kullanıcının sahte mesaj ve bağlantılara karşı uyarılması da gereklidir. Yıkıcı sonuç doğurabilecek kararların, örneğin büyük tutarlı bir ödemenin ya da hassas veri paylaşımının ek bir onay adımıyla yavaşlatılması ise katmanın üçüncü gerekliliği olarak belirlenmiştir. Yaşlı kullanıcıların güvenlik tehditlerini çoğunlukla tek başına yönetemediği daha önce ortaya konmuştu (Frik vd., 2019). Bura-

dan hareketle güvenliğin, kullanıcıya bırakılan bir görev değil, doğrudan sistemin üstlendiği bir sorumluluk olarak ele alınması gerektiği söylenebilir.

3.3. Gizlilik Katmanı

Gizlilik katmanı, varsayılan-olarak-gizlilik ilkesinin doğrudan uygulamaya çevrilmiş hâli olarak düşünülebilir. Cavoukian'ın (2011) yedi ilkesi arasında "varsayılan ayar olarak gizlilik" ile "kullanıcıya saygı", yaşlı turist bağlamında öne çıkmaktadır. Yaşlı kullanıcı uygulamayı kurduğu anda; veri toplama, konum izleme ve üçüncü taraf paylaşımı gibi ayarların kapalı olduğu bir noktadan başlamalıdır. Böyle bir yapılandırma, kullanıcının ayarları elle değiştirirken yapabileceği hataları baştan ortadan kaldırmaktadır. Yaşlı bireylerin gizlilik kararlarını öz-yeterlik ile kaygı arasında bir yerde verdiği daha önce gösterilmişti (Anaraky, Risius ve Knijnenburg, 2022); bu karar kullanıcı yerine sistem tarafından üstlenildiğinde, yaşlı kullanıcının korunmak için ayrıca bir şey yapması gerekmemektedir. Söz konusu yaklaşımın bir de yasal karşılığı bulunmaktadır. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2016) ile Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün 25. maddesi (European Parliament ve Council of the European Union, 2016), gizliliğin tasarım yoluyla sağlanmasını bir yükümlülük hâline getirmektedir.

3.4. Üç Katmanın Bütünleşmesi

Üç katmanı ayrı ayrı tanımlamak çözümlemeyi kolaylaştırsa da, bu katmanların uygulamada iç içe geçtiği görülmektedir. Anlaşılır bir dille yazılmamış bir gizlilik uyarısı, hem erişilebilirlik hem de gizlilik açısından başarısız kalmaktadır; sistemin gerçek davranışını yansıtmayan bir güvenlik bildirimi ise hem güveni hem gizliliği zedelemektedir. Buradan hareketle, yaşlı dostu bir dijital turizm uygulamasının bu üç katmanı tek bir tasarımda birleştirmesi gerektiği ileri sürülebilir. Yaşlı kullanıcının, sistemin güvenlik ve gizlilik düzeyini anlaşılır bir arayüz üzerinden algılaması, bunun için teknik bilgiye gerek duymadan korunabilmesi beklenmektedir. Bu bütünleşik yapının nasıl işleyeceği, izleyen başlıkta beş uygulama alanı üzerinden somutlaştırılacaktır.

4. UYGULAMA ALANLARI

Üç katmanlı tasarım yaklaşımının somut karşılıkları, yaşlı turistin seyahati boyunca karşılaştığı beş alanda izlenebilmektedir: rezervasyon ve konaklama, ödeme, navigasyon, sağlık takibi ve iletişim. Bu alanların her biri, aşağıda; erişilebilirlik, güvenlik ve gizlilik katmanlarının bir arada işlediği birer senaryo üzerinden ele alınmaktadır.

4.1. Rezervasyon ve Konaklama

Online seyahat acenteleri ve otel rezervasyon platformları, yaşlı turistin dijital güvenlik bakımından en kırılgan olduğu alanların başında gelmektedir. Patuelli ve Nijkamp'ın (2016) belirlediği motivasyonlar, özellikle dinlenme ve güvenli sosyal etkileşim arayışı, rezervasyon davranışına da yansımaktadır; yaşlı turist yalnız fiyat ve konuma değil, işletmenin kendi yaş grubuna uygun hizmet verip vermediğine ilişkin güven işaretlerine de bakmaktadır. Söz konusu platformlardaki saldırıların çoğunun veri ihlali ve kötücül yazılım biçiminde gerçekleştiği daha önce ortaya konmuştu (Florido-Benítez, 2024). Erişilebilirlik açısından okunaklı bir arayüz ve sezgisel rezervasyon adımları, yaşlı turistin yanlış tarih ya da yanlış oda seçme olasılığını azaltmaktadır. Güvenlik açısından platformun sahte rezervasyon mesajlarına karşı kullanıcıyı uyarması, paydaş zincirinde otelden müşteriye kadar uzanan kırılganlığı hafifletmektedir (Karadayi-Usta, 2024). Gizlilik açısından ise kimlik bilgilerinin yalnız zorunlu alanlarda istenmesi, kart verilerinin saklanmaması ve pazarlama amacıyla üçüncü tarafa aktarılmaması varsayılan kural olmalıdır.

4.2. Ödeme Sistemleri

Dijital ödeme sistemleri, yaşlı turistlerin anlamakta zorlandığı ve güven sorununun en çok yaşandığı uygulamaların başında gelmektedir. Yaşlı turist, kart bilgilerinin nereye gittiği ve şifreleme sisteminin güvenli olup olmadığı konusunda emin olmak istemektedir. Bu nedenle tasarımların söz konusu haklı beklentiyi karşılayacak biçimde geliştirilmesi gerekmektedir. Ödeme sürecinin mümkün olduğunca kısa ve basit tutulması, her aşamada iptal seçeneğinin sunulması bu beklentinin karşılanmasına katkı sağlamaktadır. Yüksek tutarlı ödemelerde ek onay istenmesi ise Lee ve See'nin (2004) hata toleransı yüksek kalibrasyon önerisiyle örtüşmektedir. Bunların yanında işlem sonrası verilerin silinmesi ya da kartın kaydedilmemesi seçeneğinin sunulması, gizlilik ve güvenlik açısından önem taşımaktadır.

4.3. Navigasyon ve Konum Hizmetleri

Navigasyon uygulamaları yaşlı turistin seyahat özerkliğini doğrudan etkilemekte, fakat aynı zamanda en çok konum verisi toplayan kategoriler arasında yer almaktadır. Yabancı dil ve bilgi eksikliğinin yaşlı turistin başlıca engelleri arasında sayıldığı daha önce belirtilmişti (Nikitina ve Vorontsova, 2015); yön bulma desteği, tam da bu engeli azaltan bir işlev görmektedir. Erişilebilirlik tarafında sesli yönlendirme, büyük rota işaretleri ve kullanıcının kendi hızına uygun bir adımlama gerekmektedir. Yabancı bir şehirde yolunu kaybeden yaşlı kullanıcının acil iletişim noktasına tek dokunuşla ulaşabilmesi, güvenlik bakı-

mından tasarımın zorunlu bir parçası hâline gelmektedir. Konum verisine gelince, bu verinin yalnız etkin kullanım sırasında ve hizmetin gerektirdiği süre boyunca tutulması esastır. Konum izlemenin "her zaman açık" olarak başlatılması ise yaşlı kullanıcıyı, çoğu zaman farkında olmadığı bir veri paylaşımının içine çekmektedir.

4.4. Sağlık Takip Uygulamaları

Sağlık takip uygulamaları, sağlık ve termal turizminde yaşlı bireyler için yüksek düzeyde önem taşımaktadır. Nabız, tansiyon, ilaç hatırlatmaları ve acil durum bildirimi gibi işlevler bir yandan güvence sağlamakta, öte yandan en mahrem veri türünün paylaşılması anlamına gelmektedir. Frik ve diğerleri (2019), yaşlıların bu verilerin paylaşılmasından endişe duyduğunu ve söz konusu paylaşımın sosyal güvenceleri açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceğinden kaygılandığını belirtmişlerdir. Bu noktada erişilebilirlik açısından sağlık verilerinin yaşlı kullanıcı tarafından kolayca okunabilmesi ve kritik uyarıların telaşa yol açmayacak biçimde iletilmesi gerekmektedir. Güvenlik açısından bu tür verilerin yalnız şifreli kanallar üzerinden ve yalnız onaylı sağlık kuruluşlarına iletilmesi zorunludur. Gizlilik açısından ise sağlık verilerinin hiçbir biçimde pazarlama ya da sigorta fiyatlaması amacıyla kullanılmaması gerekmektedir; bu nokta zaten Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun özel nitelikli veriler için sağladığı korumalarla örtüşmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2016).

4.5. İletişim ve Sosyal Bağlantı

Yaşlı turistler seyahatleri boyunca çeşitli mesajlaşma ve görüntülü arama araçlarıyla aileleri ve arkadaşlarıyla iletişim kurmaktadır. Bu araçlarda erişilebilirlik açısından arayüzün ve kişi listesinin sade olması, görüşmenin kolayca başlatılabilmesi beklenmektedir. Ancak söz konusu araçlar, dolandırıcıların yaşlıya en kolay ulaştığı kanallardır. Bu nedenle güvenlik açısından şüpheli iletilerin süzülmesi ve bilinmeyen aramalara karşı uyarı sistemlerinin etkin olması gerekmektedir. Gizlilik açısından ise mesajların uçtan uca şifrelenmesi, iletişim verilerinin pazarlama amacıyla kullanılmaması ve konum paylaşımının yalnız kullanıcının onayıyla etkinleştirilmesi gerçekleştirilmelidir.

5. SEKTÖREL VE POLİTİK ÖNERİLER

Yaşlı turist için güven odaklı, erişilebilir ve aynı zamanda gizliliği koruyan bir dijital ortamın tek bir aktörün çabasıyla kurulması mümkün değildir. Böyle bir yapı; geliştiricilerin, işletmelerin ve düzenleyici otoritelerin paylaştığı bir

sorumluluğu gerektirmektedir. Söz konusu üç paydaşa yönelik öneriler aşağıda sıralanmaktadır.

5.1. Geliştiriciler

Geliştiriciler için öne çıkan öneri, yaşlı kullanıcının tasarım sürecine doğrudan katılmasının sağlanmasıdır. Evrensel tasarım yaklaşımının pratikteki karşılığı, yaşlı kullanıcılarla birlikte yürütülen kullanılabilirlik testleridir; nitekim katılımcı tasarımın doğrudan önerildiği çalışmalar da bulunmaktadır (Frik vd., 2019). Bununla bağlantılı bir başka öneri, varsayılan-olarak-gizlilik yapılandırmasının uygulama mimarisine en baştan yerleştirilmesidir. Sonradan eklenen gizlilik özellikleri, çoğu zaman kullanıcının fark etmediği birer yama olarak kalmaktadır. Cavoukian'ın (2011) yedi ilkesinin bir kontrol listesi olarak benimsenmesi ise üçüncü bir yol olarak düşünülebilir; bu listenin uygulamada nasıl işletilebileceğine dair somut bir örneğin daha önce ortaya konduğu görülmektedir (Nweke, 2023).

5.2. Otel ve Seyahat İşletmeleri

İşletmeler için öncelikli mesele, müşteri veri politikasının yaşlı kullanıcının okuyabileceği açık ve sade bir dille sunulmasıdır. Bir saldırının sonuçlarının tüm hizmet zincirine yayıldığı daha önce ortaya konmuştu (Karadayi-Usta, 2024); dolayısıyla veri güvenliğinin bir maliyet kalemi olarak değil, paydaş güveninin korunması olarak görülmesi gerekmektedir. Veri politikasının şeffaflığı kadar, onu sahada karşılayacak insan unsuru da önem taşımaktadır. Bu çerçevede ön büro personelinin; otel uygulaması, kablosuz ağ güvenliği ve dijital anahtar gibi konularda yaşlı misafirin sorularına yardımcı olabilecek biçimde eğitilmesi beklenmektedir. Bunların ötesinde, işletmenin kullandığı üçüncü taraf yazılımların yaşlı kullanıcıya uygun tasarım ölçütlerini karşılayıp karşılamadığı, düzenli bir tedarikçi denetimiyle gözden geçirilmelidir.

5.3. Düzenleyici Otoriteler

Düzenleyici düzeyde en kapsayıcı öneri, yaşlı dostu dijital tasarım için bir rehberin yayımlanmasıdır. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün çizdiği genel çerçevenin yanında, yaşa özgü bir uygulama rehberi turizm sektörü için işlevsel bir araç olabilir. Düzenleyici çerçevenin sağlıklı işlemesi ise güncel veriye bağlıdır. Bu nedenle ulusal istatistik kurumlarının, yaşlıların dijital hizmet kullanımına ilişkin verileri düzenli biçimde derlemesi önem taşımaktadır; TÜİK'in İstatistiklerle Yaşlılar yayını, bu yönde ge-

nişletilmeye elverişli bir kanal olarak değerlendirilebilir (TÜİK, 2026). Kurumsal düzenleme ve veri derlemenin ötesinde, turizm bakanlıkları ile meslek odalarının yaşlı dostu dijital sertifika programları geliştirmesi de bir başka seçenektir. Söz konusu bir program, katılan işletmelerin yaşlı turiste belirli güven ve gizlilik güvenceleri vermesini sağlayacaktır.

6. SONUÇ VE GELECEK ARAŞTIRMA YÖNLERİ

Bu çalışmada yaşlı turist için dijital turizm uygulamalarının güven odaklı, erişilebilir ve gizliliği koruyan biçimde tasarlanmasına yönelik üç ayaklı bir yaklaşım önerilmiştir. Söz konusu yaklaşım; güven kalibrasyonu modelini (Lee ve See, 2004; Hoff ve Bashir, 2015), evrensel tasarım ilkelerini (The Center for Universal Design, 1997) ve varsayılan-olarak-gizlilik anlayışını (Cavoukian, 2011) tek bir tasarım mantığında bir araya getirmektedir. Bu mantık, yaşlı turistin siber güvenlik bilgisine sahip olmasını koşul saymadan, sistemin tasarımına yerleştirilmiş korumalar aracılığıyla onun güvende tutulması esasına dayanmaktadır.

Yaklaşımın somut karşılığı, yaşlı turistin seyahati boyunca karşılaştığı beş alanda gösterilmiştir. Rezervasyon, ödeme, navigasyon, sağlık takibi ve iletişim alanlarının her birinde erişilebilirlik, güvenlik ve gizlilik katmanlarının birlikte işleyişi tasarım gereksinimleri biçiminde betimlenmiş; geliştiricilere, işletmelere ve düzenleyici otoritelere yönelik ayrı öneriler ortaya konmuştur.

Çalışmanın birtakım sınırlılıkları da bulunmaktadır. Önerilen üç ayaklı yaklaşım, kavramsal nitelikte bir öneri olup henüz ampirik olarak sınanmamıştır. Bu nedenle yaşlı turistlerle yürütülecek kullanılabilirlik testlerinin ve alan denemelerinin, modelin geçerliğini sınamak bakımından gerekli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında yaşlı turistin davranışının kültürel ve coğrafi bağlama göre değiştiği bilinmektedir. Rus yaşlı turistlerde gözlemlenen örüntülerin (Nikitina ve Vorontsova, 2015) Türk yaşlı turistlerinde nasıl biçimlendiği, karşılaştırmalı çalışmalar için verimli bir araştırma hattı sunmaktadır. Türk Dünyası ölçeğinde yaşlı turist hareketlerine yönelik siber güvenlik araştırmalarının da bu alanda özgün katkılar üretebileceği öngörülmektedir.

Bu çalışma, yaşlı dostluğunun dijital turizm yazınında çoğu zaman fiziksel erişilebilirliğe indirgenen tanımını genişletmeyi amaçlamaktadır. Yaşlı dostluğunun, güven ve gizlilik tasarımını da kapsayan bir bütün olarak yeniden ele alınması; hem sektörel uygulama hem de politika yapımı için yararlı bir başlangıç noktası oluşturabilir. Söz konusu çalışmanın, bundan sonra yapılacak araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Anaraky, R. G., Risius, M. ve Knijnenburg, B. P. (2022). The effects of digital literacy, privacy self-efficacy, and privacy concerns in young and older adults' privacy decisions. ConPro '22: 7th Workshop on Technology and Consumer Protection.

Cavoukian, A. (2011). Privacy by design: The 7 foundational principles. Information and Privacy Commissioner of Ontario, Toronto, Kanada. (Özgün yayın 2009, gözden geçirilmiş 2011).

European Parliament ve Council of the European Union. (2016). Regulation (EU) 2016/679 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union, L 119, 1-88.

Florido-Benítez, L. (2024). The cybersecurity applied by online travel agencies and hotels to protect users' private data in smart cities. Smart Cities, 7(1), 475-495.

Frik, A., Nurgalieva, L., Bernd, J., Lee, J., Schaub, F. ve Egelman, S. (2019). Privacy and security threat models and mitigation strategies of older adults. Fifteenth Symposium on Usable Privacy and Security (SOUPS 2019), 21-40.

Helsper, E. J. ve Reisdorf, B. C. (2017). The emergence of a "digital underclass" in Great Britain and Sweden: Changing reasons for digital exclusion. New Media & Society, 19(8), 1253-1270.

Hoff, K. A. ve Bashir, M. (2015). Trust in automation: Integrating empirical evidence on factors that influence trust. Human Factors, 57(3), 407-434.

Karadayi-Usta, S. (2024). Cybersecurity risks analysis in the hospitality industry: A stakeholder perspective on sustainable service systems. Systems, 12(10), 397.

Kılıç, S. N. (2024). Türkiye'de üçüncü yaş turizmine yönelik girişimcilik fırsatları ve zorluklar. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (42), 155-172.

Kozak, M. A., Acar, D. ve Zencir Çiftçi, E. (2019). Üçüncü yaş turizminin geliştirilmesinde yaşlı dostu şehir (YDŞ) teması. Turizm Akademik Dergisi, 6(2), 99-114.

Lee, J. D. ve See, K. A. (2004). Trust in automation: Designing for appropriate reliance. Human Factors, 46(1), 50-80.

Nikitina, O. ve Vorontsova, G. (2015). Aging population and tourism: Socially determined model of consumer behavior in the "senior tourism" segment. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 214, 845-851.

Nweke, L. (2023). Using the seven principles of privacy by design (PbD) to explain the benefits of PbD in the development of national identification systems.

Patuelli, R. ve Nijkamp, P. (2016). Travel motivations of seniors: A review and a meta-analytical assessment. Tourism Economics, 22(4), 847-862.

Sert, A. N. (2019). Üçüncü yaş yerli turistlerin seyahat kısıtları ve motivasyonları üzerine bir araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (42), 200-211.

The Center for Universal Design. (1997). The seven principles of universal design (Sürüm 2.0). North Carolina State University.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2016). Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Kanun No. 6698). Resmî Gazete (Sayı: 29677), 7 Nisan 2016.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2026). İstatistiklerle yaşlılar, 2025 (Sayı: 58231). TÜİK, Ankara. Erişim tarihi: 11 Haziran 2026, https://veriportali.tuik.gov.tr

Venkatesh, V., Thong, J. Y. L. ve Xu, X. (2012). Consumer acceptance and use of information technology: Extending the unified theory of acceptance and use of technology. MIS Quarterly, 36(1), 157-178.

World Wide Web Consortium [W3C]. (2023). Understanding WCAG 2.1: A guide to understanding and implementing Web Content Accessibility Guidelines 2.1. Erişim tarihi: 11 Haziran 2026, https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Understanding/

Bölüm 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE YAŞLANAN NÜFUS

Kymbat Asanova[*]

GİRİŞ

Nüfusun yaşlanması günümüzde toplumun sosyal ve ekonomik yapısını etkileyen en önemli demografik süreçlerden biri olmuştur. Birleşmiş Milletler, 2050 yılına kadar dünya genelindeki yaşlı nüfusun 2 milyarı aşacağını öngörmekte ve üçüncü yaş turizmi segmenti dinamik ve dönüştürücü bir pazar olarak öne çıkmaktadır. (Patterson ve Balderas, 2020). Bu konunun önemini ortaya koyan bir gösterge olarak, günümüz bilimsel literatüründe yaşlı nüfusun ihtiyaçlarıyla ilişkili ekonomik faaliyetlerin bütününü ifade eden "gümüş ekonomi" kavramının kullanılması ve bu bağlamda "gümüş kuşak", "gümüş turist" terimlerinin de giderek yaygınlaşmasıdır (Zsarnoczky, 2017).

Yaşlanan nüfus turizm hizmetlerine yönelik gelecekteki talebi şekillendiren önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda turistik destinasyonları ve turizm ürünlerinin geliştirilmesine ilişkin mevcut yaklaşımların yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Yaşlanan nüfusla birlikte, gelecek nesillerin fırsatlarından ödün vermeden günümüz turistlerinin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan sürdürülebilir turizm kavramı da önem kazanmaktadır. Demografik yaşlanma bağlamında gümüş turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması da önemlidir (Glover ve Prideaux, 2009).

Modern yaklaşımlara göre sürdürülebilir turizm, ayrı bir turizm türü olmaktan ziyade turizm faaliyetlerin düzenleyen bir ilkedir. Temel amacı, doğal ve sosyokültürel çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirirken, aynı zamanda yerel halk ve turizm işletmeleri için uzun vadeli ekonomik faydalar sağlamaktır (Bramwell ve Lane, 1993; Kizanlikli ve ark., 2023).

Turizm; yaşlı bireylerde fiziksel aktiviteyi, sosyal etkileşimi, duygusal esenliği ve yaşam kalitesini destekleyerek sağlıklı yaşlanmaya katkı sağlıyor.

[*] Öğretim Görevlisi Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, Bişkek, Kırgızistan. kymbat.asanova@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-8076-8743

Bu doğrultuda araştırmacılar; erişilebilir altyapı, güvenlik, tıbbi destek ve gümüş turistlerin sosyal entegrasyonuna yönelik olanaklar sunan, yaşlı dostu turizm destinasyonları geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu tür yaklaşımlar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına ve gümüş kuşağın yaşam kalitesinin artırılmasına katkıda bulunur (Hu ve ark., 2023).

Bu bölümün amacı, sürdürülebilir turizm ile yaşlanan nüfus arasındaki ilişkiyi analiz etmek, gümüş turistlerin davranışlarına özgü nitelikleri belirlemek ve küresel demografik yaşlanma bağlamında sürdürülebilir turizm uygulamalarını geliştirme olanaklarını ortaya koymaktır.

1. DEMOGRAFİK YAŞLANMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZME ETKİLERİ

Sağlık hizmetlerinin kalitesinin artması, doğum oranlarında düşüş ve bunun sonucunda yaşam sürecinin uzaması 21. yüzyılın en önemli eğilimlerinden biri olarak kabul edilen nüfusun yaşlanmasına neden olmuştur (Beard ve ark., 2016). Araştırmalara göre dünyanın tüm bölgelerinde yaşlı nüfusun arttığı, özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve Doğu Asya ülkeleri bu alanda öncül oldukları tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak, yalnızca yaşlı bireylerin toplam sayısında değil, aynı zamanda turizm ürünleri de dahil olmak üzere mal ve hizmet tüketicisi olarak üstlendikleri rolde de bir artış yaşanmaktadır. Nispeten yüksek gelir düzeyleri, sahip oldukları boş zaman ve aktif bir yaşam tarzını sürdürme arzusu sayesinde gümüş kuşak, küresel seyahat pazarının önemli bir kesimi olarak öne çıkmaktadır (Glover ve Prideaux, 2009).

Gümüş kuşağın önceki nesillerden önemli ölçüde farkı olduğunu günümüzün araştırmaları ortaya koymaktadır. Bu kuşak daha yüksek eğitim düzeyine, dijital teknolojiler sayesinde daha iyi bilgiye sahiptirler ve seyahati yaşamının önemli bir parçası olarak görmektedirler (Huber, 2019). Gümüş turistler ulaşım kolaylığına, yolculuğun uzunluğuna ve ulaşım merkezlerinin fiziksel erişilebilirliğine büyük önem vermektedir. Bu nedenle havaalanları, tren istasyonları ve diğer turistik ulaşım sistemleri tüm ihtiyaçları karşılamaya çalışmaktadırlar (Darcy ve Dickson, 2009).

Araştırmalara göre gümüş turistler tatile çıkarken konforlu konaklama koşullarına, yüksek düzeyde güvenliğe, kaliteli tıbbi bakıma ve uygun ulaşım altyapısına önem vermektedirler. Ayrıca yolculuğun telaş içinde olmamasına, yolculuk esnasında dinlenme imkanının sağlanmasına, kültürel ve bilişsel bileşeninin olmasına dikkat ederler (Patterson, 2006; Jang ve ark., 2009; Hu ve ark., 2023). Kaliteli bir sağlık sisteminin varlığı ve acil yardım alma imkânı gümüş turistler için önemli faktör olarak değerlendirilmektedir (Chen ve Shoemaker, 2014).

Yapılan araştırmalarda gümüş turistlerin seyahat motivasyonu yaşına, yaşam tarzına, eş-dost kaybına, sağlık durumu ve birikmiş seyahat deneyimine göre fark göstermektedir (Huber, 2019). Ayrıca, bu grup turistlerin turistik davranışları elde ettiği gelirden etkilendiği ve yaşlı neslin birçok temsilcisi sınırlı finansal kaynaklara sahip olduğu da araştırmalarda ortaya konulmuştur. Bu durum, sosyal turizm programlarının, indirimli turların ve yaşlı vatandaşlar için seyahat destek önlemlerinin önemini artırmaktadır (Minnaert ve ark., 2011).

Üçüncü yaş turistler heterojen ancak hızla büyüyen bir turizm hizmetleri tüketicileri grubunu temsil etmektedir. Temel ihtiyaçları konfor, güvenlik, erişilebilirlik, sosyal etkileşim, sağlığın korunması ve kaliteli hizmet alma olasılığı ile ilgilidir. Bu özelliklerin dikkate alınması, kapsayıcı ve yaş dostu turizm ilkelerine uygun, sürdürülebilir turizm ürünlerinin oluşturulmasının gerekli bir koşuludur (WHO, 2015). Gümüş turistlerin daha bir özelliği, yüksek düzeyde sosyal iletişime duyulan ihtiyaçlarıdır. Birçok yaşlı insan için seyahat olayı sosyal bağları sürdürmenin, yalnızlığın üstesinden gelmenin ve emekli olduktan sonra aktif bir yaşam tarzını sürdürmenin bir yolu olarak kabul edilir. Turistik faaliyetler, sosyal çevrenin genişlemesine ve üçüncü yaş grubundaki bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunur (Kim ve ark., 2015). Gümüş turistlerin sayısının artması, yeni turizm ürünlerinin, medikal turizmin, sağlık programlarının, özel otel hizmetlerinin, kültürel ve eğitici rotalarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Klimczuk, 2016). Sağlık ve medikal turizme yönelik talebin artışı, bireylerin sağlıklarını koruma, koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma ve yaşam kalitelerini yükseltme istekleriyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda, kür merkezleri, spa ve wellness programları, termal tesisler ile sağlık merkezleri, yaşlı bireylere yönelik turizm arzının önemli bileşenleri hâline gelmektedir. Dolayısıyla turizm, sağlıklı yaşlanmayı destekleyen ve yaşlı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal iyilik hâllerine katkı sağlayan önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Hu ve ark., 2023). Bunun yanı sıra, gümüş turistlerin seyahat tercihlerinde kültür önemli rol oynamakta olup (Tuo ve ark., 2022), müzeleri, tarihi yerleri, kültürel etkinlikleri ve dünya mirası alanlarını başka nesillere göre daha sık ziyaret etmektedirler (Kaufman ve Weaver, 2006).

Otel endüstrisi de nüfusun yaşlanma süreçlerinden etkilenmektedir. Erişilebilirlik, sürdürülebilir turizmin önemli bir unsurudur ve oteller giderek daha fazla evrensel tasarım unsurları benimsiyor, engelsiz bir ortam yaratıyor ve gümüş turistlere yönelik hizmet yelpazesini genişletiyor. Bu tür hizmetler arasında asansör ve rampalar, özel beslenme, tıbbi destek, sağlık programları ve artırılmış güvenlik standartları yer almaktadır (Darcy ve ark., 2010).

2. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN ÖZELLİKLERİ VE İHTİYAÇLARININ ANALİZİ

Araştırmalarda, gümüş turistlerin sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için yüksek potansiyele sahip oldukları belirtilmektedir. Genç turistlerin aksine, bu kategorideki turistler yüksek sezon dışında seyahat etmeyi tercih ederler (Huber, 2019), sebebi turistik yerlerin aşırı kalabalığından kaçarlar, seyahat maliyetini düşürmek ve daha sakin bir tatil geçirmek isterler (Nimrod, 2008). Buna ek olarak gümüş turistleri daha uzun süreli gezileri tercih etmekte ve kültürel mirasa, yerel geleneklere daha fazla ilgi göstermektedirler (Huber, 2019). Turizm sektörü için bu durum turist akışlarının daha eşit dağılımına, talebin mevsimselliğini azaltmak ve turizm altyapısının yıl boyunca daha verimli kullanılmasını sağlamak için fırsatlar yaratır (Nimrod, 2008; Huber, 2019).

Üçüncü yaş turistler fiziksel konfora çok duyarlı olup, konaklama kalitesine, ulaşımın erişilebilirliğine, tıbbi hizmetlerin varlığına ve altyapının rahatlığına önem verirler. Araştırmalar, konfor seviyesinin doğrudan seyahat memnuniyetini ve tekrar ziyaret etme olasılığını etkilediğini göstermektedir (Darcy ve Dickson, 2009).

Sürdürülebilir turizm aynı zamanda aktif ve sağlıklı yaşlanma kavramıyla da yakından ilişkilidir. Turizm faaliyetleri fiziksel sağlığın, bilişsel aktivitenin ve sosyal bağların korunmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla turizm sadece ekonomik bir sektör olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal refahın artırılmasında bir araç haline gelmektedir (Hu ve ark., 2023).

Demografik yaşlanma bağlamında sürdürülebilir turizmin sosyal boyutu önem kazanmaktadır. Araştırmacılar, yaş dostu bir ortamın oluşturulmasına, turizm altyapısının erişilebilirliğine, seyahat güvenliği ve turizm faaliyetlerine gümüş kuşağın aktif katılımını arttırmaya yönelik faaliyetlerin çoğaltılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu yaklaşım, gümüş kuşağın sosyal entegrasyonuna ve yaşam kalitelerinin artmasına katkıda bulunmaktadır (Fan ve ark., 2025).

3. SAĞLIKLI YAŞLANMA YAKLAŞIMI VE TURİZMİN ROLÜ

Sağlıklı yaşlanma kavramı, modern sosyal politika ve halk sağlığı araştırmalarının kilit yönlerinden biridir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaklaşımına göre, sağlıklı yaşlanma sadece hastalıkların yokluğu olarak değil, yaşlılıkta refahı sağlayan bir kişinin işlevsel yeteneklerini sürdürme süreci olarak görülüyor. Küresel demografik yaşlanma koşullarında, yaşlıların fiziksel aktivitesini, sos-

yal katılımını ve psikolojik refahını korumaya yardımcı olan faaliyet türleri özel bir önem kazanmaktadır. Turizm, bu hedeflere ulaşmada etkili araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir (WHO, 2015; Beard ve ark., 2016). Ayrıca turizm motor aktivitelerin artmasın, günlük fiziksel aktivitelerin genişlemesin ve daha aktif bir yaşam tarzın teşvik eder. Ek olarak seyahatler yeni deneyimler edinmeyi, bilişsel aktiviteyi geliştirmeyi ve bağımsızlık duygusunu desteklemeyi sağlar. Araştırmalar, turistik faaliyetlere katılmanın stres seviyesini düşürdüğünü ve öznel mutluluk ile yaşam doyumu hissini artırdığını göstermektedir (Hu ve ark., 2023). Turizm, kişiler arası etkileşim, yeni insanlarla tanışma ve toplu etkinliklere katılma için koşullar yaratır. Bu sayede seyahatler, yaşlıların sosyal sermayesini güçlendirme mekanizması olarak görülebilir (Nimrod, 2008).

Göründüğü gibi turizmin yaşlıların bilişsel sağlığı üzerindeki etkisi özel bir öneme sahiptir. Yeni yerlere seyahat etmek, başka kültürlerle tanışmak ve yeni koşullara uyum sağlama ihtiyacı entelektüel aktiviteyi teşvik eder. Bu tür faaliyetler hafızanın, dikkatin ve öğrenme yeteneğinin korunmasına yardımcı olur, bu da başarılı yaşlanmanın önemli bir unsurudur (Fratiglioni ve ark., 2004).

Son yıllarda, gümüş turistlerin sağlığını korumaya yönelik olan sağlık turizmi özel bir gelişme göstermiştir. Temel biçimleri arasında sanatoryum-kaplıca turizmi, wellness turizmi, termal turizm, rekreasyonel turizm ve aktif uzun ömür programları yer almaktadır. Bu tür turistik ürünler, dinlenmeyi, hastalıkların önlenmesini ve vücudun fiziksel kaynaklarının yenilenmesini birleştirir (Mueller ve Kaufmann, 2001). Bu nedenle turizm, sağlıklı yaşlanma kavramının gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olarak görülebilir. Turism gümüş kuşağın fiziksel sağlığının, bilişsel aktivitesinin, psikolojik iyiliğinin ve sosyal bağlarının korunmasına katkıda bulunur. Yaşlı nüfusun sayısının artması koşullarında, sürdürülebilir ve yaş dostu turizmin geliştirilmesi, hem vatandaşların yaşam kalitesinin artırılması hem de turistik destinasyonların sürdürülebilir gelişimi açısından stratejik bir önem taşımaktadır (Beard ve ark., 2016).

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞ DOSTU TURİZM ÜRÜNLERİ VE DESTİNASYONLARI

Yaş dostu seyahat destinasyonları kavramı, gümüş turistler için konforlu, güvenli ve erişilebilir bir ortam yaratmaya dayanmaktadır. Bu destinasyonlar hareketlilik, sağlık, anlaşılır navigasyon ihtiyaçları, tıbbi destek ve turizm altyapısının erişilebilirliğinin özelliklerini dikkate alır. Araştırmalar, gümüş turistlerin güvenlik konularını, ulaşım kolaylığını, dinlenme alanlarının varlığını ve

personel hizmet kalitesini titizlikle değerlendirdiklerini göstermektedir (Liew ve ark., 2021). Araştırmalara göre yaş dostu turizm destinasyonunun 3 temel özelliği şunlardır: konaklama ve ulaşım olanaklarının erişilebilirliği, anlaşılır bir bilgi ortamının olması, sosyal atmosferin ve dostane tutumunun olması (Yen ve ark., 2022).

Sürdürülebilir Yaş Dostu Turizm Ürünleri kapsamında kültürel ve eğitsel turizm önemli rol oynamaktadır. Gümüş turistler tarihi mirasa, müzelere, mimari yapılara ve kültürel etkinliklere yüksek ilgi göstermektedir. Kültürel turizm, yalnızca yeni bilgi ve deneyimler edinmeyi değil, aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına da katkıda bulunur; bu da turistik bölgelerin sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygundur (Richards, 2018).

Gümüş turistler sağlık ve wellness turizminine çok önem veriyorlar (Mueller ve Kaufmann, 2001) ve bu tür programlarda kaplıca tedavisi, termal uygulamaları, fizyoterapi, yüksek yaşam kalitesinin korunması, fiziksel aktivite ve sağlığı güçlendirme gibi etkinlikler yer almaktadır. Buna yanısıra, son yıllarda yapılan araştırmalarda demans hastalarına yönelik turistik destinasyonların düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapıldığı görülmekte. Bu da personelin eğitimi, engelsiz ve anlaşılır bir ortamın oluşturulması, bilgi materyallerinin ve navigasyonun adaptasyonu gibi konuları öne sürmekte (Page ve ark., 2015).

Ayrıca gümüş turistler için kırsal ve agroturizmim olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir. Kırsal kesimin sakin atmosferi, doğaya yakınlığı ve yerel toplulukların geleneksel yaşam tarzını deneyimleme olasılığı bu kategorideki turistler için caziptir (Lane ve Kastenholz, 2015).

Bunun yanı sıra, nesiller arası turizmin giderek artan popülaritesi (Schänzel ve Yeoman, 2015) aile bağlarının güçlenmesine, kültürel deneyimin aktarılmasına ve çocuklar ile torunlarla birlikte boş zaman geçirilmesine katkıda bulunur, bu da sosyal dayanıklılığa ve nesiller arası dayanışmanın güçlenmesine yol açar.

Sürdürülebilir turizm ürünlerinin önemli bir unsuru olan sosyal turizm programlarının rolü büyüktür. Bu programlar maddi imkânları kısıtlı olan üçüncü yaş grubuna ait olan bireylerin seyahat imkânlarına erişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal turizm, yaşam kalitesinin artırılmasına, sosyal entegrasyona ve rekreasyonel kaynaklara erişimdeki eşitsizliğin azaltılmasına katkıda bulunur (Minnaert ve ark., 2011).

5. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMDE DİJİTALLEŞME VE KAPSAYICILIK

Seyahat endüstrisinin dijital dönüşümü, seyahatin planlanma ve gerçekleştirilme şeklini önemli ölçüde değiştiriyor. Çevrimiçi rezervasyonlar, mobil uygulamalar, sanal geziler ve dijital hizmetler seyahat deneyiminin önemli bir parçası haline geliyor. Gümüş turistler için dijitalleşme hem yeni fırsatlar yaratıyor hem de dijital okuryazarlık düzeyi ve teknolojilerin algılanma biçimleriyle ilgili ek engeller oluşturuyor. Araştırmalar, üçüncü yaş turistlerin dijital teknolojileri benimsemesinde temel faktörlerin kullanım kolaylığı, arayüzlerin erişilebilirliği ve hizmetlerin algılanan faydası olduğunu göstermektedir (Choi ve Im, 2025). Tuomi ve ark. (2023) tarafından yapılan bir araştırma, yaşlı insanların dijital turizm hizmetlerini kullanımının büyük ölçüde algılanan faydası ve kullanım kolaylığına bağlı olduğunu göstermektedir.

Kapsayıcı turizmin gelişmesinde önemli bir yön, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinin tanıtılmasıdır. Yaşlıların turistik yerleri önceden tanımalarına, seyahat etmeden önce kaygılarını azaltmalarına ve hareket kabiliyeti kısıtlı olsa bile turist deneyimi yaşamalarına olanak tanırlar. Ayrıca, sanal turizm yaşlıların psikolojik refahını ve öznel yaşam aktivitesi hissini desteklemektedir (Sancho-Esper ve ark., 2023).

Modern "akıllı" turizm destinasyonları kavramı, dijital teknolojilerin aktif yaşlanma ilkeleriyle entegrasyonunu içerir. Kişiselleştirilmiş hizmetler, dijital navigasyon, kullanıcı dostu ve kapsayıcı dijital arayüzlerin yanı sıra yapay zeka da dahil olmak üzere gümüş turistler için daha konforlu bir seyahat ortamının oluşturulmasına ve seyahat deneyimlerinin kalitesinin artmasına destek olur (Sinaga ve ark., 2026).

Dijital çözümlerin başarılı bir şekilde uygulanması, gümüş kuşağın dijital okuryazarlık özelliklerinin ve dijital kapsayıcılık ilkelerinin dikkate alınmasını gerektirir. Böylece, bu tür turistler için sürdürülebilir turizm ürünleri, sosyal kapsayıcılığı ve çevresel sorumluluğu bir araya getirilmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşlanan nüfus günümüzün küresel turizm endüstrisinin gelişimini önemli ölçüde etkileyen temel demografik eğilimlerinden biri haline gelmiştir. Yaşam beklentisindeki artış, sağlık durumundaki iyileşme ve gelir artışı, turizm pazarının yeni ve hızla büyüyen alanın oluşmasına katkı sağlamakta.

Yapılan analiz, sürdürülebilir turizmin yalnızca gümüş turistlerin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda aktif yaşlanma, sosyal entegrasyon ve bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasına da katkıda bulunabileceğini göstermiştir. Yaş dostu turistik destinasyonlara erişilebilirlik, güvenlik ve seyahat konforuna odaklanan turizm ürünleri özel bir önem kazanmaktadır.

Turizm sektörünün dijitalleşmesi, gelecekteki gelişimin önemli bir faktörü haline geliyor. Modern teknolojiler, yaşlıların turizm hizmetlerine erişimini genişletmeye, kişiselleştirilmiş çözümler oluşturmaya ve seyahatlere katılımın önündeki engelleri azaltmaya katkıda bulunuyor. Bununla birlikte, kapsayıcı turizm ilkelerinin başarılı bir şekilde uygulanması için, yaşlı neslin dijital okuryazarlık düzeyini dikkate almak ve dijital hizmetlerin kullanımını kolaylaştırmak gerekmektedir.

Sonuç olarak, nüfusun yaşlanması turizm endüstrisi üzerinde çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Bir yandan yaşlı turist segmentinin büyümesi yeni pazar fırsatları sunarken, diğer yandan turizm altyapısının, hizmetlerinin ve yönetim yaklaşımlarının yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma perspektifinde bu dönüşüm, turizm destinasyonlarının rekabet gücünü artırırken aynı zamanda yaşlı nüfusun yaşam kalitesini yükseltmektedir.

KAYNAKÇA

Beard, J. R., Officer, A., de Carvalho, I. A., Sadana, R., Pot, A. M., Michel, J. P., Lloyd-Sherlock, P., Epping-Jordan, J. E., Peeters, G., Mahanani, W. R., Thiyagarajan, J. A., & Chatterji, S. (2016). The World report on ageing and health: A policy framework for healthy ageing. *The Lancet, 387*(10033), 2145–2154. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)00516-4

Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustainable tourism: *Sustainable Tourism*: An evolving global approach. *Journal of Sustainable Tourism, 1*(1), 1–5. https://doi.org/10.1080/09669589309450696

Chen, C. F., & Shoemaker, S. (2014). Age and cohort effects: The American senior tourism market. Annals of Tourism Research, 48, 58–75. https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.05.007

Choi, H.-C., & Im, J.-H. (2025). *Elderly tourists' intention to adopt smart tourism technologies in local destinations: An integrated approach of the technology acceptance model (TAM) and the theory of planned behavior (TPB)*. Hotel Resort Research, 24(6), 139–159. https://doi.org/10.62532/khrc.2025.12.24.6.139

Darcy, S., & Dickson, T. (2009). A whole-of-life approach to tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 16*(1), 32–44. https://doi.org/10.1375/jhtm.16.1.32

Darcy, S., Cameron, B., Pegg, S. (2010). Accessible tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism, 18*(4), 515–537. https://doi.org/10.1080/09669581003690668nim

Fan, D. X. F., Buhalis, D., Fragkaki, E., & Tsai, Y. R. (2025). *Achieving Senior Tourists' Active Aging Through Value Co-creation: A Customer – Dominant Logic Perspective.* Journal of Travel Research 64 (2) 427-443. https://doi.org/10.1177/00472875231214733

Fratiglioni, L., Paillard-Borg, S., & Winblad, B. (2004). An active and socially integrated lifestyle in late life might protect against dementia. The Lancet Neurology, 3(6), 343–353. DOI: 10.1016/S1474-4422(04)00767-7

Glover, P., & Prideaux, B. (2009). *Implications of population ageing for the development of tourism products and destinations*. Journal of Vacation Marketing, 15(1), 25–37. https://doi.org/10.1177/1356766708098169

Hu, F., Wen, J., Phau, I., Ying, T., Aston, J., & Wang, W. (2023). *The role of tourism in healthy aging: An interdisciplinary literature review and conceptual model*. Journal of Hospitality and Tourism Management, 56, 356–366. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2023.07.013

Huber, D. (2019). *A life course perspective to understanding senior tourism patterns and preferences*. International Journal of Tourism Research, 21(3), 372–387. https://doi.org/10.1002/jtr.2268

Jang, S., Bai, B., Hu, C., & Wu, C. M. E. (2009). Affect, travel motivation, and travel intention: A senior market. *Journal of Hospitality & Tourism Research, 33*(1), 51–73. https://doi.org/10.1177/1096348008329666

Kaufman, T. J., & Weaver, P. A. (2006). *Heritage tourism: A question of age*. *Asia Pacific Journal of Tourism Research, 11*(2), 135–146. https://doi.org/10.1080/10941660600727483

Kim, H., Woo, E., Uysal, M. (2015). Tourism experience and quality of life among elderly tourists. Tourism Management, 46, 465–476. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.08.002

Kizanlikli, M. M., Margazieva, N., Asanova, K. T., & Gundogdu, I. (2023). An assessment of eco hotel practices and green marketing perceptions: An eco-labelling model proposal for hotels in Kyrgyzstan. *Journal of Cleaner Production, 420*. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.138438

Klimczuk, A. (2016). Comparative analysis of national and regional models of the silver economy in the European Union. *International Journal of Ageing and Later Life, 10*(2), 31–59. DOI: 10.6084/M9.FIGSHARE.3798402

Lane, B., & Kastenholz, E. (2015). Rural tourism: The evolution of practice and research approaches. Journal of Sustainable Tourism, 23(8–9), 1133–1156. DOI: 10.1080/09669582.2015.1083997

Liew, S. L., Hussin, S. R., & Abdullah, N. H. (2021). *Attributes of senior-friendly tourism destinations for current and future senior tourists: An importance-performance analysis approach*. SAGE Open, 11(1). https://doi.org/10.1177/2158244021998658

Minnaert, L., Maitland, R., Miller, G. (2011). What is social tourism? Current Issues in Tourism, 14(5), 403–415. https://doi.org/10.1080/13683500.2011.568051

Mueller, H., & Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. Journal of Vacation Marketing, 7(1), 5–17. DOI: 10.1177/135676670100700101

Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism: Themes in retirees' narratives. Annals of Tourism Research, 35(4), 859–878. https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.06.001

Page, S. J., Innes, A., & Cutler, C. (2015). *Developing dementia-friendly tourism destinations: An exploratory analysis*. Journal of Travel Research, 54(4), 468–481. https://doi.org/10.1177/0047287514522881

Patterson, I. (2006). *Growing older: Tourism and leisure behaviour of older adults*. Wallingford, UK: CABI.

Patterson, I., Balderas, A. (2020). Continuing and Emerging Trends of Senior Tourism: A Review of the Literature. Population Ageing 13, 385–399. https://doi.org/10.1007/s12062-018-9228-4

Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. Journal of Hospitality and Tourism Management, 36, 12–21. DOI: 10.1016/j.jhtm.2018.03.005

Sancho-Esper, F., Ostrovskaya, L., Rodriguez-Sanchez, C., & Campayo-Sanchez, F. (2023). *Virtual reality in retirement communities: Technology acceptance and tourist destination recommendation*. Tourism Economics, 29(2), 213–230. https://doi.org/10.1177/13567667221080567

Schänzel, H. A., & Yeoman, I. (2015). Trends in family tourism. Journal of Tourism Futures, 1(2), 141–147. DOI: 10.1108/JTF-12-2014-0013

Sinaga, D. A., Zadeh, S. I., Fan, D. X. F., & Buhalis, D. (2026). *Smart leisure, tourism and hospitality ecosystems to support active ageing in age-friendly destinations*. Journal of Destination Marketing & Management, 41, 101116. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2026.101116

Tuo, J., Deng, R., Tao, M., Xu, Z., Peng, Y., Linghu, Y., Huang, S., & Yu, C. (2022). *Cultural factors and senior tourism: Evidence from the Chinese context. Frontiers in Psychology, 13*, DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1030059

Tuomi, A., Kares, E. M., & Abidin, H. Z. (2023). *Digital cultural tourism: Older adults' acceptance and use of digital cultural tourism services*. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 23(2–3), 226–247. https://doi.org/10.1080/15022250.2023.2256698

Yen, C.-H., Tsaur, S.-H., & Ho, C.-Y. (2022). *Comparing older and younger adults' valuation of friendly destination attributes: A mixed-method empirical study*. Journal of Hospitality and Tourism Insights, 6(6). https://doi.org/10.1108/JHTI-04-2022-0149

WHO, World Health Organization. (2015). World report on ageing and health. Geneva

Zsarnoczky, M. (2017). Developing senior tourism in Europe. *Pannon Management Review, 6*(3–4), 201–213. https://pmr.uni-pannon.hu/articles/6_3-4_zsarnoczky.pdf

Bölüm 10

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Burcu Gülsevil Belber[*] *- Gülizar Çakır Sümer*[**]

GİRİŞ

İklim değişikliği, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde meydana gelen değişiklik olarak tanımlanmaktadır (UNFCCC, 1992). İklim değişikliği günümüzde yalnızca çevresel bir sorun olarak değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve sağlık boyutları da bulunan küresel bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir. Sıcaklık artışları, kuraklık, orman yangınları, sel ve fırtına gibi aşırı hava olaylarının sıklığında ve şiddetinde meydana gelen artışlar, birçok sektörü etkilediği gibi turizm sektörünü de doğrudan etkilemektedir. İklim koşullarına yüksek düzeyde bağımlı olan turizm faaliyetleri, iklim değişikliğinin etkilerine karşı oldukça hassas bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle iklim değişikliği, destinasyonların çekiciliğini, turist hareketliliğini, seyahat davranışlarını ve turizm talebini yeniden şekillendiren temel faktörlerden biri hâline gelmiştir.

İklim değişikliğinin turizm sektöründeki yansımaları, tüm turist gruplarını etkilemekle birlikte, yaşlı bireyler bu etkiler karşısında daha kırılgan bir yapıya sahiptir. Dünya nüfusunun giderek yaşlanmasıyla ve daha uzun süreli yaşam beklentileriyle birlikte üçüncü yaş turizmi, turizm pazarının önemli bileşenlerinden biri hâline gelmiştir. Ancak ileri yaş grubundaki bireylerin fizyolojik özellikleri nedeniyle aşırı sıcaklıklar, bulaşıcı hastalıklar, hava kirliliği ve iklim kaynaklı afetler gibi çevresel risklerden daha fazla etkilenmeleri söz konusudur. Bu durum, iklim değişikliği ile üçüncü yaş turizmi arasındaki ilişkinin daha kapsamlı biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

[*] Doç.Dr., Nevşehir HBV Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, Nevşehir, bbelber@nevsehir.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-7586-4407

[**] Prof.Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi, Kentleşme Ve Çevre Sorunları, Malatya, https://avesis.inonu.edu.tr/gulizar.sumer, ORCID: orcid.org/ 0000-0001-6642-5130

Şekil 1. İklim Değişikliği ve Üçüncü Yaş Turizmi Arasındaki İlişkisel Çerçeve

Öte yandan yaşlı bireylerin seyahat motivasyonları, destinasyon tercihleri ve hizmet beklentileri diğer turist gruplarından farklılaşmaktadır. Güvenlik, sağlık hizmetlerine erişim, iklim konforu, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik gibi unsurlar üçüncü yaş turistlerin destinasyon seçimlerinde belirleyici rol oynamaktadır. İklim değişikliği kaynaklı risklerin artması ise bu unsurların önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle turizm destinasyonlarının yalnızca iklim değişikliğine uyum sağlaması değil, aynı zamanda yaş dostu politikalar geliştirerek, üçüncü yaş turistlerin ihtiyaçlarını gözetmesi de gerekmektedir.

Bu bağlamda söz konusu bölümde; öncelikle iklim değişikliği ve turizm arasındaki ilişki ele alınmakta, ardından üçüncü yaş turizmi kavramsal açıdan değerlendirilmektedir. Sonrasında iklim değişikliğinin üçüncü yaş turistler açısından oluşturduğu başlıca riskler incelenmekte ve farklı destinasyonlarda uygulanan uyum stratejileri örneklerle açıklanmaktadır. Böylece yaşlanan dünya nüfusu ve iklim değişikliği bağlamında turizm sektörünün karşı karşıya olduğu yeni koşulların değerlendirilmesi ve yaş dostu, iklime dirençli destinasyon politikalarına yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bölümde ele alınan ilişki ağı ve kavramsal çerçeve, Şekil 1'de özetlenmiştir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TURİZM İLİŞKİSİ

Ekonomik büyüklüğü ve etkilediği sektörlerin çeşitliliği bakımından küresel ekonominin en önemli faaliyet alanlarından biri hâline gelen turizm sektörü, siyasi, sosyal, ekonomik, çevresel ve sağlık alanlarında meydana gelen gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Özellikle son yıllarda iklim değişikliğinin etkilerinin belirginleşmesiyle birlikte turizm sektörü çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Sıcak hava dalgaları, seller, fırtınalar, kuraklık ve orman yangınları gibi iklim kaynaklı afetler, bir yandan ulaşım ağları, konaklama tesisleri ve rekreasyon alanları gibi turizm altyapısına zarar verirken, diğer yandan destinasyonların çekiciliğini azaltarak turizm faaliyetlerinin aksamasına neden olabilmektedir. Bu durum turist hareketliliğinde azalma, seyahatlerin ertelenmesi veya iptal edilmesi ve turizm gelirlerinde düşüş gibi ekonomik sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca iklimsel afetlerin sıklığı ve şiddetindeki artış, turistlerin güvenlik ve sağlık algılarını etkileyerek destinasyon tercihlerini değiştirmekte ve turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından yeni uyum politikalarının geliştirilmesini gerekli hale getirmektedir.

Bu genel çerçeve içerisinde, iklim değişikliği, turizm faaliyetlerini yeniden şekillendirerek turistlerin coğrafi ve mevsimsel tercihlerini etkilemektedir. Turistler, özellikle sıcak hava dalgaları gibi aşırı olaylar nedeniyle, destinasyon seçimlerini yaparken daha özenli davranmak durumunda kalabilmektedirler (eco-union, 2019).

Turizmin iklim değişikliğinden etkilenme biçimleri oldukça çeşitlidir. Özellikle kıyı turizminin yoğun olduğu destinasyonlarda (küçük ada devletleri gibi) deniz seviyesinin yükselmesi, şiddetli fırtına gibi afetler sahil alanlarını sular altına bırakarak, yaz turizmini olumsuz etkilemekte ve talepte azalmaya yol açmaktadır. Bulut örüntülerinin azalması da (Avustralya) zararlı güneş ışın-

larına daha fazla maruz kalınmasına sebebiyet verebilmektedir. Benzer şekilde kuraklık ve susuzluk, destinasyonların tercih edilebilirliğini düşürebilmekte; su yetersizliği nedeniyle tatillerin yarıda kesilmesi veya iptal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda Cape Town'da yaşanan şiddetli kuraklık, su kullanımına getirilen ciddi kısıtlamalar nedeniyle turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. Otellerde su tüketimi sınırlandırılmış, bazı etkinlikler ertelenmiş ve turistler tarafından tatil iptalleri yapılmıştır. Su krizi, ziyaretçilerde rahatsızlık ve belirsizlik yaratarak turizm talebini azaltmış, bu durum kent ekonomisi üzerinde de olumsuz etkilere yol açmıştır (Viner & Agnew, 1999; Africanews, 2018). Benzer şekilde Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden Çeşme, Kuşadası ve Foça'da 2025 yılında yaşanan su krizi, turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. Yaz sezonunda artan turist talebinin mevcut su kaynakları tarafından karşılanamaması, destinasyonların çekiciliğini azaltırken, turizm işletmeleri ve ziyaretçiler arasında da önemli sorunlar yaratmaktadır. Bu durum, iklim değişikliğinin turizm destinasyonları üzerindeki etkilerine güncel örnekler oluşturmaktadır (Türkiye Today, 2025).

Bu örnekler, iklim değişikliğinin turizm faaliyetleri üzerindeki etkilerinin bölgelere göre farklılık gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Turizm coğrafyası iklim değişikliği nedeniyle değişim göstermektedir. Bu süreçte bazı destinasyonlar olumsuz etkilenirken, bazıları avantaj elde edebilecektir (Kuzey bölgelerinde yaşanan ısınmanın, İngiltere'deki iç turizmi canlandırması gibi). Özellikle günümüzde yoğun talep gören destinasyonlar, iklim değişikliğine uyum sağlayacak politikalar geliştirmedikleri takdirde turist kaybedebilirler. Buna karşılık, iklim değişimi sebebiyle daha uygun iklim koşullarına sahip olan ve geçmişte daha az tercih edilen destinasyonlara olan talep de artabilecektir. Bu nedenle iklim değişikliği, turizm hareketlerini ve destinasyonlar arasındaki rekabeti yeniden şekillendiren önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Öte yandan, olumsuz çevresel koşullar turizm talebini ve destinasyonların rekabet gücünü de doğrudan etkilemektedir. Alpler bölgesi her yıl yaklaşık 120 milyon turist çekmekte ve turizm birçok yerel ekonomi için hayati önem taşımaktadır. Ancak küresel ısınma nedeniyle son 50 yılda bölgedeki mevsimlik kar örtüsü her on yılda yaklaşık %8,4 oranında azalmıştır (WEF, 2023). Azalan kar yağışı, kayak merkezlerinin çekiciliğini azaltarak tercih edilebilirliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Alp Dağları'nın iklim değişikliğinden en fazla etkilenen bölgeler arasında yer aldığı ve bölgedeki ısınmanın küresel ortalamanın yaklaşık üç katına ulaştığı belirtilmektedir (Agrawala, 2007).

Bu çevresel değişimlerin turizm sektörü üzerindeki etkileri yalnızca fiziksel koşullarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda sektörel uyum stratejilerinin geliştirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda kış turizmi destinasyonlarında, iklim değişikliğine yanıt olarak çeşitli teknolojik ve davranışsal uyum önlemleri geliştirildiği görülmektedir (Abegg vd., 2007). Bu uyum stratejileri içerisinde yapay kar üretimi en yaygın uygulamalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Nitekim artan iklim baskılarıyla birlikte, yapay kar üretim teknolojilerine yapılan yatırımlar da giderek yaygınlaşmaktadır (Pütz vd., 2011). Bu durum, sektörün iklim değişikliğine karşı teknik çözümlerle adaptasyon eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, iklim değişikliğinin etkilerine yönelik olarak, alternatif uyum modellerinin teşvik edildiği de görülmektedir. Örneğin Kanada'daki Whistler kayak merkezi, karsız dönemlere uygun alternatif turizm aktiviteleri geliştirerek bu değişime uyum sağlamaya yönelmiştir (WEF, 2023).

Artan sıcaklıklar, seyahat tercihlerini etkileyerek özellikle Güney Avrupa/Akdeniz'e yaz aylarındaki ilgiyi azaltmıştır. Nitekim Akdeniz destinasyonlarının en yoğun sezonları, yaz aylarından ara dönemlere (ilkbahar-sonbahar) kaymaya başlamıştır. Yaz aylarında turistlerin ilgisi Kuzey ülkelerine yönelir hale gelmiştir (Amelung vd., 2007). Avrupa Seyahat Komisyonu'nun (ETC) raporuna göre Avrupalıların %81'i iklim değişikliği nedeniyle seyahat alışkanlıklarını değiştirmiş, %28'i ise daha ılıman destinasyonları tercih etmeye başlamıştır. Ayrıca birçok turistin, seyahat planlamalarında hava durumunu dikkate alması ve aşırı sıcaklardan kaçınması, iklim koşullarının destinasyon seçiminde belirleyici olduğunu göstermektedir. Özellikle kentsel ve turistik alanlarda doğal gölge eksikliği, kentsel ısı adası etkisiyle birleşerek hem yaşam kalitesini hem de turist deneyimini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle yeşil altyapı, yeşil çatılar ve yeşil koridorlar gibi uyum çözümleri gündeme gelmekte; ancak sınırlı toprak yapısı nedeniyle geleneksel yöntemlerin uygulanmasında zorluklar yaşanmakta, yerel koşullara uygun yenilikçi yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır (ECT, 2025; UN Tourism, 2025). Bu kapsamda turizm ve seyahat sektörünün GSYİH'nin %15'ini oluşturduğu Yunanistan'da da iklim kaynaklı aşırı hava olaylarının turizm üzerindeki etkileri dikkat çekmektedir. Rodos'ta meydana gelen orman yangınları nedeniyle 2.000'den fazla turist tahliye edilmiş, Atina'da ise sıcaklıkların 45°C'ye ulaşması sonucu Akropolis, geçici olarak ziyaretçilere kapatılmıştır (WEF, 2023). Bu örnekler, aşırı sıcaklık ve sıcaklık bağlantılı doğal afetlerin, turizm faaliyetlerini doğrudan kesintiye uğratabildiğini göstermektedir.

Tüm bu gelişmeler, iklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkilerinin yalnızca çevresel ve ekonomik boyutlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda turistlerin sağlık, güvenlik ve konfor düzeylerini de doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bu etkiler, özellikle fizyolojik açıdan daha hassas ve iklim kaynaklı risklere karşı daha kırılgan olan turist grupları açısından daha büyük önem taşımaktadır. Yaşlı bireyler, sıcak hava dalgaları, hava kirliliği, bulaşıcı hastalıklar ve doğal afetler gibi iklim değişikliğine bağlı risklerden diğer yaş gruplarına kıyasla daha fazla etkilenebilmektedir. Bununla birlikte dünya nüfusunun giderek yaşlanması ve üçüncü yaş turizminin büyüyen bir pazar hâline gelmesi, iklim değişikliği ile yaşlı turistler arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğinin üçüncü yaş turistlerin seyahat davranışları, destinasyon tercihleri ve turistik deneyimleri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi, gelecekte sürdürülebilir ve yaş dostu turizm politikalarının geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ KAVRAMI

Sağlık alanındaki ilerlemelerle birlikte sosyal ve ekonomik kalkınmanın da artması, özellikle yaşlılar arasındaki ölüm oranlarını düşürmeye başlamış, yaşam sürelerini uzatmıştır. Bu da çoğu insanın artık altmışlı yaşlarına ve daha ötesine kadar yaşayabileceği anlamına gelmektedir. Kentleşme, yükseköğrenim ve aile planlamasına erişim gibi faktörler de ailedeki birey sayısının ve doğum oranlarının azalmasına yol açarak, birçok ülkede çocuk sayısının düşmesine neden olmuştur (WHO, 2025b). Bu bağlamda, 60 yaş ve üzerindeki bireylerin sayısı giderek artmış ve gençlerden daha fazla hale gelerek, nüfusun yaşlanmasına yol açmıştır. Söz konusu değişimler sebebiyle, ileri yaşlardaki insanların da gençlerin sahip olduğu tüm imkânlardan en iyi şekilde yararlanabilmesi için fırsatlar sunulması ve ekonomi içerisindeki tüm sektörlerin bu yeni toplum yapısına uyum sağlaması gerekmektedir. İleri yaşlardaki bireylerin sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürmesinde etkili olan sektörlerden biri de turizm sektörüdür. Zira turizm sektörünün, "üçüncü yaş turizmi" olarak ifade edilen faaliyetleri de ileri yaşlardaki bireylerle ilişkilidir.

Sektör içerisinde faaliyet gösteren destinasyonların ve işletmelerin ileri yaşlardaki bireylerle ilgili düzenlemeleri, hem Birleşmiş Milletlerin yaşlı kişiler için ilkelerinden biri olan "Yaşlı bireylerin toplumun eğitim, kültür, maneviyat ve eğlence kaynaklarına erişimi olmalıdır" (UN, 1991) ilkesiyle hem de Birleşmiş Milletler Sağlıklı Yaşlanma On Yılı (2021-2030) çerçevesindeki özel eylem

planları içerisinde yer alan "yaş dostu ortamlar oluşturma" (WHO, 2025b) çalışmaları ile ilişkili görülebilir.

Üçüncü yaş kavramı, Laslett'e (1991) göre emeklilik sonrası, bireyin hâlâ sağlıklı, bağımsız ve aktif olduğu yaşam evresini ifade etmektedir. Zira üçüncü yaş turizmi de bu kavrama dayanarak, hem fiziken hem de zihnen kendine yetebilen ve bir turistik destinasyonu ziyaret etmek için zamana ve finansal kaynağa sahip olan ileri yaştaki bireyler tarafından gerçekleştirilen turizm türü (Alén vd., 2016) şeklinde ifade edilebilmektedir. Üçüncü yaş turizmi; 50 yaş ve üzerindeki bireylerin, ikamet ettikleri yer dışına gerçekleştirdikleri seyahatleri ve seyahatleri sırasında çoğunlukla turizm sektörünün var ettiği mal ve hizmetlere olan taleplerinden ve konaklamalarından doğan ilişkilerin tamamıdır şeklinde de tanımlanabilir (Özkan, 2014). Bu yaş grubundaki bireylerin seyahat tercihleri; iklim koşullarından, destinasyona ilişkin ulaşım ve sağlık hizmetleri imkânlarından ciddi şekilde etkilenmektedir (İçöz vd., 2007) Söz konusu yaş grubunun en yoğun olduğu ülkeler arasında; ABD, Kanada, Almanya, Avusturya, İngiltere, İsviçre, Fransa ve Japonya sayılabilir. Bu ülkelerin birçoğu, Türkiye'ye turist gönderen ülkeler arasında yer almaktadır (Kılıçlar vd., 2017). Turizm literatürü incelendiğinde bu yaş grubuna yönelik olarak gerçekleştirilen üçüncü yaş turizminin haricinde; "grey tourism, silver tourism, senior travel, mature tourists, elderly tourist, older tourists, elderly travel" gibi isimlerin de kullanıldığı görülmektedir.

Üçüncü yaş turizminin kapsamı içine giren turistlerin yaş sınırları incelendiğinde, isminde olduğu gibi yaş sınırlarında da bir fikir birliğine varılamadığı görülmektedir. Örneğin Hossain vd. (2003) 55 yaş ve üzerindekileri yaşlı olarak adlandırmış ancak 55-64 yaş arasını genç yaşlılar, 65 yaş ve üstünü yaşlı yaşlılar olarak sınıflandırmıştır. Patterson (2006) yaşlı bireyleri 50-55, 56-60, 60-65 ve 65 yaş üzeri şeklinde gruplandırmıştır. Gunter (1998) ise 60/65 ile 70 yaş arasındakileri genç yaşlılar, 75 yaş ve üzerindekileri yaşlı yaşlılar olarak adlandırmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 2030 yılına kadar dünyadaki her 6 kişiden 1'inin 60 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu tarihte, 60 yaş ve üzeri nüfusun oranı 2020'deki 1 milyardan 1,4 milyara yükseleceği, 2050 yılına kadar ise, 60 yaş ve üzeri kişilerin sayısının iki katına çıkacağı (2,1 milyar) düşünülmektedir. 80 yaş ve üzeri kişilerin sayısının ise 2020 ile 2050 yılları arasında üç katına çıkarak 426 milyona ulaşması beklenmektedir (WHO, 2025a). Bu durum, üçüncü yaş turizminin turizm sektöründeki en önemli pazar bölümlerinden biri haline geleceğini göstermektedir.

Yaşın ilerlemesiyle birlikte, istek, ihtiyaç ve sosyal rollerdeki değişimler nedeniyle, seyahat motivasyonlarının da zamanla değişikliğe uğraması söz konusu olmaktadır. Örneğin gençler kendi sınırlarını test ettikleri macera ağırlıklı seyahatlere yönelirken, yaşlılar dinlenme ve rahatlamaya, sosyal etkileşime ve nostaljiye eğilim gösterebilmektedirler. Ayrıca yoğun turizm sezonuna ilgi duymamakta, çok sıcak veya çok kalabalık dönemlerden kaçınmaya çalışmaktadırlar. Üçüncü yaş grubundaki turistlerin, boş zamanlarının fazla olması ve sezon dışı dönemleri tercih etmeleri, turizm sektöründeki mevsimselliğin azaltılması açısından da çok önemlidir (Alen, 2012; Albu vd., 2016; Güneren ve Yıldız, 2023). Üçüncü yaş turistlerin diğer seyahat motivasyonları ve tercihleri incelendiğinde; genellikle varış noktalarında daha uzun süre kaldıkları, karar verirken seyahat mesafesini göz önünde bulundurdukları, sağlık hizmetlerinin varlığını önemsedikleri, diğer turist türlerine kıyasla kişisel ilgiye ve iletişime daha fazla ihtiyaç duydukları, planlama için daha fazla zaman harcadıkları, arkadaş ve akrabalarını daha sık ziyaret ettikleri, seyahate eşleri, partnerleri, arkadaşları veya bir seyahat grubuyla birlikte çıkmayı tercih ettikleri, tatil yeri seçerken güvenilirliğe büyük önem verdikleri, aynı yerde birden fazla kez kalmaya istekli oldukları, kış aylarında daha sıcak yerlerde uzun süreli konaklamalara, yaz aylarında daha serin destinasyonlara yönelim gösterdikleri, özellikle otobüs ve kruvaziyer gemi seçeneklerine ilgi gösterdikleri, ancak başka seçenek kalmadığında uçakla seyahat ettikleri (kalabalık, uçağın kapalı alanı, havaalanı içindeki uzun mesafe yürüyüş gerekliliği ve bagaj taşımak stres yarattığı için), paket turları ve yakın mesafeli seyahatleri talep ettikleri görülmektedir (Horneman, 2002; Huang ve Tsai, 2003; Moscardo, 2006; Hubera vd., 2018). İleri yaştaki turistlerin seyahat etmesini, özellikle de uzun seyahatlere çıkmasını engelleyen en önemli etkenlerin ise para sıkıntısı, kötü sağlık durumu, yol arkadaşının eksikliği, eşin ölümü ve uzun seyahatlerin fazla bagaj gerektirmesi gibi faktörler olduğu tespit edilmiştir (Gibson, 2002; Kazeminia vd., 2013; Alén vd., 2016; Gao ve Kerstetter, 2016; Patterson, 2018; Hubera vd., 2018).

Dünya genelinde üçüncü yaş turistlerle beraber tüm yaşlı, çocuk ve engelli nüfus için de faydalı olabilecek çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Şehir yönetim modellerinde yeni yeni ortaya atılmaya başlanan yaşlı dostu erişilebilirlik terimi de yalnızca yaşlılar için özel olarak geliştirilmiş alanları ifade etmekle kalmayıp, aynı zamanda tüm nüfus için daha kullanıcı dostu bir ortam anlamına gelmektedir. Gürültü ve elektromanyetik kirliliğin azaltılması, yaya geçitlerinde ayrılan geçiş sürelerinin yeniden tasarlanması, kapalı banklar ve dinlenme yerlerinin tahsis edilmesi, umumi tuvaletlerin belirli aralık-

larla tüm ortak kullanım alanlarına dağıtılması ve kaldırımların geçişlerinin yeniden düzenlenmesi gibi faaliyetler öncelikle yaşlı vatandaşlardan olumlu tepki alan önemli yeniliklerdir. Daha yüksek güvenlik seviyesine sahip olan bu alanlar, sadece yaşlılar için değil, çocuklar, bebek arabasıyla yürüyen kişiler ve engelliler için de uygun olmaktadır (Zsarnoczky, 2016).

Bu bağlamda, yaşlanan dünya nüfusu ve iklim değişikliğinin birlikte değerlendirilmesi, üçüncü yaş turistlerin maruz kaldığı risklerin belirlenmesi ve bu riskleri azaltmaya yönelik uyum stratejilerinin geliştirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YÖNELİK RİSKLERİ

Dünya nüfusunun yaşlanması, üçüncü yaş turizmi pazarının giderek büyümesine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler (2023) verilerine göre, 2050 yılına kadar dünya nüfusunun %17'sinin 65 yaş ve üzeri olması beklenmektedir. Bu demografik dönüşüm, yaşlı turistlerin sayısını artırırken iklim değişikliğinden kaynaklanan risklere maruz kalan bireylerin sayısını da yükseltmektedir (Scott, 2026).

İklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan sıcak hava dalgaları, su kıtlığı, orman yangınları, fırtınalar ve seller gibi afetler, bulaşıcı hastalıklar ve hava kalitesindeki bozulmalar, insan sağlığını olumsuz etkilemekte ve ciddi riskler oluşturmaktadır. Bu etkiler karşısında fizyolojik kırılganlıkları nedeniyle özellikle yaşlı bireyler, aşırı iklim olaylarından daha fazla etkilenmekte ve daha yüksek sağlık riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu genel çerçeveyi daha somut biçimde ortaya koymak gerekirse, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) Sınırlar 2025 Raporu'na göre, aşırı sıcaklar iklim değişikliğinin en ölümcül etkilerinden biridir. Raporda, yaşlılar arasındaki ısıya bağlı ölüm oranlarının 1990'lardan bu yana yaklaşık %85 arttığı belirtilmektedir (UNEP, 2025).

Aşırı sıcağa maruz kalma; ısı stresi, ısı çarpması, kalp hastalıklarının kötüleşmesi ve akut böbrek yetmezliği gibi ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. İklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini izlemek ve değerlendirmek için kurulmuş uluslararası bir araştırma girişimi olan Lancet Countdown verilerine göre 2024'te 65 yaş üstü bireyler ve 1 yaş altı bebekler, 1986-2005 dönemine kıyasla sırasıyla %304 ve %389 daha fazla sıcak hava dalgasına maruz kalmıştır. Bu artan maruziyetin sonucunda ısıya bağlı ölümler de yükselmiş;

2012–2021 döneminde küresel olarak yıllık ortalama 546.000 ölüme ulaşarak 1990-1999 dönemine göre %63,2 artış göstermiştir (Lancet Countdown on Health and Climate Change, 2025). Yüksek yoğunluklu sıcak hava dalgaları, yüksek düzeyde akut ölümlere yol açmaktadır. Nitekim 2003 yılında Haziran–Ağustos döneminde Avrupa'da yaşanan sıcak hava dalgası yaklaşık 70.000 kişinin ölümüne neden olmuştur. Benzer şekilde, 2010 yılında Rusya Federasyonu'nda 44 gün süren sıcak hava dalgası sırasında yaklaşık 56.000'den fazla ölüm meydana gelmiştir (WHO, 2026).

Yaşlı bireylerin iklim değişikliğinin sağlık ve güvenlik üzerindeki olumsuz etkilerine karşı daha kırılgan olmaları, turizm destinasyonlarında bu gruba yönelik uyum politikalarının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle sıcak hava dalgalarının sıklığında ve şiddetinde meydana gelen artış, üçüncü yaş turistlerin seyahat deneyimlerinin sürdürülebilirliği açısından yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda destinasyonların yalnızca iklim değişikliğinin genel etkilerini azaltmaya yönelik uygulamalarla yetinmemesi, aynı zamanda yaşlı turistlerin sağlık, erişilebilirlik, güvenlik ve konfor gereksinimlerini dikkate alan kapsayıcı stratejiler geliştirmesi önem taşımaktadır. Bu stratejiler, hem üçüncü yaş turistlerin iklim kaynaklı risklere karşı korunmasına hem de yaş dostu ve iklime dirençli destinasyonların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

İKLİM RİSKLERİ BAĞLAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLER İÇİN DESTİNASYON UYUM STRATEJİLERİ

İklim değişikliğine bağlı olarak artan sıcak hava dalgaları, seller ve fırtınalar turizm destinasyonlarının güvenliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Özellikle fizyolojik kırılganlıkları nedeniyle yaşlı turistler bu risklerden daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle destinasyonların, çevresel ve ekonomik boyutların yanı sıra demografik değişimleri de dikkate alarak yaşlı dostu ve iklime dirençli şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar bu tür uyum stratejileri doğrudan yaşlı turistleri hedef almasa da, iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha kırılgan olan yaşlı bireyler açısından özel bir önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, destinasyon yönetiminde iklim risklerinin önceden belirlenmesi ve bu risklere yönelik uyum stratejilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Nitekim Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde 2024 yılında uygulamaya konulan "Aşırı Sıcaklıklarla Mücadele Protokolü", iklim kaynaklı sağlık risklerini azaltmaya yönelik önemli bir uyum uygulaması olarak öne çıkmakta-

dır. Meteorolojik veriler ile sağlık göstergelerini birleştiren beş seviyeli sıcaklık uyarı sistemi kapsamında; erken uyarılar, halkın bilgilendirilmesi, serinleme merkezlerinin açılması, sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ve gerektiğinde açık hava etkinliklerinin sınırlandırılması gibi önlemler uygulanmaktadır (Heat Health Information Network, 2024). Bu tür uygulamalar, özellikle sıcaklık kaynaklı sağlık sorunlarına karşı daha savunmasız olan yaşlı turistlerin korunmasına katkı sağlayarak, destinasyonların iklim değişikliğine karşı dirençliliğini artırmaktadır.

Benzer biçimde, yalnızca kurumsal düzeyindeki önlemler değil, birey odaklı erken müdahale ve destek mekanizmaları da yaşlı bireylerin iklim risklerine karşı korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda Telecross REDi, aşırı sıcak hava dalgaları sırasında yaşlı ve kırılgan bireylere günlük telefon desteği sağlayan bir uyum programıdır. Eğitimli gönüllüler bireylerin durumunu takip etmekte, sıcak hava güvenliği konusunda bilgilendirme yapmakta ve gerektiğinde acil müdahale süreçlerini başlatmaktadır. Program, iklim değişikliğine bağlı sıcaklık risklerine karşı yaşlıların korunmasına yönelik toplum temelli bir uyum uygulaması olarak öne çıkmaktadır (Heat Health Information Network, 2025).

Barselona'daki Superblocks (Süper Adalar) uygulaması, kent merkezlerinde araç trafiğini azaltarak yaya öncelikli alanlar oluşturmayı amaçlayan bir kentsel dönüşüm modelidir. Bu kapsamda bazı sokak ve meydanlarda araç erişimi sınırlandırılmış, yaya alanları genişletilmiş ve ağaçlandırma ile gölgelendirme artırılmıştır. Ayrıca kamusal alanlarda su öğeleri ve serinletici kentsel tasarım unsurlarıyla, sıcaklık etkisinin azaltılması hedeflenmiştir (Barcelona City Council, 2026a).

Bu kapsamda Barselona Belediyesi'nin İklim Sığınakları Ağı (Refugis Climàtics), aşırı sıcak ve soğuk hava koşullarında halkın korunmasını amaçlayan kamusal alanlardan oluşmaktadır. Bu ağ, özellikle yaşlılar, bebekler ve kronik hastalığı olanlar gibi hassas gruplar için termal konfor sağlamaktadır. Yaz aylarında 500'den fazla, kış aylarında ise 300'ün üzerinde alanı kapsayan sistem; kütüphaneler, kültür merkezleri, okullar ve parklar gibi kapalı veya gölgeli kamusal alanları içermektedir. Ayrıca "mikro iklim sığınakları" olarak adlandırılan küçük işletmeler (eczane, mağaza vb.) de kısa süreli serinleme imkânı sunarak bu ağa dâhil edilmektedir. Bu yapısıyla sistem, kent genelinde iklim risklerine karşı erişilebilir ve ücretsiz koruma sağlayan bütüncül bir uyum stratejisi oluşturmaktadır (Barcelona City Council, 2026b).

Benzer şekilde Paris Belediyesi, sıcak hava dalgalarına uyum kapsamında kent genelinde 1.400'den fazla "serinleme noktası" belirlemiştir. Bu noktalar;

parklar, bahçeler, içme suyu çeşmeleri, sisleme istasyonları, yüzme alanları ve kamuya açık serin binalardan oluşmaktadır. Kentte yaklaşık 547 yeşil alan bulunmakta ve bunların büyük bir kısmı günün her saatinde erişime açık tutulmaktadır. Ayrıca yaygın içme suyu altyapısı ve çok sayıda sisleme çeşmesi, aşırı sıcak dönemlerde ziyaretçilere ve yerel halka serinleme imkânı sunmaktadır. Paris, 2017 yılından itibaren kentsel yüzme alanlarını da iklim uyum stratejisinin bir parçası olarak geliştirmiş ve böylece sıcak hava dalgalarının etkilerini azaltmaya yönelik kapsamlı bir serinleme ağı oluşturmuştur (Ville de Paris, 2026). Paris Belediyesi tarafından haritalandırılan serin alanlar, yerli halk kadar turistler ve özellikle de yaşlı turistler için önemli bir sığınma ve rahatlama alanı olarak işlev görmektedir.

Destinasyonlarda iklim risklerine karşı geliştirilen uyum stratejilerinin önemli bir boyutunu da afet anlarında ziyaretçilerin güvenli şekilde tahliye edilmesini sağlayan yönlendirme sistemleri oluşturmaktadır. Özellikle tsunami, sel ve fırtına gibi ani gelişen afetlerin görülebildiği kıyı destinasyonlarında, risk iletişiminin açık ve erişilebilir olması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda kullanılan "Tsunami Tahliye Güzergâhı" işaretleri, afet anlarında bireyleri güvenli bölgelere yönlendirmek amacıyla tasarlanmış standart yönlendirme sistemleri arasında yer almaktadır. ABD Ulaştırma Bakanlığı tarafından onaylanan bu işaretler, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin batı kıyısında yer alan tsunami riski yüksek turizm destinasyonlarında yaygın olarak kullanılmaktadır (United States Geological Survey, 2017).

Söz konusu uygulamalar, yalnızca yerel halkın değil, bölgeyi ziyaret eden turistlerin de afet anında hızlı ve doğru karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Özellikle hareket kabiliyeti, sağlık durumu ve risk algısı bakımından daha kırılgan olabilen üçüncü yaş turistler açısından bu tür açık yönlendirme sistemleri, destinasyon güvenliğinin artırılmasına ve iklim değişikliğine bağlı afet risklerine karşı uyum kapasitesinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, iklim değişikliği ve nüfus yaşlanması arasındaki etkileşimi turizm perspektifinden ele alarak, üçüncü yaş turistlerin karşı karşıya kaldığı riskleri ve destinasyon düzeyinde geliştirilebilecek uyum stratejilerini bütüncül bir çerçevede değerlendirmektedir.

İklim değişikliği, turizm sektörünü çok boyutlu biçimde etkileyen ve gelecekte etkilerini daha da artırması beklenen küresel bir sorundur. Sıcak hava dalgaları, kuraklık, su kıtlığı, orman yangınları, seller ve diğer aşırı hava olayları, turizm faaliyetlerinin sürekliliğini, destinasyonların çekiciliğini ve turistlerin gü-

venliğini doğrudan etkilemektedir. Bu etkiler, fizyolojik açıdan daha kırılgan bir grup olan üçüncü yaş turistler açısından daha belirgin sonuçlar doğurmaktadır.

Dünya nüfusunun yaşlanmasıyla birlikte üçüncü yaş turizmi, turizm sektörünün en hızlı büyüyen pazar bölümlerinden biri hâline gelmektedir. Bu turist grubu genellikle sağlık, güvenlik, erişilebilirlik ve iklim konforu gibi unsurlara daha fazla önem vermektedir. Dolayısıyla iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı çevresel ve sağlık temelli riskler, üçüncü yaş turistlerin seyahat kararlarını, destinasyon tercihlerini ve seyahat deneyimlerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Çalışmada incelenen örnekler, destinasyonların iklim değişikliğine uyum sağlayabilmek için farklı stratejiler geliştirdiğini göstermektedir. Erken uyarı sistemleri, sıcaklık eylem planları, serinleme merkezleri, iklim sığınakları, yeşil altyapı uygulamaları, afet yönlendirme sistemleri ve toplum temelli destek programları, yaşlı turistlerin güvenliğini artıran önemli uygulamalar arasında yer almaktadır. Bu uygulamalar yalnızca üçüncü yaş turistler için değil, çocuklar, engelliler ve kronik hastalığı bulunan bireyler gibi diğer hassas gruplar açısından da önemli faydalar sağlamaktadır.

Bu doğrultuda turizm destinasyonlarının iklim değişikliğine uyum politikalarını yaş dostu destinasyon anlayışıyla bütünleştirmesi gerekmektedir. Konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri ve destinasyon yönetim örgütleri, yaşlı turistlerin ihtiyaçlarına uygun sağlık hizmetleri, erişilebilir ulaşım sistemleri, gölgelendirilmiş açık alanlar, dinlenme noktaları ve iklim risklerine yönelik bilgilendirme uygulamaları geliştirmelidir. Ayrıca turizm faaliyetlerinin yıl içerisine daha dengeli dağıtılması, aşırı sıcak dönemlerde alternatif turizm ürünlerinin geliştirilmesi ve sezon dışı seyahatlerin teşvik edilmesi, hem iklim risklerinin azaltılmasına hem de turizmde mevsimselliğin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Yerel yönetimler, kamu kurumları, turizm işletmeleri ve sivil toplum kuruluşları gibi destinasyon paydaşları arasında iş birliğinin güçlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. İklim değişikliği konusunda farkındalık artırıcı eğitim programlarının yaygınlaştırılması, sürdürülebilir ulaşım uygulamalarının desteklenmesi ve çevre dostu turizm yatırımlarının teşvik edilmesi destinasyonların iklim direncini artıracaktır. Bununla birlikte gelecekte gerçekleştirilecek akademik çalışmaların, üçüncü yaş turistlerin iklim risk algıları, seyahat davranışlarındaki değişimler, iklim uyum uygulamalarının etkinliği, iklim dostu ve yaşlı dostu uygulamalar üzerine odaklanması literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak, iklim değişikliği ve nüfusun yaşlanması birbirini etkileyen iki önemli küresel eğilim olarak turizm sektörünü yeniden şekillendirmektedir. Bu nedenle yaş dostu ve iklime dirençli destinasyonların geliştirilmesi, geleceğin sürdürülebilir turizm politikalarının temel önceliklerinden biri olmalıdır.

KAYNAKÇA

Abegg, B., Agrawala, S., Crick, F., & de Montfalcon, A. (2007). Climate change impacts and adaptation in winter tourism. In S. Agrawala (Ed.), *Climate change in the European Alps: Adapting winter tourism and natural hazards management* (s. 25–60). Paris, Fransa: OECD Publishing. DOI:10.1787/9789264031692-en

Africanews. (2018, 3 Şubat). *Cape Town's water crisis affecting tourism*. Erişim Adresi: https://www.africanews.com/2018/02/03/cape-town-s-water-crisis-affecting-tourism/

Agrawala, S. (Ed.). (2007). *Climate change in the European Alps: Adapting winter tourism and natural hazards management*. Paris, Fransa: OECD Publishing, DOI:10.1787/9789264031692-en.

Albu, A., Chaşovschi, C.E., Patiar, S.S., Müristaja, H. ve Tooman, H. (2016). Cubitus Handbook for Senior Tourism. https://www.academia.edu/16630277/Cubitus_Handbook_for_Senior_Tourism, Erişim Tarihi: 23.06.2026.

Alén, E., Domínguez, T. ve Losada, N. (2012). New opportunities for the tourism market: senior tourism and accessible Tourism. M. Kasimoglu (Ed.), *Visions for global tourism ındustry - creating and sustaining competitive strategies* içinde (s. 139-166), Croatia: Intech, https://www.intechopen.com/books/1852.

Alén, E., Losada, N. ve Domínguez, T. (2016). The impact of ageing on the tourism industry: An approach to the senior tourist profile. *Social Indicators Research*, *127*(1), 303-322, DOI: 10.1007/s11205-015-0966-x.

Amelung, B., Nicholls, S. ve Viner, D. (2007). Implications of global climate change for tourism flows and seasonality. *Journal of Travel Research*, *45*, 285-296, DOI: 10.1177/0047287506295937.

Barcelona City Council. (2026a). *Superilles (Superblocks) programme*. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2026, https://ajuntament.barcelona.cat/superilles/en.

Barcelona City Council. (2026b). *Climate Shelters Network. Barcelona for Climate.* Erişim Tarihi: 23 Haziran 2026, https://www.barcelona.cat/barcelona-pel-clima/en/specific-actions/climate-shelters-network?utm_source=chatgpt.com.

ECT. (2025). *Monitoring sentiment for intra-European travel: Spring/Summer 2025*. Erişim Adresi: https://etc-corporate.org/uploads/2025/04/2025-ETC_MSIET_Results_Wave-21.pdf

Eco-union. (2019). *Strategic guide to climate change adaptation of tourist destinations*. Erişim Adresi: https://eco-union.org.

Gao, J., & Kerstetter, D. L. (2016). Using an intersectionality perspective to uncover older Chinese female's perceived travel constraints and negotiation strategies. *Tourism Management*, 57, 128–138. DOI: 10.1016/j.tourman.2016.06.001.

Gibson, H. J. (2002). Busy travellers: Leisure-travel patterns and meanings in later life. *World Leisure Journal*, *44*(2), 11–20, DOI: 10.1080/04419057.2002.9674266.

Gunter, B. (1998). *Understanding the older consumer: The grey market*. London, İngiltere: Routledge.

Güneren, E. ve Yıldız, M. (2023). Üçüncü yaş turizmi. Nuray Türkoğulu (Ed.), *Özel ilgi turizminde güncel konu ve eğilimler* içinde (s. 267-282), Ankara: Detay Yayıncılık.

Heat Health Information Network. (2024). *Protocolo de enfrentamento ao calor extremo (Rio de Janeiro, Brazil)*. Erişim Adresi: https://heathealth.info/resources/protocolo-de-enfrentamento-ao-calor-extremo-rio-de-janeiro-brazil/

Heat Health Information Network. (2025). *Telecross REDi heatwave service*. Erişim Adresi: https://heathealth.info/resources/share-telecross-redi-heatwave-service/

Horneman, L, Carter, R.W., Wei, S. ve Ruys, H. (2002). Profiling the senior traveler: An Australian perspective. *Journal of Travel Research*, *41*, 23-37, DOI: 10.1177/004728750204100104.

Huang, L. ve Tsai, H. (2003). The study of senior traveler behavior in Taiwan. *Tourism Management*, *24*(5), 561-574, DOI: 10.1016/S0261-5177(03)00008-6.

Hubera, D., Milneb, S. ve Hyde, K. F. (2018). Constraints and facilitators for senior Tourism. *Tourism Management Perspectives*, *27*, 55-67, DOI: 10.1016/j.tmp.2018.04.003.

İçöz, O., Günlü, E. ve Yılmaz, B. S. (2007). *Genel turizm-turizmde temel kavramlar ve ilkeler*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kazeminia, A., Del Chiappa, G., & Jafari, J. (2013). Seniors' travel constraints and their coping strategies. *Journal of Travel Research*, *54*(1), 80–93, DOI: 10.1177/0047287513506290.

Kılıçlar, A., Aysen, E. ve Küçükergin, F. (2017). Demografik değişimlerin turizm türleri üzerindeki belirleyici etkisi: üçüncü yaş turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, *2*, 80-100.

Lancet Countdown on Health and Climate Change. (2025). *Health and heat*. Erişim Adresi: https://lancetcountdown.org/explore-our-data/.

Laslett, P. (1991). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Moscardo, G. (2006). Third-age tourism. In D. Buhalis & C. Costa (Eds.), *Tourism business frontiers: Consumers, products and industry* (ss. 30–39). Oxford, İngiltere: Elsevier.

Özkan, A. (2014). *Bir modern işletme yaklaşımı olarak dünya sağlık ve üçüncü yaş turizmi işletmelerinde müşteri tatmininin rolü: Bolu Karacasu örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Patterson, I. R. (2006). *Growing older: Tourism and leisure behaviour of older adults*. Wallingford, İngiltere: CABI.

Patterson, I. (2018). *Tourism and leisure behaviour in an ageing world* (2. baskı). Wallingford, İngiltere: CABI.

Pütz, M., Gallati, D., Kytzia, S., Elsasser, H., Lardelli, C., Teich, M., Waltert, F., & Rixen, C. (2011). Winter tourism, climate change, and snowmaking in the Swiss Alps: Tourists' attitudes and regional economic impacts. *Mountain Research and Development, 31*(4), 357–362, DOI:10.1659/MRD-JOURNAL-D-11-00039.1.

Scott, D. (2026). A framework for heat risk action planning for tourism. *Annals of Tourism Research, 118*, 104141. DOI:10.1016/j.annals.2026.104141.

Türkiye Today. (2025). *İzmir, Çeşme ve Foça'da yaşanan şiddetli su kıtlığı günlük hayatı neden aksatıyor?* Erişim Adresi: https://www.turkiyetoday.com.

UN Tourism. (2025). *Green technologies for urban heat mitigation in Malta for an improved experience for residents and visitors*. Erişim Adresi: https://www.untourism.int/green-technologies-for-urban-heat-mitigation-in-malta-for-an-improved-experience-for-residents-and-visitors.

United Nations. (1991). *United Nations principles for older persons*. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2026, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons.

UNFCCC-United Nations Framework Convention on Climate Change. (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*. https://unfccc.int/resource/docs/ convkp/conveng.pdf.

UNEP. (2025, 10 Temmuz). *Heat waves put older persons at high risk, warns UN report*. Erişim Adresi: https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/heat-waves-put-older-persons-high-risk-warns-un-report.

United States Geological Survey (2017). *Tsunami Evacuation Route*, Erişim Tarihi: 23 Haziran 2026, https://www.usgs.gov/media/images/tsunami-evacuation-route?utm_source=chatgpt.com.

Ville de Paris (2026). *Where to cool off in Paris when it's hot*. Erişim Tarihi: 23 Haziran 2026, https://www.paris.fr/en/pages/where-to-cool-off-in-paris-when-it-s-hot-28052.

Viner, D., & Agnew, M. (1999). *Climate change and its impacts on tourism*. Surrey, İngiltere: WWF-UK. Erişim Adresi: https://archive.ids.ac.uk/eldis/document/A10688.htm

WHO (World Health Organization). (2026, 28 Nisan). *Heat and health*. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-heat-and-health

WEF (World Economic Forum). (2023). *Rising global temperatures are already affecting the tourism industry—here's how*. Erişim Adresi: https://www.weforum.org/ stories/2023/08/temperatures-tourism-climate-impact/

WHO (World Health Organization). (2025a). *Ageing and health.* https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

WHO (World Health Organization). (2025b). *Ageing: Global population ageing*. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/population-ageing

WTO (World Tourism Organization). (2001). *Tourism 2020 vision: Global forecasts and profiles of market segments 7. World Tourism Organization, Madrid, Spain.*

Zsarnoczky, M. (2016). Silver Tourism. *International Scientific Days*, Nitra, The Slovak Republic, May 19-20, DOI: 10.15414/isd2016.s7.15.

Bölüm 11

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNE YÖNELİK PAZARLAMA STRATEJİLERİ

Murat Başal[*] *- Muhammet Salih Yiğit*[**]

GİRİŞ

Dünya nüfusunun demografik yapısı, son yıllarda yaşam beklentisinin artması ve doğurganlık oranlarının azalması sonucunda önemli bir dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümün en belirgin sonuçlarından biri, 60 yaş ve üzerindeki bireylerin toplam nüfus içindeki oranının hızla yükselmesidir. Yaşlanma olgusu geçmiş dönemlerde daha çok sağlık, bakım ve sosyal politika perspektifinden değerlendirilirken, günümüzde ekonomik davranışlar, tüketici tercihleri ve pazarlama stratejileri açısından da kritik bir araştırma alanı hâline gelmiştir. Özellikle üçüncü yaş bireyleri, yalnızca demografik bir kategori olarak değil; ekonomik kapasitesi, zaman esnekliği ve deneyim odaklı tüketim eğilimleri nedeniyle turizm sektöründe stratejik bir pazar segmenti olarak değerlendirilmektedir (United Nations, 2020). Yaşlanma sürecinin bireysel ve toplumsal boyutlarını açıklamada kullanılan önemli teorik yaklaşımlardan biri Yaşam Seyri Teorisi'dir. Bu teori, bireylerin yaşam dönemlerini yalnızca kronolojik yaş üzerinden açıklamanın yeterli olmadığını; bireyin yaşam deneyimleri, sosyal ilişkileri, ekonomik koşulları ve tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Elder, 1998). Bu perspektiften bakıldığında üçüncü yaş bireyleri homojen bir tüketici grubu değildir. Aynı yaş kategorisinde bulunan bireyler dahi sağlık durumu, ekonomik kaynakları, yaşam tarzları, sosyal çevreleri ve değer yönelimleri açısından farklı tüketim davranışları gösterebilmektedir. Turizm pazarlaması açısından bu yaklaşım önemli bir paradigma değişimine işaret etmektedir. Geleneksel pazarlama anlayışında ileri yaş tüketicileri çoğunlukla sağlık sorunları nedeniyle hareketliliği sınırlı, düşük risk alan ve temel ihtiyaç-

[*] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversite, Meslek Yüksekokulu, Lojistik, İstanbul, mbasal@gelisim.edu.tr, ORCID: orcid.org/0009-0004-5666-9560.

[**] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversite, İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği İstanbul, 0009-0009-2764-2947, ORCID: orcid.org/msyigit@gelisim.edu.tr

lara yönelik tüketim gerçekleştiren bireyler olarak değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde üçüncü yaş turistleri, aktif yaşam biçimini sürdüren, yeni deneyimler arayan, kültürel faaliyetlere katılan ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik tüketim kararları veren bireyler olarak yeniden tanımlanmaktadır (Nimrod, 2008). Üçüncü yaş turistlerinin yükselen öneminin temel nedenlerinden biri, bu grubun sahip olduğu ekonomik ve zamansal avantajlardır. Emeklilik sonrası dönemde bireylerin daha fazla boş zamana sahip olmaları, seyahatlerini yılın farklı dönemlerine yayabilmeleri ve yüksek kaliteli deneyimlere yönelik harcama yapma eğilimleri, onları turizm işletmeleri açısından değerli bir tüketici segmenti hâline getirmektedir. Özellikle sezon dışı dönemlerde seyahat talebi oluşturmaları, destinasyonların sürdürülebilir ekonomik yapısına katkı sağlamakta ve turizm işletmelerinin pazar çeşitlendirme stratejilerini desteklemektedir (Huang & Tsai, 2003). Bu dönüşüm, turizm sektöründe ürün ve hizmet tasarımının da yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Üçüncü yaş turistleri artık yalnızca ulaşım ve konaklama hizmeti satın alan tüketiciler değildir; güvenlik, sağlık, kişiselleştirme, sosyal etkileşim ve anlamlı deneyim beklentileri taşıyan daha karmaşık tüketici profiline sahiptirler. Bu durum, turizm işletmelerinin yaş temelli standart pazarlama uygulamalarından uzaklaşarak müşteri odaklı ve deneyim temelli stratejiler geliştirmelerini zorunlu hâle getirmektedir. Bu noktada Deneyim Ekonomisi Yaklaşımı, üçüncü yaş turistlerinin tüketim davranışlarını açıklamada önemli bir teorik temel sunmaktadır. Pine ve Gilmore (1998), modern ekonomilerde rekabet avantajının yalnızca ürün veya hizmet sunumundan değil, tüketiciler için unutulmaz ve anlamlı deneyimler oluşturabilme kapasitesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Turizm sektörü doğası gereği deneyim temelli bir alan olduğundan, üçüncü yaş turistleri açısından seyahat deneyimi yalnızca fiziksel bir hareketlilik değil; yaşam anlamını güçlendiren, sosyal bağları destekleyen ve bireysel tatmin sağlayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Deneyim ekonomisi perspektifinden değerlendirildiğinde üçüncü yaş turistlerinin beklentileri; destinasyonun fiziksel özelliklerinden daha fazlasını kapsamaktadır. Bu turist grubu, kendilerine değer verildiğini hissettiren, kişisel ihtiyaçlarına uyarlanabilen ve yaşam tarzlarıyla uyumlu deneyimler sunan hizmet sağlayıcılarını tercih etmektedir. Bu nedenle turizm işletmelerinin üçüncü yaş segmentine yönelik pazarlama stratejilerinde fonksiyonel faydanın yanında duygusal ve sosyal değer yaratmaya odaklanması gerekmektedir (Pine & Gilmore, 1998). Bununla birlikte üçüncü yaş turistlerinin değerlendirilmesinde yaş temelli kalıp yargılardan uzaklaşılması gerekmektedir. Günümüz üçüncü yaş tüketicileri, dijital teknolojileri kullanabilen, çevrimiçi bilgi araştırması yapan, sosyal medya platformları üzerinden destinasyon değerlendiren ve kişiselleştirilmiş hizmet beklentisi taşıyan aktif tüketiciler hâline gelmiştir. Bu durum,

yaşlanmanın yalnızca fiziksel sınırlılıklarla açıklanamayacağını; bireylerin yaşam tarzı ve tüketim davranışlarının da dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Nimrod, 2008). Sonuç olarak küresel yaşlanma süreci, turizm sektöründe yalnızca demografik bir değişim değil, aynı zamanda yeni tüketici davranışlarının ortaya çıkmasına neden olan stratejik bir dönüşüm alanıdır. Üçüncü yaş turistleri, pasif bir tüketici grubu olmaktan ziyade yüksek deneyim beklentisine sahip, ekonomik değer yaratabilen, zaman açısından esnek ve kaliteli hizmet arayışı içerisinde olan önemli bir pazar segmentidir. Bu nedenle geleceğin turizm pazarlama stratejilerinde üçüncü yaş turistlerinin ihtiyaçları; aktif yaşlanma, deneyimsel değer yaratımı, kişiselleştirilmiş hizmet ve sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde ele alınmalıdır.

1. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Üçüncü Yaş Kavramı ve Demografik Özellikler

Üçüncü yaş kavramı, modern sosyal bilimler literatüründe yalnızca kronolojik bir yaş sınıflandırmasını ifade etmemekte; bireyin yaşam döngüsündeki dönüşümünü, sosyal rollerindeki değişimi ve yaşam kalitesine ilişkin beklentilerindeki farklılaşmayı içeren çok boyutlu bir yapıyı temsil etmektedir. Bu bağlamda "yaşlılık", "ileri yaş" ve "üçüncü yaş" kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da, akademik literatürde bu kavramlar arasında önemli anlam farklılıkları bulunmaktadır. Yaşlılık kavramı çoğunlukla biyolojik ve fonksiyonel gerileme ile ilişkilendirilirken, ileri yaş kavramı daha çok yaşa bağlı demografik bir kategoriyi ifade etmektedir. Buna karşılık üçüncü yaş kavramı, bireyin emeklilik sonrası dönemde aktif yaşamını sürdürdüğü, sosyal katılımının devam ettiği ve tüketim davranışlarının yeniden şekillendiği bir yaşam evresini tanımlamaktadır (Laslett, 1989). Bu ayrım, turizm pazarlaması açısından kritik bir öneme sahiptir; çünkü üçüncü yaş bireyleri pasif bir tüketici grubu değil, aksine yüksek yaşam doyumu arayışında olan aktif katılımcılar olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda önemli bir diğer kavramsal ayrım, kronolojik yaş ile algılanan yaş arasındaki farktır. Kronolojik yaş bireyin takvimsel yaşını ifade ederken, algılanan yaş bireyin kendisini nasıl hissettiği ve hangi yaş grubuna ait hissettiği ile ilgilidir. Araştırmalar, bireylerin çoğunlukla kronolojik yaşlarından daha genç hissettiklerini ve bu algının tüketici davranışlarını doğrudan etkilediğini göstermektedir (Barak & Schiffman, 1981). Özellikle turizm davranışlarında algılanan yaş, destinasyon seçimi, aktivite tercihleri ve risk algısı üzerinde belirleyici bir faktördür. Üçüncü yaş kavramının teorik temellerinden biri olan Aktif Yaşlanma Yaklaşımı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen bir çer-

çeveye dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre yaşlanma süreci yalnızca sağlık durumunun korunması değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel hayata aktif katılımın sürdürülmesini de içermektedir (World Health Organization, 2002). Bu perspektif, üçüncü yaş bireylerini yalnızca bakım hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler olarak değil, turizm ve rekreasyon faaliyetlerine aktif olarak katılan sosyal aktörler olarak konumlandırmaktadır. Aktif yaşlanma yaklaşımı ile doğrudan ilişkili bir diğer kavram ise sağlıklı yaşlanma ve yaşam kalitesi ilişkisidir. Yaşam kalitesi, bireyin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, bağımsızlık düzeyi, sosyal ilişkileri ve çevresel koşulları ile belirlenen çok boyutlu bir yapıdır. Turizm faaliyetleri, özellikle üçüncü yaş bireylerinde sosyal izolasyonu azaltma, zihinsel iyi oluşu artırma ve yaşam tatminini güçlendirme açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Fernández-Ballesteros, 2011).

1.2. Üçüncü Yaş Turistlerinin Tüketici Profili

Üçüncü yaş turistlerinin tüketici profili, klasik demografik segmentasyon yaklaşımlarının ötesinde, psikografik ve davranışsal faktörlerin birlikte değerlendirilmesini gerektiren çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda Yaşam Seyri Teorisi, üçüncü yaş turistlerinin tüketim davranışlarını açıklamada güçlü bir teorik temel sunmaktadır. Bu teoriye göre bireylerin tüketim tercihleri, yalnızca yaşa bağlı biyolojik süreçlerle değil; yaşam boyunca biriktirilen deneyimler, sosyal roller ve tarihsel koşullar tarafından şekillenmektedir (Elder, 1998).

Demografik Özellikler

Üçüncü yaş turistlerinin demografik özellikleri, turizm talebinin yönünü belirleyen temel değişkenler arasında yer almaktadır. Bu grup genellikle emeklilik sonrası dönemde bulunan, sabit veya emeklilik geliri olan, ekonomik olarak belirli bir istikrar düzeyine ulaşmış bireylerden oluşmaktadır. Gelir düzeyi, bu segmentte seyahat sıklığı ve destinasyon tercihi üzerinde doğrudan etkili bir faktördür. Eğitim seviyesi arttıkça bireylerin kültürel turizm, şehir turları ve deneyim odaklı seyahatlere yönelme eğilimi artmaktadır. Benzer şekilde medeni durum da seyahat motivasyonlarını etkilemektedir; yalnız yaşayan bireyler sosyal etkileşim arayışıyla grup turlarını tercih ederken, evli bireyler daha çok güvenlik ve konfor odaklı destinasyonlara yönelmektedir.

Psikografik Özellikler

Psikografik özellikler, üçüncü yaş turistlerinin tüketici davranışlarını açıklamada demografik değişkenlerden daha güçlü açıklayıcı güce sahiptir. Bu grup, yaşam tarzı açısından heterojen bir yapıya sahiptir. Aktif yaşam tarzına sahip

bireyler macera turizmi, kültürel keşif ve doğa temelli etkinliklere yönelirken; daha geleneksel yaşam tarzına sahip bireyler sağlık turizmi ve dinlenme odaklı tatilleri tercih etmektedir. Seyahat motivasyonları incelendiğinde üçüncü yaş turistlerinin yalnızca dinlenme amacıyla değil, aynı zamanda kendini gerçekleştirme, yeni deneyimler yaşama ve sosyal bağlarını güçlendirme amacıyla seyahat ettikleri görülmektedir. Bu durum, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, özellikle üst düzey ihtiyaçların (ait olma, saygı görme ve kendini gerçekleştirme) bu segmentte belirleyici olduğunu göstermektedir. Yenilik arayışı, üçüncü yaş turistlerinde giderek artan bir psikolojik özellik olarak dikkat çekmektedir. Teknoloji kullanımına açık olan bireyler, dijital platformlar üzerinden seyahat planlama, rezervasyon yapma ve destinasyon araştırma süreçlerine aktif olarak katılmaktadır.

Davranışsal Özellikler

Üçüncü yaş turistlerinin davranışsal özellikleri, turizm pazarlama stratejilerinin şekillendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu grup genellikle yıl içerisinde daha sık ancak daha uzun süreli seyahatler gerçekleştirme eğilimindedir. Zaman esnekliği, sezon dışı dönemlerde seyahat etmelerine olanak tanıyarak turizm talebinin yıl geneline yayılmasını sağlamaktadır. Harcama eğilimleri incelendiğinde üçüncü yaş turistlerinin fiyat odaklı değil, değer odaklı tüketim davranışı sergiledikleri görülmektedir. Yani düşük fiyat yerine yüksek kalite, güvenlik ve konfor sunan hizmetleri tercih etmektedirler. Destinasyon tercihlerinde güvenlik, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşılabilirlik ve kültürel zenginlik belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Hizmet beklentileri ise kişiselleştirilmiş deneyimler, empati temelli hizmet sunumu ve yüksek düzeyde müşteri desteği üzerine yoğunlaşmaktadır.

2. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNİN SEYAHAT MOTİVASYONLARI VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

2.1. Seyahat Motivasyonlarının Kuramsal Temelleri

Üçüncü yaş turistlerinin seyahat davranışlarını anlamlandırmak, yalnızca demografik özelliklere dayalı bir analizle mümkün değildir. Bu tüketici grubunun seyahat kararları; psikolojik ihtiyaçlar, sosyal beklentiler, yaşam deneyimleri ve bireysel değer sistemleri tarafından şekillendirilen çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle seyahat motivasyonlarının açıklanmasında disiplinlerarası bir teorik yaklaşım gereklidir.

Bu bağlamda İtme-Çekme Motivasyon Teorisi, turizm literatüründe bireylerin seyahat kararlarını açıklamak için en yaygın kullanılan yaklaşımlardan

biridir. İtme faktörleri bireyi seyahate yönelten içsel psikolojik itici güçleri (örneğin günlük rutinden kaçma, stres azaltma, dinlenme ihtiyacı), çekme faktörleri ise destinasyonun çekicilik unsurlarını (örneğin kültürel zenginlik, güvenlik, doğal güzellikler) ifade etmektedir (Crompton, 1979). Üçüncü yaş turistleri açısından değerlendirildiğinde itme faktörler daha çok yaşam doyumu, rahatlama ve anlam arayışı gibi içsel motivasyonlarla ilişkilendirilirken; çekme faktörler sağlık altyapısı güçlü destinasyonlar, güvenli turizm ortamı ve kültürel erişilebilirlik gibi unsurlarla şekillenmektedir. Bir diğer önemli kuramsal yaklaşım Seyahat Kariyeri Teorisi'dir. Pearce (1988) tarafından geliştirilen bu teori, bireylerin seyahat motivasyonlarının yaşam döngüsü boyunca değiştiğini ve ihtiyaçların hiyerarşik bir yapıda ilerlediğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede üçüncü yaş bireyleri, daha önceki yaşam evrelerinde deneyimledikleri seyahatlerin birikimiyle daha yüksek düzeyde psikolojik ve kendini gerçekleştirme odaklı motivasyonlara yönelmektedir. Özellikle üst düzey ihtiyaçların baskın hale gelmesi, bu grubun deneyimsel ve anlam odaklı turizm faaliyetlerine yönelmesini açıklamaktadır. Yaşam Tarzı Yaklaşımı, üçüncü yaş turistlerinin heterojen yapısını açıklamada önemli bir diğer teorik zemini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin tüketim davranışlarının yalnızca yaş veya gelir gibi demografik değişkenlerle değil, yaşam tarzı, değer sistemi ve sosyal kimlikleriyle şekillendiğini vurgulamaktadır (Hawkins, Best, & Coney, 2004). Bu bağlamda üçüncü yaş bireyleri; aktif yaşam tarzına sahip, sosyal etkileşime açık veya daha muhafazakâr ve konfor odaklı olmak üzere farklı alt segmentlere ayrılabilmektedir. Son olarak Deneyim Ekonomisi Yaklaşımı, üçüncü yaş turistlerinin seyahat motivasyonlarını açıklamada tamamlayıcı bir teorik perspektif sunmaktadır. Pine ve Gilmore (1998), modern tüketicilerin yalnızca hizmet değil, anlamlı ve hatırlanabilir deneyimler satın aldığını belirtmektedir. Üçüncü yaş turistleri açısından seyahat, yalnızca fiziksel bir hareketlilik değil; yaşam hikâyesini zenginleştiren, duygusal tatmin sağlayan ve bireysel anlam üretimini destekleyen bir deneyim alanı olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Üçüncü Yaş Turistlerinin Temel Seyahat Motivasyonları

Üçüncü yaş turistlerinin seyahat motivasyonları çok boyutlu bir yapı göstermekte olup, bu motivasyonlar genellikle sağlık, sosyal etkileşim, bilgi arayışı ve duygusal tatmin ekseninde kümelenmektedir.

Sağlık ve iyi oluş motivasyonu

Bu, üçüncü yaş turizminin en güçlü belirleyicilerinden biridir. Bu grup, seyahatlerini yalnızca rekreasyonel bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda fiziksel

ve zihinsel iyilik hâlini destekleyen bir süreç olarak değerlendirmektedir. Özellikle termal turizm, wellness uygulamaları ve sağlıklı yaşam merkezleri, bu segmentin yoğun ilgi gösterdiği alanlardır.

Termal turizm, sağlık hizmetleri ile turizmi birleştiren yapısı sayesinde üçüncü yaş bireyleri için hem tedavi edici hem de dinlendirici bir deneyim sunmaktadır. Wellness turizmi ise stres azaltma, zihinsel rahatlama ve yaşam kalitesini artırma odaklı bütüncül bir yaklaşım sunarak bu grubun yaşam beklentileriyle uyum sağlamaktadır.

Sosyal bağlantı motivasyonu

Bu, üçüncü yaş turistlerinin seyahat kararlarında önemli bir motivasyon kaynağıdır. Emeklilik sonrası dönemde sosyal çevrenin daralması, bireyleri yeni insanlarla tanışma ve sosyal etkileşim kurma arayışına yönlendirmektedir. Grup seyahatleri, bu bağlamda hem güvenlik hem de sosyal aidiyet hissi sağlaması açısından tercih edilmektedir. Ayrıca kültürel etkileşim içeren turizm faaliyetleri, bireylerin farklı kültürlerle temas kurarak sosyal sermayelerini artırmalarına katkı sağlamaktadır.

Bilgi ve keşif motivasyonu

Bu, üçüncü yaş turistlerinin bilişsel ihtiyaçlarına yönelik önemli bir boyuttur. Bu motivasyon, özellikle kültür turizmi, tarihsel miras alanları ve eğitim amaçlı seyahatlerde kendini göstermektedir.

Bu grup, geçmiş yaşam deneyimlerini zenginleştirmek, yeni kültürleri öğrenmek ve entelektüel tatmin sağlamak amacıyla seyahat etmektedir. Bu durum, üçüncü yaş turizmini yalnızca dinlenme odaklı bir faaliyet olmaktan çıkararak öğrenme temelli bir deneyim alanına dönüştürmektedir.

Manevi ve duygusal deneyimler

Bu motivasyon, üçüncü yaş turistlerinin en derin psikolojik ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Bu, huzur arayışı, yaşamın anlamını yeniden değerlendirme ve içsel dengeyi sağlama gibi unsurlarla ilişkilidir. Seyahat deneyimi bu bağlamda yalnızca fiziksel bir aktivite değil, aynı zamanda bireyin yaşam kalitesini artıran ve psikolojik iyi oluşunu destekleyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle doğa temelli turizm, sakin destinasyonlar ve kültürel miras alanları bu motivasyonu destekleyen önemli unsurlardır.

3. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNİN PAZARLAMA AÇISINDAN SEGMENTASYONU

3.1. Geleneksel Demografik Segmentasyondan Psikografik Segmentasyona Geçiş

Turizm pazarlamasında üçüncü yaş turistlerinin yalnızca yaş, gelir veya eğitim gibi demografik değişkenler üzerinden sınıflandırılması, bu grubun farklı ihtiyaç ve beklentilerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Günümüzde tüketici davranışlarının anlaşılmasında psikografik segmentasyon yaklaşımı, bireylerin yaşam tarzları, değerleri, motivasyonları ve deneyim beklentileri üzerinden daha kapsamlı bir analiz imkânı sunmaktadır (Wells, 1975). Bu yaklaşım, üçüncü yaş turistlerini homojen bir yaş grubu olarak değil, farklı yaşam biçimlerine ve tüketim eğilimlerine sahip alt segmentler olarak değerlendirmektedir.

Bu kapsamda üçüncü yaş turistleri aşağıdaki temel segmentlere ayrılabilir:

1. Aktif Maceracı Üçüncü Yaş Turistler

Bu segment, yeni deneyimlere açık, teknoloji kullanım düzeyi yüksek ve kültürel faaliyetlere katılım göstermeye istekli bireylerden oluşmaktadır. Bu turistler için seyahat, yalnızca dinlenme değil; öğrenme, keşfetme ve kişisel gelişim aracı olarak görülmektedir. Deneyim odaklı tüketim eğilimleri nedeniyle kültür, doğa ve keşif temelli turizm faaliyetlerine yönelmektedirler (Pine & Gilmore, 1998).

2. Sağlık Odaklı Üçüncü Yaş Turistler

Sağlık odaklı segmentte yer alan bireyler, seyahat kararlarında fiziksel ve psikolojik iyi oluşu ön planda tutmaktadır. Wellness turizmi, termal turizm ve sağlıklı yaşam uygulamaları bu grubun temel tercih alanlarını oluşturmaktadır. Bu turistler güvenli destinasyonları, sağlık hizmetlerine erişimi ve kaliteli bakım olanaklarını önemli değerlendirme kriterleri olarak görmektedir (Voigt, Brown, & Howat, 2011).

3. Sosyal Deneyim Arayan Üçüncü Yaş Turistler

Bu segmentte seyahat motivasyonunun temelinde sosyal etkileşim ve aidiyet ihtiyacı bulunmaktadır. Grup seyahatleri, kültürel etkinlikler ve sosyal aktiviteler aracılığıyla yeni ilişkiler kurmayı amaçlayan bu turistler için seyahat, sosyal bağları güçlendiren bir yaşam deneyimi olarak değerlendirilmektedir (Nimrod, 2008).

4. Konfor ve Güvenlik Odaklı Üçüncü Yaş Turistler

Bu grup, hizmet kalitesi, güvenilirlik ve risk azaltma unsurlarına yüksek önem vermektedir. Konaklama standartları, ulaşılabilirlik, sağlık altyapısı ve destinasyon güvenliği seyahat kararlarında belirleyici olmaktadır. Bu nedenle turizm işletmelerinin bu segment için güven veren, kişiselleştirilmiş ve yüksek hizmet kalitesine sahip çözümler geliştirmesi gerekmektedir (Huang & Tsai, 2003).

Sonuç olarak üçüncü yaş turistlerinin pazarlanmasında geleneksel yaş temelli yaklaşımlardan uzaklaşılarak, yaşam tarzı ve psikografik özellikleri dikkate alan çok boyutlu segmentasyon stratejilerine yönelmek gerekmektedir. Bu yaklaşım, turizm işletmelerinin farklı üçüncü yaş gruplarına yönelik daha etkili, kişiselleştirilmiş ve sürdürülebilir pazarlama stratejileri geliştirmesine olanak sağlamaktadır.

4. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNE YÖNELİK STRATEJİK PAZARLAMA YAKLAŞIMLARI

4.1. Ürün ve Hizmet Tasarımı Stratejileri

Üçüncü yaş turistlerine yönelik pazarlama stratejilerinde temel amaç, yalnızca turistik hizmet sunmak değil; bireyin yaşam tarzına, fiziksel ihtiyaçlarına ve deneyim beklentilerine uygun değer yaratmaktır. Bu nedenle yaşa duyarlı turizm ürünleri, erişilebilir hizmet tasarımı ve kişiselleştirilmiş seyahat paketleri günümüz turizm pazarlamasının temel unsurları hâline gelmiştir. Bu yaklaşım algılanan değer teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, turistlerin satın alma kararları yalnızca hizmetin ekonomik maliyetine değil; elde edilen fonksiyonel, duygusal ve sosyal faydalara bağlıdır (Zeithaml, 1988). Bu doğrultuda üçüncü yaş turistleri için geliştirilen kişiselleştirilmiş deneyimler; sağlık desteği, güvenlik, konfor ve bireysel ihtiyaçlara uyum sağlayarak müşteri memnuniyeti ve sadakatini güçlendirmektedir.

Önerilen ilişki:

Kişiselleştirilmiş Turizm Deneyimi - Algılanan Değer - Memnuniyet - Sadakat

Bu modelde kişiselleştirilmiş hizmetler, turistin kendisini değerli hissetmesini sağlamakta; algılanan değerin artması ise destinasyon bağlılığı ve tekrar ziyaret niyetini güçlendirmektedir.

4.2. Deneyimsel Pazarlama Stratejileri

Günümüz turizm ekonomisinde rekabet avantajı yalnızca hizmet kalitesiyle değil, turistlere sunulan deneyimin niteliğiyle belirlenmektedir. Deneyim Ekonomisi Yaklaşımı, tüketicilerin artık yalnızca ürün ve hizmet satın almadığını; anlamlı, hatırlanabilir ve duygusal bağ oluşturan deneyimler aradığını ifade etmektedir (Pine & Gilmore, 1998). Üçüncü yaş turistleri açısından deneyimsel pazarlama, seyahati fiziksel bir hareketlilikten çıkararak yaşam kalitesini artıran sosyal ve psikolojik bir deneyime dönüştürmektedir. Schmitt'in (1999) geliştirdiği deneyimsel pazarlama yaklaşımı kapsamında bu deneyimler beş temel boyutta değerlendirilebilir:

DENEYİM BOYUTU	**ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YANSIMASI**
Duyusal deneyim	Doğa, kültür, gastronomi ve fiziksel çevre deneyimleri
Duygusal deneyim	Güven, mutluluk, aidiyet ve huzur oluşturma
Bilişsel deneyim	Öğrenme, keşif ve kültürel gelişim
Davranışsal deneyim	Aktivitelere katılım ve aktif yaşam deneyimi
Sosyal deneyim	Yeni ilişkiler kurma ve topluluk deneyimi

Bu kapsamda üçüncü yaş turistlerine yönelik stratejiler, yalnızca konaklama veya ulaşım hizmeti sunmaya değil; bireyin yaşam hikâyesine anlam katan bütünsel deneyimler oluşturmaya odaklanmalıdır.

4.3. Dijital Pazarlama ve Teknoloji Temelli Yaklaşımlar

Dijital dönüşüm, üçüncü yaş turistlerinin tüketici davranışlarını da önemli ölçüde değiştirmektedir. Günümüzde birçok üçüncü yaş tüketicisi çevrimiçi bilgi araştırması yapmakta, dijital rezervasyon sistemlerini kullanmakta ve kişiselleştirilmiş önerilere yönelik beklenti geliştirmektedir. Bu dönüşüm, teknoloji kullanımının yalnızca genç tüketicilere özgü olmadığını göstermektedir. Bu süreç Teknoloji Kabul Modeli ile açıklanabilir. Davis (1989)'e göre bireylerin teknolojiyi kullanma eğilimi, algılanan fayda ve kullanım kolaylığı tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turistlerine yönelik dijital uygulamaların kullanıcı dostu, güvenilir ve kişisel ihtiyaçlara uyarlanabilir olması önem taşımaktadır.

Yapay zekâ destekli turizm uygulamaları bu noktada önemli fırsatlar sunmaktadır:

- AI destekli seyahat asistanları: Bireysel tercihlere göre seyahat önerileri oluşturma,
- Kişisel rota önerileri: Sağlık, ilgi alanı ve fiziksel kapasiteye uygun güzergâh geliştirme,
- Sağlık durumuna uygun destinasyon önerileri: Wellness ve sağlık hizmetleriyle uyumlu seyahat planlama.

Bunun yanında Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik teknolojileri, üçüncü yaş turistlerinin seyahat öncesi deneyim yaşamalarına olanak sağlayarak karar verme süreçlerini desteklemektedir. Bu teknolojiler özellikle fiziksel hareket kısıtlılığı bulunan bireyler için alternatif deneyim alanları oluşturmakta, destinasyonların daha erişilebilir hâle gelmesine katkı sağlamaktadır (Guttentag, 2010). Sonuç olarak üçüncü yaş turistlerine yönelik stratejik pazarlama yaklaşımları; erişilebilir hizmet tasarımı, deneyimsel değer yaratımı ve dijital kişiselleştirme ekseninde yapılandırılmalıdır. Bu yaklaşım, üçüncü yaş turistlerini pasif tüketiciler olarak değil, teknolojiyle bütünleşen, deneyim arayan ve yüksek değer yaratma potansiyeline sahip stratejik bir pazar segmenti olarak konumlandırmaktadır.

5. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR PAZARLAMA YAKLAŞIMLARI

5.1. Sürdürülebilir Turizm Perspektifi

Günümüzde turizm sektöründe rekabet avantajı yalnızca ekonomik büyüme ile değil; çevresel sorumluluk, sosyal değer yaratımı ve kültürel sürdürülebilirlik ilkeleriyle değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan mevcut ihtiyaçların karşılanmasını temel almakta ve turizm faaliyetlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarının dengeli biçimde yönetilmesini önermektedir (Brundtland, 1987). Üçüncü yaş turizmi açısından sürdürülebilir pazarlama yaklaşımı, bu grubun yalnızca ekonomik değer oluşturan bir tüketici segmenti olarak değil; yerel topluluklarla etkileşim kuran, kültürel mirasa katkı sağlayan ve çevresel farkındalığı yüksek bireyler olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Bu kapsamda;

- Ekolojik hassasiyet: Üçüncü yaş turistlerine yönelik doğa dostu ulaşım, düşük karbonlu seyahat seçenekleri ve çevre duyarlılığı yüksek destinasyonların geliştirilmesini ifade etmektedir.

- Yerel kültüre katkı: Kültürel miras alanlarının ziyaret edilmesi, yerel üreticilerin desteklenmesi ve otantik deneyimlerin sunulması yoluyla ekonomik ve kültürel sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.
- Sosyal kapsayıcılık: Yaş dostu destinasyon tasarımları, erişilebilir ulaşım ve kapsayıcı hizmet modelleri aracılığıyla üçüncü yaş bireylerinin turizm faaliyetlerine aktif katılımı desteklenmektedir.
- Kuşaklararası sürdürülebilirlik: Turizm faaliyetlerinin yalnızca mevcut turist beklentilerine değil, gelecek nesillerin yaşam kalitesine de katkı sağlayacak şekilde planlanması gerekmektedir.

Bu yaklaşım, turizm işletmelerinin üçüncü yaş turistlerine yönelik stratejilerinde ekonomik fayda ile toplumsal sorumluluğu birlikte ele almasını sağlamaktadır.

5.2. ESG Perspektifinden Üçüncü Yaş Turizmi - Çevresel, Sosyal ve Yönetişim

Son yıllarda sürdürülebilir pazarlama anlayışı, Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG – Environmental, Social, Governance) kriterleri doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Paydaş Teorisi perspektifine göre işletmeler yalnızca hissedarlarına değil; çalışanlar, müşteriler, toplum ve çevre gibi tüm paydaşlara karşı sorumludur (Freeman, 1984). Bu yaklaşım, üçüncü yaş turizminin sürdürülebilirlik boyutunun değerlendirilmesinde önemli bir teorik temel oluşturmaktadır.

Çevresel Sürdürülebilirlik - Environmental

Üçüncü yaş turizmi kapsamında çevresel boyut; doğaya duyarlı destinasyonların geliştirilmesi, sürdürülebilir ulaşım alternatiflerinin kullanılması ve doğal kaynakların korunmasına yönelik uygulamaları kapsamaktadır. Çevre bilinci yüksek seyahat seçenekleri, üçüncü yaş turistlerinin değer temelli tüketim beklentileriyle uyum sağlamaktadır.

Sosyal Sürdürülebilirlik - Social

Sosyal boyut, üçüncü yaş bireylerinin turizm faaliyetleri aracılığıyla sosyal hayata katılımını desteklemeyi ifade etmektedir. Yaş dostu turizm uygulamaları; yalnızlık hissinin azaltılması, sosyal bağların güçlendirilmesi ve aktif yaşlanmanın desteklenmesi açısından önemli bir araçtır. Bu nedenle turizm, üçüncü yaş bireyleri için yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda sosyal refahı artıran bir deneyim alanıdır.

Yönetişim ve Erişilebilir Turizm Politikaları - Governance

Yönetişim boyutu ise erişilebilir turizm standartlarının oluşturulması, yaş dostu kamu politikalarının geliştirilmesi ve işletmelerin etik sorumluluk anlayışıyla hareket etmesini kapsamaktadır. Turizm destinasyonlarının fiziksel ve dijital erişilebilirlik açısından yeniden tasarlanması, üçüncü yaş bireylerinin turizme eşit katılımını desteklemektedir. Sonuç olarak üçüncü yaş turizmi, sürdürülebilir pazarlama perspektifinden değerlendirildiğinde ekonomik değer yaratmanın ötesinde çevresel sorumluluk, sosyal kapsayıcılık ve güçlü yönetişim anlayışını gerektiren stratejik bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. ESG yaklaşımı, üçüncü yaş turistlerini sürdürülebilir destinasyon yönetiminin aktif paydaşları olarak konumlandırmaktadır.

6. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNDE HİZMET KALİTESİ VE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ

6.1. Hizmet Kalitesi Modelleri

Üçüncü yaş turistlerinin beklentileri, yalnızca temel turizm hizmetlerinin sunulmasıyla sınırlı olmayıp; güven, erişilebilirlik, kişisel ilgi ve deneyim kalitesi gibi unsurları da kapsamaktadır. Bu nedenle hizmet kalitesi, bu segmentte müşteri memnuniyeti ve destinasyon bağlılığını belirleyen temel stratejik faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Hizmet kalitesinin ölçülmesinde en yaygın kullanılan modellerden biri SERVQUAL Modeli'dir. Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988) tarafından geliştirilen bu model, müşterilerin beklentileri ile algıladıkları hizmet performansı arasındaki farkı temel almaktadır. Model kapsamında hizmet kalitesi; güvenilirlik, empati, fiziksel unsurlar, güvence ve hızlı hizmet boyutları üzerinden değerlendirilmektedir. Üçüncü yaş turistleri açısından bu boyutlar özel bir önem taşımaktadır. Güvenilirlik, hizmetin doğru ve tutarlı biçimde sunulmasını; empati, bireysel ihtiyaçların anlaşılmasını; fiziksel unsurlar ise erişilebilir ve konforlu hizmet ortamlarını ifade etmektedir. Güvence ve hızlı hizmet boyutları ise özellikle sağlık, güvenlik ve destek ihtiyacının yüksek olduğu bu segment için kritik değer oluşturmaktadır. Bununla birlikte SERVPERF modeli, hizmet kalitesini yalnızca algılanan performans üzerinden değerlendirmesi nedeniyle turizm alanında önemli bir alternatif yaklaşım sunmaktadır (Cronin & Taylor, 1992). Üçüncü yaş turistleri açısından gerçek hizmet deneyiminin ölçülmesi, işletmelerin müşteri beklentilerine daha doğru yanıt vermesine katkı sağlamaktadır.

6.2. Algılanan Değer, Memnuniyet ve Sadakat İlişkisi

Üçüncü yaş turistlerinin davranışlarını açıklamada hizmet kalitesi tek başına yeterli olmayıp, turistin elde ettiği toplam değer algısı da önem taşımaktadır. Algılanan Değer Teorisi, tüketicilerin satın alma kararlarını elde ettikleri faydalar ile katlandıkları maliyetler arasındaki değerlendirme sonucunda oluşturduklarını ifade etmektedir (Zeithaml, 1988). Bu doğrultuda üçüncü yaş turistlerinde hizmet kalitesi, öncelikle algılanan değeri artırmakta; artan değer algısı ise müşteri memnuniyetini ve destinasyona yönelik bağlılığı güçlendirmektedir. Özellikle güvenli hizmet, kişiselleştirilmiş deneyim, sağlık desteği ve sosyal etkileşim olanakları, bu turist grubunun destinasyon değerlendirmelerinde belirleyici olmaktadır.

Önerilen kavramsal ilişki:

Hizmet Kalitesi

↓

Algılanan Değer

↓

Turist Memnuniyeti

↓

Destinasyon Sadakati

Bu model, üçüncü yaş turistlerinin tekrar ziyaret niyeti ve destinasyonu başkalarına önerme davranışlarının yalnızca hizmet sunumuna değil, bütünsel deneyim değerine bağlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla turizm işletmeleri için amaç yalnızca kaliteli hizmet üretmek değil; güven, anlam ve bağlılık oluşturan sürdürülebilir müşteri deneyimleri geliştirmek olmalıdır.

7. ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YÖNELİK İLETİŞİM VE MARKA STRATEJİLERİ

7.1. Yaş Dostu Marka İletişimi

Üçüncü yaş turistlerine yönelik etkili pazarlama iletişimi, yaş temelli kalıp yargılardan uzaklaşarak bireyin deneyim, değer ve yaşam tarzını merkeze alan bir anlayış üzerine kurulmalıdır. Geleneksel iletişim yaklaşımlarında ileri yaş tüketicileri çoğunlukla sınırlılıklarla ilişkilendirilirken, günümüzde pozitif yaşlanma yaklaşımı bireyleri aktif, üretken ve deneyim odaklı tüketiciler olarak konumlandırmaktadır (Rowe & Kahn, 1997).

Bu doğrultuda yaş dostu marka iletişimi üç temel unsur üzerine yapılandırılmalıdır:

- Yaş ayrımcılığından uzak iletişim: Markaların üçüncü yaş bireylerini pasif veya kırılgan tüketiciler olarak göstermeyen, yaşam deneyimlerini ve bireysel tercihlerini önemseyen bir dil kullanması gerekmektedir.
- Pozitif yaşlanma mesajları: İletişim stratejileri, yaşlanmayı bir kayıp süreci olarak değil; yeni deneyimler, keşif ve sosyal katılım dönemi olarak yansıtmalıdır.
- Güven veren marka dili: Üçüncü yaş turistleri açısından güven, şeffaflık ve hizmet kalitesine ilişkin mesajlar marka tercihinde belirleyici olmaktadır.

Bu yaklaşım Marka Kimliği Teorisi açısından değerlendirildiğinde, güçlü markaların yalnızca ürün özellikleriyle değil, tüketicilerle kurdukları anlamlı ilişkiler yoluyla değer oluşturduğu görülmektedir (Aaker, 1996). Bu nedenle turizm markalarının üçüncü yaş tüketicileriyle güven ve aidiyet temelli uzun dönemli ilişkiler geliştirmesi önem taşımaktadır.

7.2. Hikâye Anlatımı Yaklaşımı

Turizm pazarlamasında hikâye anlatımı, tüketicilerin yalnızca bilgiye değil, duygusal bağ kurabilecekleri anlamlı anlatılara yönelmesi nedeniyle stratejik bir iletişim aracı hâline gelmiştir. Hikâye temelli marka iletişimi, destinasyonların ve deneyimlerin tüketici zihninde daha güçlü ve kalıcı biçimde konumlandırılmasını sağlamaktadır (Fog vd., 2010).

Üçüncü yaş turistleri açısından hikâye anlatımı; geçmiş deneyimleri, yaşam birikimini ve yeni keşif arzularını merkeze alan bir iletişim yaklaşımı sunmaktadır. Bu segment için etkili marka mesajları, yaş kavramını sınırlayıcı bir unsur olarak değil, deneyim zenginliğinin göstergesi olarak ele almalıdır.

Örneğin;

"Yaşınız değil, deneyimleriniz yolculuğunuzu belirler."

şeklindeki bir iletişim yaklaşımı, üçüncü yaş turistlerini aktif, değerli ve keşfetmeye devam eden bireyler olarak konumlandırmaktadır.

Sonuç olarak üçüncü yaş turizmine yönelik marka iletişiminde amaç yalnızca hizmet tanıtımı yapmak değil; güven, anlam ve duygusal bağ oluşturan bir marka deneyimi geliştirmektir. Bu yaklaşım, üçüncü yaş turistlerinin marka bağlılığını ve destinasyon tercihlerini güçlendiren stratejik bir pazarlama unsuru olarak değerlendirilmektedir.

8. DESTİNASYON YÖNETİMİNDE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNİN ROLÜ

Üçüncü yaş turistleri, modern destinasyon yönetiminde yalnızca talep oluşturan bir grup değil; aynı zamanda destinasyonların hizmet tasarımını, altyapı yatırımlarını ve sürdürülebilirlik stratejilerini yönlendiren stratejik bir paydaş konumundadır. Bu çerçevede destinasyon rekabet gücü, turistlerin deneyim kalitesiyle doğrudan ilişkilidir ve özellikle yaş dostu tasarımlar bu rekabetin belirleyici unsurlarından biri hâline gelmiştir (Ritchie & Crouch, 2003).

8.1. Yaş Dostu Destinasyon Tasarımı

Yaş dostu destinasyon yaklaşımı, üçüncü yaş turistlerinin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını bütüncül bir şekilde karşılamayı amaçlayan bir planlama anlayışıdır. Bu yaklaşım, erişilebilirlik, sağlık altyapısı, güvenlik ve konaklama standartları gibi temel bileşenler üzerine inşa edilmektedir.

- Ulaşılabilirlik, destinasyonun fiziksel altyapısının yaşlı bireylerin hareket kabiliyetine uygun şekilde tasarlanmasını ifade eder. Engelsiz ulaşım sistemleri ve kolay yönlendirme altyapıları bu kapsamda kritik öneme sahiptir.
- Sağlık altyapısı, acil sağlık hizmetlerine erişim, yakın tıbbi destek merkezleri ve turizm bölgelerinde sağlık güvenliğinin sağlanmasını içerir. Bu unsur, üçüncü yaş turistlerinin risk algısını doğrudan azaltmaktadır.
- Güvenlik, hem fiziksel hem de dijital güvenliği kapsayan çok boyutlu bir yapıdır. Turistik alanlarda güvenli hareket alanları ve şeffaf bilgilendirme sistemleri bu yapının temelini oluşturur.
- Konaklama standartları, yaş dostu oda tasarımı, ergonomik altyapı ve kişiselleştirilmiş hizmet anlayışıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, yaş dostu destinasyon tasarımı yalnızca hizmet kalitesini artırmakla kalmaz; aynı zamanda destinasyonun algılanan rekabet gücünü de yükseltir.

8.2. Akıllı Destinasyonlar ve Üçüncü Yaş Turizmi

Dijital dönüşüm, destinasyon yönetimini "akıllı turizm" (smart tourism) kavramı etrafında yeniden şekillendirmiştir. Akıllı turizm yaklaşımı, veri odaklı sistemler, dijital bağlantılılık ve gerçek zamanlı bilgi paylaşımı yoluyla turist deneyimini optimize etmeyi amaçlamaktadır (Gretzel, Werthner, Koo, & Lamsfus, 2015).

Üçüncü yaş turistleri açısından akıllı destinasyonlar üç temel teknoloji ekseninde değerlendirilmektedir:

- Smart tourism sistemleri, turist davranışlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş hizmet önerileri sunmaktadır. Bu sistemler, üçüncü yaş turistlerinin karar verme süreçlerini kolaylaştırmaktadır.
- IoT (Nesnelerin İnterneti) destekli hizmetler, destinasyon içi yönlendirme, sağlık izleme ve güvenlik kontrolü gibi alanlarda gerçek zamanlı destek sağlamaktadır.
- Dijital rehberlik sistemleri, özellikle mobil uygulamalar ve sesli yönlendirme teknolojileri aracılığıyla yaşlı turistlerin bağımsız hareket edebilmesini desteklemektedir.

Bu teknolojiler, Teknoloji Kabul Modeli perspektifinden değerlendirildiğinde, kullanım kolaylığı ve algılanan fayda arttıkça üçüncü yaş turistlerinin dijital sistemleri benimseme düzeyinin yükseldiğini göstermektedir (Davis, 1989). Sonuç olarak akıllı destinasyonlar, üçüncü yaş turistlerinin hem güvenlik hem de deneyim beklentilerini karşılayan yeni nesil turizm ekosistemleri oluşturmaktadır. Bu yapı, destinasyon yönetimini yalnızca fiziksel planlama düzeyinden çıkararak veri temelli, kişiselleştirilmiş ve sürdürülebilir bir yönetim modeline dönüştürmektedir.

9. GELECEĞİN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ: YENİ TRENDLER VE ARAŞTIRMA ALANLARI

Üçüncü yaş turizmi, dijitalleşme, yapay zekâ ve küresel sağlık krizleri sonrası yeniden şekillenen tüketici davranışlarıyla birlikte dönüşen dinamik bir araştırma alanına evrilmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca demografik değişimlerle değil; teknolojiye uyum, güven algısı ve deneyim beklentilerindeki farklılaşma ile açıklanmaktadır.

9.1. Yapay Zekâ Çağında Yaşlı Turist Pazarlaması

Yapay zekâ temelli turizm uygulamaları, üçüncü yaş turistlerinin karar alma süreçlerini önemli ölçüde dönüştürmektedir. Bu bağlamda üç kritik araştırma alanı öne çıkmaktadır:

- AI güveni, kullanıcıların yapay zekâ sistemlerine duyduğu güven düzeyinin seyahat kararlarını belirlemesi açısından kritik bir değişkendir.
- Algoritmik kişiselleştirme, turistlerin sağlık durumu, geçmiş tercihleri ve davranışlarına göre özelleştirilmiş seyahat önerileri sunulmasını ifade etmektedir.

- Teknoloji kabulü, özellikle yaşlı turistlerin dijital sistemleri benimseme düzeyini açıklayan temel teorik çerçeve olarak öne çıkmaktadır (Davis, 1989).

Bu bağlamda UTAUT modeli, (Teknolojinin Kabulü ve Kullanımına İlişkin Birleşik Teori) performans beklentisi ve çaba beklentisi üzerinden üçüncü yaş bireylerinin dijital turizm sistemlerine uyumunu açıklamada güçlü bir teorik temel sunmaktadır (Venkatesh vd., 2003).

9.2. Post-Pandemi Döneminde Güvenli Seyahat Eğilimleri

COVID-19 sonrası dönemde turizm davranışları, özellikle üçüncü yaş segmentinde risk algısına dayalı olarak yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda üç temel eğilim öne çıkmaktadır:

- Sağlık güvenliği, destinasyon seçiminde en belirleyici faktörlerden biri hâline gelmiştir.
- Temassız hizmetler, dijital check-in, mobil ödeme ve otomatik yönlendirme sistemleriyle birlikte standart hale gelmektedir.
- Risk algısı, bireyin seyahat kararını doğrudan etkileyen psikolojik bir değişken olarak önem kazanmaktadır (Cox, 1967).

Bu süreç, üçüncü yaş turistlerinde güvenlik odaklı tüketim davranışının güçlendiğini ve destinasyon seçiminde sağlık altyapısının kritik hale geldiğini göstermektedir.

9.3. Gelecek Araştırma Gündemi

Üçüncü yaş turizmi literatürü gelecekte aşağıdaki araştırma alanları etrafında yoğunlaşacaktır:

- Yapay zekâ ve turist davranışı: AI tabanlı karar destek sistemlerinin üçüncü yaş tüketici davranışına etkisi
- Dijital kapsayıcılık: Yaşlı bireylerin dijital hizmetlere eşit erişim düzeyi
- Yaş dostu şehirler: Kentsel tasarımın turizm deneyimine etkisi
- Nöropazarlama: Yaşlı tüketicilerin bilinçaltı karar mekanizmalarının turizm tercihleri üzerindeki etkisi

Bu alanlar, üçüncü yaş turizmini yalnızca bir pazar segmenti olarak değil, aynı zamanda teknoloji, psikoloji ve sürdürülebilirlik kesişiminde gelişen disiplinlerarası bir araştırma alanı olarak konumlandırmaktadır.

10. SONUÇ VE STRATEJİK ÖNERİLER

Üçüncü yaş turizmi, yalnızca demografik bir büyüme alanı değil; aynı zamanda tüketici davranışları, hizmet tasarımı ve destinasyon yönetimi açısından dönüşen stratejik bir ekosistemdir. Bu çalışma, üçüncü yaş turistlerini açıklarken Yaşam Seyri Teorisi (Elder, 1998) ve Algılanan Değer Yaklaşımı (Zeithaml, 1988) temelinde, bu grubun heterojen, deneyim odaklı ve yüksek değer beklentisine sahip bir pazar segmenti olduğunu ortaya koymaktadır.

Akademik Çıkarımlar

Elde edilen kavramsal çerçeve, üçüncü yaş turistlerinin klasik "yaşlı tüketici" yaklaşımıyla açıklanamayacağını; bunun yerine aktif yaşlanma, deneyim ekonomisi ve teknoloji kabulü ekseninde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle algılanan değer–memnuniyet–sadakat zinciri, üçüncü yaş turizm davranışlarının açıklanmasında bütüncül bir teorik yapı sunmaktadır.

Turizm İşletmeleri İçin Yönetsel Öneriler

Turizm işletmeleri açısından en kritik stratejik yönelim, ürün ve hizmetlerin kişiselleştirme, erişilebilirlik ve güvenlik temelli yeniden tasarlanmasıdır. Bu bağlamda:

- Yaş dostu hizmet tasarımı standartlaştırılmalı,
- Dijital ve fiziksel erişilebilirlik birlikte ele alınmalı,
- AI destekli kişiselleştirme sistemleri güven temelli yapılandırılmalıdır.

Bu yaklaşım, üçüncü yaş turistlerinde hem algılanan değeri hem de destinasyon sadakatini artıracaktır.

Kamu Politikaları İçin Öneriler

Kamu politikaları düzeyinde ise üçüncü yaş turizmi, yalnızca ekonomik bir faaliyet değil; sosyal refah ve aktif yaşlanma politikalarının bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamda:

- Yaş dostu destinasyon standartları ulusal ölçekte tanımlanmalı,
- Sağlık ve turizm entegrasyonu güçlendirilmeli,
- Dijital kapsayıcılık politikaları geliştirilmelidir.

Bu yönelim, üçüncü yaş bireylerin turizme eşit ve güvenli katılımını destekleyecektir.

Gelecek Araştırma Önerileri

Gelecek çalışmaların aşağıdaki alanlara yoğunlaşması önerilmektedir:

- Yapay zekâ destekli turizm sistemlerinde güven ve etik algı,
- Nöropazarlama temelli yaşlı tüketici karar mekanizmaları,
- Akıllı şehirler ve yaş dostu destinasyon entegrasyonu,
- Dijital kapsayıcılığın turizm deneyimine etkisi.

Bu alanlar, üçüncü yaş turizmini disiplinlerarası bir araştırma alanı hâline getirmekte ve literatürdeki teorik boşlukları genişletmektedir.

KAYNAKÇA

Aaker, D. A. (1996). Building strong brands. Free Press.

Barak, B., & Schiffman, L. G. (1981). Cognitive age: A nonchronological age variable. Advances in Consumer Research, 8(1), 602–606.

Brundtland, G. H. (1987). Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford University Press.

Cox, D. F. (1967). Risk taking and information handling in consumer behavior. Harvard University Press.

Crompton, J. L. (1979). Motivations for pleasure vacation. Annals of Tourism Research, 6(4), 408–424. https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90004-5

Cronin, J. J., & Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. Journal of Marketing, 56(3), 55–68. https://doi.org/10.1177/002224299205600304

Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. MIS Quarterly, 13(3), 319–340. https://doi.org/10.2307/249008

Elder, G. H. (1998). The life course as developmental theory. Child Development, 69(1), 1–12. https://doi.org/10.2307/1132065

Fernández-Ballesteros, R. (2011). Quality of life in old age: Problematic issues. Applied Research in Quality of Life, 6(1), 21–40. https://doi.org/10.1007/s11482-010-9110-x

Fog, K., Budtz, C., Munch, P., & Blanchette, S. (2010). Storytelling: Branding in practice (2nd ed.). Springer.

Freeman, R. E. (1984). Strategic management: A stakeholder approach. Pitman.

Gretzel, U., Werthner, H., Koo, C., & Lamsfus, C. (2015). Conceptual foundations for understanding smart tourism ecosystems. Computers in Human Behavior, 50, 558–563. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.043

Guttentag, D. A. (2010). Virtual reality: Applications and implications for tourism. Tourism Management, 31(5), 637–651. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.07.003

Hawkins, D. I., Best, R. J., & Coney, K. A. (2004). Consumer behavior: Building marketing strategy (9th ed.). McGraw-Hill. https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433

Huang, L., & Tsai, H. T. (2003). The study of senior traveler behavior in Taiwan. Tourism Management, 24(5), 561–574. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00003-8

Laslett, P. (1989). A fresh map of life: The emergence of the third age. Harvard University Press.

Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism: Themes in retirees' narratives. Annals of Tourism Research, 35(4), 859–878. https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.06.001

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64(1), 12–40.

Pearce, P. L. (1988). The Ulysses factor: Evaluating visitors in tourist settings. Springer.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. Harvard Business Review, 76(4), 97–105.

Plummer, J. T. (1974). The concept and application of life style segmentation. Journal of Marketing, 38(1), 33–37. https://doi.org/10.2307/1250164

Ritchie, J. R. B., & Crouch, G. I. (2003). The competitive destination: A sustainable tourism perspective. CABI Publishing.

Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. The Gerontologist, 37(4), 433–440.

Schmitt, B. H. (1999). Experiential marketing. Journal of Marketing Management, 15(1–3), 53–67. https://doi.org/10.1362/026725799784870496

Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. Journal of Sustainable Tourism, 8(1), 1–19. https://doi.org/10.1080/09669580008667346

United Nations World Tourism Organization. (2019). Global report on inclusive tourism. UNWTO.

United Nations. (2020). World Population Ageing 2020 Highlights. United Nations Department of Economic and Social Affairs.

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. MIS Quarterly, 27(3), 425–478. https://doi.org/10.2307/30036540

Voigt, C., Brown, G., & Howat, G. (2011). Wellness tourists: In search of transformation. Tourism Review, 66(1/2), 16–30. https://doi.org/10.1108/16605371111127206

Wells, W. D. (1975). Psychographics: A critical review. Journal of Marketing Research, 12(2), 196–213. https://doi.org/10.2307/3151098

World Health Organization. (2002). Active ageing: A policy framework. World Health Organization.

Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: A means-end model and synthesis of evidence. Journal of Marketing, 52(3), 2–22. https://doi.org/10.1177/002224298805200302

Bölüm 12

TURİZM DESTİNASYONLARINDA BAKIM VE SAĞLIK HİZMETLERİ

*Mehmet Halit Metin**

1. GİRİŞ

Sağlık amacıyla seyahat yeni bir olgu değildir. Tarih boyunca bireyler sağlıklarını korumak, iyileştirmek veya çeşitli rahatsızlıklarına çözüm bulmak amacıyla termal kaynaklara, kaplıcalara ve uygun iklim koşullarına sahip bölgelere seyahat etmişlerdir. Bu nedenle sağlık ve turizm arasındaki ilişki, turizmin ilk dönemlerinden itibaren gelişmiştir. Ancak son yıllarda sağlık ve medikal turizme yönelik ilgi önemli ölçüde artmış, bu alan hem sağlık hem de turizm literatüründe dikkat çeken çalışma konularından biri hâline gelmiştir (Hall, 2011). Sağlık turizmi literatüründe üzerinde uzlaşı sağlanmış tek bir tanım bulunmamaktadır. Farklı ülkeler, kurumlar ve araştırmacılar sağlık turizmini sağlık, wellness, medikal ve spa turizmi gibi farklı kavramlarla ele almaktadır. Bu durum, sağlık turizminin kapsamının zaman içerisinde genişlemesi ve farklı hizmet türlerini içermesiyle ilişkilendirilmektedir. Başlangıçta daha çok termal kaynaklar, iklim koşulları ve tedavi amaçlı seyahatlerle ilişkilendirilen sağlık turizmi, günümüzde bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hâllerini destekleyen çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür (Smith ve Puczkó, 2008).

Günümüzde sağlıkla ilişkili seyahatler yalnızca dinlenme ve iyileşme amacı taşımamaktadır. Birçok destinasyonda sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri ve turizm faaliyetleri bir arada sunulmaktadır. Özellikle özel hastaneler, rehabilitasyon merkezleri, sağlık tarama programları ve bakım hizmetleri turizm destinasyonlarının sunduğu hizmet çeşitliliğinin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bunun yanında sağlık kuruluşları ile konaklama işletmeleri arasında geliştirilen iş birlikleri, sağlık ve turizm sektörleri arasındaki etkileşimi daha da güçlendirmektedir. Bu gelişmeler, turizm destinasyonlarında sunulan sağlık ve bakım

* Öğr. Gör. Mehmet Halit METİN, İstanbul Gelişim Üniversitesi / Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu / Tıbbi Veri İşleme Teknikerliği Programı, İstanbul, ORCID:0000-0003-1922-842X, mhmetin@gelisim.edu.tr

hizmetlerinin önemini artırmakta ve bu hizmetlerin destinasyon rekabetçiliğini etkileyen unsurlar arasında değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Connell, 2006; García-Altés, 2005).

Sağlık turizmi son yıllarda birçok ülke tarafından ekonomik büyüme fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda ülkeler, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaya, sağlık altyapısını geliştirmeye ve uluslararası hastaları çekebilecek düzenlemeler oluşturmaya yönelmektedir. Sağlık turizminin gelişiminde kaliteli sağlık hizmetlerinin sunulması, nitelikli insan kaynağı, teknolojik altyapı, ulaşım olanakları ve kamu desteği önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca sağlık kuruluşları ile konaklama işletmeleri arasında geliştirilen iş birlikleri, sağlık turizmi hizmetlerinin daha bütüncül bir yapıda sunulmasına katkı sağlamaktadır (García-Altés, 2005).

2. TURİZM DESTİNASYONLARINDA BAKIM VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Turizm destinasyonlarında sağlık, wellness, medikal ve spa gibi kavramların birbirinin yerine kullanılabilmesi, bu alandaki hizmetlerin kapsamının belirlenmesini güçleştirmektedir. Sağlık turizmi kapsamında seyahat eden bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi, destinasyondaki hizmet sunucularının niteliği, kalite standartları, profesyonel yetkinlikler, altyapı ve ulaşım olanaklarıyla ilişkilidir. Bu nedenle turizm destinasyonlarında bakım ve sağlık hizmetleri, yalnızca tedavi hizmetleriyle sınırlı olmayan; hizmetin organizasyonu, erişilebilirliği ve niteliğini de kapsayan bir alan olarak ele alınmaktadır (García-Altés, 2005; Smith & Puczkó, 2008).

2.1. Turizm Destinasyonu Kavramı

Turizm destinasyonu, turizm araştırmalarının temel kavramlarından biri olmasına rağmen literatürde üzerinde uzlaşılan tek bir tanımı bulunmamaktadır. Destinasyon; bir ülke, bölge, şehir veya turistik çekim merkezi gibi farklı mekânsal ölçeklerde ele alınabilmektedir. Fiziksel bir alanı değil, aynı zamanda turistlerin deneyimlerini şekillendiren sosyal, kültürel ve ekonomik unsurları da kapsamaktadır. Bu nedenle destinasyon kavramı, yalnızca coğrafi sınırlarla tanımlanan bir alan olmkatan çıkmış farklı paydaşların etkileşimde bulunduğu ve turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir (Saraniemi & Kylänen, 2010).

Geleneksel yaklaşımlar destinasyonları belirli coğrafi sınırlar içerisinde yer alan turistik çekicilikler, ulaşım olanakları, konaklama tesisleri ve diğer hizmetlerin bir araya geldiği alanlar olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte güncel çalışmalar destinasyonların yalnızca fiziksel mekânlardan oluşmadığını, turistler, yerel halk, işletmeler ve kamu kurumları arasındaki etkileşimlerle sürekli olarak yeniden şekillenen dinamik yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle destinasyonlar, zaman içerisinde değişen ve dönüşen sosyal mekânlar olarak değerlendirilmektedir (Saarinen, 2004; Saraniemi & Kylänen, 2010).

Destinasyonların işleyişinde çekicilikler, erişilebilirlik, olanaklar, aktiviteler ve yardımcı hizmetler temel bileşenler arasında yer almaktadır. Özellikle yardımcı hizmetler kapsamında değerlendirilen sağlık hizmetleri, güvenlik, iletişim ve finansal hizmetler turistlerin destinasyondaki deneyimlerini doğrudan etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır. Bu nedenle sağlık ve bakım hizmetleri günümüzde yalnızca sağlık turizmi kapsamında değil, destinasyonların sürdürülebilirliği ve rekabet gücü açısından da önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Buhalis, 2000).

2.2. Sağlık Hizmetleri Kavramı

Starfield'e (2001) göre sağlık, bireyin veya toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilme ve hedeflerini gerçekleştirebilme kapasitesinin yanı sıra kişilerarası, sosyal, biyolojik ve fiziksel çevreyle başa çıkabilme yeteneğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımda sağlık, yaşamın amacı olarak değil, günlük yaşamın sürdürülebilmesini sağlayan bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca sağlık; sosyal ve kişisel kaynakların yanı sıra fiziksel ve psikolojik kapasiteyi de içeren olumlu bir kavram olarak ele alınmaktadır (Starfield, 2001).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık hizmetleri; bireylerin sağlık durumlarını korumayı, geliştirmeyi, hastalıkları önlemeyi, tedavi etmeyi, rehabilitasyonu ve uzun dönem bakım hizmetlerini kapsayan organize faaliyetler bütünüdür. Sağlık sistemlerinin temel amacı bireylerin ihtiyaçlarına uygun, erişilebilir ve bütünleşik hizmet sunmaktır (WHO, 2015).

Sağlık hizmetleri, yalnızca hastalıkların tedavisine yönelik faaliyetlerden ibaret değildir. Tarih boyunca sağlık hizmetlerine farklı bakış açılarıyla yaklaşılmıştır. Bunlar önleyici, tedavi edici ve rehabilitasyon hizmetleridir. Türkiye'de, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren önleyici sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde sunulmasına önem verilirken, tedavi edici hizmetler ayrı bir hizmet alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, sağlık hizmetlerinin bireysel ve halk sağlığının korunması, hastalıkların önlenmesi ve ortaya çıkan sağlık

sorunlarının tedavisini kapsayan çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Çavmak ve Çavmak, 2017).

2.3. Bakım Hizmetleri Kavramı

Bakım, ilişkisel, öznel ve etik boyutları olan çok yönlü bir kavramdır ve bu kavramın evrensel olarak kabul gören tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bakım, beslenme ve giyim gibi bir bireyin ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu üstlenmeyi içermektedir. Bunun için bakım hizmetleri, yalnızca belirli bir mesleki alana özgü bir uygulama olarak değil, bir bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için ilgi, özen ve destek sağlamayı kapsayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Gül, 2019).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre uzun dönem bakım; bireyin fiziksel ve zihinsel kapasitesinde meydana gelen önemli ve sürekli kayıplara rağmen temel haklarını, özgürlüklerini ve insan onurunu koruyabilecek düzeyde işlevselliğini sürdürebilmesi amacıyla başkaları tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin bütününü ifade etmektedir. Bu bağlamda uzun dönem bakım yalnızca bireyin günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını değil, aynı zamanda sağlıklı yaşlanma sürecinin desteklenmesini de amaçlamaktadır (World Health Organisation, 2015).

Uzun süreli bakım, uzun süredir devam eden fiziksel hastalıkları, engelleri veya bilişsel bozuklukları olan kişilere yönelik bir dizi sağlık hizmetini kapsamaktadır. Uzun süreli bakım sigortası, giyinme, yıkanma, tuvalet kullanımı, yeme ve içme gibi bireyin günlük faaliyetlerine destek sağlayan ve bakımın evde, hastanede, bakım evinde veya bir hemşirenin desteğiyle sağlanan hizmetlerin bütününü kapsamaktadır (Çiftçi, 2021).

2.4. Turizm Destinasyonlarında Bakım ve Sağlık Hizmetlerinin Kapsamı

Sağlık turizmi, sağlıkla ilişkili farklı hizmet türlerini kapsayan geniş bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda bireyler yalnızca tedavi amacıyla değil, sağlıklarını korumak, geliştirmek veya yaşam kalitelerini artırmak amacıyla da seyahat edebilmektedir. Sağlıkla ilişkili seyahatler; medikal hizmetler, rehabilitasyon uygulamaları, wellness faaliyetleri ve diğer destekleyici hizmetleri içerebilmektedir. Bu durum sağlık ve turizm sektörleri arasındaki etkileşimin artmasına ve sağlık hizmetlerinin turizm faaliyetlerinin önemli bir bileşeni hâline gelmesine katkı sağlamaktadır (Connell, 2006; García-Altés, 2005; Smith & Puczkó, 2008).

Turizm destinasyonlarında sağlık hizmetlerinin kapsamı, ziyaretçilerin sağlık gereksinimlerine uygun hizmete zamanında ve güvenli biçimde erişebilmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda tanı ve tedavi hizmetleri, acil sağlık hizmetleri, ilaç ve tıbbi malzemeye erişim, rehabilitasyon uygulamaları ile sağlık kuruluşları arasındaki sevk ve koordinasyon süreçleri önem taşımaktadır. Hizmetlerin niteliği; sağlık kuruluşlarının kalite standartları, profesyonellerin yetkinliği, teknolojik kapasite, ulaşım olanakları ve destinasyondaki altyapı ile yakından ilişkilidir. Özellikle uluslararası ziyaretçiler açısından hizmetin güvenilirliği, iletişim olanakları ve hizmet süreçlerinin düzenlenmiş olması destinasyon tercihinde etkili olabilmektedir (García-Altés, 2005)

Bakım hizmetleri ise özellikle yaşlı, engelli, kronik hastalığı bulunan veya hareket kısıtlılığı yaşayan turistlerin seyahat sürecindeki günlük gereksinimlerinin karşılanmasını kapsamaktadır. Bu hizmetler, günlük yaşam aktivitelerine destek sağlanmasının yanı sıra erişilebilir konaklama ve ulaşım olanakları, refakatçi desteği, ilaç kullanımının sürdürülmesi ve gerektiğinde profesyonel bakım personeline erişim gibi unsurları da içermektedir. Bu nedenle bakım ve sağlık hizmetlerinin turizm destinasyonlarında bütünleşik biçimde planlanması, ziyaretçilerin güvenliğini, bağımsızlığını ve seyahat deneyiminin niteliğini destekleyen temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Gül, 2019; García-Altés, 2005).

3. TURİZM DESTİNASYONLARINDA SUNULAN SAĞLIK HİZMETLERİ

Turizm destinasyonlarında sağlık hizmetleri, medikal, sağlık ve wellness turizmi kapsamında farklı uygulamaları içermektedir. Bu uygulamalar; diş tedavileri, kök hücre uygulamaları, üreme tedavileri, kalça ve diz protezleri, göz hastalıklarına yönelik işlemler, estetik cerrahi, kardiyak bakım ve organ nakli gibi medikal hizmetlerden oluşabilmektedir. Bunun yanında spa turizmi, termal kaynaklara dayalı hizmetler ile fitness ve iyi oluş odaklı uygulamalar da sağlıkla ilişkili seyahatlerin kapsamı içinde değerlendirilmektedir. Bu çeşitlilik, turizm destinasyonlarında sunulan sağlıkla ilişkili hizmetlerin farklı amaçlara ve gereksinimlere göre şekillendiğini göstermektedir (Zhong et al., 2021)

3.1. Koruyucu Sağlık Hizmetleri

Uluslararası seyahatler; farklı enfeksiyon etkenlerine maruz kalma, sıcaklık, rakım ve nem değişiklikleri gibi çeşitli sağlık risklerini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, bu risklerin önemli bir bölümü seyahat öncesinde, seyahat sırasında ve sonrasında alınacak koruyucu önlemlerle azaltılabilmekte-

dir. Dünya Sağlık Örgütü, seyahat sağlığının korunmasında aşılamayı, sıtmaya yönelik koruyucu ilaç tedavisi, hastalık taşıyan vektörlere karşı kişisel korunmayı ve farklı çevresel koşullarda güvenli davranışları temel uygulamalar arasında göstermektedir (World Health Organization, 2012).

Seyahat öncesi sağlık danışmanlığı, özellikle sıtmanın endemik olduğu bölgelere yapılacak yolculuklarda koruyucu sağlık hizmetlerinin önemli bir unsurudur. Tayvan'da 2002–2013 döneminde bildirilen ithal sıtma vakalarını inceleyen araştırmada, vakaların %62'sinin seyahat öncesinde tıbbi danışmanlık almadığı belirlenmiştir. Araştırmada, seyahat sırasında sıtma riskinin; gece uzun kollu kıyafet ve uzun pantolon kullanılması, böcek kovucu ürünlerden yararlanılması, insektisit emdirilmiş cibinlik altında uyunması ve uygun koruyucu ilaç tedavisi uygulanmasıyla azaltılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca sıtmanın endemik olduğu ülkelere seyahat edenler ile bu ülkelerden gelen göçmenlere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Chen et al., 2014).

Seyahat öncesi koruyucu sağlık yaklaşımı, gidilecek bölgenin özelliklerine göre planlanmalıdır. Bu kapsamda seyahat edilecek alanın kentsel, kırsal ya da ormanlık niteliği, konaklama türü, seyahat süresi, rakım ve sıcaklık koşulları, güvenlik sorunları, sağlık hizmetlerine erişim imkânı ve hava kirliliği gibi etmenler değerlendirilmelidir. Seyahat eden kişilerin mümkünse hareket tarihinden dört ila sekiz hafta önce bir seyahat sağlığı merkezi veya hekimle görüşerek gerekli aşılar, kişisel sağlık riskleri ve alınması gereken önlemler hakkında bilgi alması önerilmektedir (World Health Organization, 2012).

Koruyucu sağlık hizmetleri, seyahat sonrasında ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarının erken fark edilmesini de kapsamaktadır. Chen ve arkadaşları (2014), sıtmanın endemik olduğu bölgelerden dönen kişilerde gelişen ateşli hastalıklarda sıtmanın ayırıcı tanıda değerlendirilmesi gerektiğini; tanı ve tedavide yaşanabilecek gecikmelerin komplikasyon riskini artırabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle turistlerin seyahat sonrasında ortaya çıkan ateş, titreme, baş ağrısı, bulantı veya benzeri belirtilerde seyahat öykülerini sağlık profesyonelleriyle paylaşmaları ve gerekli değerlendirme için gecikmeden sağlık kuruluşuna başvurmaları önem taşımaktadır (Chen et al., 2014).

3.2. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri

Turizm destinasyonlarında birinci basamak niteliğindeki sağlık hizmetleri, seyahat sırasında ortaya çıkan sağlık sorunlarının değerlendirilmesi ve ayaktan bakım sunulması açısından önem taşımaktadır. GeoSentinel sürveyans ağı veri-

lerine dayanan araştırmada, seyahat sırasında planlanmamış sağlık hizmeti alan 1.093 yolcu incelenmiştir. Bu yolcuların %97'sinin tıbbi bir durum nedeniyle değerlendirme aldığı belirlenmiştir. Katılımcıların %19'u ayaktan kliniklere, %10'u ise özel hekim muayenehanelerine başvurmuştur. Bu başvurularda en sık tanısal işlemler uygulanmış; bunu antimikrobiyal tedavi, tıbbi gözlem ile enjeksiyon veya infüzyon uygulamaları izlemiştir (Piyaphanee ve arkadaşları, 2023)

Birinci basamak sağlık hizmetleri, seyahat eden bireylerin seyahat öncesinde ve sonrasında başvurabileceği temel sağlık hizmetleri arasında yer almaktadır. Birinci basamak hekimleri, seyahat öncesi görüşmelerde bireyin tıbbi öyküsünü değerlendirerek seyahatle ilişkili sağlık risklerine yönelik kişiye özgü öneriler sunmaktadır. Bu kapsamda aşılama, sıtmaya karşı koruyucu ilaç tedavisi ve diğer koruyucu uygulamalar hakkında danışmanlık verilmektedir. Seyahat sonrasında ise seyahatle ilişkili hastalıkların değerlendirilmesi, tanı ve tedavisi ile uygun izlemin sağlanmasında birinci basamak hekimleri rol üstlenmektedir. Bireyin kronik hastalıkları ve düzenli ilaç kullanımı hakkında bilgi sahibi olunması, seyahat sağlığına ilişkin danışmanlığın kişiselleştirilmesine katkı sağlamaktadır (Al-Dahshan ve arkadaşları, 2025).

3.3. Acil Sağlık Hizmetleri

Turizm hareketliliği sırasında ortaya çıkan acil sağlık sorunları yalnızca bulaşıcı hastalıklarla sınırlı değildir. Seyahat koşulları, ulaşım biçimi, destinasyonun fiziksel özellikleri, çevresel etkenler, bireysel davranışlar ve mevcut kronik hastalıklar acil sağlık gereksinimini etkileyebilmektedir. Seyahat sırasında trafik kazaları, düşmeler, boğulma, dalış kazaları, sıcak ve soğuğa bağlı sağlık sorunları, yüksek irtifa hastalıkları, tromboz, akut gastrointestinal sorunlar, yaralanmalar ve kronik hastalıkların alevlenmesi görülebilmektedir. Ayrıca seyahat sırasında meydana gelen ölümlerin yaklaşık %40'ının travmaya, %60'ının ise hastalıklara bağlı olduğu; bulaşıcı hastalıkların bu ölümler içindeki payının %3'ün altında kaldığı belirtilmektedir (Potin ve ark., 2024).

Antalya'daki bir üçüncü basamak hastanenin acil servisine başvuran 961 yabancı turisti inceleyen bir araştırmada, hastaların yüzde 31'inin hastaneye yatırıldığı, yüzde 69'unun ise acil servisten taburcu edildiği ortaya çıktı. En sık görülen tanılar travma (yüzde 42) ve dolaşım sistemi bozuklukları (yüzde 11) idi. Çalışmada ayrıca 153 hastaya cerrahi müdahale yapıldığı, durumu kritik olan 49 hastanın kendi ülkelerine nakledildiği ve 15 hastanın hastanede hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Bu bulgular, turistik destinasyonlarda acil sağlık hiz-

metlerinin, travmatik olaylar, akut hastalıklar ve önceden var olan rahatsızlıkların alevlenmesi dahil olmak üzere çeşitli durumlara müdahale edebilecek şekilde yapılandırılmasının önemini vurgulamaktadır. (Eray ve ark., 2008)

Turizm hareketliliğinin yoğun olduğu destinasyonlarda acil sağlık hizmetlerinin planlanmasında mevsimsel nüfus değişimleri de dikkate alınmalıdır. İtalya'daki yüksek turizm yoğunluğuna sahip bir Alp bölgesinde 2017–2019 yılları arasında acil servise yapılan 208.875 başvurunun %9,3'ünün turistlere ait olduğu belirlenmiştir. Turist başvurularının yıl içinde belirgin bir mevsimsel değişim gösterdiği ve en yüksek başvuru sayısına ağustos ayında ulaşıldığı saptanmıştır. Ayrıca turist hastalarda sarı, turuncu ve kırmızı triyaj kodlarının yerel nüfusa göre daha yüksek oranda görüldüğü bildirilmiştir. Araştırmada, özellikle sağlık hizmeti kapasitesi sınırlı turistik bölgelerde turist nüfusunun acil servisler üzerinde önemli bir etki oluşturabileceği vurgulanmaktadır (Turcato ve ark., 2023).

3.4. Hastane Hizmetleri

Turizm destinasyonlarında hastane hizmetleri, seyahat sırasında ortaya çıkan ve daha kapsamlı tıbbi bakım gerektiren durumlarda önem kazanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, yurt dışında sağlık hizmetlerine erişimin bazı durumlarda yalnızca özel sağlık hizmeti sunucuları aracılığıyla mümkün olabileceğini ve bu hizmetlerin yüksek maliyet oluşturabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle seyahat eden bireylerin, destinasyondaki olası sağlık riskleri ve bakım maliyetleriyle uyumlu kapsamlı bir seyahat sağlık sigortasına sahip olmaları önerilmektedir. Seyahat sağlık sigortası; tıbbi bakım, hastaneye yatış ve sağlık nedenleriyle acil tahliye gibi hizmetleri kapsayabilmektedir (Health Organization, 2024).

Medikal turizm, bireylerin tıbbi tedavi almak amacıyla uluslararası sınırları aşarak seyahat etmelerini ifade etmektedir. Bu kapsamda sunulan tedaviler tıbbi hizmetlerin geniş bir alanını kapsamakla birlikte, en yaygın uygulamalar arasında diş tedavileri, estetik cerrahi, elektif cerrahi ve fertilite tedavileri yer almaktadır. Medikal turizm kapsamında yurt dışında sunulan hizmetler; kardiyoloji ve kardiyak cerrahi, ortopedik cerrahi, bariyatrik cerrahi, göz cerrahisi, organ, hücre ve doku nakli ile tanısal değerlendirme ve check-up uygulamalarını da içerebilmektedir. Bu hizmetler, tatil sırasında kaza veya ani hastalık nedeniyle sağlık kuruluşuna başvuran geçici ziyaretçilerin aldığı acil bakımdan ayrılmaktadır. Nitekim bu tür ziyaretçiler medikal turist olarak değil, seyahat sırasında beklenmedik biçimde sağlık hizmeti gereksinimi duyan geçici ziyaretçiler olarak değerlendirilmektedir (Lunt ve ark., 2011)

3.5. Rehabilitasyon Hizmetleri

Rehabilitasyon, engellilik yaşamış veya engellilik yaşama olasılığı bulunan bireylerin, çevreleriyle etkileşim içinde en uygun işlevsellik düzeyine ulaşmalarına ve bu düzeyi sürdürmelerine yardımcı olan önlemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Yaşlı bireylerde rehabilitasyon hizmetleri, kalıcı engelliliğin ve bakım bağımlılığının önlenmesine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca bu hizmetlerin önlenebilir hastane yatışlarını ve taburculuk gecikmelerini azaltabildiği belirtilmektedir. Akut hastanelerin yatarak rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanmasında rolü bulunmakla birlikte, rehabilitasyon hizmetlerinin önemli bir bölümü toplum temelli ortamlarda veya evde sunulabilmektedir (World Health Organisation, 2015).

Medikal turizm kapsamında gerçekleştirilen bazı tıbbi işlemlerden sonra hastaların tedavi gördükleri destinasyonda belirli bir iyileşme dönemi geçirmeleri gerekebilmektedir. Bu süreçte hastalar otel, villa veya tatil merkezinde dinlenme ve nekahet dönemini sürdürebilmektedir. Bununla birlikte, bazı cerrahi girişimlerden sonra uygun iyileşmenin sağlanabilmesi için hastaların turistik faaliyetlere katılımının sınırlandırılması gerekebilmektedir. Bu durum, tedavi sonrası iyileşme sürecinin turizm faaliyetleriyle birlikte yürütülebilmekle birlikte, tıbbi gereksinimlere göre planlanması gerektiğini göstermektedir (Connell, 2006).

4. TURİZM DESTİNASYONLARINDA BAKIM SÜREÇLERİ VE DESTEKLEYİCİ HİZMETLER

Uluslararası tedavi amacıyla seyahat eden bireylerde, bakım sürecinin hastane dönemi öncesi ve sonrası aşamalarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Seyahat öncesinde bireylerin mevcut hastalıkları ve düzenli kullandıkları ilaçlar bulunabilmektedir. Bunların mümkün olan en erken aşamada değerlendirilmesi gerekmektedir. Planlanan işlemler için seyahat öncesi danışmanlık ve bilgilendirilmiş onamla ilgili sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Lunt ve ark., 2011)

Seyahat planlayan bireylerin, seyahat sırasında karşılaşabilecekleri olası sağlık riskleri hakkında hazırlık sürecinin erken aşamasında bilgi veya danışmanlık almaları önerilmektedir. Seyahat sağlığı kliniğine başvurunun tercihen hareket tarihinden dört ila sekiz hafta önce yapılması gerektiği belirtilmektedir. Danışmanlık sürecinde seyahat eden kişinin sağlık profili, seyahatin türü ile transit geçiş ve destinasyon yerleri dikkate alınmaktadır. Ayrıca seyahat sırasın-

da sağlık ve diş hizmetlerine erişim, güvenli gıda ve suya ulaşım, sanitasyon ve hijyen koşulları ile engelli bireylere yönelik tesis ve ekipmanların mevcudiyeti de değerlendirilmesi gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı bireylerin seyahatle ilişkili sağlık riskleri daha yüksek gruplar arasında bulunduğunu ve uzun mesafeli seyahat planlamadan önce tıbbi öneri almalarının gerektiğini vurgulamaktadır (Health Organization, 2024; World Health Organization, 2012).

Uluslararası sağlık hizmeti almak amacıyla seyahat edildiğinde, hastanın bakım sürekliliği kesintiye uğrayabilmektedir. Tedavi sonrasında hastanın ülkesine dönmesiyle birlikte ortaya çıkan komplikasyonların, yan etkilerin ve ameliyat sonrası bakım gereksinimlerinin sorumluluğu çoğu zaman hastanın kendi ülkesindeki sağlık sistemine geçmektedir. Ancak hastaların yeterli sağlık hizmetine erişiminde sorunlar yaşayabilmesi mümkündür. Ayrıca dönüş yolculuğu sırasında derin ven trombozu, pulmoner tromboembolizm veya miyokard enfarktüsü gibi sağlık sorunları gelişebilmektedir (Lunt et al., 2011).

Uluslararası hastaların tedavi sürecinde konaklama hizmetleri, yalnızca barınma gereksiniminin karşılanmasıyla sınırlı değildir. Tedavi kuruluşuna yakınlık, ulaşım kolaylığı ve sağlık hizmetiyle bağlantılı konaklama düzenlemeleri, hastaların konaklama tercihlerini etkileyebilmektedir. Medikal otel uygulamalarını inceleyen bir araştırmada, hastaların algıladığı avantajlar, fiyat algısı ve medikal otelde konaklama isteği arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu belirlenmiştir. Araştırmada fiziksel kolaylığın konaklama isteği üzerinde; zaman ve çaba tasarrufunun ise fiyat algısı üzerinde belirleyici olduğu saptanmıştır. Ayrıca medikal otelde konaklamaya ilişkin algıların ve konaklama isteğinin, ilk kez seyahat eden uluslararası hastalar ile daha önce tedavi amacıyla seyahat etmiş hastalar arasında farklılaştığı belirtilmiştir (Han & Hyun, 2014).

Sağlık turizminde hastanın karar süreci, yalnızca tedavi hizmetinin niteliğine değil; tedavi seçenekleri, sağlık kuruluşunun kapasitesi, seyahat düzenlemeleri, konaklama olanakları ve destinasyona ilişkin güvenilir bilgiye erişimine de bağlıdır. Bu nedenle sağlık kuruluşları, dijital kanallar aracılığıyla hizmet kapsamı, uzmanlık alanları, klinik altyapı ve hasta sürecine ilişkin açık bilgi sunmalıdır. Medikal turizm aracı kuruluşları ise uluslararası hastalar ile sağlık hizmeti sunucuları arasında iletişim, yönlendirme, seyahat organizasyonu ve lojistik destek sağlayarak koordinasyon işlevi üstlenmektedir. Tanıtım faaliyetlerinde yalnızca maliyet avantajının değil, kalite güvencesi, hasta güvenliği ve hizmet sürekliliğinin de vurgulanması önem taşımaktadır (Zhong ve ark., 2021).

5. TURİZM DESTİNASYONLARINDA SAĞLIK VE BAKIM HİZMETLERİNİN ORGANİZASYONU

Destinasyonlarda sağlık ve bakım hizmetlerinin organizasyonu; sağlık kuruluşları, bakım sağlayıcıları, konaklama işletmeleri, ulaşım hizmetleri, aracı kuruluşlar, kamu kurumları ve yerel yönetimler arasında koordinasyonu gerektiren çok aktörlü bir yapı olarak ele alınmalıdır. Sağlık turizmi kapsamında hastane, seyahat acentesi ve aracı kuruluşlar arasındaki iş birlikleri; tedavi, ulaşım, konaklama ve iyileşme sürecinin bütünleşik biçimde yönetilmesini sağlamaktadır (Lunt et al., 2011). Destinasyonun sağlık turizmi kapasitesi ise yalnızca klinik altyapıya değil, konaklama olanakları, ulaşılabilirlik ve destek hizmetlerinin yeterliliğine de bağlıdır (COMCEC., 2020)

Turizm destinasyonlarında sağlık ve bakım hizmetlerinin organizasyonu, klinik hizmetlerin sunulmasına yanında; sağlık hizmeti kalitesi, nitelikli insan kaynağı, teknolojik altyapı, uluslararası hasta kabul süreçleri, iletişim, koordinasyon ve düzenleyici mekanizmaların birlikte yönetilmesini gerektirmektedir. Uluslararası hastalara hizmet sunan gelişmekte olan ülkeleri karşılaştıran bir incelemede, medikal turizm hizmetlerinin geliştirilmesinde farklı stratejiler izlendiği; ancak hizmet kalitesinin hasta gereksinimlerini karşılamaması, uzman insan kaynağı yetersizliği, uluslararası hasta aracı kuruluşların etkin kullanılmaması, hastalarla iletişim sorunları, kamu desteğinin yetersizliği ve işleyişi zorlaştıran katı düzenlemelerin temel sorunlar arasında yer aldığı belirlenmiştir. Araştırmada, medikal pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi, hasta kabulünü kolaylaştıracak uluslararası hasta aracı kuruluşların etkinleştirilmesi, sunulan hizmetlerin kalitesinin izlenmesi, birimler arası koordinasyonun güçlendirilmesi ve sektörde yetki ve sorumlulukları belirgin tek bir koordinatör yapının oluşturulmasının sağlık turizmi hizmetlerinin gelişimine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir (Raoofi ve ark., 2024).

6. TURİZM DESTİNASYONLARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ZORLUKLAR

Turizm destinasyonlarında sağlık hizmetlerinin sunumunda, uluslararası hastalara yönelik hizmet kalitesi ve organizasyonla ilişkili çeşitli güçlükler ortaya çıkabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde medikal turizm hizmetlerini karşılaştıran bir incelemede, sunulan hizmetlerin hasta gereksinimlerini yeterince karşılamaması, uzman insan kaynağı eksikliği, uluslararası hasta aracı kuruluşlarının etkin kullanılmaması, hastalarla iletişim sorunları, kamu desteğinin yetersizliği ve ticari faaliyetlere ilişkin katı düzenlemeler temel sorunlar arasında

gösterilmektedir. Çalışmada ayrıca hasta kabulünü kolaylaştıracak aracı kuruluşların geliştirilmesi, sunulan hizmetlerin kalitesinin izlenmesi, kurumlar arası koordinasyonun iyileştirilmesi ve sektörde tek bir yetkili koordinasyon yapısının oluşturulmasının önem taşıdığı belirtilmiştir (Raoofi et al., 2024)

Turist yoğunluğunun sağlık hizmetleri üzerindeki etkisi, özellikle acil servis kullanımında belirginleşebilmektedir. İtalya'daki turizm yoğunluğu yüksek bir Alp bölgesinde yürütülen araştırmada, acil servise yapılan başvuruların %9,3'ünün turistlere ait olduğu; turist başvurularının yıl içinde mevsimsel değişim gösterdiği ve en yüksek düzeye ağustos ayında ulaştığı saptanmıştır. Aynı araştırmada turist hastalarda sarı, turuncu ve kırmızı triyaj kodlarının yerel nüfusa göre daha yüksek oranda görüldüğü belirlenmiştir. Bulgular, özellikle sağlık hizmeti kapasitesi sınırlı turistik bölgelerde turist nüfusunun acil servisler üzerinde önemli bir etki oluşturabileceğini göstermektedir (Turcato et al., 2023).

Sınır ötesi sağlık hizmeti alan bireylerde tedavi sonrasında bakımın sürekliliği ve komplikasyonların yönetimi de sorunlu alanlardan biridir. Hastanın ülkesine dönmesinin ardından ortaya çıkan komplikasyonlar, yan etkiler ve ameliyat sonrası bakım gereksinimleri çoğu zaman hastanın kendi ülkesindeki sağlık sisteminin sorumluluğuna geçmektedir. Ancak hastaların yeterli sağlık hizmetine erişiminde sorunlarla karşılaşabileceği belirtilmektedir. Ayrıca kısa ve uzun dönem hasta izlemlerine ilişkin kanıtların sınırlı olduğu ve sağlık hizmeti sunucularının hasta takibini nadiren gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Yurt dışında refraktif cerrahi geçirdikten sonra Almanya'daki bir üniversite hastanesine başvuran hastalarda komplikasyon yönetimi ile ameliyat sonrası bakımın yetersiz olduğunun bildirilmesi, bu sorunun somut örneklerinden biridir (Lunt et al., 2011)

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Üçüncü yaş turizminin gelişmesi, turizm destinasyonlarında sağlık ve bakım hizmetlerinin yalnızca acil durumlarda başvurulan tamamlayıcı hizmetler olarak değil, destinasyon deneyiminin temel unsurlarından biri olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Yaşlı turistlerin kronik hastalık, hareket kısıtlılığı, düzenli ilaç kullanımı, rehabilitasyon gereksinimi ve bakım sürekliliği gibi özellikleri; sağlık hizmetleri, konaklama, ulaşım, bilgilendirme ve destek süreçlerinin bütünleşik biçimde planlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle destinasyonların yaşlı turistlere yönelik çekiciliği yalnızca doğal, kültürel veya rekreatif olanaklarına değil, aynı zamanda erişilebilir, güvenli ve koordineli sağlık ve bakım altyapısına da bağlıdır.

Turizm destinasyonlarında acil sağlık hizmetlerinin mevsimsel turist yoğunluğu dikkate alınarak planlanması önem taşımaktadır. Özellikle turist hareketliliğinin yoğunlaştığı dönemlerde acil servislerin personel, yatak, tıbbi ekipman ve triyaj kapasitesinin gözden geçirilmesi; turistlerin sağlık kuruluşlarına hızlı ve doğru biçimde yönlendirilmesini sağlayacak mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Destinasyonlarda sağlık kuruluşları ile konaklama işletmeleri, ulaşım hizmetleri ve yerel yönetimler arasında iş birliği kurulması, acil sağlık gereksinimi ortaya çıkan turistlerin uygun hizmete zamanında erişimini kolaylaştıracaktır.

Tedavi veya sağlık hizmeti almak amacıyla seyahat eden yaşlı bireylerde tedavi öncesi danışmanlık, bakım planlaması ve tedavi sonrası izlem süreçleri güçlendirilmelidir. Tedavi öncesinde hastanın sağlık durumu, kronik hastalıkları, ilaç kullanımı, hareketlilik düzeyi, refakat gereksinimi ve seyahat koşulları birlikte değerlendirilmelidir. Tedavi sonrasında ise hastanın ülkesine veya ikamet ettiği yere dönmeden önce bakım gereksinimlerinin belirlenmesi, komplikasyonlara ilişkin bilgilendirme yapılması ve gerektiğinde hastanın kendi ülkesindeki sağlık hizmeti sunucularıyla bilgi paylaşımının sağlanması önemlidir. Böylece bakım sürekliliğinde ortaya çıkabilecek aksaklıkların ve komplikasyon yönetimindeki belirsizliklerin azaltılması mümkün olacaktır.

Destinasyonlarda sağlık ve bakım hizmetlerinin organizasyonunda sağlık kuruluşları, bakım sağlayıcıları, konaklama işletmeleri, ulaşım hizmetleri, uluslararası hasta birimleri, aracı kuruluşlar, yerel yönetimler ve kamu kurumları arasında açık görev paylaşımı oluşturulmalıdır. Uluslararası hastalar ve yaşlı turistler için anlaşılır bilgi sunulması, tercümanlık ve danışmanlık desteği sağlanması, transfer ve konaklama süreçlerinin sağlık gereksinimleriyle uyumlu biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Hizmet kalitesinin düzenli olarak izlenmesi, çalışanların yaşlı bireylerin gereksinimleri konusunda eğitilmesi ve kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak uygulamaların geliştirilmesi, destinasyonların sağlık ve bakım hizmeti kapasitesini güçlendirecektir.

Sonuç olarak, üçüncü yaş turizminin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi için destinasyonların yaş dostu bir anlayışla planlanması gerekmektedir. Erişilebilir fiziksel çevre, güvenli ulaşım, uygun konaklama, hızlı acil sağlık hizmeti, rehabilitasyon olanakları, tedavi sonrası bakımın sürekliliği ve etkili koordinasyon mekanizmaları kurulmalıdır. Yaşlı turistlerin güvenliğini, memnuniyetini ve destinasyona yeniden gelme eğilimini destekleyecek temel unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda turizm ve sağlık politikalarının birlikte ele alınması, yerel düzeyde sağlık ve bakım hizmetlerinin turizm planlamasına dahil edilmesi ve yaşlı turistlerin gereksinimlerini merkeze alan bütüncül destinasyon modellerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Al-Dahshan, A., Ahmed, S., Joudeh, A., & Kehyayan, V. (2025). Exploring primary care physicians' role in travel medicine: a scoping review of knowledge, practices, and training. *Tropical Diseases, Travel Medicine and Vaccines*, *11*(1), 4. https://doi.org/10.1186/S40794-024-00233-0

Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, *21*(1), 97–116. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3

Çavmak, Ş., & Çavmak, D. (2017). TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, *1*(1), 48–57. https://dergipark.org.tr/en/pub/saglik/article/337586

Chen, S. C., Chang, H. L., & Chen, K. T. (2014). The Epidemiology of Imported Malaria in Taiwan between 2002–2013: The Importance of Sensitive Surveillance and Implications for Pre-Travel Medical Advice. *International Journal of Environmental Research and Public Health 2014, Vol. 11, Pages 5651-5664*, *11*(6), 5651–5664. https://doi.org/10.3390/IJERPH110605651

Çiftçi, H. G. (2021). Uzun Dönem Bakim Sigortasi ve Türkiye İçin Stokastik Model Önerisi. *International Anatolia Academic Online Journal Health Sciences*, *7*(3), 115–130. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iaaojh/article/927663

COMCEC. (2020). *Developing Medical Tourism in the OIC Member Countries COMCEC COORDINATION OFFICE*.

Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and … surgery. *Tourism Management*, *27*(6), 1093–1100. https://doi.org/10.1016/J.TOURMAN.2005.11.005

Eray, O., Kartal, M., Sikka, N., Goksu, E., Yigit, O. E., & Gungor, F. (2008). Characteristics of tourist patients in an emergency department in a Mediterranean destination. *European Journal of Emergency Medicine*, *15*(4), 214–217. https://doi.org/10.1097/MEJ.0B013E3282F4D1AD

García-Altés, A. (2005). The Development of Health Tourism Services. *Annals of Tourism Research*, *32*(1), 262–266. https://doi.org/10.1016/J.ANNALS.2004.05.007

Hall, C. M. (2011). Health and medical tourism: a kill or cure for global public health? *Tourism Review*, 4–15. https://doi.org/10.1108/16605371111127198

Han, H., & Hyun, S. S. (2014). Medical Hotel in the Growth of Global Medical Tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *31*(3), 366–380. https://doi.org/10.1080/10548408.2013.876955

Health Organization, W. (2024). *International travel and health Module 1: General health risks and considerations for travellers*. https://iris.who.int/.

Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S. T., Horsfall, D., & Mannion, R. (2011). *Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications: A scoping review*.

Piyaphanee, W., Stoney, R. J., Asgeirsson, H., Appiah, G. D., Díaz-Endez, M., Barnett, E. D., Gautret, P., Libman, M., Schlagenhauf, P., Leder, K., Plewes, K., Grobusch, M. P., Huits, R., Mavunda, K., Hamer, D. H., & Chen, L. H. (2023). Healthcare seeking during travel: an analysis by the GeoSentinel surveillance network of travel medicine providers. *Journal of Travel Medicine*, *30*(3), 1–9. https://doi.org/10.1093/JTM/TAAD002

Potin, M., Carron, P. N., & Genton, B. (2024). Injuries and medical emergencies among international travellers. *Journal of Travel Medicine*, *31*(1), 1–13. https://doi.org/10.1093/JTM/TAAD088

Raoofi, S., Khodayari-Zarnaq, R., & Vatankhah, S. (2024). *Healthcare provision for medical tourism: A comparative review*. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_1740_22

Saarinen, J. (2004). 'Destinations in change' : The transformation process of tourist destinations. *Tourist Studies*, *4*(2), 161–179. https://doi.org/10.1177/1468797604054381

Saraniemi, S., & Kylänen, M. (2010). Problematizing the Concept of Tourism Destination: An Analysis of Different Theoretical Approaches. *Journal of Travel Research, 50*(2). https://doi.org/10.1177/0047287510362775

Smith, M., & Puczkó, L. (2008). *Health and Wellness Tourism*.

Starfield, B. (2001). Basic concepts in population health and health care. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *55*(7), 452–454. www.jech.com

Turcato, G., Zaboli, A., Giudiceandrea, A., Sibilio, S., Magnarelli, G., Rella, E., Canelles, M. F., Pfeifer, N., & Brigo, F. (2023). Impact of tourists on emergency department in a high-tourism alpin area: An observational study. *Travel Medicine and Infectious Disease*, *51*, 102491. https://doi.org/10.1016/J.TMAID.2022.102491

Gül, Ş. (2019). Bakım Kavramı Işığında Hemşirelik Bakımı ve Etkileyen Faktörler. *ACU Sağlık Bil Derg*, *10*(2), 129–134. https://doi.org/10.31067/0.2019.134

World Health Organisation. (2015). World Teport on Ageing And Health. *World Health Organisation*, 1–22.

World Health Organization. (2012). International Travel and Health. *World Health Organization*.

Zhong, L., Deng, B., Morrison, A. M., Coca-Stefaniak, J. A., & Yang, L. (2021). Medical, Health and Wellness Tourism Research—A Review of the Literature (1970–2020) and Research Agenda. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(20), 10875. https://doi.org/10.3390/IJERPH182010875

Bölüm 13

GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET PESPEKTİFİNDEN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

*Merve Dalmaz**

GİRİŞ

Dünya genelinde doğurganlık oranlarının azalması ve yaşam beklentisinin artmasıyla birlikte yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı giderek yükselmektedir. Bu demografik dönüşüm, yaşlılık dönemine ilişkin geleneksel yaklaşımların yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Günümüzde yaşlılık yalnızca bakım ve bağımlılık süreçleriyle ilişkilendirilen bir yaşam evresi olmaktan çıkmakta; aktif, üretken ve toplumsal yaşama katılımın sürdürülebildiği bir dönem olarak ele alınmaktadır. Bu dönüşüm, üçüncü yaş olarak tanımlanan emeklilik sonrası ve ileri düzey bakım gereksiniminin henüz ortaya çıkmadığı döneme yönelik ilginin artmasına da zemin hazırlamıştır.

Üçüncü yaş döneminde bireylerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri, sosyal ilişkilerini sürdürmeleri ve yaşam doyumlarını artırmaları açısından turizm faaliyetleri önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil; aynı zamanda yaşlı bireylerin psikososyal iyilik hâllerini destekleyen bir sosyal katılım aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde üçüncü yaş turizmi, gerontolojik sosyal hizmet perspektifi doğrultusunda ele alınarak yaşlı bireylerin yaşam kalitesi, sosyal içerilme ve hak temelli yaklaşımlar bağlamında değerlendirilecektir.

ÜÇÜNCÜ YAŞ, AKTİF YAŞLANMA VE TURİZM

Günümüzde dünya nüfusu, tıp bilimindeki ilerlemeler, beslenme alışkanlıklarının iyileşmesi ve temel sağlık hizmetlerine erişimin artması gibi faktörlerin etkisiyle önemli bir demografik dönüşüm süreci içerisindedir. Doğurganlık hızının azalması ve beklenen yaşam süresinin uzamasıyla birlikte 65 yaş ve

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, mervedalmaz@gmail.com, 0000-0002-4529-6760

üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki oranı hızla artmaktadır (Aksoy Özkan & Keleşoğlu, 2024). Birleşmiş Milletler projeksiyonlarına göre, 2050 yılına gelindiğinde 65 yaş ve üzeri nüfusun yaklaşık 1,6 milyara, 60 yaş ve üzeri nüfusun ise 2 milyarın üzerine ulaşacağı öngörülmektedir (United Nations, 2022). Bu demografik dönüşüm, yaşlılığı yalnızca biyolojik kayıpların yaşandığı bir dönem olarak ele alan geleneksel yaklaşımın yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Günümüzde yaşlılık; sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan üretkenliğin sürdürülebildiği, bireyin yaşam deneyimlerini topluma aktarabildiği ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik fırsatlar sunan bir yaşam evresi olarak değerlendirilmektedir (Karaca vd., 2023).

Literatürde bu yeni yaşam evresini tanımlamak amacıyla kullanılan temel kavramların başında Üçüncü Yaş gelmektedir (Karaca vd., 2023). Peter Laslett'in yaşam döngüsü kuramına dayanan bu kavram; çocukluk ve eğitim dönemini kapsayan birinci yaş ile çalışma yaşamının yoğun olarak sürdürüldüğü ikinci yaşın ardından gelen, emeklilik sonrası sorumlulukların azaldığı ve bireyin kendini gerçekleştirme fırsatlarının arttığı dönemi ifade etmektedir (Kılıçlar vd., 2017). Bu dönem, bireyin fiziksel bağımsızlığını büyük ölçüde koruduğu, sosyal ve kültürel yaşama aktif olarak katılabildiği ve dördüncü yaş olarak tanımlanan bağımlılık döneminden önceki aktif yaşam evresini temsil etmektedir.

Bu süreçle doğrudan ilişkili olan aktif yaşlanma kavramı ise Dünya Sağlık Örgütü tarafından bireylerin yaşlandıkça yaşam kalitelerini artırabilmeleri amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en üst düzeye çıkarılması süreci olarak tanımlanmaktadır (World Health Organization [WHO], 2002). Aktif yaşlanma yaklaşımı, yaşlanmayı pasif bir geri çekilme süreci olarak değil; bireyin sosyal, ekonomik, kültürel ve sivil yaşama mümkün olduğunca aktif katılımını destekleyen bütüncül bir yaklaşım olarak ele almaktadır (Akyıldız, 2024). Bu bağlamda turizm; fiziksel hareketliliği destekleyen, bilişsel uyarımı artıran ve sosyal etkileşimi güçlendiren önemli bir rekreasyon alanı olarak aktif yaşlanmanın temel bileşenlerine katkı sağlayan stratejik bir araç niteliği taşımaktadır (Bayram & Ceylan, 2024).

Üçüncü yaş turizmi, genel olarak 50 veya 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşadıkları yerlerin dışına dinlenme, eğlenme, öğrenme, kültürel deneyim kazanma ya da sağlık amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatlerin bütününü ifade etmektedir (Kılıçlar vd., 2017). Günümüz yaşlı turist profili, önceki kuşaklara kıyasla daha eğitimli, daha sağlıklı, teknolojiyi daha etkin kullanan ve seyahat etmeye daha istekli bireylerden oluşmaktadır (Arıcı, 2019). Bu nedenle turizm, yaşlı bireyler açısından yalnızca dinlenme odaklı bir etkinlik olmaktan çıkmış; yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen, sosyal ilişkileri güçlendiren ve yaşam doyumunu artıran önemli bir sosyal katılım alanına dönüşmüştür (Kılıçlar vd., 2017).

Ancak Türk turizm sektörü uzun yıllardır ağırlıklı olarak genç turistlere ve ekonomik açıdan daha düşük maliyetli tatil anlayışına hitap eden "her şey dahil" modeline odaklanmıştır (Tufan vd., 2017). Oysa üçüncü yaş turistleri, kültürel etkileşim, yerel yaşamı deneyimleme, yeni destinasyonlar keşfetme ve öğrenme fırsatları sunan seyahatleri tercih eden; sezon dışı dönemlerde de seyahat edebildikleri için turizm gelirlerinin yıl geneline yayılmasına katkı sağlayan önemli bir pazar grubunu oluşturmaktadır (Arıcı, 2019).

Yapılan ampirik araştırmalar, Türkiye'yi ziyaret eden 65 yaş ve üzeri turistlerin seyahat motivasyonlarında ilk sırayı gezi, eğlence ve kültürel faaliyetlerin aldığını göstermektedir. Bunu akraba ve arkadaş ziyaretleri ile sağlık ve tıbbi amaçlı seyahatler izlemektedir (Kılıçlar vd., 2017). Bu bulgular, üçüncü yaş turizminin yalnızca sağlık turizmi ya da yaşlı bakım hizmetleri kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini; aksine yaşlı bireylerin sosyal katılımını, kültürel etkileşimini ve yaşam doyumunu destekleyen çok boyutlu bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Seferihisar gibi "Sakin Şehir (Cittaslow)" unvanına sahip destinasyonlarda gerçekleştirilen çalışmalar, doğal çevrenin, erişilebilir sosyal hizmetlerin ve güçlü toplumsal bağların yaşlı bireylerin yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetini anlamlı düzeyde artırdığını göstermektedir (Özel, 2025).

Üçüncü yaş turizminin geleceği, yaş dostu kent uygulamaları ile tematik turizm koridorlarının geliştirilmesine bağlı olarak şekillenmektedir (Tamkoç & Bilgin, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'nün Yaş Dostu Kentler Çerçevesi; dış mekânlar ve yapılar, ulaşım, konut, sosyal katılım, saygı ve sosyal kapsayıcılık, sivil katılım ve istihdam, iletişim ve bilgiye erişim ile toplum desteği ve sağlık hizmetleri olmak üzere sekiz temel bileşenden oluşmaktadır (WHO, 2007). Bu doğrultuda geliştirilen kentler, yaşlı bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak sağlayarak üçüncü yaş turizmi açısından önemli destinasyonlar hâline gelmektedir. Türkiye'de Muratpaşa, Kadıköy ve Mersin gibi Yaş Dostu Şehir Ağı'na katılan yerleşimlerin sahip oldukları altyapı, bu pazar açısından önemli avantajlar sunmaktadır (Akoğlan Kozak vd., 2019).

Bunun yanında Türkiye'nin sahip olduğu zengin termal kaynaklar, kültürel mirası, gastronomik çeşitliliği ve doğal güzellikleri üçüncü yaş turizmi açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu potansiyelin "Zeytin Koridoru", "İnanç Koridoru", kültür rotaları veya gastronomi rotaları gibi tematik turizm uygulamalarıyla desteklenmesi, yaşlı turistlerin daha kısa mesafelerde daha nitelikli deneyimler yaşamalarına katkı sağlayacaktır (Arıcı, 2019). Böylece hem destinasyon çeşitliliği artacak hem de turizm faaliyetleri yılın farklı dönemlerine daha dengeli biçimde yayılabilecektir.

Aktif yaşlanmanın önemli uygulamalarından biri olan Üçüncü Yaş Üniversiteleri (Tazelenme Üniversiteleri) ise yaşlı bireylerin bilişsel kapasitelerini destekleyen, yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden ve sosyal katılımı artıran önemli eğitim modelleri arasında yer almaktadır. Türkiye'de özellikle Akdeniz Üniversitesi öncülüğünde yaygınlaşmaya başlayan bu model; kültürel geziler, eğitim programları, sanat etkinlikleri ve sosyal faaliyetler aracılığıyla yaşlı bireylerin hem öğrenmeye devam etmelerini hem de toplumla bağlarını güçlendirmelerini amaçlamaktadır (Bayram & Ceylan, 2024). Bu yönüyle üçüncü yaş üniversiteleri, gerontolojik sosyal hizmet uygulamaları ile turizmin kesişim noktasında yer alan yenilikçi uygulamalardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Gerontolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde turizm, yaşlı bireyin yalnızca boş zamanını değerlendirdiği bir etkinlik değil; toplumsal yaşama katılımını destekleyen, sosyal dışlanmayı azaltan, yaşam kalitesini artıran ve aktif yaşlanmayı güçlendiren önemli bir sosyal hak olarak görülmelidir (Aksoy Özkan & Keleşoğlu, 2024). Bununla birlikte ampirik çalışmalar, Türkiye'de otel ve konaklama tesisi sayısındaki artışın 65 yaş ve üzeri turist sayısını pozitif yönde etkilediğini göstermektedir (Yanardağ & Balmumcu, 2025). Bu durum, fiziksel çevrenin erişilebilirlik ilkelerine uygun biçimde düzenlenmesi, evrensel tasarım anlayışının benimsenmesi ve yaşlı dostu hizmet standartlarının yaygınlaştırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin üçüncü yaş turizmi alanında uluslararası düzeyde rekabet gücünü artırabilmesi; gerontolojik bilgi birikiminin turizm politikalarına entegre edilmesine, yaş dostu çevresel düzenlemelerin yaygınlaştırılmasına ve hizmet kalitesinin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını dikkate alan standartlar doğrultusunda geliştirilmesine bağlıdır. Erişilebilir ulaşım sistemleri, yaşlı dostu konaklama tesisleri, özel beslenme seçenekleri, refakatçi hizmetleri, güvenli fiziksel çevre ve yaşlılık konusunda eğitim almış personel gibi unsurlar, üçüncü yaş turistlerinin destinasyon memnuniyetini artıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi yalnızca ekonomik getirisi olan alternatif bir turizm türü olarak değil; yaşlanan toplumlarda aktif yaşlanmayı destekleyen, sosyal katılımı güçlendiren ve yaşam kalitesini artıran bütüncül bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ, SOSYAL KATILIM VE YAŞAM KALİTESİ

Yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun giderek artması, yaşlılık döneminin yalnızca sağlık hizmetleri ekseninde değil, sosyal katılım, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi bağlamında da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Gerontolojik sosyal hizmet yaklaşımı, yaşlı bireyi bakım hizmetlerinin pasif alıcısı

olarak değil; hak sahibi, üretken ve toplumsal yaşamın aktif bir öznesi olarak ele almaktadır (Aksoy Özkan & Keleşoğlu, 2024). Bu doğrultuda üçüncü yaş turizmi, yaşlı bireylerin yalnızca boş zamanlarını değerlendirdikleri bir etkinlik olmaktan öte, aktif yaşlanmayı destekleyen ve yaşam kalitesini artıran önemli bir sosyal katılım alanı olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal katılım, aktif yaşlanmanın temel belirleyicilerinden biridir. Yaşlı bireylerin aile, arkadaş çevresi ve toplumla kurdukları ilişkilerin sürdürülmesi; sosyal izolasyonun önlenmesi, psikolojik iyilik hâlinin korunması ve yaşam doyumunun artırılması açısından önemli görülmektedir. (Karahan Şen vd., 2025), aktif yaşlanma algısı ile toplumsal katılım arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuş; özellikle ev içi katılım, sosyal katılım ve üretkenlik düzeyleri arttıkça bireylerin aktif yaşlanma algılarının da güçlendiğini göstermiştir. Bu bulgu, yaşlı bireylerin yalnızca fiziksel olarak değil, sosyal yaşam içerisinde de aktif roller üstlenmelerinin yaşam kalitesine doğrudan katkı sağladığını göstermektedir.

Üçüncü yaş turizmi, yaşlı bireylerin sosyal çevrelerini genişletmelerine, yeni deneyimler kazanmalarına ve toplumsal yaşamla bağlarını sürdürmelerine olanak tanıyan önemli bir sosyal katılım aracıdır. Kılıçlar ve arkadaşları (2017), Türkiye'yi ziyaret eden üçüncü yaş turistlerinin temel seyahat motivasyonlarının gezi, kültürel faaliyetler ve eğlence olduğunu; sağlık amaçlı seyahatlerin ise daha alt sıralarda yer aldığını belirtmektedir. Bu durum, üçüncü yaş turizminin yalnızca sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu, yaşlı bireylerin kültürel ve sosyal gereksinimlerinin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde Arıcı (2019), günümüz yaşlı turist profilinin geçmiş kuşaklara göre daha eğitimli, daha sağlıklı ve ekonomik açıdan daha güçlü olduğunu; bu grubun kültürel miras, doğal çevre ve yerel yaşam deneyimlerine yönelik ilgisinin arttığını vurgulamaktadır. Yaşlı bireyler için seyahat yalnızca dinlenme amacı taşımamakta; yeni bilgiler edinme, farklı kültürlerle etkileşim kurma ve sosyal ilişkileri güçlendirme fırsatı sunmaktadır. Bu yönüyle üçüncü yaş turizmi, bireyin yaşam boyu öğrenmesini destekleyen ve toplumsal aidiyet duygusunu güçlendiren önemli bir uygulama alanı hâline gelmektedir.

Gerontolojik sosyal hizmet açısından yaşam kalitesi, bireyin yalnızca fiziksel sağlığıyla sınırlı olmayan; psikolojik iyilik hâli, sosyal ilişkiler, güvenlik, bağımsızlık ve toplumsal katılım gibi çok boyutlu unsurları içeren bütüncül bir kavramdır (Aksoy Özkan & Keleşoğlu, 2024). Bu nedenle yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında sosyal çevreyle etkileşim kurabilecekleri ve toplumsal yaşamın içinde yer alabilecekleri ortamların oluşturulması önem taşı-

maktadır. Üçüncü yaş turizmi de bu ortamların oluşturulmasına katkı sağlayan uygulamalardan biri olarak değerlendirilebilir.

Seferihisar'da gerçekleştirilen nitel araştırma, yaşlı bireylerin yaşam memnuniyetinin doğal çevre, sosyal ilişkiler, sağlık hizmetlerine erişim ve yerel yaşam koşullarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Özel, 2025). Katılımcılar, sosyal bağların güçlü olduğu ve günlük yaşamın daha sakin ilerlediği çevrelerde yaşamaktan memnuniyet duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular, yaşlı bireylerin turizm deneyimlerinde yalnızca fiziksel erişilebilirliğin değil; sosyal etkileşim kurabilecekleri, güven hissedebilecekleri ve kendilerini toplumun bir parçası olarak hissedebilecekleri destinasyonların da önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımını destekleyen uygulamalardan biri de yaş dostu kent anlayışıdır. Yaş dostu şehirlerin aynı zamanda üçüncü yaş turizmi açısından önemli destinasyonlar olabileceği belirtilmektedir. Araştırmada Muratpaşa, Kadıköy ve Mersin örnekleri üzerinden değerlendirilen yaş dostu kent uygulamalarının; erişilebilir ulaşım, güvenli kamusal alanlar, sosyal etkinlikler ve yerel yönetim desteği sayesinde üçüncü yaş turizmini geliştirebilecek önemli bir potansiyele sahip olduğu ifade edilmektedir (Akoğlan Kozak vd., 2019). Benzer şekilde Tamkoç ve Bilgin (2020), yaş dostu kentlerin aktif yaşlanmayı destekleyen fiziksel ve sosyal çevre düzenlemeleri sayesinde yaşlı bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürebilmelerine katkı sağladığını vurgulamaktadır.

Yaşam boyu öğrenme yaklaşımı da sosyal katılım ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi güçlendiren önemli uygulamalardan biridir. Bayram ve Ceylan (2024), Türkiye'de giderek yaygınlaşan Üçüncü Yaş Üniversitelerinin yaşlı bireylerin bilişsel gelişimlerini desteklediğini, sosyal ağlarını genişlettiğini ve toplumla etkileşimlerini artırdığını belirtmektedir. Eğitim faaliyetleri, kültürel geziler ve sosyal etkinlikler aracılığıyla gerçekleştirilen bu uygulamalar, yaşlı bireylerin hem aktif yaşlanmalarını desteklemekte hem de yaşam doyumlarını artırmaktadır. Gerontolojik sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde bu tür uygulamalar, bireyin güçlü yönlerini merkeze alan güçlendirme yaklaşımının somut örnekleri arasında yer almaktadır.

Uluslararası gerontolojik sosyal hizmet literatürü de yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin sosyal destek mekanizmalarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Richards ve arkadaşları (2014), gerontolojik sosyal hizmet uygulamalarının yaşlanan toplumların ihtiyaçlarına uygun biçimde yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgularken; Bražinová ve Chytil (2024) ise aile ve yakın çevreden alınan sosyal desteğin yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını sürdürmeleri ve yaşam kalitelerini korumaları açısından belirleyici olduğunu belirtmektedir.

Bu bulgular, üçüncü yaş turizmi kapsamında geliştirilecek uygulamaların yalnızca fiziksel erişilebilirliği değil, sosyal destek ve sosyal katılımı da güçlendirecek biçimde planlanmasının önemini göstermektedir.

Sonuç olarak üçüncü yaş turizmi, gerontolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde yaşlı bireylerin sosyal katılımını artıran, sosyal izolasyonu azaltan ve yaşam kalitesini destekleyen önemli bir uygulama alanıdır. Yaş dostu çevrelerin oluşturulması, erişilebilir turizm hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kültürel ve eğitsel etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve yaşlı bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılımının desteklenmesi, üçüncü yaş turizminin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal refahı güçlendiren bir politika aracı olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET AÇISINDAN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Gerontolojik sosyal hizmet, yaşlı bireylerin yalnızca bakım gereksinimlerine odaklanan bir uygulama alanı değil; bireyin yaşam kalitesini, bağımsızlığını, toplumsal katılımını ve insan haklarını merkeze alan uzmanlaşmış bir sosyal hizmet alanıdır. Yaşlılık döneminde ortaya çıkan biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerin bütüncül biçimde değerlendirilmesini esas alan bu yaklaşım, yaşlı bireyi edilgen bir hizmet alıcısı olarak değil; kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olan, güçlü yönleri bulunan ve toplumsal yaşama katkı sunabilen bir birey olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda gerontolojik sosyal hizmet uygulamalarının temel amacı, yaşlı bireyin bağımsız yaşamını mümkün olduğunca sürdürebilmesini desteklemek, sosyal dışlanmayı önlemek, yaşam kalitesini yükseltmek ve bireyin toplumla bağını güçlendirmektir. Bu anlayış, sosyal hizmet uzmanlarının yalnızca bakım hizmetlerini planlayan profesyoneller olmanın ötesinde; hak savunuculuğu yapan, kaynaklara erişimi kolaylaştıran, sosyal katılımı destekleyen ve yaşlı bireyin güçlenmesini hedefleyen uygulamalar geliştirmesini gerekli kılmaktadır (Demirel & Tapan, 2022; Mackay vd., 2026).

Bu perspektiften değerlendirildiğinde üçüncü yaş turizmi, ekonomik getirisi yüksek bir turizm pazarı olmanın ötesinde, gerontolojik sosyal hizmetin amaçlarıyla örtüşen önemli bir sosyal politika ve sosyal katılım aracıdır. Yaşlı bireyin yaşadığı çevrenin dışına çıkarak farklı kültürlerle tanışması, yeni sosyal ilişkiler geliştirmesi, kültürel etkinliklere katılması ve yaşam deneyimlerini çeşitlendirmesi; yalnızlık, sosyal izolasyon ve edilgen yaşlanma riskini azaltabilecek koruyucu uygulamalar arasında değerlendirilebilir. Üçüncü yaş turizmi bu yönüyle yalnızca fiziksel hareketliliği artıran rekreasyonel bir faaliyet değil, yaşlı bireyin sosyal işlevselliğini ve toplumsal görünürlüğünü destekleyen güçlendirici bir süreçtir. Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar da üçüncü yaş turist-

lerinin temel seyahat motivasyonlarının sağlık hizmetlerinden çok kültürel etkinlikler, gezi, dinlenme ve sosyal deneyim arayışı olduğunu göstermektedir. Bu durum, yaşlı bireylerin turizmden beklentilerinin biyolojik gereksinimlerle sınırlı olmadığını; sosyal katılım ve yaşam doyumunun da önemli belirleyiciler arasında yer aldığını ortaya koymaktadır (Kılıçlar vd., 2017; Arıcı, 2019).

Gerontolojik sosyal hizmet yaklaşımında yaşlı bireyin güçlü yönlerine odaklanılması temel ilkelerden biridir. Bu nedenle yaşlılık, bireyin üretkenliğini kaybettiği bir dönem olarak değil; yaşam deneyimlerinin farklı biçimlerde değerlendirilebildiği yeni bir gelişim evresi olarak ele alınmaktadır. Üçüncü yaş turizmi de bu yaklaşımın uygulama alanlarından biri olarak görülebilir. Seyahat planlama, yeni çevrelere uyum sağlama, karar verme süreçlerine katılma ve farklı sosyal gruplarla iletişim kurma gibi deneyimler yaşlı bireyin öz yeterlilik algısını desteklemekte; bağımsız yaşam becerilerinin korunmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla turizm faaliyetleri, yaşlı bireyin yalnızca boş zamanını değerlendirmesine değil, aynı zamanda aktif yaşlanma sürecini destekleyen psikososyal kaynaklarını güçlendirmesine de olanak tanımaktadır (Karahan Şen vd., 2025; Özel, 2025).

Gerontolojik sosyal hizmet literatüründe yaşlı bireyin refahını belirleyen en önemli unsurlardan birinin sosyal çevreyle kurduğu ilişkiler olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal destek mekanizmalarının güçlü olması, bireyin zorlayıcı yaşam olaylarıyla baş etmesini kolaylaştırırken; sosyal izolasyonun azalmasına, aidiyet duygusunun güçlenmesine ve yaşam kalitesinin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle gerontolojik sosyal hizmet uygulamalarında bireyin aile, yakın çevre, gönüllü kuruluşlar ve yerel toplumla ilişkilerini destekleyen müdahaleler önemli bir yer tutmaktadır. Üçüncü yaş turizmi de bireyin yeni sosyal ağlar oluşturmasına ve mevcut sosyal ilişkilerini sürdürmesine katkı sağlayan uygulamalardan biri olarak değerlendirilebilir. Özellikle grup seyahatleri, kültürel turlar ve yaşlılara yönelik planlanan sosyal etkinlikler, bireyin toplumsal yaşama katılımını destekleyen koruyucu sosyal hizmet uygulamalarıyla ortak amaçlar taşımaktadır (Bražinová & Chytil, 2024).

Gerontolojik sosyal hizmet açısından üçüncü yaş turizmini değerli kılan temel özelliklerden biri, yaşlı bireyin toplumsal yaşam içerisinde görünürlüğünü artırması ve sosyal dışlanmayı önleyici bir işlev üstlenmesidir. Yaşlılık döneminde emeklilik, eş kaybı, fiziksel işlevlerde azalma veya sosyal rollerin değişmesi gibi nedenlerle bireyin sosyal çevresi daralabilmektedir. Bu durum, yalnızlık, sosyal izolasyon ve yaşam doyumunda azalma gibi riskleri beraberinde getirebilmektedir. Gerontolojik sosyal hizmet uygulamaları ise bu riskleri yalnızca bireysel danışmanlık ya da bakım hizmetleriyle değil, yaşlı bireyin toplumla etkileşimini artıracak koruyucu ve önleyici uygulamalar yoluyla da azaltmayı hedeflemektedir. Bu bakımdan üçüncü yaş turizmi, yaşlı bireyin sos-

yal çevresini genişletmesine, yeni kişilerle etkileşim kurmasına ve toplum içerisinde aktif roller üstlenmesine olanak sağlayan önemli bir sosyal katılım alanı olarak değerlendirilebilir (Karahan Şen vd, 2025; Mackay vd. 2026).

Gerontolojik sosyal hizmetin temel ilkelerinden biri de bireyin çevresi içerisinde değerlendirilmesidir. Yaşlı bireyin yaşamını kolaylaştıran ya da zorlaştıran unsurlar yalnızca kişisel özelliklerinden değil; yaşadığı fiziksel çevreden, sosyal ilişkilerinden, hizmetlere erişiminden ve yaşadığı toplumun sunduğu olanaklardan da etkilenmektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizminin başarısı yalnızca turistik çekiciliklerle açıklanamaz. Ulaşım sistemlerinin erişilebilir olması, konaklama tesislerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine uygun biçimde düzenlenmesi, açık alanların güvenli olması, yönlendirme sistemlerinin anlaşılır olması ve personelin yaşlılık konusunda farkındalık sahibi olması da turizm deneyiminin önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Gerontolojik sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirildiğinde bunlar yalnızca hizmet kalitesini artıran unsurlar değil, yaşlı bireyin sosyal yaşama katılma hakkını destekleyen çevresel düzenlemelerdir (Arıcı, 2019).

Bu noktada yaş dostu kent yaklaşımı ile üçüncü yaş turizmi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Yaş dostu kentler, yaşlı bireylerin günlük yaşamlarını bağımsız biçimde sürdürebilmelerini destekleyen fiziksel ve sosyal çevre düzenlemelerini esas almaktadır. Erişilebilir ulaşım, güvenli kamusal alanlar, sosyal etkinlikler, sağlık ve sosyal hizmetlere kolay erişim ile toplumsal katılımı destekleyen yerel politikalar, yalnızca o kentte yaşayan yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmamakta; aynı zamanda o bölgeyi üçüncü yaş turistleri için de daha çekici hâle getirmektedir. Türkiye'de yaş dostu şehir uygulamalarına yönelik çalışmalar, yerel yönetimlerin yaşlı dostu hizmetleri geliştirmesinin üçüncü yaş turizmi açısından da önemli fırsatlar oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle gerontolojik sosyal hizmet uzmanlarının yalnızca bireyle çalışan profesyoneller olarak değil, yaş dostu kent politikalarının geliştirilmesine katkı sunan sosyal planlamacılar olarak da süreçte yer almaları önem taşımaktadır (Richards vd., 2014).

Gerontolojik sosyal hizmet uygulamalarında güçlendirme yaklaşımı, bireyin mevcut kapasitesini geliştirmeyi ve yaşamı üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasını desteklemeyi amaçlamaktadır. Üçüncü yaş turizmi de yaşlı bireyin karar verme süreçlerine katılımını artıran uygulamalardan biri olarak bu yaklaşımla örtüşmektedir. Seyahat planının oluşturulması, destinasyon seçimleri, grup etkinliklerine katılım, kültürel deneyimler ve sosyal etkileşimler yaşlı bireyin öz yeterlilik algısını destekleyen deneyimler sunmaktadır. Özellikle üçüncü yaş üniversiteleri kapsamında düzenlenen kültürel geziler, eğitim programları ve sosyal etkinlikler, yaşlı bireylerin yalnızca bilgi edinmelerine değil, aynı zamanda sosyal

ağlarını genişletmelerine ve yaşam boyu öğrenme süreçlerini sürdürmelerine de katkı sağlamaktadır. Gerontolojik sosyal hizmet açısından bu tür uygulamalar, bireyin güçlü yönlerini ortaya çıkaran ve aktif yaşlanmayı destekleyen koruyucu müdahaleler olarak değerlendirilmektedir (Bayram & Ceylan, 2024).

Bununla birlikte üçüncü yaş turizmi planlanırken yaşlı bireylerin heterojen bir grup olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Aynı kronolojik yaşta bulunan bireylerin sağlık durumları, gelir düzeyleri, eğitim geçmişleri, sosyal destek ağları ve bağımsız yaşam becerileri birbirinden önemli ölçüde farklılaşabilmektedir. Bu nedenle standart turizm hizmetleri yerine bireysel gereksinimlere duyarlı, esnek ve kapsayıcı uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Gerontolojik sosyal hizmet uzmanları, yaşlı bireylerin gereksinimlerini bütüncül biçimde değerlendirebilecek bilgi ve beceriye sahip olmaları nedeniyle bu süreçte multidisipliner ekiplerin önemli üyeleri arasında yer almaktadır. Gereksinim değerlendirmesi yapmak, riskleri belirlemek, uygun hizmetlere yönlendirmek, ailelerle iş birliği kurmak ve yaşlı bireyin karar alma süreçlerine katılımını desteklemek sosyal hizmet uzmanlarının üçüncü yaş turizmi alanında üstlenebileceği roller arasında sayılabilir (Demirel & Tapan, 2022; Bražinová & Chytil, 2024).

Son olarak, üçüncü yaş turizminin sürdürülebilir biçimde geliştirilebilmesi yalnızca turizm sektörünün sorumluluğunda değildir. Yerel yönetimler, sosyal hizmet kurumları, sağlık kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin iş birliği içerisinde çalışması, yaşlı bireylerin gereksinimlerine duyarlı hizmet modellerinin geliştirilmesini kolaylaştıracaktır. Gerontolojik sosyal hizmet uzmanlarının bu iş birliği içerisinde üstlenecekleri savunuculuk, koordinasyon, danışmanlık ve sosyal planlama rolleri, üçüncü yaş turizminin yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil; yaşlı bireylerin sosyal katılımını, bağımsız yaşamını ve yaşam kalitesini destekleyen hak temelli bir uygulama alanı olarak gelişmesine katkı sağlayacaktır (Demirel & Tapan, 2022; Mackay vd. 2026).

LONGEVITY VE YAŞ DOSTU TOPLUMLAR BAĞLAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNİN GELECEĞİ

Son yıllarda yaşlanma alanındaki bilimsel tartışmaların önemli bir bölümü, yalnızca yaşam süresinin uzamasına değil, uzayan yaşamın nasıl geçirileceğine odaklanmaktadır. Bu dönüşüm, literatürde giderek daha fazla kullanılan longevity yaklaşımını da beraberinde getirmiştir. Longevity kavramı, bireyin yalnızca daha uzun yaşamasını ifade eden biyolojik bir hedef olmaktan öte, yaşam süresine sağlıklı, üretken ve bağımsız geçirilen yılların eklenmesini amaçlayan bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu nedenle günümüzde başarı, yalnızca ortalama yaşam beklentisinin yükselmesiyle değil; bireyin ileri yaşlarda fiziksel,

bilişsel, psikolojik ve sosyal işlevselliğini sürdürebilmesiyle değerlendirilmektedir. Sağlıklı yaşam süresinin uzatılması, kronik hastalıkların geciktirilmesi, fonksiyonel kapasitenin korunması ve yaşam kalitesinin artırılması longevity yaklaşımının temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Gianfredi vd., 2025; Nguyen & Cho, 2025).

Longevity yaklaşımının gelişmesiyle birlikte yaşlanma olgusu da farklı bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır. Geçmişte yaşlılık çoğunlukla biyolojik gerileme, hastalık ve bağımlılık üzerinden tanımlanırken, günümüzde yaşlanmanın değiştirilebilir ve yönetilebilir yönlerine daha fazla vurgu yapılmaktadır. Demografik araştırmalar, insan ömrünün tarih boyunca düzenli biçimde uzadığını ve bu artışın yalnızca bebek ölümlerindeki azalmadan değil, ileri yaşlarda ölüm riskinin gecikmesinden de kaynaklandığını göstermektedir. Bu durum, toplumların yalnızca daha yaşlı hâle gelmediğini; aynı zamanda daha uzun süre aktif yaşam potansiyeline sahip bireylerden oluşmaya başladığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla geleceğin temel sorusu insanların ne kadar yaşayacağı değil, uzayan yaşamın hangi koşullarda sürdürüleceği olacaktır (Vaupel vd., 2021).

Bu değişim, yaşlanan toplum (ageing society) anlayışından longevity toplumu (longevity society) anlayışına doğru önemli bir paradigma dönüşümünü de beraberinde getirmektedir. Yaşlanan toplum yaklaşımı nüfusun yaş yapısındaki değişime odaklanırken, longevity toplumu yaklaşımı bireylerin uzayan yaşamlarını nasıl planlayacakları, sağlıklarını nasıl koruyacakları ve yaşamın farklı evrelerini nasıl yeniden yapılandıracakları sorularını merkeze almaktadır. Bu perspektife göre daha uzun yaşamak tek başına yeterli değildir; eğitim, çalışma yaşamı, emeklilik, sosyal katılım ve boş zaman etkinlikleri de uzayan yaşam süresine uygun biçimde yeniden tasarlanmalıdır. Böylece yaşlılık, yaşamın son aşaması olmaktan ziyade yeni fırsatlar ve gelişim alanları sunan uzun bir yaşam evresi olarak değerlendirilmektedir (Scott, 2021).

Gerontolojik sosyal hizmet açısından bakıldığında longevity yaklaşımı, mesleğin temel ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Çünkü gerontolojik sosyal hizmet yalnızca hastalık ortaya çıktıktan sonra müdahale eden bir uygulama alanı değildir. Aynı zamanda bireyin bağımsızlığını koruyan, sosyal katılımını güçlendiren, çevresel riskleri azaltan ve yaşam boyu iyilik hâlini destekleyen koruyucu ve geliştirici müdahaleleri de kapsamaktadır. Bu doğrultuda uzun yaşamın anlamlı ve kaliteli bir yaşama dönüşebilmesi, yalnızca sağlık hizmetleriyle değil; sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, yaş dostu çevrelerin oluşturulması, yaşam boyu öğrenme fırsatlarının artırılması ve sosyal katılımı destekleyen uygulamaların yaygınlaştırılmasıyla mümkün olmaktadır (Demirel & Tapan, 2022; Mackay vd,. 2026).

Bu çerçevede üçüncü yaş turizmi, longevity yaklaşımının uygulamadaki en görünür örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Seyahat etmek, yeni kültürlerle tanışmak, fiziksel olarak hareket etmek, bilişsel uyarım sağlayan deneyimler yaşamak ve sosyal ilişkileri güçlendirmek; sağlıklı yaşam süresinin korunmasına katkıda bulunan çok boyutlu etkinliklerdir. Güncel araştırmalar, düzenli fiziksel aktivitenin yalnızca yaşam süresini değil, sağlıklı yaşam süresini de uzatmada belirleyici olduğunu; özellikle aktivitenin niteliği ve yoğunluğunun uzun yaşam üzerinde önemli etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi yalnızca dinlenme amacı taşıyan bir faaliyet olarak değil, hareketliliği teşvik eden, sosyal ilişkileri güçlendiren ve aktif yaşlanmayı destekleyen koruyucu bir yaşam biçimi olarak ele alınmalıdır (Schwendinger vd., 2025).

Longevity yaklaşımının yaşlanma politikalarına kazandırdığı en önemli bakış açılarından biri, yaşam süresinin uzamasını bireysel bir kazanım olmanın ötesinde toplumsal dönüşümü gerektiren bir süreç olarak değerlendirmesidir. Uzun yaşam, yalnızca sağlık sistemlerinin değil; eğitim, ulaşım, barınma, çalışma yaşamı, sosyal hizmetler ve turizm politikalarının da yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle geleceğin toplumları, yalnızca yaşlanan nüfusa uyum sağlayan değil, bireylerin yaşamın her döneminde üretkenliklerini, bağımsızlıklarını ve toplumsal rollerini sürdürebilecekleri çevreleri oluşturmayı hedefleyen yaş dostu toplumlar olarak tanımlanmaktadır. Scott (2021), uzun yaşamın bireylerin eğitim, çalışma, emeklilik ve sosyal yaşama ilişkin alışılmış yaşam döngülerini değiştirdiğini; bu nedenle kamu politikalarının da "yaşlanan toplum" anlayışından "longevity toplumu" anlayışına evrilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Scott, 2021).

Gerontolojik sosyal hizmet açısından yaş dostu toplumlar, yalnızca fiziksel çevrenin düzenlenmesini ifade etmemektedir. Aynı zamanda bireylerin yaş ayrımcılığına maruz kalmadan sosyal yaşamın bütün alanlarına katılabildikleri, karar alma süreçlerinde söz sahibi olabildikleri ve gereksinim duyduklarında uygun hizmetlere erişebildikleri kapsayıcı sosyal sistemleri de içermektedir. Bu yönüyle yaş dostu toplum anlayışı, gerontolojik sosyal hizmetin insan hakları, sosyal adalet, katılım ve güçlendirme ilkeleriyle doğrudan örtüşmektedir. Sosyal hizmet uzmanları ise bu dönüşüm sürecinde yalnızca hizmet sunan profesyoneller olarak değil; sosyal politika geliştiren, savunuculuk yapan, kurumlar arası iş birliğini güçlendiren ve yaşlı bireylerin karar alma süreçlerine katılımını destekleyen aktörler olarak önemli sorumluluklar üstlenmektedir (Demirel & Tapan, 2022; Mackay vd., 2026).

Bu dönüşümün önemli yansımalarından biri de turizm sektöründe görülmektedir. Geçmişte yaşlı bireylere yönelik turizm hizmetleri çoğunlukla sağlık

turizmi ya da bakım odaklı uygulamalarla sınırlandırılırken, günümüzde üçüncü yaş turizmi çok daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Kültürel miras rotaları, gastronomi deneyimleri, doğa temelli etkinlikler, sanat programları, öğrenme odaklı seyahatler ve kuşaklar arası etkileşimi destekleyen turizm uygulamaları, uzun yaşam anlayışının turizm sektöründeki yansımaları arasında yer almaktadır. Böylece turizm, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkarak bireyin fiziksel hareketliliğini, bilişsel uyarımını ve sosyal etkileşimini aynı anda destekleyen çok boyutlu bir yaşam deneyimine dönüşmektedir. Gerontolojik ve wellness turizmi üzerine yapılan değerlendirmeler de geleceğin turizm anlayışının, koruyucu sağlık yaklaşımı, evrensel tasarım ilkeleri ve yaşam kalitesini destekleyen hizmet modelleri üzerine inşa edileceğini ortaya koymaktadır (Sosa vd., 2024; Arıcı, 2019).

Bu bağlamda üçüncü yaş turizminin geleceği, yaşlı bireylerin yalnızca seyahat edebilmelerine değil, seyahat sürecinin tamamında bağımsızlıklarını sürdürebilmelerine bağlıdır. Ulaşım sistemlerinden konaklama tesislerine, dijital rezervasyon uygulamalarından destinasyon içi yönlendirmelere kadar bütün hizmetlerin erişilebilirlik ilkesi doğrultusunda planlanması gerekmektedir. Bunun yanında yaşlı bireylerin farklı sağlık durumları, bilişsel özellikleri, kültürel beklentileri ve sosyoekonomik koşulları dikkate alınarak çeşitlendirilmiş hizmet modellerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Gerontolojik sosyal hizmet uzmanları, gereksinim değerlendirmesi, risk analizi, hizmet koordinasyonu ve sosyal destek planlaması konularındaki uzmanlıkları sayesinde bu sürecin planlanmasında multidisipliner ekiplerin önemli üyeleri arasında yer almaktadır. Böylece üçüncü yaş turizmi yalnızca destinasyon yönetiminin değil; sosyal hizmet, sağlık, yerel yönetimler ve sivil toplumun ortak sorumluluk alanlarından biri hâline gelmektedir (Bražinová & Chytil, 2024).

Longevity yaklaşımı aynı zamanda önleyici politikaların önemini de artırmaktadır. Sağlıklı yaşlanmanın yalnızca hastalıkların tedavisiyle değil; yaşam boyu sürdürülen koruyucu uygulamalarla desteklenebileceği vurgulanmaktadır. Beslenme alışkanlıkları, düzenli fiziksel aktivite, sosyal ilişkilerin sürdürülmesi, zihinsel uyarım ve psikolojik iyi oluş gibi unsurlar sağlıklı yaşam süresinin belirleyicileri arasında kabul edilmektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizmi, bireylerin yürüyüş, kültürel keşif, açık hava etkinlikleri, sosyal etkileşim ve öğrenme gibi çok sayıda koruyucu davranışı aynı süreç içerisinde deneyimleyebildikleri bütüncül bir yaşam alanı sunmaktadır. Özellikle düzenli fiziksel aktivitenin yaşam süresi ve sağlıklı yaşlanma üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyan güncel çalışmalar, hareket temelli turizm uygulamalarının gelecekte daha da önem kazanacağını göstermektedir (Gianfredi vd., 2025; Schwendinger vd., 2025).

Türkiye, demografik yaşlanma sürecini hızla yaşayan ülkeler arasında yer almakta ve bu dönüşüm, üçüncü yaş turizminin geleceğine ilişkin yeni fırsatları da beraberinde getirmektedir. Ülkenin zengin kültürel mirası, termal kaynakları, dört mevsime yayılan iklim çeşitliliği ve farklı turizm destinasyonları, üçüncü yaş turizminin yalnızca mevsimsel bir faaliyet olmaktan çıkarılarak yıl boyunca sürdürülebilecek bir yapıya dönüştürülmesine olanak sağlayabilecek önemli avantajlar sunmaktadır. Bununla birlikte bu potansiyelin değerlendirilebilmesi, turizm yatırımlarının yalnızca fiziksel altyapıya odaklanmasıyla değil; yaşlı bireylerin değişen beklenti ve gereksinimlerini dikkate alan bütüncül politikaların geliştirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu kapsamda yaş dostu destinasyonların yaygınlaştırılması, evrensel tasarım ilkelerinin turizm altyapısına entegre edilmesi, dijital erişilebilirliğin artırılması ve yaşlı bireylerin karar alma süreçlerine katılımını destekleyen uygulamaların geliştirilmesi önem taşımaktadır (Richards vd., 2014; Arıcı, 2019).

Gerontolojik sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde geleceğin üçüncü yaş turizmi, yalnızca seyahat organizasyonlarının planlandığı bir alan olmayacaktır. Aynı zamanda sosyal hizmet, sağlık, yerel yönetimler, turizm sektörü ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışmasını gerektiren disiplinler arası bir uygulama alanına dönüşecektir. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanlarının gereksinim değerlendirmesi yapma, savunuculuk yürütme, yaşlı bireylerin hizmetlere erişimini kolaylaştırma, sosyal destek ağlarını güçlendirme ve yaş dostu politika geliştirme konularındaki bilgi ve deneyimleri önemli bir rol üstlenecektir. Özellikle kırılgan yaşlı grupların turizm olanaklarından eşit biçimde yararlanabilmesi, ekonomik ve sosyal engellerin azaltılması ve kapsayıcı uygulamaların yaygınlaştırılması, gerontolojik sosyal hizmetin temel sorumluluk alanları arasında yer almaktadır (Demirel & Tapan, 2022; Mackay vd., 2026).

SONUÇ

Yaşlı nüfusun giderek arttığı günümüzde, yaşlı bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımını destekleyen uygulamalar her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda üçüncü yaş turizmi, yalnızca boş zaman değerlendirme etkinliği olarak değil; yaşam kalitesini artıran, sosyal katılımı destekleyen ve aktif yaşlanmayı teşvik eden önemli bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Bu bölümde üçüncü yaş turizmi; aktif yaşlanma, sosyal katılım, yaşam kalitesi ve gerontolojik sosyal hizmet perspektifleri doğrultusunda ele alınmıştır. Değerlendirmeler, turizm faaliyetlerinin yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirdiğini, psikososyal iyi oluşlarını desteklediğini ve toplumsal yaşama katılımlarını artırdığını göstermektedir.

Gerontolojik sosyal hizmet açısından bakıldığında ise üçüncü yaş turizmi, yaşlı bireylerin hak temelli ve kapsayıcı hizmetlere erişimi bağlamında değerlendirilmesi gereken bir alandır. Yaş dostu politikaların geliştirilmesi, erişilebilir turizm uygulamalarının yaygınlaştırılması ve dezavantajlı yaşlı grupların desteklenmesi bu sürecin önemli bileşenleridir.

Sonuç olarak üçüncü yaş turizmi, yaşlı bireylerin aktif, bağımsız ve toplumsal yaşamla bağlantılı bir yaşam sürdürmelerine katkı sağlayan önemli bir sosyal kaynak niteliği taşımaktadır. Yaşlanan toplumlarda bu alanın sosyal hizmet ve sosyal politika perspektifleriyle ele alınması, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasına önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Akoğlan Kozak, M., Acar, D., & Zencir Çiftçi, E. (2019). Üçüncü yaş turizminin geliştirilmesinde yaşlı dostu şehir (YDŞ) teması. *Turizm Akademik Dergisi, 6*(2), 99–114.

Aksoy Özkan, T., & Keleşoğlu, F. (2024). Gerontolojik sosyal hizmet perspektifinden yaşlılığa ait kavram ve sorunlar. *Toplumsal Politika Dergisi, 5*(1), 1–17.

Akyıldız, Y. (2024). Yaşlılığa aktif yaşlanma perspektifiyle bakmak: Lüleburgaz örneği. *İçtimaiyat, 8*(2), 608–634. https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1474210

Arıcı, F. (2019). Türkiye'de üçüncü yaş turizm potansiyeli ve kaynak kullanımı. *Doğu Coğrafya Dergisi, 24*(42), 123–138. https://doi.org/10.17295/ataunidcd.643419

Bayram, Y., & Ceylan, H. (2024). Türkiye'deki üçüncü yaş üniversiteleri: Gerontolojik sosyal hizmet perspektifinden bir değerlendirme. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 11*(2), 308–317. https://doi.org/10.52880/sagakaderg.1469023

Bražinová, I., & Chytil, O. (2024). The family as a source of social support for older adults: Implications for gerontological social work. *Journal of Social Work, 24*(3), 339–356. https://doi.org/10.1177/14680173231222612

Demirel, A. C., & Tapan, M. G. (2022). Uzmanlaşmak gerekli mi? Gerontolojik sosyal hizmet alanında lisansüstü eğitimin kapsamı, temel yeterlikler ve sınırlılıklar bağlamında mesleki uygulama çerçevesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 20*, 156–171. https://doi.org/10.46218/tshd.1148839

Gianfredi, V., Nucci, D., Pennisi, F., Maggi, S., Veronese, N., & Soysal, P. (2025). Aging, longevity, and healthy aging: The public health approach. *Aging Clinical and Experimental Research, 37*, Article 125. https://doi.org/10.1007/s40520-025-03021-8

Karaca, Ş., Önem Özkan, E., & Yıldız, M. (2023). Üçüncü yaş turizmine yönelik algının memnuniyet üzerindeki etkisinin incelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 5*(13), 607–625. https://doi.org/10.47994/usbad.1268646

Karahan Şen, B., Demir Erbil, D., & Hazer, O. (2025). Aktif yaşlanma algısı ve toplumsal hayata katılım. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25*(69), 1110–1141. https://doi.org/10.21560/spcd.vi1681464

Kılıçlar, A., Aysen, E., & Küçükergin, F. (2017). Demografik değişimlerin turizm türleri üzerindeki belirleyici etkisi: Üçüncü yaş turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 2*, 80–100.

Mackay, K., Olaison, A., Donnelly, S., & Wolmesjö, M. (2026). Editorial: Improving the lives of older people: Challenges and potential of gerontological social work. *British Journal of Social Work, 56*(2), 521–527. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcag015

Nguyen, T. Q. T., & Cho, K. A. (2025). Targeting immunosenescence and inflammaging: Advancing longevity research. *Experimental & Molecular Medicine, 57*, 1881–1892. https://doi.org/10.1038/s12276-025-01527-9

Özel, F. B. (2025). Aktif ve başarılı yaşlanma stratejileri: Seferihisar sakinleri üzerine bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities, 15*(2), 201–219. https://doi.org/10.13114/mjh.1743255

Richards, S., Sullivan, M. P., Tanner, D., Beech, C., Milne, A., Ray, M., Phillips, J., & Lloyd, L. (2014). On the edge of a new frontier: Is gerontological social work in the UK ready to meet twenty-first-century challenges? *British Journal of Social Work, 44*(8), 2307–2324. https://doi.org/10.1093/bjsw/bct082

Schwendinger, F., Infanger, D., Lichtenstein, E., Hinrichs, T., Knaier, R., Rowlands, A. V., & Schmidt-Trucksäss, A. (2025). Intensity or volume: The role of physical activity in longevity. *European Journal of Preventive Cardiology, 32*(1), 10–19. https://doi.org/10.1093/eurjpc/zwae295

Scott, A. J. (2021). The longevity society. *The Lancet Healthy Longevity, 2*(12), e820–e827. https://doi.org/10.1016/S2666-7568(21)00247-0

Sosa Rodriguez, J. O., Ochoa Llamas, I., & Ochoa Llamas, Y. (2024). Gerontological and wellness tourism as emerging sectors that contribute to the emergence of business models for the reactivation of tourism in Colima. *International Journal of Social Sciences, 13*(1), 1–12. https://doi.org/10.52950/SS.2024.13.1.001

Tamkoç, B., & Bilgin, Ö. F. (2020). Aktif yaşlanma bağlamında yaş dostu kent kavramı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *Erişilebilirlik Özel Sayısı*(2), 211–226. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.816372

Tufan, İ., Tamer Köse, M., & Ayan, F. S. (2017). Türkiye ve üçüncü yaş turizmi. *MAKÜ Uygulamalı Bilimler Dergisi, 1*(1), 29–36.

United Nations. (2022). *World population prospects 2022: Summary of results*. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Vaupel, J. W., Villavicencio, F., & Bergeron-Boucher, M.-P. (2021). Demographic perspectives on the rise of longevity. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 118*(9), e2019536118. https://doi.org/10.1073/pnas.2019536118

World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. World Health Organization.

World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. World Health Organization.

Yanardağ, M. Ö., & Balmumcu, Ö. (2025). Türkiye'de yaşlı dostu turizmi: 1980–2024 yılları arası yaşlı turistler ve otel sayıları arasındaki ilişki. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 14*(2), 25–50.

Bölüm 14

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ KAPSAMINDA DİŞ TEDAVİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*Oğuz Çam**

GİRİŞ

Sağlık alanında gün geçtikçe önemli gelişmelerin gün yüzüne çıktığı görülmektedir. Turizmin önemli bir alt tipi olarak görülen sağlık turizminin de bu noktada ön plana çıktığını ileri sürmek mümkündür. Durum böyle olunca, sağlık turizmi alanında boy göstermek, mücadele etmek ve bunu sürdürmek, kazanç kapılarını farklılaştırmak ve kazanç oranlarını artırmak, yeniliklerden ve gelişmelerden haberdar olmak istenmektedir. Buna ek olarak, farklı alt alanlardan meydana gelen sağlık turizminin önemli gelecek vadeden ve dikkatleri üzerinde toplayan alt alanlarından biri olan üçüncü yaş turizmi sayesinde gerek Türkiye'de gerekse yerkürede önemli hareketlilikler yaşanmaktadır. Bu hareketliliklerin bir kısmının diş tedavileriyle ilişkilendirilmesi söz konusudur. İlgili ilişkilendirilme durumunun varlığı, sağlık turizminin alt tipi olan üçüncü yaş turizmi ile sağlık turizminin alt tipi olarak görülen medikal turizmin alt tipi olan dental turizm etkileşimi odağında yoğunlaşmaktadır.

Yukarıda yer alan bilgilerden yola çıkmak suretiyle bir kitap bölümü oluşturmak uygun görülmektedir. Bu kitap bölümü çerçevesinde ise üçüncü yaş turizmi kapsamında diş tedavilerini değerlendirmek amaçlanmaktadır. İlgili kitap bölümü gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan dental turizmin medikal turizm özelinde, medikal turizmin de sağlık turizmi özelinde önem taşıdığının gözler önüne serilmesine yardımcıdır. Ayrıca çalışma kapsamı itibarıyla fiziki görünüşün insanlar tarafınca önemli bulunduğu akıllara getirilmekte, bununla birlikte dokuların ve organların estetik çekiciliği ve fonksiyonelliği açısından değer taşıdığı düşündürülmektedir. Dişler, bu bağlamda insanların bedenlerinin önemli yapı taşlarından biri konumunda yer almakta ve sağlık açısından büyük

* *Bilim Uzmanı, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu, oguzcam911@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3222-3367*

önem arz etmektedir. Diş sağlığı konusunda zaman içerisinde rahatsızlık ve hastalık gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu bağlamda diş tedavisi hizmetlerinden yararlanılabildiği görülmektedir. Bu doğrultuda yaşa bağlı olmak üzere ön plana çıkan ve önem taşıyan bir turizm şekli vardır. Bu da üçüncü yaş turizmidir. Üçüncü yaş turizmi çerçevesinde sağlığa önem verildiği, bu eksende ise dişlerle ilgili olumlu sağlık temelli hareketlenmelerde bulunulduğu göze çarpmaktadır. İlgili bilgi de üçüncü yaş turizmi kapsamında diş tedavilerinin değerlendirilmesinin önemli olduğunu zihinlerde canlandırmaktadır. İleri yaşlarda bulunan kimselerin -istisnalar olmakla birlikte- genel olarak paraları ve zamanları bulunmakta ancak enerjileri pek bulunmamaktadır. Üçüncü yaş turizmi ve diş tedavileri odaklı hareketliliklerin de bu tür durumlardan olumlu ve olumsuz biçimde etkilenmesi beklenmektedir.

SAĞLIK

Sağlık, tanımlanması olabildiğince güç ve karmaşık kavramlardan biri olarak görülmektedir. Bu kavramın tanımlanması, tartışıldığı tarihi devre ve tanımlandığı kültüre bağlı olmak üzere farklılık arz etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) sağlığın tanımlanmasına ilişkin olarak beklentilerin son 150 senede artması, bu kavramın bireylerin hayatlarını devam ettirebilmelerinden hasta olmamalarına, gündelik aktivitelerini yapabilme yeterliliklerine, mutluluk duygusunu yaşamalarına ve iyilik durumunun elde edilmesine ulaşıncaya dek çeşitli biçimlerde tanımlanmasını sağlamıştır (Larson, 1991; Somunoğlu, 1999). Konuya ilişkin olarak, bir ifadeye göre, sağlık, sakatlığın ve hastalığın olmaması, aynı zamanda ise tam bir toplumsal, zihinsel ve fiziki iyilik durumudur (World Health Organization, 2014; Karimi ve Brazier, 2016).

Bir topluluğun sağlığa yaklaşımı, sağlığa temel bir insan hakkı olarak gösterdiği değeri yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, şu anda bulunan teknolojiyi ve geride kalmış sayılabilecek mevcut en iyi uygulama standartlarını değerlendiren sağlık politikalarını ihtiva etmektedir. ABD'de tüm kişiler için sağlık sigortasının elde edilmesi noktasında uzun süreli gecikmenin yaşanması ve eski Sovyet ülkelerinde bulaşıcı olmayan hastalıklar için risk etkenlerini kontrol altına almak amacıyla tedbirler alınmaması bu kapsamda örnektir (Tulchinsky ve Varavikova, 2010).

Sağlık unsurunun varlığı, önemi ve kapsamı, bir turizm tipi olan sağlık turizmi için vazgeçilmez değer unsuru olma niteliği taşımaktadır. Bu niteliğin gelişim düzeyinin bilimsel ve teknolojik ilerlemelere bağlı olmak üzere uluslararası kapsamda çeşitli ülkeler özelinde farklılık göstermesi mümkündür (Çam

ve Çılgınoğlu, 2022; Çılgınoğlu, 2023; Çılgınoğlu, 2024; Çam ve Çılgınoğlu, 2025; Deniz ve Çılgınoğlu, 2026).

SAĞLIK TURİZMİ

Kişilerin yolculuk gerçekleştirmek suretiyle ikamet ettikleri yerlerin dışında konaklayıp tedavi olmayı amaç edinmeleri özel bir turizm tipi olan sağlık turizmini oluşturmuştur (Aydın, 2012). Benzer bir görüşe göre ise kişilerin eski sağlık seviyelerine kavuşmak için yolculuk yapmak suretiyle ikamet ettikleri alanlardan farklı bir alanda konaklamaları ile muhafaza edici, iyileştirici ve rehabilite edici, sağlığın geliştirilmesine yönelik amaç takınmaları sağlık turizmini oluşturmuştur. Bundan dolayı tatil yapma ve tedavi olma amacıyla ülkeler arası veya şehirler arası gerçekleştirilen yolculuklardan dolayı ortaya çıkan bütün faaliyetlere sağlık turizmi adı verilmektedir (Çiçek ve Avderen, 2013; Doğan ve Baynal Doğan, 2020).

Sağlık turizminin ileri yaş ve engelli turizmi, termal turizm ve SPA-wellness turizmi, medikal turizm alt alanlarına ayrıştığı bilinmektedir (Aktepe, 2013; Çam ve Çılgınoğlu, 2021). Sağlık turizminin iki ana amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan biri, ilk sırada şehirlilerin yaşamakta oldukları gerginlikten ve türlü sağlık problemlerinden kurtarılmasına aracılık yapmaktır. Bu amaçlardan bir diğeri de ülkenin iç-dış turizmine canlılık katıp türlü katma değerler meydana getirmek ve toplam ulusal gelire destek olmaktır (Özkurt, 2007). Sağlık turizmi ülkelerin refahlarına ve ekonomilerine katkı sunmaktadır. Ekonomik açıdan kalkınmayı amaç edinen pek fazla ülke uygulanmakta olan toplumsal politikalar ve senelik hedefler aracılığı ile sağlık turizminden daha çok pay sağlamayı arzu etmektedir. Bunun neticesinde kaliteli sağlık hizmeti ve seri ulaşım basitliği sunmakta olan devletler sağlık turizminde daha fazla kar sağlamaktadır (Demir ve Sezgin, 2020; Canver, 2015; Yıldız ve Yazıcı Ayyıldız, 2024). Sağlık turizmi kapsamında hedeflenen kitle, sağlığı bozulan insanlardan ve sağlığını muhafaza etme noktasında hassas bulunan insanlardan meydana gelmektedir (Aydın, 2012).

Sağlık turizmi hem Türkiye'de hem de yerkürede yoğun rağbet gören bir alternatif turizm seçeneğine dönüşmektedir (Yorulmaz ve Evirgen, 2018; Özata, Asilkan, Çankaya ve Suzuk, 2018). Dünya geneli içerisinde ülkelerin yükseliş gösteren yaşam standartları ve kişilerin sağlıklı ve uzun yaşamak amacıyla yaptıkları arayışlar turizm endüstrisi içinde sağlık turizmine olan yönelimlerde önemli rol oynamaktadır. Küreselleşme ile birlikte gelişim gösteren yolculuk özgürlüğü ve bilgi paylaşım eyleminin sınır tanımazlığı kişilerin yerküredeki hareketliliğini artırırken nerede kaliteli, etkili, ucuz ve hızlı sağlık hizmetleri

mevcut ise o noktalara olan yönelimleri de artırmaya başlamaktadır. Bütün bu gelişmeler sağlık turizminin asırlar içinde yaşadığı dönüşümün büyüklüğünün sorgulanmasına neden olmaktadır (Kuşat ve Esen, 2022). Sağlık turizminin ilerleyen senelerde daha yoğun rağbet görmesi ve daha geniş pazara dönüşmesi beklenmektedir (Yorulmaz ve Evirgen, 2018; Özata vd., 2018). Zira yerkürenin küçük köy haline gelmesi kişilerin çeşitli coğrafyalarda sağlık hizmetleri almalarını mümkün kılmaktadır. Bu da söz konusu dönüşüm beklentisinin gerçekleşmesi durumunu güçlendirmektedir (Bozça, Çiftçi Kıraç ve Kıraç, 2017).

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Üçüncü yaş turizmi, Dünya Sağlık Örgütü tarafınca yaşlı olarak sınıflandırılan 65 yaş ve üstü bireylerin sağlıklarını geri kazanma, dinlenme ve gezme güdüsüyle yaptıkları turistik etkinliklerin bütününe verilen addır. Üçüncü yaş turizmi alanyazında olgun/kıdemli turizm, yaşlı turizmi, ileri yaş turizmi, geriatri turizmi olarak da isimlendirilmektedir. Üçüncü yaş grubunda bulunan turistler ise aktif çalışma yaşamını bitiren, bundan dolayı da yeterli boş vakti ve yolculuk yapma arzusu olan, turistik ürünleri satın alma kuvveti bulunan, genel sağlık hallerindeki bozulmalar sebebiyle bulaşıcı olmayan kronik rahatsızlıkları olan bireylerdir. Ayrıca üçüncü yaş turizmine katılım gösteren fertler içindeki engelli turistlerin sayısı başka turizm çeşitlerine karşılaştırmayla daha yüksektir. Bundan dolayı bu kişilerin uzun vadede düzenli olarak bakım ve/veya tedavi ihtiyaçları bulunmaktadır. Buna ek olarak, üçüncü yaş turistlerinin turizm ürünlerine ve hizmetlerine yönelik talepleri başka turist çeşitlerine göre farklılık arz etmektedir. Üçüncü yaş turistleri genel olarak, yitirdikleri sağlıklarını kısmi olarak da olsa geri kazanabilme ya da mevcut hallerini muhafaza etme güdüsüne sahiptir. Bundan dolayı bu turistlerin daha ziyade şifalı çamur, kaplıca, fizik tedavi gibi olanakların da sunulmuş olduğu sağlık turizmi etkinliklerine yöneldikleri göze çarpmaktadır. Ayrıca bu turistlerin psikolojik halleri sebebiyle maceraya ve değişime açık olmadıkları düşünülmektedir. İlgili turistler çeşitli bölgelere gerçekleştirecekleri yolculuklarda algılamış oldukları riski minimuma indirgemek amacıyla genellikle paket turlara katılmaktadır. Söz konusu turistlerin dinsel hislerinin kuvvetlenmesi nedeniyle inançlarının gereğini karşılamak amacıyla ziyaret ettikleri kutsal kabul edilen alanların inanç turizmi açısından kayda değer potansiyel taşıdığını ifade etmek mümkündür. Bu turistlerin aktif çalışma yaşamlarının bitmesi veya bitmeye çok yakın olması ve çoğunlukla sorumluluğu altında küçük çocuklarının olmaması nedeniyle başka turist çeşitlerine karşılaştırmayla yolculuklarında vakit kısıtlaması bulunmamaktadır. Bundan dolayı üçüncü yaş turizmi, turizm talebinin az olduğu devirlerde kuruluşla-

rın doluluk oranlarını artırmak ve turizm etkinliklerini tüm yıla yaymak için kayda değer bir seçenek olarak görülmektedir (Kızılırmak, 2021).

İlk sırada Avrupa ülkeleri olmak üzere yerküre genelinde pek fazla ülkenin üçüncü yaş turizmi uygulamaları bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne (AB) bağlı olan ülkelerde geliştirilen *"Yaşlılar İçin En İyi Destinasyon, Avrupa"* programıyla beraber 2012 senesi itibarıyla AB tarafınca üçüncü yaş turizmine odaklanılmaktadır. Portekiz Inatel Vakfı 1995 senesi itibarıyla yaşlı turizmiyle ilgili etkinlikler yapmaktadır. Vakfın 65 yaş üzerinde bulunan kimseler için kamplardan, otel işletmelerinden ve spor alanlarından meydana gelen bir ağı vardır. Brezilya'da ise 2007 senesi itibarıyla yapılan *"En Güzel Yaşında Daha Fazla Seyahat"* adlı program ise 60 yaş üzerinde olan kişilerin toplum içerisinden soyutlanmamaları amacını taşımaktadır. Uruguay'da ise 2013 senesi itibarıyla tertip edilen *"Yaşlılar İçin Turizm"* programı çerçevesinde 60000'den çok kişi dahil olmuştur. Ayrıca birtakım ülkelerde turizm pazarlaması etkinlikleri bilhassa yaşlı hedef pazara yönelik gerçekleştirilmektedir. Örneğin; İrlanda, *"Yaşlı Dostu İrlanda"* (Age Friendly Ireland) konumlandırma iletisiyle özel olarak geliştirilmiş logoyu bu çerçevede değerlendirmektedir. Bu bilgilere ilaveten, Türkiye'de ise 2010'lu senelerin başı itibarıyla üçüncü yaş turizmine yatırım gerçekleştirmeye başlandığı görülmektedir. 10. Kalkınma Planı kapsamında yaşlıların turizm etkinliklerine katılımlarını desteklemek için uygulamalar gerçekleştirilmesi gerekliliği konusunda yoğunlaşılmaktadır. Bunun dışında birtakım bakanlıkların ve derneklerin iş birliğiyle emekli kişilerin daha düşük fiyatlarla tatil gerçekleştirebilmelerine yönelik programlar uygulanmaktadır (Özbakır Umut, 2023).

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ KAPSAMINDA DİŞ TEDAVİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Diş sağlığı, genel sağlığın ayrılmayan bir parçası olarak görülmektedir. Ağız sağlığının türlü hastalıklar ile ilişkili olması da bu durumun deliliği niteliğindedir (Di, 2008; Özdemir, 2011). Diş sağlığının zaman içerisinde bozulmasına paralel olarak diş rahatsızlıklarının ortaya çıkacağı akıllara gelmektedir. Diş rahatsızlıkları, yerkürede sıklıkla görülen sağlık sorunları arasında bulunmaktadır (Çalışkan, Işık, Yaşar, Yıldırım ve Elhan, 1999; Göktürk ve Göktürk, 2014). İlgili sağlık sorunlarının giderilmesi ve(ya) azaltılması noktasında diş tedavisi hizmetlerine başvurulabildiği göze çarpmaktadır. Diş tedavisi hizmetleri dendiği zaman zihinlerde diş hekimliği alanının canlanması mümkündür. Diş hekimliği alanı içerisinde; protez (protetik diş tedavisi), periodontoloji, pedodonti, orto-

donti, oral diagnoz, endodonti, dolgu (restoratif diş tedavileri) ve cerrahi olmak üzere sekiz temel branş vardır (Güler, 2018; Işık, 2019; Aydın ve Işık, 2023). Oral diagnoz bölümünde röntgen görüntülenip ilk teşhis ve planlamalar gerçekleştirilmektedir. Periodontoloji ana bilim dalı çerçevesinde diş eti problemlerinin, plak oluşumlarının, estetik sorunlarının ve çürük oluşumunun önüne geçmek için türlü uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Dolgu bölümünde gereksinime yönelik dolgular ve türlü beyazlatma materyalleriyle beyazlatma işlemi gerçekleştirilmektedir. Endodonti bölümünde ilerleyen çürük diş kökünün sinirleri alınıp tedavisi yapılmaktadır. Protez bölümünde implant üstü protezler ve kaplamalar gerçekleştirilmektedir. Cerrahi bölümünde diş çekimleri ve implant gibi işlemler yapılmaktadır. Pedodonti ana bilim dalı kapsamında 14 yaşa kadar olan çocuk hastalar kabul edilmekte ve bu kişilerin her çeşit diş tedavileri gerçekleştirilmektedir. Ortodonti ana bilim dalı kapsamında ise dişler ve üst-alt çene düzensizliği yüz iskeletine göre belli aparatlar yardımıyla düzenlenmektedir (Işık, 2019; Aydın ve Işık, 2023). Buna ilaveten, diş tedavisi hizmetleri dendiği zaman zihinlerde halk hekimliğinin canlanması olası bir durumdur. Bu bağlamda halk hekimliği çerçevesinde hem bitkisel hem de hayvransal ürünler ile diş tedavisi hizmetlerinde bulunulduğu görülmektedir (Durna ve Kolukısa, 2020). Yine buna ilaveten, İngiliz Tıp Birliğinin, Yunancada uyku manasına gelen, hipnotistlerce yapılan telkinlerle bireylerin algılama durumlarında, hafızalarında ve istemli hareketlerinde oluşan farklılıkları kapsayan toplumsal bir etkileşim çeşidi olan hipnozu 1955 senelerinde doğum sancısı süreci içerisinde etkili ağrı giderme ve diş tedavilerinde anestezi ve analjezi temin etme metodu olarak kullandığı bilinmektedir (Ceyhan ve Yiğit, 2016; Talhaoğlu, 2021). Yine buna ilaveten, seri şekilde gelişim gösteren teknolojiyle birlikte diş tedavisi hizmetlerinde sanal gerçeklik uygulamalarının değerlendirildiğine tanık olunmaktadır (Özmen ve Ceyhan, 2023). Söz konusu bilgi sayesinde sağlık alanının özellikle de diş hekimliği alanının dijitalleşen dünyanın avantajlarından ve olumlu etkilerinden dolayı gelişim ve ilerleme kaydettiğinin gözler önüne serilmesine yardımcı olunmaktadır.

İnsanlar diş tedavisi hizmetleri almak amacıyla farklı ülkelere yolculuk yapabilmektedir. Ayrıca sağlık sigortası kapsamına dahil olmayan birtakım diş tedavisi hizmetlerini almak için yurt dışını ziyaret etmek, sıklıkla karşılaşılan bir hal olarak göze çarpmaktadır (Sevim, 2021). Yine ayrıca insanların diş tedavisi hizmetleri kapsamında en iyi çözüm yollarını ve en düşük fiyat alternatiflerini değerlendirmek üzere ülkeler arasında yolculuklar gerçekleştirdikleri vurgulanmaktadır (Toprak, Elsaied ve Mahmood, 2014). Bu bağlamda ülkeler örneği üzerinden bir ifade öne sürmek istenmektedir. Örneğin; Ürdün, Türkiye, Tay-

land, Suudi Arabistan, Singapur, Polonya, Meksika, Malezya, Macaristan, Kosta Rika, İspanya, Hindistan, Güney Kore, Güney Afrika, Fransa, Filipinler, Çin, Çekya, Brezilya, Birleşik Krallık, ABD, diş tedavisi hizmetleri kapsamında önem arz eden ülkeler arasında gelmektedir (Özer ve Sonğur, 2012; Aktepe, 2013; Dikmetaş Yardan, Dikmetaş, Coşkun Us ve Yabana, 2014; Binler, 2015; Ferreira Aydoğdu, 2016; Sayın, Yeğinboy ve Yüksel, 2017; Yavuz, 2018; İyem, 2019; Yılmaz, Sarıaydın ve Sönal, 2020; Aydın, 2021; Denizli, 2022; Kayuk, 2022; Büyük, 2023; Tutgun ve Künç, 2023; Dağ, Kılınç, Demir ve Tosun, 2025). Bu bağlamda dünya ölçeğinde değer arz eden bir kavram olan sağlık turizminin varlığına dikkat çekmek önemlidir. Sağlık turizmi çerçevesinde medikal turizm yapısı altında dental turizm özelinde sağlık kurumlarında ve kuruluşlarında diş tedavisi hizmetlerinin verildiği bilinmektedir (Sayın vd., 2017; Çam ve Çılgınoğlu, 2021; Coşkun, 2023). Diş tedavisi hizmetlerinin yapıldığı hastaneler, klinikler ve muayenehaneler esas olarak, tedavi olma amacıyla başvuru işlemi gerçekleştiren hasta sayısı, çalışma ortamının tertibi ve hastalara uygulanacak olan diş tedavisi hizmetlerine göre yardımcı personel sayısı ve çeşitliliği yönlerinden farklılıklar göstermektedir. Geleneksel olarak diş tedavisi hizmetlerinin hasta ile beraber çalışma odasında gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğu için temel olarak bu alanda bir diş doktoru ve bu doktorun bir yardımcısı bulunmaktadır (Derviş, 2009; Derviş, 2019). Buna ek olarak, diş tedavisi hizmetlerinin, yeryüzü genelinde en pahalı tedavi hizmetlerinden biri olduğu üzerinde durulmaktadır (Matthews ve Gallo, 2011; Akar, 2014; Okutan, Dönmez ve Yücel, 2017; Uluışık, 2019). Yine buna ek olarak, diş tedavisi hizmetlerinin, küresel sağlık turizmi hacminin artmasını sağladığı, medikal turizm ekseninde ise en çok talep gören sağlık hizmetleri arasında bulunduğu ileri sürülmektedir (Tontuş, 2015; Aksoy ve Yılmaz, 2019; Çetin, 2019; Dalen ve Alpert, 2019; Demir ve Özpınar, 2020). Ağız ve diş sağlığı öneminin bilincinde olan kişi sayısının artış göstermesi, modern diş tedavisi hizmetleri arayışında olan insan sayısını artırdığı (Ingle ve Slavkin, 2008; Göktürk ve Göktürk, 2014) göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu talep görme durumunun normal olduğu düşünülmektedir. Yine buna ek olarak, diş tedavisi hizmet talepleri yaşa bağlı olmak üzere farklılık gösterebilmektedir. Bununla birlikte üçüncü yaş grubunda bulunan insanların koruyucu ve önleyici diş tedavisi hizmetleri almalarının, önemli bir hizmet alanı konusu teşkil ettiği üzerinde durulmaktadır (Aksoy, 2022). Yine buna ek olarak, diş tedavisi hizmetleri almak için yolculuk yapan dental turistlere diş tedavisi hizmetlerinin yanı sıra konaklama, ruhsal ve fiziki dinlenme, ulaşım, rekreasyon gibi fırsatların sunulduğunu belirtmekte fayda vardır (Abanuz ve Erdem, 2023).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık, insani açıdan yüksek derecede önem arz eden bir unsurdur. İnsanlar bu unsur odağında düşünceler ve eylemler içerisinde bulunabilmektedir. Bu durum da sağlık unsurunun hem bireylerin hem de toplumların yaşantısında büyük ölçekte önemli olduğunu düşündürmektedir. Bu kapsamda diş sağlığına değinmek önem taşımaktadır. İnsanlar diş sağlığına ilişkin gerçekleştirilen tanılar ve uygulamalar sayesinde kendilerini daha mutlu, huzurlu, öz güvenli ve sağlıklı hissedebilmektedir. Bu da diş sağlığıyla ilgili hareketliliklerin insani açıdan yüksek derecede önemli olduğunu düşündürmektedir. Buna ek olarak, ekonomik varlığın ve kullanımın, diş tedavisi hizmetleri odaklı düşünsel ve eylemsel etkileşimler ekseninde dikkate almaya değer konular arasında geldiğini belirtmekte fayda vardır. Zira ekonomik durumlar diş tedavisi hizmetlerine yönelik düşüncelerin ve eylemlerin seyrini biçimlendirebilmektedir. Bundan dolayı insanların diş tedavisi hizmetlerine ilişkin hareketliliklerin yaşanması veya yaşanmaması olası bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yine buna ek olarak, sağlık sigortasının varlığı ve bu sağlık sigortasının almak istenen diş tedavisi hizmetlerini kapsaması ya da kapsamaması, düşük fiyat, teknolojik yeterlilik, bekleme süresinin olmaması veya az olması, nitelikli iş gücünün bulunması, sağlık ürün ve hizmet yapısının geniş ve gelişmiş olması gibi durumların da diş sağlığı temelli hareketliliklerin yönünün tayin edilmesinde etki sahibi olduğu düşünülmektedir.

Temelinde sağlık unsurunun yer aldığı bir turizm tipi mevcut olup bu turizm tipinin de sağlık turizmi olduğunun belirtilmesinde fayda vardır. Sağlık turizmi odak noktasının sağlığa dayalı olmasından dolayı genel turizm içerisinde önemli konuma sahiptir. Turistik gelişime ve ilerlemeye elverişli yapısıyla dikkatleri üzerine çeken sağlık turizminin bugünü ve geleceği parlaktır. Ayrıca bu turizm tipinin bilimin ve teknolojinin zaman geçtikçe ilerlemeler kaydetmesiyle beraber daha ümit vadedici ve beklentileri artırıcı konuma ulaşması beklenmektedir. Sağlık turizmi dendiği zaman sağlık turizminin birden fazla alt tipe ayrıldığını zihinlerde canlandırmak mümkündür. Sağlık turizminin bu alt tiplerinden birini meydana getiren üçüncü yaş turizmi, sağlık turizmi içerisinde önemli konuma, potansiyele ve çekiciliğe sahip olmakta, sağlık temelli turistik hareketlilikler oluşturmakta ya da bunları artırmaktadır. Bu kapsamda üçüncü yaş turizmini ve diş tedavisi hizmetlerini birbiriyle ilişkilendirmek önemlidir. Türkiye ve dünya üzerinde pek çok diş tedavisi hizmetinin gerçekleştirildiğini ileri sürmek mümkündür. Diğer insanların yanı sıra üçüncü yaş grubunda yer alan insanların da bu hizmetlerden yoğun şekilde faydalandıkları düşünülmektedir.

Odak noktasında diş sağlığının bulunduğu dental turizme ilişkin yaşanan gelişimler, uygulanan ve uygulanması planlanan sağlık uygulamaları dental turizm piyasasından olumlu etkiler ve avantajlar elde etmek isteyen farklı ülkeler, kurumlar, kuruluşlar ve şahıslar tarafınca yakından takip edilmektedir. Bu kapsamda odak noktasında diş sağlığının bulunduğu dental turizmin, medikal turizm özelinde, medikal turizmin de sağlık turizmi özelinde büyük çaplı potansiyele ve öneme sahip olduğunu zihinlerde canlandırmak mümkündür.

Sonuç olarak, diş tedavisi hizmetleri genel sağlık ve ağız sağlığı yönlerinden yüksek önem taşımaktadır. Diğer yaş aralığında bulunan kişiler gibi 65 yaş ve üstünde bulunan kişiler de bu hizmetlere yönelmektedir. Genel olarak ileri sürülen bilgileri toparlamak gerekirse, sağlık turizminin bir alt kolu olan üçüncü yaş turizmi kapsamında diş tedavisi hizmetleri büyük potansiyel ve önem taşıması sayesinde dikkatleri üzerinde toplayıcı ve umut vadedici bir konu teşkil etmektedir. Bu bağlamda sağlık turizmi piyasasından önemli pay sağlamak isteyen sağlık turizmi paydaşlarının diş tedavisi hizmetlerine yoğunlaşmalarında fayda vardır.

Çalışma kapsamında vermek istenen öneriler maddeler halinde aşağıda ifade edilmektedir:

- Diş tedavisi hizmetlerinin küresel ölçekli psikolojik ve sosyolojik yansımalarının değerlendirilmesinde büyük yarar vardır.
- Diş tedavisi hizmetleriyle ilişkilendirilebilecek turizm etkinlikleri ve aktiviteleri belirlenebilir. Bu doğrultuda ortaya çıkan genel turistik etkilere açıklık getirilebilir.
- Diş tedavisi hizmetleri almaya yönlendirebilecek somut ve soyut etmenler psikoloji ve davranış bilimlerinin bakış açısı ve öğretisi ile ortaya konmaya çalışılabilir.
- Diş tedavisi hizmetlerine yönelik hareketlilikler sağlık turizmi çerçevesinde tüm yaş grupları yapısı altında karşılaştırmalı ve bütüncül incelemelere tabi tutulabilir.
- Sağlık turizmi kapsamında diş tedavisi hizmetlerinin geleceğine ilişkin sağlık temelli bilimsel ve teknolojik ilerlemeleri ve gelişimleri konu edinen bir tahmin araştırması göz önüne serilebilir. Sağlık temelli bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ve gelişimler ışığında insanların hayat dengelerinde ve kalitelerinde olumlu etkiler ortaya konacaktır. Bunların da insanları zihinsel, fiziksel ve ruhsal açılardan doğrudan ya da dolaylı yoldan olmak üzere pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Buna ek

olarak, içerisinde bulunulan çağda yapay zeka destekli uygulamalar oluşturulmakta ve yaygınlaştırılmaktadır. Bu bağlamda diş tedavisi hizmetleri ve yapay zeka etkileşimini odak noktasında toplayan teorik ve(ya) uygulama yoğunluklu çalışmaların literatüre kazandırılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abanuz, A. ve Erdem, İ. (2023). Dental turizme genel bir bakış. *International Journal of Health Sociology (IJHESO), 3*(1), 184-194.

Akar, Ç. (2014). *Türkiye'de ağız-diş sağlığı hizmetlerinin strateji değerlendirilmesi.* Araştırma Dizisi: 9. Ankara: Türk Diş Hekimliği Birliği Yayınları.

Aksoy, B. (2022). *Yaşlı bireylerin ağız ve diş sağlığı hizmetlerine yönelik tedavi ihtiyaçları ile maliyet yükleri: Hastane Bilgi Yönetim Sistemi kapsamında bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aksoy, C. ve Yılmaz, S. (2019). Sağlık turistlerinin hastaneleri tercih etme kriterleri: Yönetici görüşleri. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 27-39.

Aktepe, C. (2013). Sağlık turizminde yeni fırsatlar ve Türkiye'de yerleşik sağlık işletmelerinin pazarlama çabaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 170-188.

Aydın, A. ve Işık, C. (2023). Dental turizm kapsamında önde gelen ülkelerin Whatclinic ile incelenmesi; Türkiye, Meksika, Macaristan ve Hindistan örneği. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (10), 60-72. https://doi.org/10.58455/cutsad.1276891.

Aydın, İ. (2021). Sağlık sektöründe pazarlama. F. Apaydın (Ed.). *Sektörlerde stratejik pazarlama* (75-101). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; Sağlık turizmi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (2), 91-96.

Binler, A. (2015). *Türkiye'nin medikal turizm açısından değerlendirilmesi ve politika önerileri* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Bozça, R., Çiftçi Kıraç, F. ve Kıraç, R. (2017). Sağlık turizmi SWOT analizi: Erzincan. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3), 157-163.

Büyük, Ö. (2023). Türkiye ve dünyada medikal turizm: Sağlık, ekonomi ve kültürün buluşması. A.T. Bayram (Ed.). *Turizm araştırmaları* (55-76). Gaziantep: Özgür Yayınları.

Canver, Ş.S. (2015). *Kamu ve özel hastane çalışanlarının sağlık turizmine ilişkin algılarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ceyhan, D. ve Yiğit, T.T. (2016). Güncel tamamlayıcı ve alternatif tıbbi tedavilerin sağlık uygulamalarındaki yeri. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6*(3), 178-189.

Coşkun, K. (2023). Sağlık turizminin Türkiye turizmi içerisindeki yeri ve önemi üzerine bir inceleme: 2018-2022. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *10*(94), 967-974.

Çalışkan, D., Işık, A., Yaşar, F., Yıldırım, N. ve Elhan, A. (1999). Park Sağlık Ocağı Bölgesindeki bir ilkokulda diş çürükleri ve etkili faktörler. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, *52*(2), 77-82.

Çam, O. ve Çılgınoğlu, H. (2022). Sağlık turizmi kapsamında aşı turizmine genel bakış: COVID-19 pandemisi süreci örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 220-254.

Çam, O. ve Çılgınoğlu, H. (2025). Sağlık turizmi kapsamında ses tedavilerinin incelenmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 8*(1), 112-135.

Çam, O. ve Çılgınoğlu, H. (2021). Sağlık turizmi kapsamında medikal turizmde öne çıkan sağlık uygulamaları. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 197-216.

Çetin, T. (2019). *Sağlık turizmi kapsamında medikal turizm pazarlaması: Türkiye medikal turizm şirketleri üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.

Çılgınoğlu, H. (2023). Medikal turizm konusundaki araştırmaların bibliyometrik analizi: Eğilimler, odak noktaları ve olanakları. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *7*(3), 451-464. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1286.

Çılgınoğlu, H. (2024). Azerbaycan sağlık turizmi potansiyelinin incelenmesi. *Journal of History School, 17*(71), 2190-2219. http://dx.doi.org/10.29228/Joh.76707.

Çiçek, R. ve Avderen, S. (2013). Sağlık turizmi açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki kaplıca ve termal tesislerin mevcut yapısının ve potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15*(25), 25-35.

Dağ, E., Kılınç, Z.A., Demir, Y. ve Tosun, N. (2025). Türkiye'de dental turizmin dinamikleri: Motivasyon ve memnuniyet üzerine bir çalışma. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *13*(2), 1783-1800.

Dalen, J.E. ve Alpert, J.S. (2019). Medical tourists: Incoming and outgoing. *The American Journal of Medicine, 132*(1), 9-10. DOI: 10.1016/j.amjmed.2018.06.022.

Demir, Ö. ve Sezgin, E.E. (2020). Elazığ ilinin sağlık turizmi açısından SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD), 7*(14), 111-129.

Demir, Y. ve Özpınar, S. (2020). Medikal turizmde kadın ve kadın sağlığı. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 4*(7), 117-129.

Deniz, Y.S. ve Çılgınoğlu, H. (2026). Sağlık turizmine katılan bireylerin beklenti ve memnuniyetlerinin değerlendirilmesi: Çiftehan Kaplıcası örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 29,* 106-121.

Denizli, F. (2022). Medikal turizm kapsamındaki sağlık çalışanlarının memnuniyet ve örgütsel bağlılık düzeyleri: Kayseri örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (51), 165-186.

Derviş, N.E. (2009). Diş hekimliğinde klinik yardımcı personelin rolü. *Asis Dent, 1,* 33-35.

Derviş, N.E. (2019). Türkiye ve dünyada diş hekimliği yardımcılığı'nın tarihsel süreci. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 7*(1), 96-107. DOI: doi.org/10.33715/inonusaglik.553028.

Di, Y. (2008). *Essays on socioeconomic disparities in dental health* (Unpublished Doctoral Thesis). New York: Stony Brook University.

Dikmetaş Yardan, E., Dikmetaş, H., Coşkun Us, N. ve Yabana, B. (2014). Türkiye ve dünya'da sağlık turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, *8*(2), 27-42. https://izlik.org/JA99XT88KP.

Doğan, S. ve Baynal Doğan, T.G. (2020). Uluslararası alanyazında sağlık turizmi alt bileşenleri üzerine bibliyometrik bir analiz. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 23*(4), 561-586.

Durna, D. ve Kolukısa, H. (2020). Halk hekimliği üzerine yapılmış lisansüstü tezlerde diş tedavilerine yönelik uygulamaların tespiti ve bu uygulamaların diş hekimliği temelinde değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Research Institute,* (69), 357-386. https://doi.org/10.14222/Turkiyat4404.

Ferreira Aydoğdu, A.L. (2016). *Türkiye ve Brezilya'da sağlık turizmi: Bir karşılaştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göktürk, Ö. ve Göktürk, H. (2014). Amasya Ağız ve Diş Sağlığı Merkezine başvuran hastaların endodontik ve periodontal tedavi gereksinimlerine göre araştırılması. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *24*(3), 360-366.

Güler, M. (2018). Konsültasyon nedir, ne değildir? *Türk Dişhekimleri Birliği.* https://tdb.org.tr/icerik_goster.php?Id=2889.

Ingle, J.I ve Slavkin, H.C. (2008). Modern endodontic therapy: Past, present and future. J.I. Ingle, L.K. Bakland ve J.C. Baumgartner (Ed.). In *Ingle's endodontics 6* (1-35). Ontario: BC Decker Inc.

Işık, C. (2019). *Bir hedef pazar seçeneği olarak yerleşik yabancıların dental turizm kapsamındaki potansiyeli: Kuşadası örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

İyem, B. (2019). Medikal turizmi sektöründe insan kaynakları envanteri: Aydın ilindeki özel sağlık kuruluşlarında bir araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Karimi, M. ve Brazier, J. (2016) Health, health-related quality of life, and quality of life: What is the difference? *PharmacoEconomics, 34*(7), 645-649. https://doi.org/10.1007/s40273-016-0389-9.

Kayuk, A. (2022). *COVID-19 pandemi sürecinde İstanbul'da medikal sağlık turizminin durum değerlendirmesi üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Kızılırmak, İ. (2021). Üçüncü yaş turizmi. *Türkiye Turizm Ansiklopedisi.* https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/ucuncu-yas-turizmi.

Kuşat, N. ve Esen, E. (2022). Sağlık turizmi perspektifinden Türk sağlık sektörü rekabet gücü. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 37-50.

Larson, J.S. (1991) *The measurement of health: Concepts and indicators.* New York: Greenwood Press.

Matthews, K.A. ve Gallo, L.C. (2011). Psychological perspectives on pathways linking socioeconomic status and physical health. *Annual Review of Psychology*, *62*, 501-530. doi:10.1146/annurev.psych.031809.130711.

Okutan, Y., Dönmez, M.B. ve Yücel, M.T. (2017). Sosyoekonomik şartların diş hekimliği öğrencilerinin ağız sağlığına olan etkisi: Anket çalışması. *Selçuk Dental Journal, 4,* 59-67.

Özata, M., Asilkan, Z., Çankaya, M. ve Suzuk, E. (2018). Türkiye ve dünya'da sağlık turizminine genel bir bakış. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *5*(31), 4611–4619. https://doi.org/10.26450/jshsr.939.

Özbakır Umut, M. (2023). Üçüncü yaş turizmi. *Türkiye Turizm Ansiklopedisi.* https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/ucuncu-yas-turizmi.

Özdemir, Y. (2011). *Türkiye'deki Sağlık Bakanlığı'na bağlı ağız ve diş sağlığı merkezlerinin veri zarflama analizi ile göreceli teknik verimliliklerinin ölçülmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özer, Ö. ve Sonğur, C. (2012). Türkiye'nin dünya sağlık turizmindeki yeri ve ekonomik boyutu. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, *4*(7), 69-81.

Özkurt, H. (2007). Sağlık turizmi tahvilleri. *Maliye Dergisi*, (152), 122-142.

Özmen, B. ve Ceyhan, A. (2023). Diş hekimliğinde sanal gerçeklik uygulamaları. *Necmettin Erbakan University Dental Journal*, *5*(3), 224-231. doi:10.51122/neudentj.2023.81.

Sayın, K.Ş., Yeğinboy, E.Y. ve Yüksel, İ. (2017). Türkiye'de medikal turizm uygulamaları: Bir üniversite ve İzmir Sağlık Serbest Bölgesi değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *32*(2), 289-313.

Sevim, E. (2021). Sağlık turizmi. A. Ünal (Ed.). *Türk sağlık sistemi* (493-520). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Somunoğlu, S. (1999). Kavramsal açıdan sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *4*(1), 51-62.

Talhaoğlu, D. (2021). Geleneksel ve tamamlayıcı tedavi uygulamaları. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi*, *3*(1), 16-29.

Tontuş, H.Ö. (2015). *Tüm yönleriyle sağlık turizmi* (1. Baskı). Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.

Toprak, L., Elsaied, H.H. ve Mahmood, S.A. (2014). Turizmin yükselen trendi: Sağlık turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(50), 38-57.

Tulchinsky, T.H. ve Varavikova, E.A. (2010). What is the "new public health"? *Public Health Reviews*, *32*(1), 25-53.

Tutgun, S. ve Künç, S. (2023). Sağlık turizmi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisinin Fourier yaklaşımı ile ampirik olarak incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 11*(3), 1769-1791. DOI: 10.33715/inonusaglik.1289575.

Uluışık, A. (2019). *Dental korkuyu azaltmada oyun hamuru ile oynatılarak bilgilendirmenin etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

World Health Organization (2014). *Constitution of the World Health Organization* (48th Ed.). Geneva.

Yavuz, M.C. (2018). Türkiye'de sağlık turizmi hizmetleri algısının hasta ve müşteri memnuniyeti üzerine etkisi: İç Anadolu Bölgesi örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, N. ve Yazıcı Ayyıldız, A. (2024). Turizm öğrencilerinin bakış açısıyla güncel sağlık turizmi faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 69-86.

Yılmaz, S., Sarıaydın, İ. ve Sönal, T. (2020). İngiltere özelinde Türkiye'nin sağlık turizmi fırsatları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 74-85.

Yorulmaz, M. ve Evirgen, H. (2018). Çağrı merkezi ve sağlık tesislerinde ölçülen hasta memnuniyet anket skorlarının karşılaştırılması. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal), 4*(13), 269-273.

Bölüm 15

TERMAL, WELLNESS VE SPA TURİZMİ AÇISINDAN ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLER

Yunus Doğan[*]

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca seyahat, yalnızca yer değiştirme eylemi olmanın ötesinde bireylerin kendini yenileme, iyileşme ve yaşamı anlamlandırma biçimlerinden biri olmuştur. Günümüzde bu arayış, yaşlanan dünya nüfusuyla birlikte yeni bir boyut kazanmaktadır. Yaşam beklentisindeki artış, sağlık hizmetlerindeki gelişmeler ve nüfus yapılarında meydana gelen demografik dönüşümler, üçüncü yaş turizminin ortaya çıkmasında ve önem kazanmasında etkili olmuş; yaşlı bireylerin seyahat ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik talebinin artmasına zemin hazırlamıştır (Kılıçlar vd., 2017). Öte yandan yaşlanan toplumların sağlık bakım harcamalarının artması, özellikle gelişmiş ülkelerin sağlık ekonomileri üzerinde ciddi bir baskı oluşturmakta; bu durum politika yapıcıları koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri bağlamında alternatif çözümler aramaya yöneltmektedir (Bölüktaş, 2020). Bu arayış içinde termal, wellness ve spa turizmi, yaşlı bireylerin iyilik halinin artırılması, korunması ve iyileştirilmesinde giderek daha fazla önem kazanan işlevsel bir alan olarak öne çıkmaktadır (Biçer vd., 2019).

Üçüncü yaş bireyler, emeklilik sonrasında artan satın alma gücü, zaman esnekliği ve sağlık odaklı yaşam tercihleriyle turizm sektörünün en dikkat çekici pazar segmentlerinden birini oluşturmaktadır. Spa-wellness ve termal faaliyetlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin giderek daha iyi anlaşılması, bu grubun söz konusu turizm türlerine olan ilgisini pekiştirmekte; pek çok ülkenin sigorta sistemlerini düzenleyerek yaşlı nüfusun bu faaliyetlere katılımını destekleyen politikalar hayata geçirmesine zemin hazırlamaktadır (Kasalak ve Kasalak, 2022). Nitekim termal terapi kullanıcılarının büyük çoğunluğunu yaşlıların oluşturduğu bilinmekte; balneoterapinin kronik kas-iskelet ağrısından uyku bozukluklarına, zihinsel stresten sosyal yalnızlığa uzanan geniş bir yelpazede

[*] Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği, Mersin, yunus.dogan23@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0003-3145-8404

olumlu etkiler yarattığı bilimsel çalışmalarla ortaya konmaktadır (Gaál vd., 2008; Yang vd., 2018). Bu etkiler yalnızca fiziksel sağlıkla sınırlı kalmamakta; psikolojik iyi oluş, bilişsel işlevler ve sosyal bağların güçlenmesi açısından da belirleyici bir rol oynamaktadır (Hakman vd., 2024; Patterson ve Balderas-Cejudo, 2023).

Buna karşın literatür incelendiğinde, mevcut çalışmaların büyük bölümünün üçüncü yaş bireylerin genel turizm davranışları ve motivasyonları üzerinde yoğunlaştığı; termal, wellness ve spa turizmini bu grubun sağlığı, yaşam kalitesi ve seyahat deneyimleriyle ilişkilendiren bütüncül bir bakış açısının henüz yeterince gelişmediği görülmektedir (Patuelli ve Nijkamp, 2016; Kim vd., 2015; Woo vd., 2016). Bu boşluk Türkiye özelinde çok daha belirgin bir hal almaktadır. Zengin termal kaynakları bakımından önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye'de termal turizm ile spa-wellness turizmi arasındaki ayrıma ilişkin farkındalığın dahi yeterince oluşmadığı; bu alanda tanıtım, eğitim ve akademik çalışma eksikliğinin ciddi bir gelişme engeli oluşturduğu tespit edilmektedir (Siner ve Torun, 2020). Dolayısıyla üçüncü yaş bireylerin termal, wellness ve spa turizmine yönelimlerini, bu deneyimlerin sağlık üzerindeki etkilerini ve Türkiye'nin bu alandaki potansiyelini bütüncül biçimde ele alan kapsamlı çalışmalara olan ihtiyaç açıkça ortadadır.

Bu gereksinimden hareketle kaleme alınan bu bölüm, söz konusu literatür boşluğunu gidermeye ve konuya ilişkin bütünleşik bir çerçeve sunmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle üçüncü yaş, termal turizm, wellness ve spa kavramları tanımlanmakta; üçüncü yaş bireylerin turizm davranışları, motivasyonları ve seyahat kısıtları ele alınmaktadır. Ardından bu grubun termal, wellness ve spa turizmine yönelimleri incelenmekte; son olarak termal ve wellness turizminin yaşlı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığı üzerindeki etkileri bütüncül bir perspektifle değerlendirilmektedir. Bölümün, üçüncü yaş turizmi alanındaki akademik yazına katkı sağlamasının yanı sıra sektör paydaşlarına ve politika yapıcılara somut bir perspektif sunması beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Üçüncü Yaş, Termal Turizm, Wellness ve Spa Kavramları

Turizm, turist sayısı, seyahat dönemi, planlama süreci, turist profili ve yaş grupları gibi çeşitli ölçütler temel alınarak farklı şekillerde sınıflandırılmakta olup, yaş faktörüne dayalı olarak ortaya çıkan turizm türlerinden biri de üçüncü yaş turizmidir. Literatürde üçüncü yaş turizmi; ileri yaş turizmi, yaşlı turizmi, olgun turizm veya kıdemli turizm gibi benzer anlamlar taşıyan kavramlarla ifade edilmekte ve belirli bir yaşın üzerindeki bireylerin turistik faaliyetlerini kap-

samaktadır (Arıcı, 2019). Dünya genelinde ortalama yaşam süresinin uzaması, sağlık hizmetlerindeki gelişmeler ve ülkelerin nüfus yapılarında meydana gelen demografik dönüşümler, üçüncü yaş turizminin ortaya çıkmasında ve önem kazanmasında etkili olmuş, yaşlı bireylerin seyahat ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik talebinin artmasına zemin hazırlamıştır (Kılıçlar vd., 2017). Yaşlılık alanındaki ulusal ve uluslararası çalışmalarda ise Dünya Sağlık Örgütü'nün sınıflandırması temel alınmakta; buna göre 65-74 yaş aralığındaki bireyler "genç yaşlı", 75-84 yaş aralığındaki bireyler "yaşlı" ve 85 yaş ve üzerindeki bireyler "en yaşlı yaşlı" olarak tanımlanmaktadır (Kozak vd., 2019). Bu bağlamda üçüncü yaş turizmi, yaşlı bireylerin sağlıklarını koruma ve geliştirme, dinlenme, sosyalleşme ve yaşam kalitelerini artırma amacıyla gerçekleştirdikleri seyahat ve konaklama faaliyetlerini kapsayan, yaşlanan nüfusun artışına paralel olarak giderek önem kazanan bir turizm türü olarak değerlendirilmektedir (Arıcı, 2019; Kılıçlar vd., 2017).

Termal turizm, doğal olarak yeryüzüne çıkan ve belirli bir sıcaklığa sahip olan, mineral bakımından zengin şifalı sular ile çamur ve buhar gibi doğal kaynakların sağlık, dinlenme ve rekreasyon amaçlarıyla kullanılmasıyla ortaya çıkan bir turizm türüdür (Yardan vd., 2014). Bu turizm türü, termomineral su banyoları, içme kürleri, inhalasyon uygulamaları ve çamur banyoları gibi yöntemlerin yanı sıra fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, diyet ve psikoterapi gibi destekleyici uygulamaların bir arada sunulduğu kür programlarını da içermektedir. Bununla birlikte, termal kaynaklar yalnızca tedavi amaçlı değil, eğlence, dinlenme ve rekreasyon faaliyetleri kapsamında da değerlendirilmektedir (Şengül ve Bulut, 2019). Bu yönüyle termal turizm; sağlık boyutunun yanı sıra yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi, ekonomik katkı sağlanması ve tatil ile dinlenme gereksinimlerinin karşılanması açısından çok yönlü bir yapıya sahip olup, bireylerin fiziksel ve ruhsal iyilik hâllerini destekleyen önemli bir turizm çeşidi olarak kabul edilmektedir (Bilgen vd., 2014).

Sağlıklı olma durumu yalnızca fiziksel iyi oluşla sınırlı olmayıp, bireyin ruhsal ve sosyal yönden dengede olmasıyla birlikte bütüncül bir yaşam kalitesini ifade etmektedir. Bu anlayışın gelişmesi, sağlık kavramının yeniden yorumlanmasına ve spa ile wellness gibi bütüncül yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Spa ve wellness merkezleri, tarihsel olarak Romalılardan günümüze uzanan su terapileri ve çeşitli hidroterapi uygulamalarının modern bir devamı niteliğinde olup (Başa, 2009), günümüzde hem tedavi edici hem de koruyucu sağlık hizmetlerini bir arada sunan yapılar olarak değerlendirilmektedir.

Wellness kavramı ise beden, zihin ve ruh sağlığını dengede tutarak yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan bütüncül bir yaşam felsefesini ifade etmektedir.

Bu yaklaşım, bireyin yalnızca hastalık durumunda değil, yaşamın her döneminde aktif olarak sağlığını geliştirmesini ve sürdürmesini temel almaktadır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan wellness anlayışı, sürekli gelişen ve değişen bir sağlık perspektifini temsil ederek bireyin yaşam tarzını da kapsayan geniş bir çerçeve sunmaktadır (Ergüven, 2010). Bu bağlamda spa ve wellness uygulamaları, modern turizm sektöründe sağlık, rahatlama ve iyi oluşu destekleyen önemli bir turizm bileşeni haline gelmiştir.

2.2. Üçüncü Yaş Bireylerin Turizm Davranışları ve Motivasyonları

Son yıllarda yaşam beklentisindeki artış, sağlık koşullarının iyileşmesi, emeklilik döneminde artan boş zaman ve yükselen harcanabilir gelir düzeyi, üçüncü yaş bireylerin boş zaman seyahatlerini giderek daha popüler hale getirmiştir (Patuelli ve Nijkamp, 2016). Bu gelişmeler doğrultusunda araştırmacılar, yaşlı turistlerin seyahat motivasyonlarını ve davranışlarını anlamaya yönelik çalışmalara giderek daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Nitekim Patuelli ve Nijkamp (2016), 1988-2015 yılları arasında yayımlanan 29 makaleyi kapsayan çalışmalarında yaşlıların seyahat tercihlerini açıklayan temel faktörleri, bu motivasyonların genel nüfusunkinden farklılaşıp farklılaşmadığını ve coğrafi değişkenlerin motivasyonlar üzerindeki etkisini sorgulamıştır. Söz konusu çalışma, yaşlı turizmi literatürünün önemli bir bölümünün Asya odaklı geliştiğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Emeklilik sonrasında artan satın alma gücü ve zaman esnekliğiyle birlikte yaşlı nüfus, turizm sektöründe giderek daha fazla dikkat çeken bir pazar segmenti haline gelmektedir. Literatürde bu grubun seyahat motivasyonları yaygın biçimde itici (push) ve çekici (pull) faktörler ekseninde ele alınmaktadır. Jang ve Wu (2006), Tayvanlı yaşlılar üzerinde yürüttükleri çalışmada faktör analizi yöntemiyle beş itici ve üç çekici motivasyon faktörü belirlemiştir. Bu çalışmada "bilgi arayışı" en belirgin itici motivasyon olarak öne çıkarken; "temizlik ve güvenlik" çekici faktörler arasında birinci sıraya yerleşmiştir. Aynı çalışmada sağlık durumu ile olumlu ve olumsuz duygusal durumların seyahat motivasyonlarını açıklamada anlamlı düzeyde katkı sağladığı saptanmıştır. Duygusal durumların motivasyonlar üzerindeki bu belirleyici rolü Jang vd. (2009) tarafından da doğrulanmıştır. Söz konusu çalışmada Tayvanlı yaşlılar örnekleminde "yenilik arayışı" en önemli seyahat motivasyon faktörü olarak belirlenmiş; hem olumlu hem de olumsuz duygusal durumların motivasyonlar üzerinde anlamlı etkiler yarattığı, ancak yalnızca olumlu duygusal durumun gelecekteki seyahat niyetiyle anlamlı biçimde ilişkilendiği ortaya konmuştur.

Motivasyonların yanı sıra üçüncü yaş bireylerin homojen bir kitle oluşturmadığı ve alt segmentlere göre seyahat eğilimlerinin belirgin biçimde farklılaşabildiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Lewis ve D'Alessandro (2019), 50 yaş üstü Avustralyalılar arasında yürüttükleri çalışmada iki farklı kırsal seyahat segmenti tespit etmiştir. Doğu kıyılarını tercih eden grubun "rahatlama, kaçış ve yenilik" motivasyonuyla hareket ettiği; uzak destinasyonlara yönelen grubun ise "romantik kaçamak" arayışında olduğu görülmüştür. Aggarwal vd. (2024) ise destinasyon seçimi sürecinde itici faktörlerin ve psikolojik seyahat kısıtlarının, çekici faktörler ve psikolojik seyahat engellerinden daha büyük bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Bulanık TOPSIS yöntemiyle gerçekleştirilen analizde "sağlık ve esenliğin iyileştirilmesi" ile "kendini gerçekleştirme ve maneviyat" temel itici faktörler; "sağlık güvenliği ve emniyet" en önemli çekici faktör olarak belirlenmiştir.

Üçüncü yaş bireylerin seyahat davranışları yalnızca motivasyonlar bağlamında değil, yaşam kalitesiyle olan ilişkisi bakımından da incelenmektedir. Kim vd. (2015), Güney Koreli yaşlı turistler üzerinde yapısal denklem modellemesiyle gerçekleştirdikleri çalışmada katılım, algılanan değer, seyahat deneyiminden memnuniyet, boş zaman yaşam memnuniyeti, genel yaşam kalitesi ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkileri test etmiş; dokuz hipotezin tamamının desteklendiğini ortaya koymuştur. Woo vd. (2016) ise 65 yaş ve üzeri bireyler ve emeklilerle gerçekleştirdikleri çalışmada motivasyon, kısıtlamalar, boş zaman yaşam alanı memnuniyeti ve genel yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi yapısal denklem modeliyle incelemiştir. Bulgular, motivasyonun boş zaman yaşam alanı memnuniyetini olumlu yönde etkilediğini; buna karşın seyahat kısıtlamalarının bu memnuniyet üzerinde doğrudan bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Öte yandan boş zaman yaşam alanı memnuniyetinin genel yaşam memnuniyetiyle güçlü biçimde ilişkilendiği saptanmıştır. Bu bulgu, seyahatin üçüncü yaş bireyler için yalnızca bir boş zaman etkinliği olmaktan öte, psikolojik iyi oluşu destekleyen işlevsel bir deneyim olduğuna işaret etmektedir.

Motivasyonların yanı sıra üçüncü yaş bireylerin seyahat talebini kısıtlayan çeşitli unsurlar da bu grubun turizm davranışlarını şekillendiren önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kısıtlar içsel, kişilerarası ve yapısal olmak üzere üç temel başlık altında ele alınabilir. İçsel kısıtlar; kronik hastalıklar ve hareket kısıtlılığı gibi fiziksel güçlüklerin yanı sıra güvenlik kaygısı, kaygı düzeyi ve özgüven eksikliği gibi psikolojik faktörleri de kapsamaktadır. Kişilerarası kısıtlar; seyahat arkadaşının olmaması, aile içi sorumluluklar ve bireyler arasındaki tercih farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Yapısal kısıtlar ise gelir yetersizliği, ulaşım güçlükleri, altyapı eksiklikleri ve yaşlı dostu olmayan tesisler gibi bireyin kontrolü dışındaki dışsal faktörlerden oluşmaktadır. Üçüncü yaş

bireylerin seyahat kısıtlarına ilişkin bütüncül bir değerlendirme Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Üçüncü yaş bireylerin seyahat kısıtları

Kısıt Türü	Alt Boyut	Kısıt Unsurları
İçsel Kısıtlar (Psikolojik ve Fiziksel Bileşenler)	Sağlık ve fiziksel durum	Sağlık problemleri, kronik hastalıklar, fiziksel dayanıklılığın azalması, hareket kısıtlılığı
	Psikolojik faktörler	Güvenlik endişesi, stres, kaygı düzeyi, özgüven eksikliği, yaşlılık algısı
	Bilişsel ve bilgi düzeyi	Turizm bilgisi eksikliği, destinasyon hakkında yetersiz bilgi, karar verme güçlüğü
	Sosyo-kültürel uyum	Kültür şoku, yabancı ortamlara uyum güçlüğü, sosyal çekingenlik
	Katılım yeterliliği	Turizm aktivitelerine katılım becerileri, teknolojik araçları kullanma zorluğu
Kişilerarası Kısıtlar (Sosyal Bileşenler)	Seyahat arkadaşı eksikliği	Eş veya arkadaşın olmaması, yalnız seyahat etme isteksizliği
	Aile ve sosyal ilişkiler	Eşin vefatı, aile içi sorumluluklar, çocuklara/torunlara bağlılık
	Uyumsuzluk sorunları	Eşler arasında seyahat tercih farklılıkları, grup içi uyumsuzluk
Yapısal Kısıtlar (Dışsal Faktörler)	Ekonomik kısıtlar	Gelir yetersizliği, yüksek maliyetler, bütçe sınırlamaları
	Zaman ve yaşam koşulları	Çalışma yükümlülükleri (emeklilik öncesi dönem), zaman kısıtı
	Hizmet kalitesi ve erişim	Düşük hizmet kalitesi, yetersiz bilgi akışı, rezervasyon zorlukları
	Ulaşım ve altyapı	Ulaşılabilirlik sorunları, destinasyon altyapı eksiklikleri, trafik ve mesafe
	Destinasyon özellikleri	İklim koşulları, güvenlik, çevresel faktörler
	Fiziksel donanım	Ekipman eksikliği, yaşlı dostu olmayan tesisler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. Üçüncü Yaş Bireylerin Termal, Wellness ve Spa Turizmine Yönelimleri

Tarihin ilk çağlarından itibaren insanlar farklı amaçlarla çeşitli bölgelere seyahat etmiş; bu hareketlilik zamanla konaklama ve yiyecek-içecek gibi ihtiyaçların doğmasıyla birlikte bir sektöre dönüşmüştür (Sevgel ve Mısırlıoğlu, 2023). Günümüzde bu sektör içinde sağlık ve iyilik hali odaklı turizm türleri

giderek daha fazla önem kazanmakta; termal, wellness ve spa turizmi ise özellikle üçüncü yaş bireyler açısından belirleyici bir konum edinmektedir.

Küresel ölçekte yaşlı nüfusun hızla artması, bu eğilimi besleyen temel demografik dinamik olarak öne çıkmaktadır. 60 yaş üstü insan sayısının 1950'den bu yana üç katına çıktığı ve 2050 yılına kadar 2,1 milyara ulaşacağı tahmin edilmekte; Avrupa başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde bu dönüşüm çok daha belirgin biçimde hissedilmektedir (Teodora, 2020). Aktif çalışma yaşantısını sonlandırmış 65 yaş üstü bireylerin sahip olduğu boş zaman ve ekonomik refah düzeyi, bu grubun turizm faaliyetlerine katılımını artıran en önemli etkenler arasında yer almakta; spa-wellness ve termal faaliyetlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin giderek daha iyi anlaşılması ise üçüncü yaş bireylerin bu turizm türlerine olan ilgisini pekiştirmektedir (Kasalak ve Kasalak, 2022).

Termal turizm, yüzyıllardır iyileştirici bir kaynak olarak kabul edilen suyu temel almakta ve terapi kullanıcılarının büyük çoğunluğunu yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Esiyok vd. (2018), termal turizm talebini kalış süresi üzerinden ele aldıkları çalışmalarında yaş, satın alma gücü, fiziksel mesafe ve mevsimsel tercihlerin belirleyici faktörler olduğunu; ancak yaşın bu faktörler arasında en temel belirleyici konumunda bulunduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu bulgu, termal turizmin üçüncü yaş bireylerin seyahat davranışlarıyla ne denli iç içe geçtiğini açıkça göstermektedir.

Termal destinasyon tercihlerinde ise hizmet kalitesi, fiyat uygunluğu ve erişilebilirlik belirleyici kriterler olarak öne çıkmaktadır. Teodora (2020), Romanya'daki Baile Felix termal kaplıca tesisine odaklanan çalışmasında yabancı yaşlı turistlerin tesis seçiminde termal su kalitesi, yüksek kaliteli tedavi hizmetleri ve Avrupa'daki benzer tesislere kıyasla uygun fiyatları önceliklendirdiğini saptamıştır. Aynı çalışmada balneoterapi uygulamalarının kas-iskelet sistemi hastalıklarının tedavisinde en çok tercih edilen yöntemler arasında yer aldığı görülmüş; Avrupa Birliği'nin aktif yaşlanma politikaları çerçevesinde termal ve wellness turizminin yaşlıların bağımsız ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesine katkı sağlayan işlevsel bir araç olarak konumlandırıldığı da dikkat çekmiştir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise termal turizme yönelen üçüncü yaş bireylerin büyük ölçüde kronik sağlık sorunlarıyla yaşadığı ve bu turizm türünü salt bir dinlenme aracı olarak değil, sağlık yönetiminin bir parçası olarak deneyimlediği görülmektedir. Sevgel ve Mısırlıoğlu (2023), Sivas ili Sıcak Çermik'te yürüttükleri çalışmada katılımcıların %50'sinin 60-69 yaş aralığında olduğunu, %55,12'sinin kadınlardan oluştuğunu, %30'unda diyabet, kalp-damar hastalıkları ve hipertansiyonun birlikte görüldüğünü ve %66,92'sinin sürekli kullandığı bir ilacı bulunduğunu tespit etmiştir.

Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, termal imkânlara sahip ülkeler için üçüncü yaş turizm pazarının ciddi bir büyüme fırsatı sunduğu görülmektedir. Bu fırsatı değerlendirmek amacıyla pek çok ülkenin sigorta sistemlerini düzenleyerek yaşlı nüfusun turizme katılımını destekleyen politikalar hayata geçirdiği bilinmekte; zengin termal kaynakları bakımından önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye'nin de bu pazardan daha fazla pay alabilmek için gerekli adımları atması gerektiği değerlendirilmektedir.

2.4. Termal ve Wellness Turizminin Yaşlı Bireylerin Sağlığına Etkileri

Dünya nüfusunun %12,3'ünü yaşlıların oluşturduğu ve bu oranın 2050 yılında 2,1 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Yaşlanan toplumların sağlık bakım harcamalarının artması, özellikle gelişmiş ülkelerde sağlık ekonomileri üzerinde ciddi bir baskı oluşturmakta; bu durum sağlık politikacılarını alternatif çözümler aramaya yöneltmektedir. Bu arayış içinde sağlık turizmi, son on yılda uygun maliyetli ve etkili bir çözüm yolu olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Bölüktaş, 2020). Termal ve wellness turizmi ise bu alternatifler arasında özellikle yaşlı bireyler açısından belirleyici bir konuma sahiptir; zira termal sağlık turizmi, yaşlı bireylerin iyilik halinin artırılması, korunması ve iyileştirilmesinde işlevsel bir alan olarak değerlendirilmektedir (Biçer vd., 2019). Bu çerçevede söz konusu turizm türünün yaşlı bireyler üzerindeki etkileri fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla birlikte ele alınması gereken çok katmanlı bir yapı sergilemektedir.

Fiziksel etkiler açısından değerlendirildiğinde, balneoterapinin kas-iskelet sistemi hastalıklarında yerleşik ve etkin bir tedavi yöntemi olduğu görülmektedir. Gaál vd. (2008), diz osteoartriti veya kronik bel ağrısı olan yaşlı hastalarda mineral su banyosu kürünün ağrı şiddeti, fonksiyonel kapasite ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini incelemiş; tüm parametrelerde anlamlı iyileşmeler gözlemlendiğini ve bu olumlu etkinin tedaviden sonra en az 3 ay sürdüğünü ortaya koymuştur. Termal tedavinin fiziksel yansımaları yalnızca kas-iskelet sistemiyle sınırlı kalmamaktadır. Yang vd. (2018), 5 ay süren kaplıca tedavisinin uyku kalitesi ve genel sağlık üzerindeki etkilerini incelemiş; müdahale grubunda uykuya dalmada güçlük, huzursuz uyku ve kolay uyanma gibi uyku bozukluklarının kontrol grubuna kıyasla anlamlı düzeyde azaldığını, zihinsel stresin ve eklem ile baş ağrısı gibi genel sağlık sorunlarının da gerilediğini saptamıştır. Üstelik uykusuzluk, yorgunluk ve bacak kramplarının giderilmesinin genç yaş grubuna kıyasla yaşlı grupta daha belirgin olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgu, termal tedavinin yaşlı bireyler için özellikle işlevsel olduğuna ve yaşa bağlı

fiziksel güçlüklerin üstesinden gelmede termal turizminin önemli bir araç işlevi gördüğüne işaret etmektedir. Bununla birlikte balneoterapi sürecinde bazı yan etkilerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Özdoğan vd. (2010), balneoterapi sonrasında cildin nem oranının ön kol bölgesinde %67'den %47'ye, yüz bölgesinde ise %54'ten %45'e gerilediğini saptamış; yaşlanmayla birlikte çevresel faktörlere karşı daha hassas hale gelen cildin balneoterapi sürecinde kurumaya yatkın olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle tedavi gören hastalara nemlendirici ajanlar kullanmaları önerilmektedir.

Termal ve wellness turizminin sağlık üzerindeki etkileri fiziksel boyutla sınırlı kalmayıp psikolojik ve sosyal alanlara da derinden uzanmaktadır. Hakman vd. (2024), turizm faaliyetlerine katılan 60-65 yaş arası bireylerde motor aktivite, yaşam kalitesi, zihinsel ve fiziksel çalışma kapasitesi, sosyo-psikolojik uyum ile bilişsel işlevler açısından olumlu gelişmeler kaydedildiğini ortaya koymuş; fiziksel aktivite, sosyal etkileşim ve yeni deneyimlerin kazanılmasının duygusal, fiziksel ve bilişsel sağlığın iyileşmesine katkıda bulunduğu sonucuna varmıştır. Bu bulguyu destekler nitelikte Patterson ve Balderas-Cejudo (2023), yaşlı bireylerin hayatında sosyal deneyimlerin depresyon ve yalnızlık duygularından kaçınmada temel bir unsur olduğunu vurgulamış; destinasyon yönetim kuruluşlarının özellikle doğal ortamlarda fiziksel sağlık faydalarını ön plana çıkaran unutulmaz deneyimler planlaması gerektiğini ifade etmiştir. Sosyal boyutta ise Kan vd. (2023), yaşlıların sağlıklı yaşam turizminin yerel değerlerini aile üyeleriyle birlikte deneyimlemek istediklerini ve mutlu bir seyahat deneyiminin yaşlıların onuruna ve yaşam kalitesine doğrudan katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur.

Tüm bu sağlık kazanımlarının yaşlı bireyler tarafından hissedilebilmesi ise büyük ölçüde sunulan hizmetin kalitesine bağlıdır. Biçer vd. (2019), Sivas ili termallerini ziyaret eden yaşlı bireylerde ilişki kalitesi ve hizmet kalitesi algısının birlikte tatmini %58 oranında açıkladığını belirlemiş; sağlık amaçlı gelenlerin tatmin düzeyinin turistik amaçlı ziyaretçilere kıyasla daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu bulgu, termal ve wellness hizmetlerinin yaşlı bireyler üzerindeki olumlu etkilerinin ancak nitelikli bir hizmet sunumuyla tam anlamıyla hayata geçirilebileceğini göstermektedir. Öte yandan Siner ve Torun (2020), katılımcıların termal turizm ile spa-wellness turizmi arasındaki ayrım konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu alanda tanıtım eksikliğinin önemli bir gelişme engeli oluşturduğunu tespit etmiştir. Bu saptama, termal ve wellness turizminin sağlık üzerindeki etkilerinden yaşlı bireylerin daha fazla yararlanabilmesi için farkındalık artırıcı çalışmalara ve sektörel eğitimlere olan ihtiyacı açıkça gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak termal ve wellness turizminin yaşlı bireyler üzerindeki etkileri, kronik ağrının hafiflemesinden uyku kalitesinin artmasına, psikolojik iyi oluştan sosyal bağların güçlenmesine uzanan geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Bu etkilerin bütüncül bir perspektifle değerlendirilmesi, söz konusu turizm türünün yalnızca bir dinlenme ve eğlence aracı değil, aktif ve sağlıklı yaşlanmayı destekleyen stratejik bir araç olarak konumlandırılmasını mümkün kılmaktadır. Tablo 2'de bu etkiler boyutlarına göre özetlenmektedir.

Tablo 2. Termal ve Wellness Turizminin Yaşlı Bireylerin Sağlığına Etkileri

Etki Boyutu	Sağlık Kazanımları	Kaynak
Fiziksel Etkiler	Kronik kas-iskelet ağrısında azalma, fonksiyonel kapasitede iyileşme; faydalar tedaviden sonra en az 3 ay sürmektedir	Gaál vd. (2008)
	Uyku kalitesinin artması, zihinsel stresin azalması, eklem ve baş ağrısında gerileme; yaşlı grupta etkinin daha belirgin olması	Yang vd. (2018)
	Motor aktivite ve fiziksel çalışma kapasitesinde olumlu gelişme	Hakman vd. (2024)
	Balneoterapi sürecinde cilt neminin azalması; nemlendirici kullanımı önerilmektedir	Özdoğan vd. (2010)
Psikolojik Etkiler	Depresyon ve yalnızlık duygularının azalması, psikolojik iyi oluşun artması	Patterson ve Balderas-Cejudo (2023)
	Psiko-duygusal durumda iyileşme, bilişsel işlevlerde olumlu gelişme	Hakman vd. (2024)
	Zihinsel stres ve uyku bozukluklarında anlamlı iyileşme	Yang vd. (2018)
Sosyal Etkiler	Sosyal etkileşimin artması, aile ile birlikte deneyim paylaşımının yaşam kalitesine katkısı	Kan vd. (2023)
	Sosyo-psikolojik uyumun güçlenmesi	Hakman vd. (2024)
	Sosyal deneyimlerin yalnızlıkla mücadelede temel unsur işlevi görmesi	Patterson ve Balderas-Cejudo (2023)
Hizmet Kalitesi ve Memnuniyet	Hizmet kalitesi ve ilişki kalitesinin tatmini %58 oranında açıklaması; sağlık amaçlı ziyaretçilerin memnuniyetinin daha yüksek olması	Biçer vd. (2019)
	Termal ve spa-wellness turizmi arasındaki ayrıma ilişkin farkındalık eksikliği; tanıtım ve eğitim ihtiyacı	Siner ve Torun (2020)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşlanan dünya nüfusu ve buna eşlik eden sağlık odaklı yaşam tercihleri, termal, wellness ve spa turizmini üçüncü yaş bireyler açısından giderek daha stratejik bir konuma taşımaktadır. Bu bölümde ele alınan bulgular, söz konusu turizm türlerinin yaşlı bireyler için yalnızca bir dinlenme aracı olmadığını; kronik hastalıkların yönetiminden psikolojik iyi oluşa, sosyal bağların güçlenmesinden yaşam kalitesinin artmasına uzanan çok boyutlu bir iyileşme deneyimi sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, termal ve wellness turizminin aktif ve sağlıklı yaşlanmayı destekleyen bir politika aracı olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bölümde elde edilen bulgular üç temel eksen etrafında şekillenmektedir. Birinci olarak üçüncü yaş bireylerin seyahat motivasyonları homojen bir yapı sergilememememekte; "sağlık ve esenliğin iyileştirilmesi" ve "kendini gerçekleştirme" gibi içsel güdüler bu grupta belirleyici bir rol oynamaktadır (Aggarwal vd., 2024). Seyahat deneyiminin boş zaman memnuniyeti aracılığıyla genel yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediği de kanıtlanmış olmakla birlikte (Kim vd., 2015; Woo vd., 2016), sağlık sorunları, ekonomik güçlükler ve yaşlı dostu tesis eksikliği gibi kısıtların bu talebi önemli ölçüde sınırladığı görülmektedir. İkinci olarak termal ve wellness turizminin yaşlı bireyler üzerindeki fiziksel etkileri güçlü biçimde belgelenmiştir. Balneoterapinin kronik ağrı ve fonksiyonel kapasite üzerindeki olumlu etkilerinin tedaviden sonra en az 3 ay sürdüğü (Gaál vd., 2008); kaplıca tedavisinin zihinsel stres ve uyku bozukluklarını anlamlı düzeyde azalttığı ve bu etkinin yaşlı grupta daha belirgin olduğu ortaya konmuştur (Yang vd., 2018). Üçüncü olarak ise fiziksel etkilerin ötesinde turizm faaliyetlerine katılımın bilişsel işlevler, sosyo-psikolojik uyum ve duygusal sağlık üzerinde de olumlu gelişmeler sağladığı; sosyal deneyimlerin depresyon ve yalnızlıkla mücadelede temel bir unsur işlevi gördüğü saptanmıştır (Hakman vd., 2024; Patterson ve Balderas-Cejudo, 2023).

Tüm bu bulgulardan hareketle akademik, sektörel ve politika düzeyinde bir dizi öneri geliştirilmiştir.

Akademik Öneriler

Mevcut literatürün büyük bölümünün Asya odaklı geliştiği göz önünde bulundurulduğunda (Patuelli ve Nijkamp, 2016), üçüncü yaş bireylerin termal, wellness ve spa turizmine yönelimlerini Türkiye ve yakın coğrafya özelinde ele alan karşılaştırmalı ve uzun vadeli ampirik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra balneoterapi sürecinde ortaya çıkan cilt kuruması gibi yan etkilerin (Özdoğan vd., 2010) daha kapsamlı biçimde araştırılması ve yaşlı bireylere

yönelik güvenli termal protokollerin geliştirilmesi de akademik gündemin öncelikli konuları arasında yer almalıdır.

Sektörel Öneriler

Termal ve wellness tesislerinin üçüncü yaş bireylerin kronik sağlık sorunlarına yönelik özelleştirilmiş programlar geliştirmesi büyük önem taşımaktadır. Nitekim termal turizme yönelen yaşlı bireylerin büyük bölümünün diyabet, kalp-damar hastalıkları ve hipertansiyon gibi kronik rahatsızlıklarla yaşadığı ve bu turizm türünü sağlık yönetiminin bir parçası olarak deneyimlediği bilinmektedir (Sevgel ve Mısırlıoğlu, 2023). Hizmet kalitesi ve ilişki kalitesinin birlikte tatmini %58 oranında açıkladığı göz önünde bulundurulduğunda (Biçer vd., 2019), tesis personelinin yaşlı bireylere yönelik hizmet konusunda eğitilmesi ve yaşlı dostu tesis standartlarının hayata geçirilmesi sektörel kalitenin artırılmasında belirleyici bir adım olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan yaşlıların sağlıklı yaşam turizmini aile üyeleriyle birlikte deneyimlemek istedikleri de göz önünde bulundurularak (Kan vd., 2023) aile odaklı paket programların geliştirilmesi talep artışına önemli katkı sağlayacaktır.

Politika Önerileri

Termal turizm ile spa-wellness turizmi arasındaki ayrıma ilişkin farkındalığın henüz yeterince oluşmadığı ve tanıtım eksikliğinin bu alandaki gelişimin önünde ciddi bir engel oluşturduğu tespit edilmiştir (Siner ve Torun, 2020). Bu bağlamda Türkiye'nin zengin termal kaynakları bakımından taşıdığı potansiyelin üçüncü yaş turizmi ekseninde değerlendirilebilmesi için sigorta sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve yaşlı nüfusun termal turizme katılımını destekleyen teşvik mekanizmalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir (Kasalak ve Kasalak, 2022). Avrupa Birliği ülkelerinin aktif yaşlanma politikaları çerçevesinde termal ve wellness turizmini yaşlıların bağımsız ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesini destekleyen işlevsel bir araç olarak konumlandırdığı (Teodora, 2020) dikkate alındığında, Türkiye'nin de benzer politika adımlarını hayata geçirmesi hem sağlık ekonomisi hem de turizm sektörü açısından sürdürülebilir kazanımlar sağlayacaktır.

Sonuç olarak termal, wellness ve spa turizmi; üçüncü yaş bireyler için fiziksel iyileşmenin, psikolojik dinginliğin ve sosyal bağların bir arada deneyimlendiği bütüncül bir yaşam alanı sunmaktadır. Bu alanın akademik, sektörel ve politika boyutlarıyla birlikte ele alınması; yaşlanan toplumların sağlık ve yaşam kalitesi sorunlarına yönelik sürdürülebilir ve insan odaklı çözümler üretilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aggarwal, A., Hajra, V., & Kukreja, V. (2024). Senior tourism: travel motivators and perceived constraints and risks for the elderly. *Tourism Review*, *79*(4), 855-876.

Arıcı, F. (2019). Türkiye'de üçüncü yaş turizm potansiyeli ve kaynak kullanımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *24*(42), 123-138.

Başa, B. A. (2009). Türk hamam kültürünün Spa & wellness mekânlarının tasarımına etkileri. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, *1*(1): 207-220.

Biçer, E. B., Yurcu, G., & Ova, P. Ö. (2019). Yaşlılarda termal sağlık turizmi hizmet algısı: Sivas ili örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(1), 140-153.

Bilgen, N., Şahin, M., & Karatepe, A. (2014). Meslek lisesi ve meslek yüksekokulu öğrencilerinin termal turizm kavramına yönelik düşüncelerinin metaforlar yolu ile analizi. *SDU International Journal of Educational Studies*, *1*(2), 80-87.

Bölüktaş, R. P. (2020). Türkiye'nin yaşlı sağlığı turizmi için fırsatları. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(16), 1-15.

Ergüven, M. H. (2010). Wellness, medıcal wellness ve turizm. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *2*(2), 86-93.

Esiyok, B., Kurtulmuşoğlu, F. B., & Özdemir, A. (2018). Heterogeneity in the determinants of length of stay across middle age and senior age groups in thermal tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *35*(4), 531-540.

Gaál, J., Varga, J., Szekanecz, Z., Kurko, J., Ficzere, A., Bodolay, E., & Bender, T. (2008). Balneotherapy in elderly patients: effect on pain from degenerative knee and spine conditions and on quality of life. *The Israel Medical Association Journal*, *10*(5), 365.

Hakman, A., Andrieieva, O., Balatska, L., Filak, F., Filak, Y., Tivelik, M., ... & Medvid, A. (2024). The health impact of tourism on the psychophysical state of elderly individuals.

Jang, S. S., & Wu, C. M. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. *Tourism management*, *27*(2), 306-316.

Jang, S., Bai, B., Hu, C., & Wu, C. M. E. (2009). Affect, travel motivation, and travel intention: A senior market. *Journal of hospitality & tourism research*, *33*(1), 51-73.

Kan, T., Ku, E. C., Sun, W. C., Lai, T. C., Hsu, P. Y., & Hsu, S. C. (2023). Wellness tourism enhances elderly life satisfaction. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, *24*(4), 402-428.

Kasalak, M. A., & Kasalak, Ç. (2022). Türkiye'deki termal turizmin üçüncü yaş turizmi açısından değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 341-348.

Kılıçlar, A., Aysen, E., & Küçükergin, F. (2017). Demografik değişimlerin turizm türleri üzerindeki belirleyici etkisi: Üçüncü yaş turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 80-100.

Kim, H., Woo, E., & Uysal, M. (2015). Tourism experience and quality of life among elderly tourists. *Tourism management*, *46*, 465-476.

Kozak, M. A., Acar, D., & Zencir, E. (2019). Üçüncü yaş turizminin geliştirilmesinde yaşlı dostu şehir (YDŞ) konsepti. *Turizm Akademik Dergisi*, *6*(2), 99-114.

Lewis, C., & D'alessandro, S. (2019). Understanding why: Push-factors that drive rural tourism amongst senior travellers. *Tourism Management Perspectives*, *32*, 100574.

Özdoğan, S., Kaya, E., Kayar, A. H., Kiralp, M. Z., & Erdal, M. (2010). Balneoterapi gören yaşlı hastalarda cilt analizi. *J. Clin. Anal. Med*, *1*(3), 18-22.

Patterson, I., & Balderas-Cejudo, A. (2023). Tourism towards healthy lives and well-being for older adults and senior citizens: tourism agenda 2030. *Tourism review*, *78*(2), 427-442.

Patuelli, R., & Nijkamp, P. (2016). Travel motivations of seniors: a review and a meta-analytical assessment. *Tourism economics*, *22*(4), 847-862.

Sevgel, Y., & Mısırlıoğlu, A. (2023). III. Yaş Grubu Termal Turizm Müşterilerinin Beslenme Alışkanlıkları: Sivas İli Örneği. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 70-87.

Siner, G., & Torun, N. (2020). Sağlık turizminde termal turizm ve Spa-Wellness turizminin yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 517-533.

Şengül, H., & Bulut, A. (2019). Sağlık turizmi çerçevesinde türkiye'de termal turizm; bir swot analizi çalışması. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, *4*(1), 55-70.

Teodora, T. (2020). Hotel ınternatıonal baıle felıx: an attractıve thermal destınatıon for european senıor tourısm market. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, *29*.

Woo, E., Kim, H., & Uysal, M. (2016). A measure of quality of life in elderly tourists. *Applied Research in Quality of life*, *11*(1), 65-82.

Yang, B., Qin, Q. Z., Han, L. L., Lin, J., & Chen, Y. (2018). Spa therapy (balneotherapy) relieves mental stress, sleep disorder, and general health problems in sub-healthy people. *International journal of biometeorology*, *62*(2), 261-272.

Yardan, E. D., Dikmetaş, H., Us, N. C., & Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünya'da sağlık turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, *8*(2), 27-42.

Bölüm 16

GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLERE YÖNELİK DENEYİM TASARIMI

Emel Çirişoğlu[*] - Ayşe Seray Engin[**]

1. GİRİŞ

Dünya genelinde yaşanan demografik dönüşüm, 2050 yılına kadar yaşlı nüfusun %31,6'ya ulaşacağı öngörüsüyle turizm sektöründe bir planlama ihtiyacını beraberinde getirmektedir (Arıcı, 2019:136). Tıbbi teknolojilerdeki gelişmeler ve refah seviyesindeki artışa bağlı olarak uzayan insan ömrü, üçüncü yaş (65 yaş ve üzeri) kavramını daha da önemli hale getirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation, WHO, 2015), bu süreci aktif yaşlanma olarak ifade etmektedir. Aktif yaşlanma kavramı ise bireylerin fiziksel, sosyal ve zihinsel kapasitelerini koruyarak toplumsal hayata katılımlarını sürdürmeleri olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, boş zamanı, harcanabilir geliri ve dünyayı keşfetme arzusu yüksek olan üçüncü yaş bireyleri, küresel turizm endüstrisi için stratejik bir pazar haline gelmiştir (Patterson, 2006). Türkiye'de yabancı turistlerin %6'sını oluşturan üçüncü yaş turist grubunun, önümüzdeki 20 yıl içinde yerli turizm pazarındaki payının iki kattan fazla artacağı tahmin edilmektedir (Arıcı, 2019). Yaşlı nüfus farklı yaşam tarzlarına, kültürel geçmişlere, sağlık durumlarına ve mali kaynaklara sahip çeşitli özelliklerden oluşan bir kitleyi oluşturmaktadır (Kim vd., 2025). Bu üçüncü yaş pazarını oluşturan kitle için de deniz-kum-güneş (3S) turizminden ziyade, kültürel derinliği olan alternatif turizm türleri daha da önem kazanmaktadır. Gastronomi turizmi, bu noktada üçüncü yaş turistlerin yeni deneyim arayışlarına yanıt veren en güçlü rekreasyonel faaliyetlerden biri olmuştur (Hall vd., 2003). Yaşlı bireyler için bir destinasyonun yerel mutfağı, sadece fizyolojik bir ihtiyacın karşılandığı bir tüketim

[*] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, İstanbul, ecirisoglu@gelisim.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-0233-2036

[**] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, İstanbul, ayseserayengin@esenyurt.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-0303-9157

aracı değil; aynı zamanda o bölgenin kültürel kimliğiyle bağ kurdukları, sosyalleştikleri ve nostaljik tatmin sağladıkları bir araçtır. Bu bölümde, giderek büyüyen üçüncü yaş turizmi pazarında gastronomi motivasyonlarını analiz etmek hedeflenmiştir. Bölüm kapsamında üçüncü yaş turizmi ve bu grupta yer alan turistlere yönelik temel gastronomi deneyimleri ele alınmıştır.

2. ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLERİN GASTRONOMİ TURİZMİ EĞİLİMLERİ

Gastronomi turizmi, yiyecek ve içeceklerin turistik seyahatlerin ana motivasyon kaynağı olduğu, yerel mutfak kültürünün keşfedilmesi, tadım etkinliklerine katılım, gıda üreticilerinin (tarlalar, bağlar vb.) ziyareti gibi aktiviteleri kapsayan özel ilgi turizmi olarak tanımlanmaktadır (Kivela ve Crotts, 2006). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 2012) raporuna göre, turistlerin %80'inden fazlası seyahat destinasyonu seçiminde gastronomi unsurlarını önemli bir faktör olarak nitelendirmektedir. Gastronomi turizminin destinasyonlar için önemi; yerel ekonomiyi canlandırması, her mevsim gerçekleşebilmesi, kültürel özgünlüğüyle destinasyon markalaşmasında benzersiz, taklit edilemez rekabet avantajı sağlamasında yatmaktadır (Richards, 2002).

Küresel demografik yapı, sağlık alanındaki ilerlemeler ve refah seviyesindeki artışa paralel olarak bir dönüşümden geçmektedir. Bu dönüşümün en belirgin sonucu, 65 yaş ve üzeri olarak tanımlanan üçüncü yaş nüfusunun hızla artmasıdır. Turizmde bu dönem, turistlerin pasifleştiği bir süreç olarak değil; serbest zamanın ve harcanabilir gelirin arttığı aktif yaşlanma kavramı üzerinden ilerlemektedir (Patterson ve Balderas-Cejudo, 2019). Bu değişim, üçüncü yaş turist profilini yeniden şekillendirmiştir. Geçmişte sadece dinlenmek için seyahat eden yaşlı turist imajı yerini; yaşlı gurmeler olarak adlandırılan, kültürü keşfetmeye istekli, yeni deneyimler arayan ve uluslararası literatürde senior foodie olarak adlandırılan niş bir pazara bırakmıştır. Yapılan çalışmalarda da bu niş pazarın geliştiği ve bu grubun davranışsal niyetlerinin gastronomi deneyimleriyle doğrudan şekillendiği vurgulanmaktadır (Jung ve Yoon, 2025; Kim vd., 2025; Balderas-Cejudo, Patterson ve Leeson, 2021; Balderas-Cejudo, Patterson ve Leeson, 2019). Nitekim gastronomi turizmi, sadece bir açlığı giderme eylemi olmanın ötesinde, ziyaret edilen destinasyonun tarihini ve kültürünü yansıtan bütüncül bir kültürel deneyim alanı olarak üçüncü yaş bireylerinin seyahat eğilimlerinin merkezine yerleşmiştir (Oduncuoğlu, 2026).

2.1. Seyahat ve Gastronomi Motivasyonları

Bir destinasyonu ziyaret etme motivasyonu ile seyahat gerçekleştiren turistlerin yeme içme ihtiyacı en temelde fizyolojik bir gerekliliktir. Ancak yeme içme temelli turizm faaliyetleri, günümüzde fizyolojik bir gereklilik olmaktan ziyade, bir seyahatin ana motivasyonlarından biri haline gelmiştir (Yılmaz ve Özkan, 2026). Turistlerin seyahat etme davranışları genellikle itme ve çekme teorisi ile açıklanmaktadır. Bu teoriye göre itici faktörler, turistlerin içsel motivasyonlarını; çekici faktörler ise destinasyonun ayırt edici özelliklerini nitelemektedir. Üçüncü yaş turistlerinin ise seyahat motivasyonunu etkileyen faktörlerin; destinasyondaki tarihi ve kültürel çekicilikleri görme, yerel yemekleri tatma, bilgi edinme, yeni şeyler öğrenme, ruhsal ve fiziksel olarak rahatlama gibi unsurlar üzerine olduğu belirtilmektedir (Kılıçlar ve Aldoğan Şenol, 2019). Nitekim üçüncü yaş bireyler gastronomiyi; ziyaret ettiği destinasyonun yerel kültürünü tanıma, kültürel mirasla bağ kurma, sosyalleşme, sağlıklı olma ve bununla birlikte sağlıklı yaşamın bir parçası olarak görmektedir. Bu yaştaki bireylerin yerel ve doğal olan ürünlere karşı duydukları güven ve bağlılık gastronomiyi ana seyahat motivasyonu olarak çekici kılmaktadır.

İleri orta yaş (50-65), genç yaşlı (65-75), yaşlı (75-84), çok yaşlı (85 ve üzeri) olmak üzere farklı kategorilerde tanımlanabilen üçüncü yaş bireylerin genel olarak yeme eğilimleri, gelir düzeyleri, boş zaman ve seyahat etme eğilimleri, sağlıkla ilgili iyi oluş beklentileri benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda çokkültürlülük ve küresel düşünme eğilimleri bulunmaktadır (Serçek ve Serçek, 2017; Williams ve Page, 2011). Yaşam döngüsünün ileri evrelerinde bulunan bu bireyler, yüzeysellikten uzaklaşarak otantiklik aramaktadır. Bu otantiklik arayışına eşlik eden en güçlü psikolojik motivasyon ise nostaljidir. Gastronomi deneyimi, içerdiği güçlü koku ve tat uyaranları sayesinde otobiyografik hafızayı tetikleyerek, yaşlı turistlere kendi kişisel tarihlerini hatırlatıcı bir nitelik kazandırmaktadır (Vojvodic, 2015; Le Serre vd., 2013a).

Biyolojik yaşlanma, beslenme alışkanlıklarını doğrudan şekillendirmektedir. Ancak yaşlı turistler, klinik olarak diyet menüleri yerine; yerel, organik ve antioksidan değeri yüksek, besleyici değerinin ötesinde iyileştirici ve destekleyici olan fonksiyonel gıdaları talep etmektedir. Jung ve Yoon'un (2025) sürdürülebilir gastronomi üzerine yaptıkları araştırmada, yerel ve organik gıdaya erişimin yaşlı turistlerin sadece fiziksel tatminini değil, destinasyona dair algıladıkları değeri etkilediği ve well being kavramıyla açıklanan iyi oluş hallerine doğrudan katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

3. GASTRONOMİ TURİZMİNDE DENEYİM TASARIMI

Deneyim kavramı başlangıçta bireysel psikoloji ve tüketici davranışı çerçevesinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda Hirschman ve Holbrook (1982) deneyimi, tüketicinin bir ürünle kurduğu duygusal, duyusal bağ ile açıklamıştır. Pine ve Gilmore (1998) ise deneyim ekonomisi kavramını ortaya koyarak, başarılı deneyimlerin eşsiz ve unutulmaz olduğunu, zaman içerisinde sürdürülebilir ekonomik çıktılar ürettiğini vurgulamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise deneyim, bir ürünün ötesinde daha bütünsel olarak ele alınmıştır. Lewis ve Chambers ile McLellan (2000), deneyimi ürün, hizmet ve çevrenin bir sentezi olarak ele alarak unutulmaz unsurların bu amaca yönelik düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kopec (2006), deneyimin bir süreç olduğuna dikkat çekmiş, Mossberg (2007) ise tüketiciyi sadece duygusal değil, fiziksel, entelektüel ve ruhsal olarak da etkileyen karmaşık bir bütün olduğunu ifade etmiştir. Pallasmaa'nın (2014) yaklaşımına göre ise deneyim, pasif bir tüketimden ziyade, nesne ve öznenin veya kişi veya mekanın iki yönlü bir etkileşim süreci olduğu belirtilmektedir. Deneyim ekonomisi olarak kavramsallaştırılan bu süreç, turizmde de turistlerin sadece hizmet satın almak yerine, kişiselleştirilmiş deneyimler aradığı günümüz pazar yapısını oluşturmuştur (Pine ve Gilmore, 1999).

Deneyim, tüketicinin bilişsel, duygusal, fiziksel ve duyusal düzeyde bir olaya nasıl katılım göstereceğinin tasarlanmasıdır. Gastronomi deneyimi; geleneksel sunum ritüellerini, hikâye anlatıcılığını ve mekânın atmosferini kapsayacak nitelikte bütüncül olarak tasarlanmalıdır. Pine ve Gilmore'un 4E modeline göre deneyim; estetik, eğitim, eğlence ve kaçış boyutlarını içermektedir. Üçüncü yaş turistlerde deneyim tasarlanırken bireylerin iyi oluş beklentilerini de ele almak hedeflenmelidir (Sie, Pegg, Phelan vd., 2021). Pine ve Gilmore'un üçüncü yaş gastronomi deneyimine uyarlandığı 4E modeli Şekil 3.1'de gösterilmektedir.

Eğitim *Örnek: Yerel yemeklerin tarihini, geleneklerini ve yöreye özgü endemik bitkileri öğrenme*	⟺	Estetik *Örnek: Yöresel unsurların mimaride kullanılması, yaşlı bireyler için konfor, uygun akustik* ile gürültü kontrolü
⟋		⟍
Eğlence *Örnek: Birlikte yemek yapma, şefle interaktif ve karşılıklı diyalog*	⟺	Kaçış *Örnek: Günlük rutinden sıyrılma, nostaljik zaman yolculuğu hissi*

Şekil 3.1. Pine ve Gilmore'un 4E Modelinin Üçüncü Yaş Gastronomi Deneyimine Uyarlanması

3.2. Kültürel Hafıza ve Deneyim

Kültürel hafıza, bir toplumun geçmişten günümüze taşıdığı bilgi, tecrübe, alışkanlıklar ve uygulamalar bütünüdür (Halbwachs, 1992). Gastronomi bu hafızanın en somut taşıyıcısıdır. Yaşamsal tecrübeleri gereği kültürel aktarıma önem veren yaşlı turistler için, unutulmaya yüz tutmuş bir reçetenin yeniden yapılması, geleneksel bir pişirme tekniğinin uygulanması, gastronomi deneyimini kültürel bir mirasın sürdürülmesi için bir araç kılmaktadır. Ayrıca yaşlı bireylerin gastronomi atölyelerinde sadece öğrenen değil, tecrübelerini paylaşan bilgi aktarımı yapan bireyler olarak konumlandırılması, toplumsal statü gibi olumlu duygularını güçlendirmektedir. Bu açıdan gastronomi, yerel yaşam tarzının, geleneklerin ve yöreye ait kimliğin keşfedilmesini sağlayan somut bir kültürel varlık haline gelerek deneyimin özünü oluşturmaktadır (Galvez vd., 2017). Destinasyonların kültürel kimliği ile bütünleşen yerel gastronomi ürünleri, turistlerin yerel halkın yaşantısını anlama ve tecrübe etmelerine olanak sağlayarak, deneyimi kültürel açıdan özgün ve benzersiz kılmaktadır.

3.3. Üçüncü Yaş Bireyler İçin Önemli Deneyim Unsurları

Turizm pazarında senior foodies olarak adlandırılan gastronomiyle ilgili üçüncü yaş bireyler, yüksek kültürel merakları ve deneyime ayırdıkları geniş zaman ile turizmde önem arz eden bir kitleye dönüşmüştür. Smith ve Costello (2009)'ya göre itici motivasyonlar çerçevesinde, üçüncü yaş kitlesinin homojen bir grup olmadığı, motivasyonel önceliklere göre birbirinden ayrıştığı ifade edilmektedir. Gastronomi odaklı seyahatlerinde bu bireylerin, Tablo 3.1'de de belirtildiği üzere motivasyon türü, sosyodemografik eğilimleri ve deneyim tercihleri açısından ikiye ayrıldığı söylenebilmektedir.

Tablo 3.1. Yiyecek ve Etkinlik Odaklı Turistler

Yiyecek Odaklı Turistler	**Etkinlik Arayan Turistler**
Temel odak noktası yemeği görmek ve tatmak.	Odak noktası eğlence, sosyalleşme ve etkinlik atmosferidir.
Yiyecek kalitesi ve özgünlük odaklıdır. Yenilik ve sosyal motivasyonlar ikincil öneme sahiptir.	Yemek, yenilik ve sosyal etkileşim motivasyonları dengelidir.
Gelir ve eğitim düzeyi açısından diğer turist gruplarından farklıdır.	Daha heterojen bir sosyal yapı sergileyebilirler.
Derinlemesine mutfak bilgisi edinme isteği ve gastronomi odaklı atölyelere katılım isteği vardır.	Festivaller, genel sosyal etkinlikler ve grup aktivitelerine katılım sağlarlar.

Üçüncü yaş pazarında, özellikle yiyecek odaklı bireyler için gastronomi; bir bilgi edinme ve kültürel keşif aracıdır. Bu grupta yer alan bireyler için gastronomi aktiviteleri, bir tüketim faaliyeti değil, destinasyonun otantik kimliğinin deneyimlenmesi ile bir sadakat unsuru haline gelmektedir. Dolayısıyla üçüncü yaş pazarına yönelik gastronomi deneyimleri yaşlı dostu hizmet modeliyle tasarlanmalıdır. Bu tasarımın temellerinde; erişilebilirlik, konfor, güvenlik, sosyalleşme yer almalıdır.

Erişilebilirlik ve Konfor: Bu yaştaki bireylerde motor beceri ve duyusal kayıpların gerçekleşmesi sebebiyle restoran zeminlerinin tekerlekli sandalyeye uygun olması, zemindeki malzemelerin kaydırmaz olması, menülerin görme ergonomisine uygun (büyük ve kolay okunabilir fontlu) tasarlanması ve yapılacak akustik düzenlemelerle gürültü kirliliğinin önlenmesi temel konfor unsurları olarak önem taşımaktadır (Uçar, 2023; Ülker ve Alhan, 2023).

Güvenlik: Üçüncü yaş turistlerin algıladıkları risk düzeyi yüksek olabilmektedir. Yaşlı turistler için lüks gastronomi deneyimlerinde gıda güvenliği ve kurumsal güven kritik bir unsurdur (Le Serre, Legohérel ve Weber, 2013b). Gıda hijyeni, alerjen uyarısı ve menüde yer alan yiyeceklere yönelik tüketicilere karşı şeffaflık sağlandığında, bu grupta yer alan turistlerin deneyime yönelik algıları olumlu şekillenmektedir.

Sağlık endişesi: Üçüncü yaş turistlerin gastronomi motivasyonlarında sağlık endişesi ön plandadır. Yaşlı turistler özel diyet menüleri veya daha küçük porsiyonlar gibi spesifik yemek hizmetlerine büyük önem vermektedirler (Vojvodic, 2015; Meltem ve Tahir, 2014). Bu doğrultuda yiyecek seçimi yaparken öncelikli olarak sağlıklı olan gastronomi ürünlerini tercih etmektedirler (Liu ve Lee, 2018; Kim vd., 2013; Kim vd., 2010).

Sosyalleşme: Üçüncü yaş bireyler için sosyalleşme kritik bir ihtiyaç ve itici bir faktördür (Vojvodic, 2015). Yaşlı turistlerin, mevcut sosyal hiyerarşilerden kaçmak ve yeni ilişkiler kurmak amacıyla seyahat gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Gastronomi atölyeleri, yerel halkla kurulan samimi ve içten ilişkiler aracılığıyla turistin destinasyona olan aidiyetini güçlendirmelidir (Ryu, Hyun, Shim, 2014).

4. ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLERE YÖNELİK GASTRONOMİ DENEYİMİ ÖRNEKLERİ

Gastronomi turizmi kapsamında turistler, yeme-içme gereksinimlerini karşılamanın yanında ziyaret ettikleri destinasyonların mutfak kültürünü keşfetmek, yöresel tatları tatmak ve geleneksel yemek pişirme tekniklerini öğrenmek amacıyla da seyahat etmektedir (Oduncuoğlu, 2026). Gastronomi turizmi kapsamında geliştirilen deneyimler, üçüncü yaş bireylerin seyahat motivasyonları, beklentileri ve istekleri göz önüne alınarak tasarlandığında daha sürdürülebilir olmaktadır. Üçüncü yaş bireyler sadece yemek tüketimi değil, bunun yanı sıra sosyal etkileşim, kültürel öğrenme ve yerel olanı deneyimlemeye de önem vermektedir. Bu bağlamda söz konusu deneyimlerin konfor, güvenlik, erişilebilirlik gibi kriterler kapsamında planlanması gerekmektedir. Yerel mutfak turları, yerel üretim temelli gastronomi deneyimleri, gastronomi müzeleri ve kültürel gastronomi rotaları ile gastronomi atölyeleri üçüncü yaş bireyler için uygun gastronomi deneyim örnekleri arasında yer almaktadır.

4.1. Yerel Mutfak Turları

Destinasyon pazarlamasında vurgulanan özelliklerden bir tanesi yerel mutfak kavramıdır (Henderson, 2016). Şengül ve Türkay (2015), yerel mutfak kavramını; yöreye özgü ürünler ile gelenek ve göreneklerin birleşimi sonucu ortaya çıkan, yöre insanı tarafından kendine özgü pişirme teknikleri kullanılarak hazırlanan ve dini ya da milli değerler doğrultusunda şekillenen yiyecek ve içeceklerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Yerel mutfakların bilinirliğinin artırılması gastronomi turizminin gelişimi açısından önemlidir. Yerel mutfak turları sayesinde bölgeye özgü lezzetler daha geniş kitlelere tanıtılıp destinasyonların çekiciliği artırılmaktadır (Çam ve Çılgınoğlu, 2021).

Yerel mutfak turları, turistlerin destinasyona özgü yiyecek ve içecekleri deneyimlemelerine, yerel üreticilerle etkileşim kurmalarına ve bölgenin kültürel ve gastronomi mirasını tanımalarına olanak sağlayan gastronomi turizmi faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bu deneyimler yalnızca beslenme ihtiyacını karşılamaya yönelik değil, aynı zamanda yöreye ait malzemelerin ve geleneksel pişirme yöntemlerinin sonraki nesillere aktarılmasında önemli rol oynamaktadır (Dikme, Aksu ve Yaman, 2023).

Yerel gıda tüketimini etkileyen temel faktörler heyecan verici deneyim, rutinden kaçış, sağlık kaygısı, bilgi edinme, otantik deneyim, birliktelik, prestij, duyusal çekicilik ve fiziksel çevre şeklinde dokuz grupta ele alınmaktadır (Kim

ve Eves, 2012). Ayrıca yaş, cinsiyet ve bireysel yiyecek ilgisinin yerel yiyecek tüketim motivasyonlarını etkileyen önemli değişkenler olduğu belirlenmiştir. Nitekim Girgin (2018) yaptığı çalışmada yaş, eğitim ve kazanç gibi kişisel özelliklerin, turistlerin yerel lezzetleri tüketme kararlarında önemli bir rol oynadığını tespit etmiştir. Turistlerin yaşları ilerledikçe, yerel gıda tüketim motivasyonları arasında yer alan deneyim faktörüne daha fazla önem verdikleri söylenebilmektedir.

Bazı çalışmalarda üçüncü yaş bireylerin seyahatlerinde yerel mutfakları deneme eğilimi; hem bölgenin kültürel mirasını keşfetmelerinde hem de sağlıklı beslenme düzenlerini korumalarında güçlü birer motivasyon unsuru oluşturduğu görülmektedir (Cohen ve Avieli, 2004; Oduncuoğlu, 2026). Ayrıca yerel mutfağın keşfedilmesinin üçüncü yaş turistleri için kültürel sürecin bir parçası olduğu düşünülmekte ve bu bireyler için öğrenme, kültürel paylaşım ve sosyal katılım fırsatı sağlayan faaliyetler olarak değerlendirilmektedir (McKercher ve du Cros, 2002).

Üçüncü yaş bireylerine yönelik planlanacak yerel mutfak turlarında yürüyüş mesafelerinin kısa olması, dinlenme alanlarının varlığı, küçük gruplar halinde rehberli turların düzenlenmesi ve sağlık durumlarına uygun alternatif menülerin sunulması önemli konulardandır. Böylece üçüncü yaş bireyler için yaşanacak gastronomi deneyimi hem daha erişilebilir hem de daha kapsayıcı olacaktır.

4.2. Yerel Üretim Temelli Gastronomi Deneyimleri

Turistlerin tarladan çatala kadar olan süreçte yerel üretim ekosistemleriyle kurduğu temas, gastronomi deneyiminin kalitesini ve destinasyon imajını pozitif şekilde etkilemektedir. Literatürde, yiyecek kalitesinin yerel gıda deneyimi üzerinde olumlu etkiler yarattığı ve yerel gıda deneyiminin sürdürülebilir turizmi desteklediği belirtilmektedir (Keskin ve Ağpınar, 2026). Özellikle bir ürünün tüketiminden çok yerel mutfak cazibesinin ve güçlü hikâye anlatımının birleştirilmesinin turistlerin zihninde unutulmaz gastronomi deneyimi yarattığı ortaya konulmuştur (Dündar ve Paşabekiroğlu Günaslan, 2025). Son yıllarda bu sürece hikâye anlatıcılığı (storytelling) ve dijitalleşme gibi modern pazarlama araçları dahil edilmiştir (Alpaslan ve Özkul, 2026).

Turizm sektöründe üçüncü yaş pazarı, üçüncü yaş bireylere yönelik gastronomi deneyimlerinin özel ihtiyaçlar dikkate alınarak tasarlanması noktasında önem taşımaktadır. Dünya nüfusunun hızla yaşlanması ile beraber, birçok gelişmiş ülke üçüncü yaş bireylere yönelik turizm teşvikleri geliştirmiş; bu teşvikler yaşlı bireylerin turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılımını artırmıştır

(Oduncuoğlu, 2026). Ayrıca bu bireyler sağlıklı beslenme ve fonksiyonel ürün arayışında olduğu için, yerel üretim temelli gastronomi deneyimleri bu pazarın en önemli bileşenlerinden biri olarak sayılabilmektedir.

Üçüncü yaş turizminde gastronomi deneyimi tasarlanırken, kırsal turizmin bir alt kolu olan ve yerel üretime dayanan faaliyetleri içeren agroturizm (tarım turizmi) uygulamalarının önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu turizm şekli; kentlerde yaşayan insanların, kırsal yaşamı deneyimlemesini, yerel kültürleri yakından tanımalarını ve tarımsal faaliyetlere katılarak doğayla bağ kurmalarını sağlamaktadır. Bunun yanında, kırsalda yaşayan nüfusa ek gelir sağlayarak kırsal alanda ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların azaltılmasına da yardımcı olmaktadır (Türkben, Gül ve Uzar, 2012). Dolayısıyla üçüncü yaş bireyler için de, doğal yaşamla etkileşim kurma, sağlıklı beslenme gibi konularda bu tür deneyimler iyi birer fırsat sağlamaktadır (Oduncuoğlu, 2026).

4.3. Gastronomi Müzeleri ve Kültürel Gastronomi Rotaları

Gastronomi müzeleri, gastronomi turizminin önemli temsil alanlarındandır. Gastronomik değerlerin ortaya çıkması, korunarak tanıtılması, mutfak kültürü ile yeme içme alışkanlıkları ve yerel ürünlerin sürdürülebilirliği konularında gastronomi müzeleri oldukça önemlidir. Özellikle seyahat motivasyonu yeme içme temelli turizm faaliyetleri olan turistler için destinasyon pazarlamasında önemli bir cazibe unsuru olarak kullanılmaktadır (Savaşkan, 2021).

Gastronomi rotaları ise, bir destinasyonun mutfak kültürünü, yemek geleneklerini ve yerel lezzetlerini keşfetmek için oluşturulan özel güzergâhlardır. Söz konusu rotalar, sadece bir bölgenin gastronomik değerlerinin tanıtılması ile sınırlı değildir. Ziyaretçilere bölgenin kültürel ve tarihi kimliğini de yansıtarak çok yönlü bir deneyim imkanı da sunmaktadır (Başoda vd., 2018). Bir bölgenin kültürünü ve sosyal yapısını en iyi şekilde ortaya koyan unsurlar; yerel mutfaklar, yemek tarifleri ve pişirme teknikleridir (Bezirgan ve Koç, 2014). Gastronomi rotaları, turistlere bu unsurları tanıtarak bölgenin kendine özgü kimliğini pekiştirmek ve ekonomik değer yaratmak için önemli bir araçtır. Bu rotalar sayesinde turistler geleneksel yemekleri ve yerel restoranları deneyimleyebilir, yerel restoranları deneyimleyebilir ve yerel halk ile etkileşime girebilir (Gazelci ve Aksoy, 2024; Oğan ve Çekiç, 2026). Bu doğrultuda etkileşim kurma, sosyalleşme, birliktelik gibi duyguların pekiştirilmesi üçüncü yaş bireyler için önem ifade etmektedir. Böylelikle bölgenin kültürünü bilgi, tecrübe ve anıları ile yeniden şekillendirerek destinasyona yönelik olumlu duygular geliştirirler.

4.4. Gastronomi Atölyeleri ve Uygulamalı Eğitimler

Gastronomi atölyeleri ve uygulamalı eğitimler, katılımcıların yerel mutfak kültürüne aktif şekilde katılmalarına imkan sağlayan gastronomi deneyimleri arasında yer almaktadır. Bu atölye ve eğitimler nesiller arası bilgi aktarımı, yerel yemeklerin hazırlanışı ve geleneksel tarif uygulamalarını içermekte aynı zamanda yerel topluluklara aidiyet hissini geliştirmektedir (Gaol ve Prabowo, 2022).

Yerel kuruluşlarla işbirliği içinde düzenlenen etkinlikler, bu faaliyetlerin erişimini ve etkisini artırmaktadır. Geleneksel yemek tarifleri ve tekniklerinin paylaşıldığı bu etkinlikler, kuşaklar arası bilgi aktarımını teşvik etmektedir. Aynı zamanda toplumsal hafızanın canlı tutulmasına yardımcı olmakta, geleneksel mutfak kültürünün gelecek nesillere aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca, yaşlı bireylerin sahip oldukları bilgi ve deneyimlerini paylaşabilecekleri ortamlar sunarak topluma aktif katılımlarını teşvik ederek, kültürel mirasın korunması ve aktarımındaki önemli rollerinin daha görünür hâle gelmesine yardımcı olmaktadır (Berktaş ve Doğan, 2025). Dolayısıyla üçüncü yaş bireyler için bu deneyimler, sadece eğlenceli değil aynı zamanda bilişsel gelişim ve öğrenme motivasyonunu desteklemektedir. Bu etkinliklere katılım, bir yandan bireylerin kendilerini üretken hissetmelerini sağlarken bir yandan da sosyal etkileşimi artırarak yalnızlık hissinin azalmasını sağlamaktadır. Bu etkinliklerde özellikle ergonomik ve güvenli ortamların sağlanması, yeterli aydınlatma ve katılımcıların fiziksel kapasitesine uygun planlama da önem arz etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Demografik değişimler neticesinde sayıları artan ve ekonomik olarak satın alma gücü yüksek olan üçüncü yaş bireylerin, gastronomi turizmi için ihmal edilemeyecek bir gümüş ekonomi gücü oluşturduğu söylenebilmektedir. Bu doğrultuda turizmde standartlaşmış hizmetlerin yerine, seyahatlerinde otantiklik, yerel kültürü tanıma isteği, sosyalleşme ve nostaljik bir bağlılık sağlayan deneyim arayışında oldukları dikkati çekmektedir. Bu arayış, ileri yaşın getirdiği hassasiyetlerle birleştiğinde, gastronomi ürünlerinin sıradan bir yemek yeme faaliyetinin ötesine geçerek bu bireylere yönelik bir hizmet modeline uygun olarak yeniden tasarlanmasını gerektirmektedir. Turizm destinasyonlarının bu pazarda rekabet avantajı sağlayabilmesi için üçüncü yaş bireylere yönelik çeşitli stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Bu noktada destinasyonlara ve işletmelere çeşitli öneriler sunulmaktadır:

Destinasyonlardaki restoranlar, yerel pazarlar, müzeler gibi gastronominin temelde olduğu hizmetler sunulurken yaşlı turistlerin tekerlekli sandalye veya yürüme desteği alabilecekleri alanlara kolayca erişebilecekleri şekilde düzenlemeler yapılmalıdır. İç mekan tasarımlarında ergonomi dikkate alınarak, uzun süreli oturmaya uygun ortopedik sandalyeler kullanılmalı ve akustik düzenlemelerle ses yalıtımı iyi sağlanmalıdır.

Menülerde okunabilirliği artırmak için büyük puntolu basılı materyaller sunulmalıdır. Karmaşık dijital menülere (QR kod) alternatif olarak personel desteği ile sipariş süreçleri uygulanmalıdır. Menüde iyi yaşam vurgusu yapılarak; yerel, organik, tuzu ve şekeri azaltılmış fonksiyonel özellikte menüler geliştirilmelidir. Tüketiciye karşı şeffaf olunmalı, bu doğrultuda alerjen bilgileri ve ürün içerikleri açık bir şekilde paylaşılmalıdır. Servis personeli, yalnızca sipariş alan kişiler olmaktan ziyade, tüketicilerle en çok iletişimi kuran bireyler olarak destinasyonun kültürel hafızasını taşıyan, yerel yemeklerin tarihini aktarabilecek şekilde eğitilmelidir.

Gastronomi rotaları, fiziki yorgunluğu minimum düzeyde tutarak, yavaşlık felsefesini içerecek şekilde planlanmalıdır. Hızlı bir tüketim yerine, yerel yiyecek ve içecekler üzerinden kültürün deneyimlendiği atölyeler ve tadım etkinliklerine yer verilmelidir. Destinasyon yönetim örgütleri (DMO), yerel üreticiler ve belediyeler işbirliği içinde üçüncü yaş bireylerin ihtiyaç ve motivasyonlarına uygun gastronomi rotaları oluşturmalı ve bu standartlar yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Alpaslan, K. ve Özkul, E. (2026). Storytelling in the Marketing of Local Cuisine: An Examination of the Sustainability of Cultural Heritage. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 14(2), 2026-2045.https://doi.org/10.63556/jotags.2026.1873

Arıcı, F. (2019). Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizm Potansiyeli ve Kaynak Kullanımı. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 24(42), 1-15.

Balderas-Cejudo, A., Patterson, I. ve Leeson, G. W. (2019). Senior Foodies: A developing niche market in gastronomic tourism. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *16*, 100152.

Balderas-Cejudo, A., Patterson, I. ve Leeson, G. W. (2021). Gastronomic tourism and the senior foodies market. In *Gastronomy and food science* (pp. 193-204). Academic Press.

Başoda, A., Aylan, S., Kılıçhan, R. ve Acar, Y. (2018). Gastronomi uzmanlığı, turları ve rehberliği: Kavramsal bir çerçeve. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 1809-1926.

Berktaş, M. Y. ve Doğan, H. (2025). Gastronomide Yapı Taşı Olarak Örtülü Bilgi: Eylem Tabanlı Kazanım ve Geliştirme Stratejileri. *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(8), 626–637.

Bezirgan, M. ve Koç, F. (2014). Yerel mutfakların destinasyona yönelik aidiyet oluşumuna etkisi: Cunda adası örneği. *Journal of International Social Research*, 7(34), 917-928.

Çam, O. ve Çılgınoğlu, H. (2021). Yöresel Mutfakların Gastronomi Turizmindeki Önemi: Kastamonu Mutfağı Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi,* 6(1), 176-192. https://doi.org/10.37847/tdtad.885081

Cohen, E. ve Avieli, N. (2004). Food in tourism: Attraction and impediment. *Annals of Tourism Research*, 31(4), 755–778. https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.02.003

Dikme, S., Aksu, K. ve Yaman, M. (2023). Gençlerin gastronomik miras farkındalığı: doğum ve ölüm yemekleri. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6(4), 1504-1520.

Dündar, Y. ve Paşabekiroğlu Günaslan, Ş. (2025). Unutulmaz Gastronomi Deneyimi, Kişisel Gastronomik Özellikler ve Destinasyon Sadakati Arasındaki İlişkiler: Konya Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 13(3), 3213-3239. doi.org/10.21325/jotags.2025.1709

Gálvez, J. C. P., Granda, M. J., López-Guzmán, T. ve Coronel, J. R. (2017). Local gastronomy, culture and tourism sustainable cities: The behavior of the American tourist. *Sustainable cities and society*, 32, 604-612.

Gaol, F. L. ve Prabowo, H. (2022). Exploring Cooking Knowledge through Community-Based Learning Based on SECI Model for Learning Studies in Indonesia, *Design Engineering*, 1, 1154–1163.

Gazelci, S. C. ve Aksoy, M. (2024). Türkiye'de oluşturulan teorik gastronomi rotalarının bibliyometrik analizi. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 21(1), 149-167.

Gözelce, D. K. (2021). İşlevsel halkbilimi kuramı bağlamında Rize sofra kültürü. *Culture and Civilization*, 1(1), 51-77

Girgin, G. K. (2018). Yerel Gıdaların Tüketilmesine Yönelik Turist Motivasyonlarının Ölçülmesi: *Antalya'da Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis*i, 793-810. https://izlik.org/JA73HB58GW

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. University of Chicago Press.

Hall, C. M., Sharples, L., Mitchell, R., Macionis, N. ve Cambourne, B. (2003). *Food tourism around the world: Development, management and markets*. Butterworth-Heinemann.

Henderson, J. C. (2016). Local and traditional or global and modern? Food and tourism in Singapore. *Gastronomy and Tourism*, 2(1), 55-68.

Hirschman, E. C. ve Holbrook, M. B. (1982). Hedonic consumption: Emerging concepts, methods and propositions. *Journal of Marketing*, 46(3), 92-101.

Jung, H. ve Yoon, H. H. (2025). Sustainable Gastronomy as a Driver of Senior Travelers' Experience, Perceived Value, and Behavioral Outcomes. *Sustainability*, 17(23), 10634. https://doi.org/10.3390/su172310634

Keskin, E. ve Ağpınar, G. (2026). Yemek Kalitesi, Destinasyon İmajı ve Sürdürülebilir Turizm İlişkisi: Kapadokya Örneği (The Relationship Between Food Quality, Destination Image, and Sustainable Tourism: The Case of Cappadocia). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 14(2), 1234–1252. https://doi.org/10.63556/jotags.2026.1836

Kılıçlar, A. ve Aldoğan Şenol, F. (2019). Üçüncü Yaş Turistlerin Seyahat Motivasyonu ile Seyahat Memnuniyeti Arasındaki İlişki. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1045-1065.

Kim, M. J., Lee, C. K., Gon Kim, W. ve Kim, J. M. (2013). Relationships between lifestyle of health and sustainability and healthy food choices for seniors. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(4), 558-576.

Kim, W., Choi, H. C., Lee, S. ve Ann, S. (2025). Active seniors tourism: A bibliometric analysis in the past decade and future research agendas. *International Journal of Tourism Science*, 24(1), 4-25.

Kim, Y. G. ve Eves, A. (2012). Construction and Validation of a Scale to Measure Tourist Motivation to Consume Local Food. *Tourism Management*, 33, 1458-146.

Kim, Y.S., Bergman, C. ve Raab, C. (2010), Factors that impact mature customer dining choices in Las Vegas. *Journal of Foodservice Business Research*, 13(3), 178-192.

Kivela, J. ve Crotts, J. C. (2006). Tourism and gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destination. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30(3), 354-377.

Kopec, D. (2006). *Environmental psychology for design*. Fairchild Publications.

Le Serre, D., Chevalier, C. ve Pelé, M. (2013b). Understanding the senior travel market: A review. *Tourism Management Perspectives*, 6, 73-77.

Le Serre, D., Legohérel, P. ve Weber, K. (2013a). Seniors' Motivations and Perceived Risks: A Cross-Cultural Study. *Journal of International Consumer Marketing*, 25(2), 61–79. https://doi.org/10.1080/08961530.2013.759040

Lewis, R. C. ve Chambers, R. E. (2000). *Marketing leadership in hospitality: Foundations and practices*. John Wiley & Sons.

Liu, P. ve Lee, Y. M. (2018). An investigation of consumers' perception of food safety in the restaurants. *International Journal of Hospitality Management*, *73*, 29-35.

McKercher, B. ve du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management.* Haworth Press.

McLellan, H. (2000). Experience design. *CyberPsychology & Behavior*, 3(1), 59-69.

Mossberg, L. (2007). A marketing approach to the tourist experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7(1), 59-74.

Oduncuoğlu, F. (2026). Gastronomi Turizminde Üçüncü Yaş Pazarının Yeri ve Önemine İlişkin Teorik Bir İnceleme. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 13(1), 71-91.

Oğan, Y. ve Çekiç, İ. (2026). Gastronomi Rotaları Oluşturmada Coğrafi İşaretli Ürünler: Doğu Karadeniz Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 312-327.https://doi.org/10.21547/jss.1651750

Pallasmaa, J. (2014). Space, place and atmosphere: Peripheral perception in existential experience. C. Borch (Ed.), *Architectural Atmospheres: On the Experience and Politics of Architecture* içinde (s. 18-41). Birkhäuser.

Patterson, I. (2006). *Growing older: Tourism and leisure behaviour of older adults*. CABI.

Pine, B. J. ve Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review*, 76, 97-105.

Richards, G. (2002). Gastronomy: an essential ingredient in tourism production and consumption?. In *Tourism and gastronomy* (pp. 3-20). Routledge.

Ryu, E., Hyun, S. S. ve Shim, C. (2014). Creating New Relationships Through Tourism: A Qualitative Analysis of Tourist Motivations of Older Individuals in Japan. *Journal of Travel & Tourism Marketing,* 1-14.

Savaşkan, Y. (2021). Türkiye'deki Gastronomi Müzelerine Genel Bakış. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 3(2). https://izlik.org/JA33TF25PX

Şengül, S. ve Türkay, O. (2015). Doğu Karadeniz mutfak kültürünün sürdürülebilirliği sorunlar ve çözüm önerileri. Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi içinde (599-606). Gümüşhane, Türkiye.

Serçek, G. Ö. ve Serçek, S. (2017). X, Y ve Z kuşaklarındaki turistlerin destinasyon imaj algılarının karşılaştırılması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(1), 6-19.

Sie, L., Pegg, S. ve Phelan, K. V. (2021). Senior tourists' self-determined motivations, tour preferences, memorable experiences and subjective well-being: An integrative hierarchical model. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 237-251.

Smith, S. ve Costello, C. (2009). Culinary tourism: Satisfaction with a culinary event utilizing importance-performance grid analysis. *Journal of vacation marketing*, 15(2), 99-110.

Türkben, C., Gül, F. ve Uzar, Y. (2012). Türkiye'de Bağcılığın Tarım Turizmi (Agro-Turizm) İçinde Yeri ve Önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 47-50. https://izlik.org/JA88YB47UZ

Uçar, D. (2023). Restoranlarda Atmosfer ve Deneyim Tasarımı. (Ed. Şenel, P) içinde Restoran Tasarımı (ss.27-49). Detay Yayıncılık: Ankara.

Ülker, O. ve Alhan, M. (2023). Restoranlarda Malzeme, Mobilya ve Ergonomi Kavramı. (Ed. Şenel, P) içinde *Restoran Tasarımı* (ss. 49-69). Detay Yayıncılık: Ankara.

Vojvodic, K. (2015). Understanding the senior travel market: A review. *Tourism in Southern and Eastern Europe*, 6, 479-488.

World Health Organization (WHO). (2015). *World report on ageing and health*. World Health Organization.

World Tourism Organization (UNWTO). (2012). *Global report on food tourism*. Madrid, Spain: World Tourism Organization.

Williams, C. K. ve Page, A. R. (2011). Marketing to The Generations. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3(3), 1-17.

Yılmaz, C. ve Özkan, A.A. (2026). Motivations for Consuming Local Foods: A Study on Generations X, Y, and Z. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel,* 9(1), 190-202.

Bölüm 17

ÜÇÜNCÜ YAŞ BİREYLERDE BESLENME, DİYET VE YİYECEK-İÇECEK HİZMETLERİ

Demet Güner[*] - Hakkı Çılgınoğlu[**]

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, 2015-2050 yılları arasında 60 yaş ve üzeri bireylerin küresel nüfus içindeki payının %12'den %22'ye yükselmesi beklenmektedir (WHO, 2022). Nitekim 2023 yılında 1,1 milyar olan bu nüfus grubunun, 2050 yılına kadar 2,1 milyara ulaşarak küresel nüfusun beşte birini oluşturması öngörülmektedir (WHO, 2025). Bu demografik dönüşüm, yaşlı bireylerin sağlık, beslenme ve yaşam kalitesine yönelik gereksinimlerin giderek daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır. Dünya nüfusunun hızla yaşlanması, toplumsal yapıyı ve hizmet sektöründeki köklü değişiklikleri de beraberinde getirmektedir.

Bu sürecin hizmet sektörü başta olmak üzere pek çok alanı derinden etkilediği görülmektedir (Kılıçlar, Aysen & Küçükergin, 2017). Bu durum üçüncü yaş turizmi olarak adlandırılan ve 60 yaş üstü bireyleri hedef alan özel bir turizm türünün önemini her geçen gün artırmaktadır. Söz konusu turizm çeşidine uygun bireyler, yalnızca konaklama ve ulaşım değil, yiyecek-içecek hizmetleri açısından da kendine özgü ihtiyaç ve beklentilere sahiptirler. Yaşlanma sürecinde tat ve koku algısındaki gerilemenin, yemeklere daha fazla tuz ve şeker eklenmesi gibi uyumsuz yeme davranışlarını tetiklediği belirtilmektedir (Spence & Youssef, 2021).

Otellere bağlı restoranlarda üçüncü yaş turistlerinin, yiyecek ve içeceklere ilişkin pek çok sorunla karşılaştığı da bilinen bir gerçektir. Bu sorunların menü

[*] Arş. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kastamonu, demettas@kastamonu.edu.tr, ORCID: orcid.org/ 0000-0003-0691-5562

[**] Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kastamonu, hcilginoglu@kastamonu.edu.tr, ORCID: orcid.org/ 0000-0002-6787-3397

çeşitliliği, porsiyon büyüklüğü, hizmet sunum hızı ve besin değeri gibi unsurları kapsadığı da ayrıca vurgulanmaktadır (Albayrak, 2014). Bu nedenle, yaşlı turistlerin beslenme gereksinimlerine uygun, erişilebilir ve dengeli menülerin sunulması önem taşımaktadır.

Beslenme açısından kırılgan bir grup olarak değerlendirilen üçüncü yaş bireylerin, yaşlı sağlığını olumsuz etkileyen iki temel beslenme sorununa sahip olduğu bildirilmektedir. Obezite ve malnütrisyon olarak belirtilen bu iki sorun farklı yaş gruplarında ve farklı sıklıkta görülmektedir (Iliadis, 2016). Bu çerçevede, turizm sektöründe sunulan yiyecek-içecek hizmetlerinin sağlık turizmi türleriyle yakından ilişkili olduğu ve stratejik bir önem taşıdığı düşünülmektedir (Bayram & Oduncuoğlu, 2019).

Kitabın bu bölümünde üçüncü yaş bireylerin beslenme ve diyet özellikleri ele alınarak yaşlanma sürecine bağlı fizyolojik değişiklikler, beslenme alışkanlıkları, beslenme sorunları ve diyet uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca üçüncü yaş bireylere sunulan yiyecek-içecek hizmetleri ifade edilerek bu hizmetlerin yaşlı bireylerin sağlık durumu ve yaşam kalitesinin korunmasındaki önemi açıklanmıştır. Çalışma kapsamında üretken yapay zekâ araçlarından dil düzenleme amacıyla yardım alınmış olup araştırmanın tüm bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

YAŞLANMA SÜRECİNDE BESLENMENİN ÖNEMİ

Fizyolojik Değişimler ve Besin Gereksinimleri

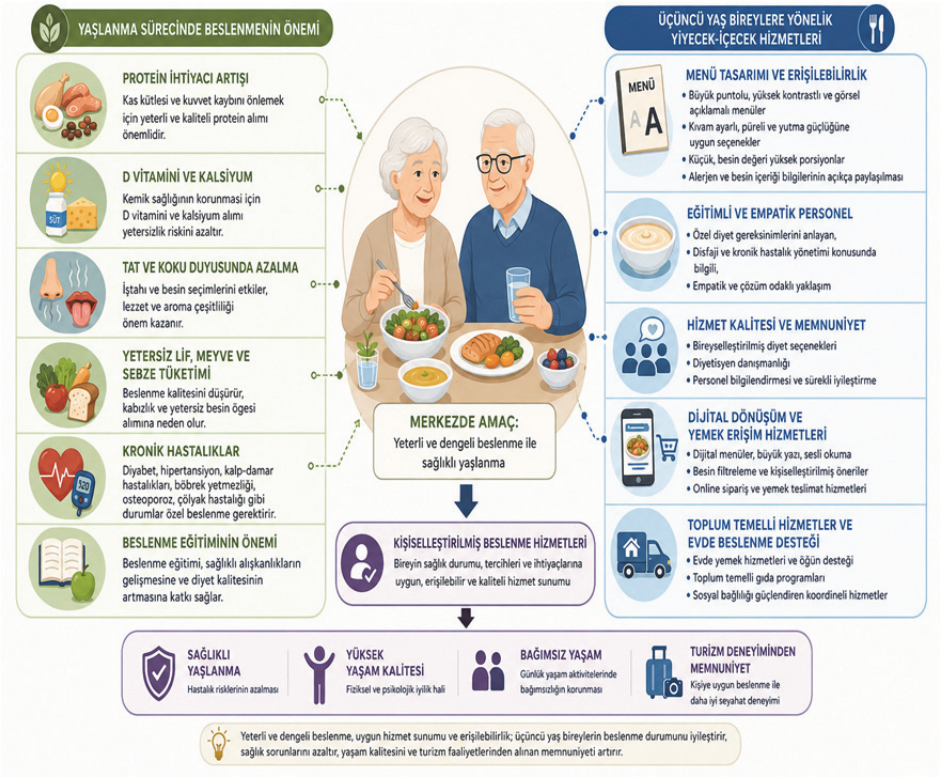
Yaşlanma, insan vücudundaki pek çok değişimi beraberinde getiren doğal bir süreçtir (Spence & Youssef, 2021). Bu değişimlerin en belirgin yansımaları sindirim sistemi üzerinde görülmektedir. Besin emilimindeki yavaşlama ve bağırsak hareketliliğindeki azalma, kabızlık başta olmak üzere çeşitli sorunlara zemin hazırlamaktadır (Cederholm vd., 2017). Ayrıca kas kütlesi ve kuvvetindeki kayıp, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini doğrudan tehdit etmektedir (Deutz vd., 2014). Bu bakımdan yeterli protein alımı, bu kaybın önlenmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Aynı zamanda, yaşlı bireylerde günlük protein alımının genç yetişkinlere kıyasla daha yüksek tutulması gerektiği vurgulanmaktadır (Deutz vd., 2014).

D vitamini ve kalsiyum, kemik sağlığının korunması açısından önemli besin ögeleridir. Güneşten daha az yararlanma ve vücudun D vitamini üretme

kapasitesinin azalması, yaşlı bireylerde yetersizlik riskini artırmaktadır (Volkert vd., 2019). Buna ek olarak, koku ve tat alma duyularındaki değişimler de beslenme örüntülerini derinden etkilemektedir. Spence ve Youssef (2021), bu kayıpların gıda seçimlerini, iştah düzeylerini ve günlük besin alımını önemli ölçüde değiştirdiğini göstermiştir. Tat ve koku algısının zayıflaması, bireylerin daha az çeşitli ve besin değeri daha düşük gıdaları tercih etmesine yol açabilmektedir. Bu durum yiyecek-içecek işletmelerinin menü tasarımında lezzet yoğunluğu ve aroma çeşitliliği üzerinde durmasını gerekli kılmaktadır (Spence & Youssef, 2021).

Üçüncü yaş bireylerinin gerçek beslenme alışkanlıkları incelendiğinde, ideal önerilerden belirgin biçimde uzaklaşıldığı tespit edilmiştir. Pracka vd. (2020), Poznan'daki üçüncü yaş üniversitesi öğrencilerini kapsayan çalışmalarında katılımcıların önemli bir bölümünün yetersiz protein ve lif tüketimi sergilediğini ortaya koymuştur. Aşırı tuz ve doymuş yağ alımının ise yaygın bir sorun oluşturduğu tespit edilmiştir. Yine bir diğer benzer tespit Mikić vd. (2025) tarafından bildirilmiştir. Üçüncü yaş bireylerin büyük çoğunluğunun önerilen meyve, sebze ve tam tahıl tüketim miktarlarına ulaşamadığı tespit edilmiştir.

Beslenme eğitiminin bu alışkanlıkları dönüştürmedeki etkinliği ise umut verici bulgularla desteklenmektedir. Michalczyk vd. (2020), üçüncü yaş kadınlar üzerinde yürüttükleri deneysel çalışmada sistematik beslenme eğitiminin katılımcıların diyet kalitesini ve besin ögesi alımını anlamlı düzeyde iyileştirdiğini göstermiştir. Bu bulgu, turizm ve konaklama işletmelerinde yalnızca yemek sunmakla kalmayıp bilgilendirici içerik ve rehberlik hizmeti sunmanın da değerli bir hizmet bileşeni olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla üçüncü yaş bireylere yönelik yiyecek-içecek hizmetlerinin planlanmasında, fizyolojik değişimlerin yarattığı çok yönlü etkilerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, yaşlı bireylerin beslenme durumunun korunmasına ve yaşam kalitesinin artırılmasına önemli katkı sağlamaktadır.

Şekil 1. Üçüncü Yaş Bireylerde Beslenme Gereksinimleri ve Yiyecek-İçecek Hizmetlerinin Temel Bileşenleri

Kaynak: Yazar tarafından ChatGPT destekli yapay zekâ aracı kullanılarak oluşturulmuştur (2026).

Üçüncü Yaş Bireylerde Beslenme ile İlgili Sağlık Sorunları

Üçüncü yaş bireylerde malnütrisyon ve obezite, beslenmeyle ilişkili en yaygın sağlık sorunları arasında yer almaktadır. Avrupa'da 65 yaş üstü bireylerin yaklaşık %10-38'inin malnütrisyon riski taşıdığı bildirilmektedir (Volkert vd., 2019). Bu durumun temelinde iştah kaybı, yutma güçlüğü (disfaji), diş ve ağız sağlığı sorunları, yemek hazırlama güçlükleri, ekonomik kısıtlamalar ve sosyal izolasyon gibi çok yönlü nedenler bulunmaktadır (Volkert vd., 2019). Iliadis (2016) ise malnütrisyon ve obezitenin aynı bireyde eş zamanlı olarak görülebileceğini; bu paradoksal durumun yeterli ya da aşırı enerji alımına rağmen mikro besin ögelerinin yetersiz tüketilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Yaşlı bireylerin beslenme durumunu etkileyen bir diğer önemli unsur ise kronik hastalıklardır. Diyabet, hipertansiyon, kardiyovasküler hastalıklar, böbrek yetmezliği, osteoporoz ve çölyak hastalığı yaşlı nüfusta yaygın olarak görülen sağlık sorunları arasında yer almakta ve her biri kendine özgü diyet gereksinimleri doğurmaktadır (Volkert vd., 2019). Örneğin diyabetli bireylerde düşük glisemik indeksli ve karbonhidrat kontrollü beslenme önerilirken, kalp-damar hastalıklarında tuz ve doymuş yağ tüketiminin sınırlandırılması önem kazanmaktadır (ADA, 2020).

Bu beslenme gereksinimleri, turizm faaliyetlerine katılan üçüncü yaş bireyler açısından daha da önem kazanmaktadır. Seyahat sırasında günlük rutinlerin değişmesi, farklı mutfak kültürlerine uyum sağlama güçlüğü, alışılmış gıdalara erişimin kısıtlanması ve öğün saatlerinin değişmesi gibi faktörler malnütrisyon riskini artırabilmektedir. Wright ve Owens (2025), ulusal veri setleri üzerinden gerçekleştirdikleri araştırmada yaşlı bireylere yönelik beslenme destek programlarına olan ihtiyacın giderek arttığını ve mevcut hizmet kapasitesinin bu talebi karşılamakta yetersiz kaldığını ortaya koymuştur.

Benzer şekilde, Young vd. (2025) yaşlı bireylerin yeme-içme deneyimlerini inceledikleri çalışmalarında, yeterli destek sağlanmadığında besin tüketiminin önemli ölçüde azaldığını ve yemek yeme sürecinde bağımsızlığın korunmasının psikolojik iyilik hali açısından kritik olduğunu belirlemiştir. Vaudin vd. (2023) ise gıdaya erişimde güçlük yaşayan yaşlı bireylerin mevcut destek hizmetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını tespit etmiştir.

ÜÇÜNCÜ YAŞ BIREYLERE YÖNELİK YİYECEK-İÇECEK HİZMETLERİ SUNUMU

Menü Tasarımı ve Erişilebilirlik

Üçüncü yaş bireylere yönelik menü tasarımı, besinsel yeterliliğin yanı sıra duyusal erişilebilirliği de kapsayan çok boyutlu bir planlama gerektirmektedir. Görme ve işitme güçlüğü yaşayan bireyler için büyük puntolu, yüksek kontrastlı ve görsel açıklamalı menü formatları; yutma güçlüğü yaşayanlar için ise kıvam ayarlı ve püreli seçenekler önem taşımaktadır (Volkert vd., 2019). Alerjen ve besin içeriği bilgilerinin açıkça paylaşılması, küçük ama besin değeri yüksek porsiyonlar ve çeşitlendirilmiş ara öğün seçenekleri de beslenme kalitesini destekleyen unsurlardır. Menü tasarımının yanı sıra, üçüncü yaş bireylere hizmet sürecinde personelin tutumu da çok önemlidir. Özel diyet gereksinimle-

rini anlayan, disfaji ve kronik hastalık yönetimi konusunda bilgili, empatik personelin varlığı hizmet kalitesinin vazgeçilmez bir unsurudur (Aytekin Şahin & Caferoğlu, 2021).

Hizmet kalitesinin beslenme durumu üzerindeki etkisi literatürde güçlü biçimde desteklenmektedir. Bakımevi sakinleri üzerinde yürütülen bir çalışmada, hizmet kalitesinin düşük algılandığı durumlarda bireylerin yeterli besin alamadığı belirlenmiştir (Aytekin Şahin & Caferoğlu, 2021). Bakım evlerindeki yemek israfının servis memnuniyetiyle ilişkili olduğu (Farapti vd., 2023) ve hastane ortamındaki gıda ambalajının bile besin alımını ve tabak israfını etkileyebildiği (Bell vd., 2020) tespit edilmiştir. Bu bulgular, işletmelerin standart menü sunmanın ötesine geçerek bireyselleştirilmiş diyet seçenekleri, diyetisyen danışmanlığı ve personel bilgilendirmesi sunması gerektiğine işaret etmektedir.

Dijital Dönüşüm ve Yemek Erişim Hizmetleri

Dijital teknolojiler, üçüncü yaş bireylerin gıdaya erişimini yeni boyutlara taşımaktadır. Yemek teslimat uygulamalarının, özellikle hareket kısıtlılığı olan yaşlı bireyler için kritik bir erişim kanalı olabileceği gösterilmiştir (Hwang vd., 2024). Çevrimiçi sipariş hizmetlerinin diyet tercihlerini olumlu etkileyebildiği, ancak bu etkinin dijital okuryazarlık düzeyine bağlı olduğu vurgulanmıştır (Liu vd., 2025). Büyük yazı boyutu, sesli okuma ve besin filtreleme özellikleri içeren dijital menü sistemlerinin menü seçim sürecini kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Ancak bu teknolojilerin kullanıcı dostu tasarıma sahip olmasının önemli bir ön koşul olduğu unutulmamalıdır.

Toplum Temelli Hizmetler ve Evde Beslenme Desteği

Turizmle ilişkisi dolaylı yoldan olsa da toplum temelli beslenme hizmetleri, üçüncü yaş bireylerin günlük yaşamını ve seyahat deneyimini doğrudan etkilemektedir. Evde beslenme hizmetlerinin günlük besin alımını ve bağımsızlığı desteklediği (Balkan vd., 2025), ev ve toplum bakım hizmetlerinde gıda kalitesinin yaşam kalitesi üzerinde belirleyici olduğu (Rand vd., 2024) gösterilmiştir. Toplum temelli gıda müdahalelerinin beslenme durumunun yanı sıra sosyal bağlılığı da güçlendirdiği (Jeff vd., 2025) ve koordineli sunulan yemek hizmetlerinin daha etkili sonuçlar verdiği (Jang vd., 2019) ortaya konmuştur. COVID-19 sürecinde gıda erişimindeki kesintilerin yarattığı kırılganlık belgelenerek proaktif hizmet modellerinin önemine işaret edilmiştir (Munger vd., 2023).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel yaşlanma olgusu, turizm sektörünü beslenme hizmetleri konusunda yeniden yapılanmaya zorlamaktadır. Literatür bulguları, üçüncü yaş bireylerin yiyecek-içecek beklenti ve gereksinimlerinin fizyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Yaşlanma sürecinin getirdiği fizyolojik değişimler, koku ve tat duyularındaki gerileme, sindirim kapasitesindeki azalma ve kronik hastalıkların yaygınlığı standart yiyecek-içecek hizmetlerinin bu kitle için yetersiz kalabileceğine işaret etmektedir.

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, geleneksel Türk mutfağının sağlıklı beslenmeyle örtüşen yapısı ve ülkenin termal turizm potansiyeli, üçüncü yaş turizmine yönelik yiyecek-içecek hizmetlerinin geliştirilmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Türk mutfağının sağlık odaklı turizm deneyimleriyle güçlü bir uyum sergilediği (Bayram & Oduncuoğlu, 2019) ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, üçüncü yaş turistlerinin beslenme gereksinimlerine uygun olarak geliştirilecek yerel ve sağlıklı menü uygulamaları, Türkiye'nin yaşlı dostu turizm destinasyonu olarak rekabet gücünü artırabilecek önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Termal tesislerde konaklayan üçüncü yaş bireylerin büyük kısmının düzenli bir diyet izlemediği ve su tüketiminin önerilen düzeyin altında kaldığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda yaşlı bireylere özel sağlıklı beslenme programlarının geliştirilmesi önerilmiştir (Sevgel & Mısırlıoğlu, 2023). Üçüncü yaş turistlerinin gıdayı yalnızca beslenme ihtiyacını karşılamak için değil, kültürel kimliklerini ve geçmişe özlemlerini yaşamak için de önemsedikleri vurgulanmaktadır (Oduncuoğlu, 2026). Bu durum, Türkiye'nin zengin mutfak mirasının üçüncü yaş turizmine yönelik deneyim tasarımlarının merkezine yerleştirilmesinin önemli bir rekabet avantajı sağlayabileceğini göstermektedir. Literatür bulguları çerçevesinde işletmeler içim şu öneriler geliştirilmiştir:

- Menüler büyük puntolu, alerjen ve besin içeriği bilgisiyle donatılmış formatlarda sunulmalıdır.
- Kıvam ayarlı ve yumuşak dokulu gıda seçenekleri standart menünün ayrılmaz bir parçası haline getirilmelidir.
- Menü geliştirme süreçlerinde uzman desteği alınmalıdır.
- Bireysel diyet kısıtlamalarına esnek biçimde yanıt verebilecek menüler oluşturulmalıdır.
- Dijital sipariş ve teslimat sistemleri sade arayüzlerle tasarlanmalıdır.

- Servis ortamı uygun aydınlatma, akustik ve oturma düzeniyle bu kitlenin ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir.

Bu öneriler çerçevesinde yiyecek-içecek hizmetlerinin üçüncü yaş turizmi ekseninde yeniden tasarlanmasının, memnuniyeti artıracağı, sağlıklı yaşlanmayı destekleyeceği ve sürdürülebilir bir turizm anlayışı geliştireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ADA (American Diabetes Association). (2020). Standards of medical care in diabetes-2020. *Diabetes Care*, *43*(Suppl 1), S1-S212. https://doi.org/10.2337/dc20-S001

Albayrak, A. (2014). Üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarında yiyecek ve içecekler ile ilgili karşılaştıkları sorunlar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(31), 345-368. https://doi.org/10.31795/baunsobed.664056

Aytekin Şahin, G., & Caferoğlu, Z. (2022). The food service quality and its effects on nutritional status in nursing home residents. *Clinical Nutrition ESPEN*, *47*, 233-239. https://doi.org/10.1016/j.clnesp.2021.12.004

Balkan, E., Gadbois, E. A., Tucher, E. L., Bernard, K. P., & Thomas, K. S. (2025). Home-delivered nutrition services for older adults under the Older Americans Act. *JAMA Network Open*, *8*(9), e2534747. https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2025.34747

Bayram, M., & Oduncuoğlu, F. (2019). Turizm sektöründe yiyecek-içecek hizmetlerinin sağlık turizmi türleri ile ilişkisi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *7*(3), 2360-2382. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.476

Bell, A., Tapsell, L., Walton, K., & Batterham, M. (2020). Unwrapping nutrition: Exploring the impact of hospital food and beverage packaging on plate waste/intake in older people. *Appetite*, *144*, 104463. https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.104463

Cederholm, T., Barazzoni, R., Austin, P., Ballmer, P., Biolo, G., Bischoff, S. C., Compher, C., Correia, I., Higashiguchi, T., Holst, M., Jensen, G. L., Malone, A., Muscaritoli, M., Nyulasi, I., Pirlich, M., Rothenberg, E., Schindler, K., Schneider, S. M., de van der Schueren, M. A. E., Sieber, C., Valentini, L., Yu, J. C., Van Gossum, A., & Singer, P. (2017). ESPEN guidelines on definitions and terminology of clinical nutrition. *Clinical Nutrition*, *36*(1), 49-64. https://doi.org/10.1016/j.clnu.2016.09.004

Deutz, N. E. P., Bauer, J. M., Barazzoni, R., Biolo, G., Boirie, Y., Bosy-Westphal, A., Cederholm, T., Cruz-Jentoft, A., Krznariç, Z., Nair, K. S., Singer, P., Teta, D., Tipton, K., & Calder, P. C. (2014). Protein intake and exercise for optimal muscle function with aging. *Clinical Nutrition*, *33*(6), 929-936. https://doi.org/10.1016/j.clnu.2014.04.007

Farapti, F., Elkarima, E., Sari, D. W., & Winarno, D. D. (2023). Food waste and food service satisfaction among older adults in nursing homes. *Media Gizi Indonesia*, *18*(3), 244-250. https://doi.org/10.20473/mgi.v18i3.244-250

Hwang, S., Johnson, C. M., Charles, J., & Biediger-Friedman, L. (2024). Food delivery apps and their potential to address food insecurity in older adults: A review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *21*(9), 1197. https://doi.org/10.3390/ijerph21091197

Iliadis, C. (2016). Malnutrition and obesity in third age. *Journal of Health Care Communications*, *1*(3), 1-4. https://doi.org/10.4172/2472-1654.100024

Jang, S. M., Bae, J. S., & Lee, K. E. (2019). Meal and food provision services for community-dwelling vulnerable older adults perceived by health & welfare service providers in Seoul. *Journal of the Korean Dietetic Association*, *25*(4), 295-309. https://doi.org/10.14373/JKDA.2019.25.4.295

Jeff, P., Benzimra, A., Murphy, J. L., Fenge, L., Devis-Rozental, C., & Amenyah, S. (2025). Impact of community-based food interventions on health, well-being, and social connectedness of older adults: A scoping review. *Health & Social Care in the Community*, *2025*, Article 6677936. https://doi.org/10.1155/hsc/6677936

Kılıçlar, A., Aysen, E., & Küçükergin, F. (2017). Demografik değişimlerin turizm türleri üzerindeki belirleyici etkisi: Üçüncü yaş turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, *2*, 80-100. https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziturizm/622281

Liu, C.-C., Li, Y.-J., & Lin, H.-C. (2025). Effect of online food delivery service use on dietary choices among older adults. *SHS Web of Conferences*, *210*, Article 01001. https://doi.org/10.1051/shsconf/202521001001

Michalczyk, M. M., Zając-Gawlak, I., Zając, A., Pelclová, J., Roczniok, R., & Langfort, J. (2020). Influence of nutritional education on the diet and nutritional behaviors of elderly women at the University of the Third Age. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(3), Article 696. https://doi.org/10.3390/ijerph17030696

Mikić, B., Dugonjić, A., & Dugonjić, J. (2025). Eating habits of third-age persons. *Research in Education and Rehabilitation*, *8*(1), 236-245. https://doi.org/10.51558/2744-1555.2025.8.1.236

Munger, A. L., Speirs, K. E., Grutzmacher, S. K., & Edwards, M. (2023). Social service providers' perceptions of older adults' food access during COVID-19. *Journal of Aging & Social Policy*, *36*(6), 1244-1261. https://doi.org/10.1080/08959420.2023.2205770

Oduncuoğlu, F. (2026). Gastronomi turizminde üçüncü yaş pazarının yeri ve önemine ilişkin teorik bir inceleme. *Journal of Recreation and Tourism Research*, *13*(1), 71-91. https://doi.org/10.5281/zenodo.19325462

OpenAI. (2026). *Üçüncü yaş bireylerde beslenme gereksinimleri ve yiyecek-içecek hizmetlerinin temel bileşenleri* [Yapay zekâ tarafından oluşturulan görsel]. ChatGPT. https://chatgpt.com

Pracka, M., Dziedziński, M., & Kowalczewski, P. (2020). The analysis of nutritional habits of the third age students in Poznań. *Open Agriculture*, *5*(1), 21-29. https://doi.org/10.1515/opag-2020-0003

Rand, S., Bertini, L., Dargan, A. K., & Raats, M. (2024). The role of homecare in addressing food and drink care-related needs and supporting outcomes for older adults: An international scoping review. *Journal of Long-Term Care*, 514-534. https://doi.org/10.31389/jltc.304

Sevgel, Y., & Mısırlıoğlu, A. (2023). III. yaş grubu termal turizm müşterilerinin beslenme alışkanlıkları: Sivas ili örneği. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 70-87. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3221177

Spence, C., & Youssef, J. (2021). Aging and the (chemical) senses: Implications for food behaviour amongst elderly consumers. *Foods*, *10*(1), Article 168. https://doi.org/10.3390/foods10010168

Vaudin, A., Dean, W., Chen, J., & Sahyoun, N. R. (2023). Service awareness among older adults experiencing barriers to food and eating. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, *55*(8), 564-574. https://doi.org/10.1016/j.jneb.2023.04.005

Volkert, D., Beck, A. M., Cederholm, T., Cruz-Jentoft, A., Goisser, S., Hooper, L., Kiesswetter, E., Maggio, M., Raynaud-Simon, A., Sieber, C. C., Sobotka, L., van Asselt, D., Wirth, R., & Bischoff, S. C. (2019). ESPEN guideline on clinical nutrition and hydration in geriatrics. *Clinical Nutrition*, *38*(1), 10-47. https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.05.024

World Health Organization. (2022). Ageing and health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

World Health Organization. (2025). Mental health of older adults. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-of-older-adults

Wright, B., & Owens, V. (2025). The growing unmet need for older adult nutrition programs: Evidence from national datasets. *Innovation in Aging*, *9*(2). https://doi.org/10.1093/geroni/igaf122.391

Young, R., King, J., Young, A., Hannan-Jones, M., Mudge, A. M., & Byrnes, A. (2025). "Someone to remember I need help": Multi-site mixed-method study of older inpatients' experiences of eating and drinking. *Journal of the American Geriatrics Society*, *73*, 3444-3454. https://doi.org/10.1111/jgs.70104